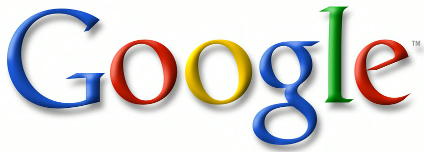
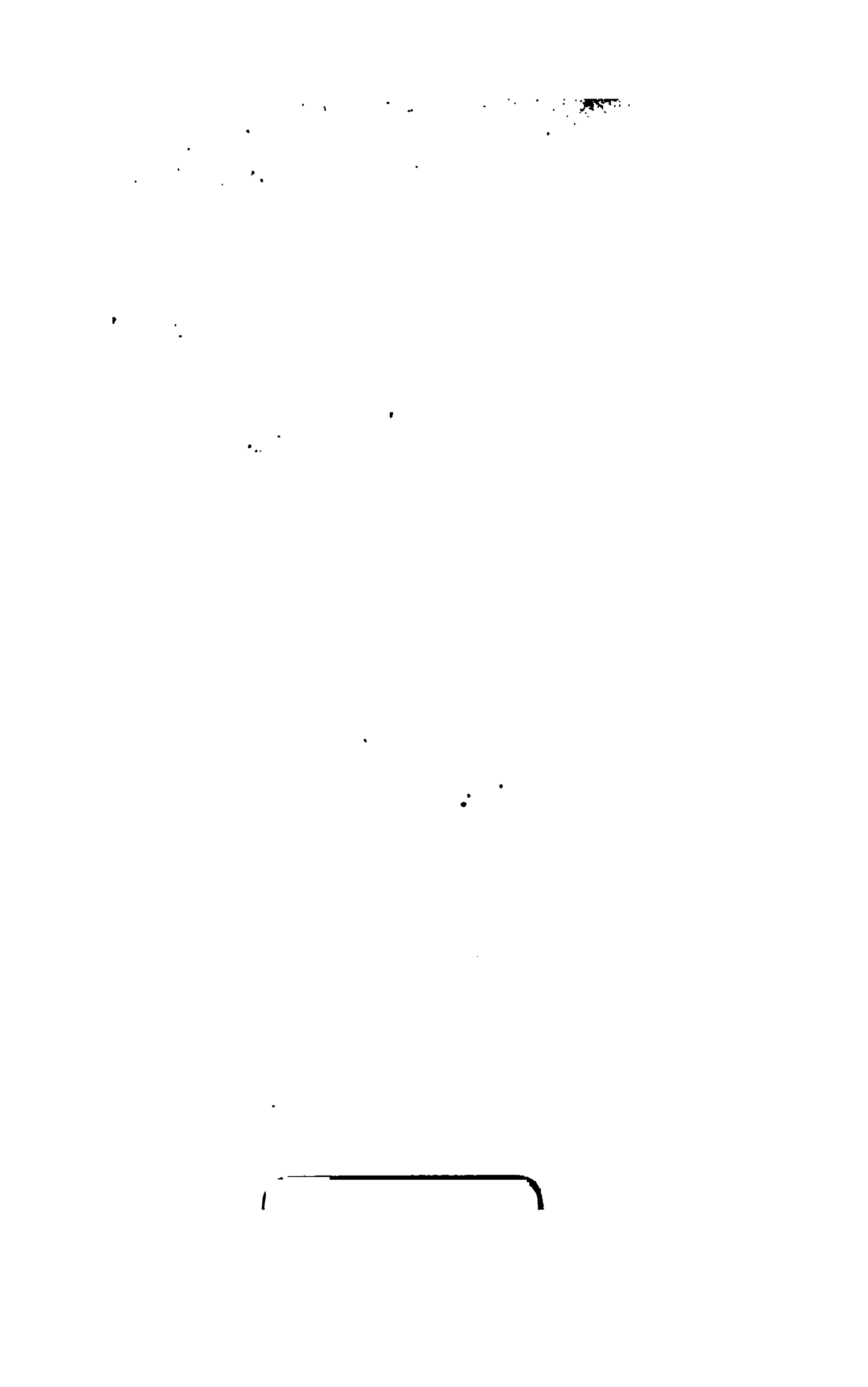

Theologisk Bibliothek

udgivet

af

Jens Møller,
Doctor og Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet.

Femtende Bind.

Kjøbenhavn 1818.
Trykt og forlagt af Andreas Seidelin,
Hof- og Universitets-Bogtrykker.

15

Indhold.

I.

Tydske Theologers Yttringer, Ønsker og Forslag i Anledning af den evangeliske Kirkes tredie Jubilæum.

Samlede af Udgiveren.

(Fortsat fra 14de Bind).

D.

Om den protestantiske Kirkes Forfald i Tydskland og Midlerne til igjen at ophjelpe den.

Af

Dr. W. M. L. de Wette,
Prof. Theol. i Berlin.

(Denne Afhandling, som her leveres in nuce, er den vigtigste Artikel i den prægtigen udstyrede "Reformations-Almanach für Luthers Verehrer auf das evangelische Jubeljahr 1817. Herausgegeben von F. Keyser," hvoraf alt andet Oplag er udkommet.

Man vil overalt gjenfinde den aandfulde og tænkende Forfatter, om man end stundum maa være af anden Mening, saavel i Hovedsagen — da den varme Tro og den skeptiske Granskning ei ere saa lette at forene, som De Wette mener — som i Henseende til Midlerne, der foreslaaes eller forkastes).

En stræng Sammenligning af vor kirkelige Tilstand med Reformationstidens vil saavel bevare os for det Overmod i vor Glæde, hvormed vi ellers kunde indbilde os, "allerede at have opnaaet det Høieste," som for den nedslaaende Sorg, hvori vi ellers ei kunde see andet i vor Kirke end et dybt Affald fra Evangeliets Sandhed. Men ved denne Sammenligning er intet saa vigtigt, som hvorledes vi fatte det Eiendommelige saavel ved det protestantiske Old som ved vores.

Hvad der styrede Luthers Foretagender, var Tanken om den evangeliske Frihed; og i det Protestantismen søgte denne, betraadte den vist den rette Middelvei imellem tvende lige fordærvelige Yderligheder: nemlig Catholicismen — hvilken holder fast ved et falsk kirkeligt Fælledskab i den døde slaviske Traditionstro og Efterfigen af vedtaget Snak — paa den ene Side, og Fanatismen paa den anden: hvilke begge sønderrive den kirkelige Enigheds Baand, i det de med forfængelig

Selvtilfredshed vilde heelt slaae Rødder paa deres eget Gebeet og derved fortære sig selv.

Til denne evangeliske Frihed banede Luther os Vei ved historisk og philologisk Forskning. Reformationens kraftigste Løftestang var hans tydske Bibeloversættelse. Dernæst bekjæmpede Reformatorerne de pavelige Vildfarelser ved at sætte den sande Historie imod den falske kirkelige Tradition, ved at paavise Oprindelsen til de indsnegne Misbrug og bringe det renere Billede af de første christelige Tider igjen i Erindring. Derved fik de Christne et frit Overblik af Kirkens Historie. Men sand historisk og philologisk Forskning bliver ikke staaende ved det Ydre af Phænomenet: den trænger ind i den levende Aand og tilegner sig samme. Frihedens og Selvstændighedens Aand maa forbinde sig med Forskningen, for ikke at lade det beroe ved en død slavisk Opfatten. Aanden fatter kun Aanden; men denne er fri og levende. Ihvorvel Reformatorerne holdt fast ved Skriftens Ord og Bogstav imod Papisterne, og skjøndt de mangen Gang holdt altfor stivt derpaa: saa opfattede de dog meget livligt og frit Skriftens Aand og med den livligste Indsigt i Skriften og dens Hovedindhold fremtraadte Luther strax fra Begyndelsen imod Pavedømmets Vildfarelser og Rædsler.

Læren om Troen er Summen og Grundpunctet af hele den christelige Lære; ved denne alene har den overvundet Verden og gjort al tidligere Viisdom til Skamme; og derved vil den herefter gjøre al anden Viisdom til Skamme, som modsætter sig den. Ved Gjenindførelsen af denne Lære gav Luther sin Kirkes Lærebegreb hiin sande christelige Characteer og hiin uudtømmelige Livskraft, som byder al Undergang Trods. Men denne Lære fattede han ikke, som Mangen efter ham, i et dødt ubevægeligt Begreb, hvorved den skulde have tabt sin sande Kraft: at han var levende gjennemtrængt deraf, beviste han ved den Maade, hvorpaa han anvendte den i Kampen mod Pavedømmet og i at fastsætte det nye Lærebegreb. Christus og Paulus havde med denne Tro bestridt de jødiske Skriftkloges Skinhellighed, og ved dens Kraft befriet Samvittighederne fra Lovens haarde Aag. Luther med sit skarpe Blik erkjendte rigtigen i den katholske Poenitenze og Værkhellighed et nyt Jødedom med en ny Lov, og omstyrtede det med den samme Tro, som Christus og Paulus havde forkyndet. Og denne Lære om Troen, funden ved den evangeliske Frihebs Hjelp, blev nu igjen et Skjold og Bulværk for denne Frihed. Thi hvo som er stærk i Troen, kan ei feig og slavisk bukke under for men-

neskelig Magt; han adlyder ingen menneskelig Villie, hylder ingen menneskelig Fordom; men følger alene Guds og Christi, hans Sendebuds, Røst. Selv det bibelske Ord kan ikke med sin Bogstav fængsle denne Tro. Beviis derpaa er Luther, som forkastede Jacobs Brev, forbi han troede, at Læren om Troen deri var stillet i Skyggen.

Luthers Værk, indvortes sundt og reent, bar dog, som alt Menneskeligt, Ufuldkommenhedens og Skrøbelighedens Præg. Den aandige Indsigt i Jesu Lære gjennemtrængte ikke lige meget alle dets Dele. Den nye protestantiske Theologie bøiede sig atter under Skolasticismens Aag og øvede endnu en meget stiv Skriftfortolkning. Og havde end Reformatorerne gjenindført Evangeliets Sandhed saa fuldkomment, som det for deres Tid var muligt: saa bar deres Værk dog stedse Tidens Præg. Men alt det i Tiden Givne er forgjængeligt og maa efter evige Love vige for det Nye, som en ny Tid bringer. Reformationen maatte skride frem, eller den var ingen: den maatte lade Troen levende og fri, eller den havde tabt Troen, og uden Tro var Protestantismen igjen bleven til Katholicisme.

Dette Tilbagefald til slavisk Fastholden v
det Bestaaende, til Afguderie for det Timelige
Menneskelige i Religionen, til Underkuelse af d
som skal evig leve, var en stor Fare, der tru
Protestantismen i Tidens Løb. Og denne F
indfandt sig virkelig. Efterat den første ungdo
melige Begeistring var kjølnet, kastede en tu
stump Aand sig paa det nye Liv, og truede m
at qvæle det. Den frie historiske Forskning s
stille; man tjente Bogstaven og holdt skrampag
fast ved det hidtil Fundne. Skolasticismen s
dybere og dybere Rødder, hvilke qvalte det
Liv. Med Forstanden vilde man udforske det u
forskelige, udtale det uudsigelige, fastholde
evig bevægelige. Man troede at have grebet
evige Sandhed i dogmatiske Læresætninger, str
derom med Forbittrelse, og mærkede ikke, at n
just derfor havde tabt den. Kummerlig og t
rig paa hule Formeler men fattig paa frugtb
Tanker, stod den lærde Theologie der, liig en
Bygning, hvoraf de levende Indbyggere ere fl
tede, og erindrede kun svagt om det forrige fr
Liv, som havde bevæget sig deri. Fra den la
Theologie udgaaer alt Liv i Kirken, ligesom
igjen vender befrugtende did tilbage. Hvorle
havde da nu det kirkelige Liv kunnet trives?

mue-Underviisningen maatte undvære Formaningens og Tugtens levende Aand; man afspiste ogsaa Almuen med den tørre Kost af dogmatiske Begreber og gjorde den deelagtig i Skolens bittre Kiv. Med dyb Smerte saae Spener den dødelige Kulde, som havde bemægtiget sig den protestantiske Kirke, og tænkte i sit varme Gemyt paa Midler til Hjelp. Han indaandede atter Kirken Troens og Fromhedens levende Aand; og endnu staaer "den evangeliske Brodermenighed" som et skjønt Mindesmærke om hans Stræben. Men at tilintetgjøre den hele Fordærvelse og løse de sande Hindringer, det formaaede ikke denne Fromhedens Aand. Forstanden havde bragt Fordærvelsen og smedet Lænkerne; Forstanden maatte bryde dem igjen, paa det at det fromme Liv atter kunde bevæge sig frit og kraftigen. I Videnskaben maatte det komme til et nyt Gjennembrud, hvis Kirken igjen skulde leve op og blive sund; thi ved videnskabelig Granskning havde den faaet sin første Tilværelse. Men fra tvende Sider maatte den hellige Videnskab faae en ny Skikkelse: i den historiske Forskning, og i Philosophiens Anvendelse paa Religionen.

Denne Igjenfødelsens Tid traf ind; men med tunge, svære Fødselssmerter, hvilke endnu vedvare.

End er Fosteret ei frembragt; end sukker og ængstes Kirken, og seer ingen Ende paa sine Lidelser.

Den protestantiske Kirkes Igjenfødelse skede ei, som dens Fødsel, ved Hjelp af en oplivende og opvarmende Begeistring; ingen anden Luther opstod; ingen Troens Helt, som mægtede at opvække den indslumrede Kirke.

Semler og Kant, hvis Navne rigtigst betegne den Tid, hvorom vi tale, vare redelige, af tro Sandhedskjerlighed opvarmede, dygtige Mænd; men de virkede ikke af Tro eller med Tro; de opflammede ikke Verden med en ny Lue af religiøs Begeistring; fra dem udgjød sig kun den strenge Granskings sagte varmende Lys, hvilket i kolde Gemytter forblev koldt og udbredtes med Kulde til Andre. Ved Siden af Granskningen vandrede Tvivlen, og ansporede den stedse paa ny. Vel kunde Troen ei mangle (thi uden den gives der ingen Granskning); men den hvilede i Gemyttets stille Dybde, og fremtraadte ikke varmt og kraftigen i Begeistring. Og dette maatte saaledes være. Troens Begeistring havde ikke kunnet fuldende det nye Værk: i det mindste maatte den rolige, ofte tvivlende Granskning gaae forud, for at sigte og luttre Sandheden tilgavns. Troens blotte Udsagn kan ei gjendrive Tvivlen, forbi de — vidt

fjernede fra hinanden — staae i en altfor fiendtlig Modsætning. Forstanden maa fremtræde for Troen, slaae dens Fiende paa hans egen Grund og derefter drive ham tilbage til hans Intet. Tvivl opstaaer kun af Misforstand og Troens Mistydning; denne Mistydning er en vildledet Forstands Brøde; den bedre, sunde Forstand maa da hæve og udsone den.

Hvad der bevæger vor Tid og ryster Kirken i dens Grundvolde, er dette. Hvad den historiske Granskning angaaer, søge vi siden Semlers Tid i den christelige Religions Historie, i at opfatte Oldchristendommen at befrie os fra Bogstavens Baand og trænge ind i Phænomenets indre Væsen. Fast have vi grebet den store Tanke og søgt med Klarhed at faae den i vor Magt: at det Eviges Aabenbarelse i Tiden, følgelig ogsaa Religionens, maa stedse lade sig paalægge noget Timeligt som Form, og at dette Timelige maa med Bevidsthed adskilles fra selve den indre Gehalt. Vi have tydeligen erkjendt og affondret det guddommelige Ords timelige Sprogklædemon, og stræbe ligervils at adskille derfra hvad der af Tids- og Folke-Begreber monne have forenet sig dermed. — I den philosophiske Granskning søge vi siden Kants Tid, "uafhængig af den udvortes Aabenbaring i Histo-

rien, at finde de evige og faste Love for den indvortes Sandhed"; vi ville vide, "hvad Mennesket efter sine Evner og indvortes Love kan vide og ikke vide, troe, føle og ane"; vi ville udforske den menneskelige Villies og Drifts Natur, og tydeligen og selvstændigen erkjende, hvilken Handlemaade der er foreskrevet Mennesket af dets egen Natur. Philosophien havde anmasset sig at ville beherske alt; den havde endog søgt med sine Beviser at understøtte Troens Udsagn. Med Rette gjorde Tvivlen dette mistænkeligt, og Kritiken maatte afgjøre Striden. Hvo miskjender heri den protestantiske Friheds Bestræbelser? Men hvo ogsaa Faren, som derved truede og endnu truer os? For Friheden have vi levet; men var det ogsaa stedse den rette Frihed? Nei! Vi see i denne nye Frihed den anden store Fare, som truer den protestantiske Kirke, den nemlig at forfalde til Tøileløshed og Vilkaarlighed, og derved udtræde af det christelige Samfund. — — — —

Lader os blive ved Evangelium, ved hvilket Luther holdt fast! Lader os leve for Friheden, men for den sande evangeliske Frihed, ved hvilken han har befriet Verden!

Men desværre ere de Fleste endnu langt fra denne lykkelige Middelvei. I bitter Strid staae

lige over for hverandre de saakaldte Rationalister og Supernationalister og forstyrre Kirkens Fred. De gjøre begge hverandre Uret. Hvis det Ansyn, som, grundet paa Fornuftens rigtige Love, bedømmer Alt, følgelig ogsaa Christendommen efter Fornuftens Love, med Rette hedder Rationalismus: saa vil man vel intet have at indvende imod den. Thi hvorledes skulde vi betragte og bedømme Christendommen anderledes? Eller mene I, at det, som paa een Gang har givet den menneskelige Fornuft en anden høiere Vending, ikke tilhører Fornuften og er den fremmedt? Hvorledes havde det da kunnet forstaaes af Fornuften og hvorledes kunne I endnu fatte det? — Naar derimod Supernaturalisten paastaaer: "i Christendommen er en høiere guddommelig Kraft fremtraadt og i dens Oprindelse er den guddommelige Almagts Finger synlig," da vil neppe nogen, ei heller Rationalisten hvis han forstaaer sig selv, modsige ham. I Christendommen er Menneskeheden bleven hævet op over sig selv, og bleven sig sin guddommelige Værdighed bevidst; ingen menneskelig Virksomhed og Klogskab kunde udtænke denne guddommelige Sandhed, eller frembringe disse underfulde Gjerninger. Mennesker tale, tænke, handle, — aldeles Mennesker, som vi; — men Gud er det,

som virker i dem og ved dem; hvis udtrykte Billede viser sig iblandt Menneskene, hvis rene mægtige Aand har udgydet sig over Menneskeslægten, og saaledes lader det Høie og Herlige fuldbyrde. Men hvor ligger nu Gjenstanden til den ulykssalige Strid? Neppe veed man at finde den *); thi den ligger ikke i Sagen, men i den indskrænkede Forestilling derom, i de Stridendes udannede og ubevægelige Forstand.

Foruden denne Strid lider vor Theologie endnu meget af de Bræk, som en end ikke heelt gjennemgaaet Krisis fører med sig. Mange Theologer befinde sig endnu i hiin Halvhed af philosophisk Dannelse, hvori Forstandens Strid med Fornuften endnu ikke er løst og Ideernes Herredømme endnu ikke erkjendt. Alle ville tage Deel i den historiske Granskning, men de fattes den levende Aand, uden hvilken man i Historien ei finder andet

*) Det er øiensynligt, at De Wette fremstiller Stridspunkten som langt ubetydeligere end den er. Den dreier sig jo om Spørgsmaal, saa vigtige som disse: ere Jesu Mirakler virkeligen skeete, eller vare de kun tilsyneladende? Er Christus virkelig opstanden fra de Døde eller var han kun skindød? o. s. v. o. s. v.

Udg.

end blot tomt Stof. Naar man ikke vil betræde den gamle Vei og lade sig blot historisk og positiv give en religiøs Overbeviisning, saa kan alene en ideerig dybsindig Philosophie aabne Indsigt i den christelige Sandhed, i hvilken det Høieste for Mennesket er givet. Andre have derimod givet en ny sværmerisk Viisdom Gehør, hvilken spotter den menneskelige Aands Skranker og forstiger sig i den guddommelige Viisdoms Dybder. Men i det de blive Forstanden utroe, overgive de sig til Indbildning og Drømmeri.

Under en saadan Tilstand i den protestantiske Theologie kan den protestantiske Kirke ikke befinde sig vel. De Geistlige have fra Universitetet ofte kun medbragt en halv Dannelse. Ofte overføre de paa Livet deres academiske Læreres umodne Domme som fast og sikker Sandhed. Det kunde ei være andet, end at den lærde Theologies Forvildelser maatte gaae over i Kirken og der avle lutter Forvirring og Fordærvelse. Men Fordærvelsen ligger fornemmelig deri, at det kirkelige Samfund er blevet forstyrret ved Afvigelse fra Christendommens Ord og Historie og ved Antagelse af Skolens vexlende Meninger; og at ved Tvivlens og Ræsonneringens Indflydelse paa den religiøse Overbeviisning Deeltagelsen i det offentlige religiøse Liv er

kjølnet. Især ere de Fornemme og de saakaldte Dannede ved den tomme ræsonnerende Religionsunderviisning, som de have faaet i de lærde eller i Kjøbsted-Skolerne, og ved deres overfladiske Deeltagelse i Oplysningen — hvilken næsten altid fører til Tvivl men ikke til Indsigt — blevne bortvendte fra det kirkelige Samfund og opfyldte med en dødelig Kulde imod Religionen. De kjende ikke deres Kirkes Historie og Lære; ikke den Betydning som den har for vort Liv og Dannelse. Gudstjenesten betragte de som en Anstalt for det gemene Folk, som et Skrækkebillede og en Tømme paa dets Raahed. Komme de en enkelt Gang i Kirke, da fordre de et nymodens pynteligt Foredrag — de gamle hellige Ord ere for dem blevne tomme og hule, eller vel endog anstødelige — de ville have philosophiske høitravende Taler, hvilke rigtig nok heller ikke lære dem noget, men som de dog holde for at være fornemmere. Den Klage, som Luther førte til sin Tid over Landalmuen *), "at den levede i sin Uvidenhed og Raahed ligesom det kjære Qvæg; men nu, da Evangelium var kommet, dog smukt havde lært mesterligen at misbruge al Frihed", kan meget passende anvendes paa vore Fornem-

*) I Fortalen til den liden Catechismus.

mes Oplysning og Fritænkeri, parret med Uvidenhed.

Men ogsaa blandt Menigmand er Iveren og Varmen for Religionen meget kjølnet. Det tydeligste Tegn derpaa er, at fromme Stiftelser nu ere saa sjeldne, og at de Geistlige ikke mere nyde den forrige Agtelse. Vel have vore Dages mægtige Rystelser rørt og opvakt Hjerterne; den tilforn saa ugudelige Philosophie har endelig erkjendt Troens Nødvendighed; og det er igjen blevet Skik at besøge Kirken; men det lader sig befrygte, at Opvækkelsen kun er let og overfladisk, og at den altsaa snart vil gaae over igjen: her mangler den dybe faste Grund, hvilken den øiebliklige Rørelse ikke giver, her mangler den sunde Overbeviisning og levende Indsigt. At Sygdommen ikke er helbredet fra Grunden af, det røbe mange slemme Tegn (her nævnes trende: 1. Tilbøielighed til Katholicismus; 2. den Ligegyldighed, hvormed man dømmer om de forskjellige Confessioner, og om Christendommen overhovedet; 3. den Beredvillighed, hvormed man har tilstaaet Jøderne lige Rettigheder med Christne, hvilket — siger Forfatteren — er det samme som om Regjeringerne havde erklæret den christelige Tro for at være ligegyldig for Livet).

Men de værste Tegn paa vor Kirkes vedvarende Sygelighed ere de mangehaande Feilgreb, man begaaer i at vælge Midlerne til dens Ophjelpning. (Her forkastes nu først Bibelselskaberne *), dernæst Forslagene om Prædikenernes Afkortning og nye Symbolers, nye Skikkes Indførelse, men allermeest den ulykkelige Tanke at optage katholske Ceremonier. Dernæst roses det, at man nu igjen begynder at lære Ungdommen Sang og navnlig at tage Deel i Kirkesangen. Derpaa vedbliver han). Et af de allerværste Tegn paa vor Kirkes Forfald er den geistlige Stands Forsømmelse; thi naar man foragter Ordets Tjenere, er ustridigen Ordet selv ringeagtet. Hvorledes har man nu tænkt at afhjælpe dette Onde? Udenfra maa ogsaa her hjælpes. De Geistliges oeconomiske og borgerlige Stilling skal man forbedre, give dem større Løn og høiere Rang og Betydning i Selskabet. Dette er hensigtsmæssigt og billigt; men dog ligger Grund-

*) At De Wette saa ubilligen forkaster dette, som nogle flere tjenlige Midler til Gudsfrygtens Gjenoplivelse, maa vel forklares som en eensidig Opposition, fremkaldt ved Nogles eensidige Anbefaling heraf som af det ene tilstrækkelige Lægemiddel imod Tidens Vantro. Udg.

mue-Underviisningen maatte undvære Formaningens og Tugtens levende Aand; man afspiste ogsaa Almuen med den tørre Kost af dogmatiske Begreber og gjorde den deelagtig i Skolens bittre Kiv. Med dyb Smerte saae Spener den dødelige Kulde, som havde bemægtiget sig den protestantiske Kirke, og tænkte i sit varme Gemyt paa Midler til Hjelp. Han indaandede atter Kirken Troens og Fromhedens levende Aand; og endnu staaer "den evangeliske Brodermenighed" som et skjønt Mindesmærke om hans Stræben. Men at tilintetgjøre den hele Fordærvelse og løse de sande Hindringer, det formaaede ikke denne Fromhedens Aand. Forstanden havde bragt Fordærvelsen og smedet Lænkerne; Forstanden maatte bryde dem igjen, paa det at det fromme Liv atter kunde bevæge sig frit og kraftigen. I Videnskaben maatte det komme til et nyt Gjennembrud, hvis Kirken igjen skulde leve op og blive sund; thi ved videnskabelig Granskning havde den faaet sin første Tilværelse. Men fra tvende Sider maatte den hellige Videnskab faae en ny Skikkelse: i den historiske Forskning, og i Philosophiens Anvendelse paa Religionen.

Denne Igjenfødelsens Tid traf ind; men med tunge, svære Fødselssmerter, hvilke endnu vedvare.

vor Kirkes Lære har Lægmand Ret til at tale med paa Kirkeforsamlinger.

Man har endvidere foreslaaet at gjenindføre den strænge Kirketugt og Excommunicationen; men disse kunne ikke indføres og øves uden Menigshedens fri Samtykke. Kun i en fri Forening, som de evangeliske Brødres er, og som den ældste christelige var, kan Kirketugt finde Sted uden Tryk og Tvang. Men i den store protestantiske Kirke blive de nyfødte Børn uden Bevidsthed ved Daaben optagne i det kirkelige Samfund, i deres Opvært underviste i Børnelærdommen og siden affordrede deres Bekjendelsesløfte inden de ere komne til en moden mandig Dom. Som Voxne befinde de sig i Kirken og vide ikke hvorledes de ere komne derind. Kan et saadant Selskab, uden at overtræde de helligste Rettigheder, øve Kirketugt *)?

*) Hvis De Wettes Argument imod Kirketugten var saa afgjørende, som han udgiver det for, skulde det ogsaa bevise Uretmæssigheden af at straffe Borgerne for Overtrædelse af det borgerlige Selskabs Love, til hvilke de heller ikke formeligen have forpligtet sig — uden i Gjerningen, nemlig ved at forblive i den Stat, udi hvilken de ved Fødselen og Opdragelsen ere indlemmede. Udg.

Af de hidtil gjennemgaaede Midler venter Forfatteren sig altsaa ingen Hjelp for vor forfaldne Kirke. Kun af Grundkilden — vedbliver han — hvoraf al Fordærvelse er udstrømmet, kan ogsaa Helbredelse flyde; og hiin Kilde er Videnskaben. Derfra er Tvivlen og Lunkenheden: fra den bør atter Troen og Begeistringen komme. Ved den er Kirkens Samfund blevet forstyrret: den maa igjen knytte det broderlige Baand fastere. Videnskaben var bleven vantro og ugudelig: den vende sig igjen til det evige Lys, som den havde forladt; den tjene det Hellige istedenfor at ødelægge det. Men kun til Fremtiden, til den næste Generation, maa vort Haab være henvendt; den nu levende forvirrede Slægt vil vanskeligen kunne vindes for et bedre kirkeligt Liv. Men nu maa Sæden udstrøes til den skjønne kommende Høst: Gemytterne ere aabne; af Arbeide er der meget: naar det kun ei fattes paa Arbeidere!

Først maa altsaa den protestantiske Theologie uddannes til en ny Skikkelse efter den sande Idee af evangelisk Frihed. Efter vor Mening kan Theologien kun blive sund ved en philosophisk Uddannelse, ligesom den er bleven syg ved philosophisk Halvdannelse. Vistnok behøver den fremfor Alt Sandhedens hellige Aand, som ingen jordisk Kunst

eller Viisdom kan give, og som kun det fromme rene Hjerte modtager. Men denne Sandhedens Aand maa, for at vise sig virksom iblandt Menneskene, antage en Form og ligesom et Legeme. Dette Legeme er Videnskaben, hvorfra Theologien aldrig maa skille sig. Men Videnskab gives der ikke uden Philosophie; ganske at opgive denne og holde sig til Historien alene, vilde kun standse Udbannelsen; thi tidligere eller sildigere vilde Philosophien atter gjøre sine Rettigheder gjældende imod Theologien, og da begyndte Spillet forfra igjen. Det maa komme dertil, at man faaer fast bestemt Forholdet imellem Philosophien og Theologien. Strid kan nu neppe mere finde Sted, da Philosophien allerede har erkjendt det Umiddelbare i Troen; og af Troen kommer jo Alt. Lader os altsaa philosophere med Alvor og Iver, for at gribe de religiøse Grundtanker og ved dem bringe Lys og Fasthed i vor Religionslære. Ligemeget ville vi vogte os for den kolde Begreb=Philosophie og for den gjøglende taagefulde Mysticismus. Ideen være os det Høieste; men Begrebet det nødvendige uundværlige Værktøi. Da Philosophie kun trives i Historien og næres i den inderste Aand af Christendommen, saa maa under vor Philosopheren Historie og Bibel gaae ledende, opvarmende og

opvækkende ved vor Side. Men efter Uafhængighed maa Tanken stræbe; kun paa sit eget Gebeet kan Philosophien vinde Selvstændighed og Sikkerhed: den menneskelige Aands uforanderlige Love maae alene bære og understøtte den.

Med lige Dygtighed arbeide man paa den historiske Forsknings ligesaa vigtige Værk! Samme Aandskraft, som stræber i det menneskelige Gemyt at udforske Sandhedens evige Love, udgrunde Sandheden som møder os i Historiens Aabenba-relser. Ligesom Philosophien uden Historie bliver overfladisk og kold, saaledes kan Historiegransk-ningen ei heller undvære den philosophiske Aand, g bliver uden den stiv og død. Hvad vil Histori-eren andet, end bringe Eenhed, Sammenhæng, ys og Liv ind i Historien; hvorledes kan han ette uden den forenende og oplysende Aand? Og vad er Philosophie andet end den sig selv visse, og Henseende til sig selv klare Aand?

Men fremfor Alting maa vor Skriftfortolkning nde et nyt høiere Liv og gaae mere i Dybben. en hidtil øvede, saakaldte grammatisk-historiske regeses Overfladiskhed, Tørhed og Ugudelighed Gottlosigkeit) kan i Fremtiden ikke mere tilfreds-

stille *). Denne Exegese er hverken grammatisk; thi den mishandler endnu altfor ofte Sproget, hvis levende Love den ikke kjender; ei heller historisk, thi den gransker ikke, den lever ikke og med Historien, og har ingen historisk Anskuelse; endelig fortjener den ikke Navn af Exegese; thi den er ei det Helliges Tolk; den kjender og forstaaer det ikke. Ved at sammenligne jødiske Tidsbegreber og rabinske Steder ville I aldrig trænge ind i Christendommens guddommelige Aand. Af Skriftfortolkningens foryngede Liv ville alle de øvrige Dele af den historiske Theologie modtage en høiere varmere Aand. Naar Christendommens oprindeli

*) Da dette Sted er charakteristiskt og af Forf. s hævet frem, maatte det ei forbigaaes i mit U tog, hvor lidet jeg end kan være enig med Fo i dette Udfald imod den grammatisk-histori Fortolkning, hvilken vel tit i Stymperes Hæn har fortjent de Prædicater, Forf. tillægger d men derved ikke tabt sin egentlige Natur og B stemmelse, hvilken er ved Sprogkundskabs Historiens Hjelp at udfinde de hellige Skribent rette Mening. Saa ofte den virkeligen y denne Tjeneste, vil den vel i Fremtiden som h indtil findes tilfredsstillende.

Udg.

Skikkelse først er opfattet i mere levende, renere Træk, da ville sammes følgende Udviklinger vise sig i et bedre Lys; men især ville vi da bedre forstaae Protestantismens Aand end hidindtil er skeet. Omsider vil da og den christelige Dogmatiks Behandling tage en anden Vending *). Tvivlen vil ved en sundere Kritik blive forviist ud af den dogmatiske Theologies Gebeet, saa at Flauheden ei mere vil vove at antaste Christendommens høieste Ideer, saasom Treenigheds- og Forsonings-Læren. Sandhedens og Frihedens Aand vil seire over Dorskhedens og Tøilesløshedens, saa at vor Dogmatik bliver hverken supernaturalistisk eller rationalistisk, hverken orthodox eller heterodox, men christelig og evangelisk **). Theologien bliver,

*) Hvilken Forfatteren mener og ønsker, kan man med Rimelighed slutte af hans egen Dogmatik. Kun er det langt fra, at Tvivlen deri er forviist eller bekjæmpet; men hvis den raader mindre aabenbart end i samtidige rationalistiske Systemer, da er det, fordi den lader endeel gamle dogmatiske Bestemmelser staae som symbolske.
Udg.

*) Altsaa dog orthodox og supernaturalistisk; thi hvo som lærer overeensstemmende med Evange-

kjølnet. Især ere de Fornemme og de saakaldte Dannede ved den tomme ræsonnerende Religionsunderviisning, som de have faaet i de lærde eller i Kjøbsted-Skolerne, og ved deres overfladiske Deeltagelse i Oplysningen — hvilken næsten altid fører til Tvivl men ikke til Indsigt — blevne bortvendte fra det kirkelige Samfund og opfyldte med en dødelig Kulde imod Religionen. De kjende ikke deres Kirkes Historie og Lære; ikke den Betydning som den har for vort Liv og Dannelse. Gudstjenesten betragte de som en Anstalt for det gemene Folk, som et Skrækkebillede og en Tømme paa dets Raahed. Komme de en enkelt Gang i Kirke, da fordre de et nymodens pynteligt Foredrag — de gamle hellige Ord ere for dem blevne tomme og hule, eller vel endog anstødelige — de ville have philosophiske høitravende Taler, hvilke rigtig nok heller ikke lære dem noget, men som de dog holde for at være fornemmere. Den Klage, som Luther førte til sin Tid over Landalmuen *), "at den levede i sin Uvidenhed og Raahed ligesom det kjære Qvæg; men nu, da Evangelium var kommet, dog smukt havde lært mesterligen at misbruge al Frihed", kan meget passende anvendes paa vore Fornem-

*) I Fortalen til den liden Catechismus.

mes Opklaring og Fritænkeri, parret med Uvidenhed.

Men ogsaa blandt Menigmand er Iveren og Varmen for Religionen meget kjølnet. Det tydeligste Tegn derpaa er, at fromme Stiftelser nu ere saa sjeldne, og at de Geistlige ikke mere nyde den forrige Agtelse. Vel have vore Dages mægtige Rystelser rørt og opvakt Hjerterne; den tilforn saa ugudelige Philosophie har endelig erkjendt Troens Nødvendighed; og det er igjen blevet Skik at besøge Kirken; men det lader sig befrygte, at Opvækkelsen kun er let og overfladisk, og at den altsaa snart vil gaae over igjen: her mangler den dybe faste Grund, hvilken den øiebliklige Rørelse ikke giver, her mangler den sunde Overbeviisning og levende Indsigt. At Sygdommen ikke er helbredet fra Grunden af, det røbe mange slemme Tegn (her nævnes trende: 1. Tilbøielighed til Katholicismus; 2. den Ligegyldighed, hvormed man dømmer om de forskjellige Confessioner, og om Christendommen overhovedet; 3. den Beredvillighed, hvormed man har tilstaaet Jøderne lige Rettigheder med Christne, hvilket — siger Forfatteren — er det samme som om Regjeringerne havde erklæret den christelige Tro for at være ligegyldig for Livet).

Men de værste Tegn paa vor Kirkes vedvarende Sygelighed ere de mangehaande Feilgreb, man begaaer i at vælge Midlerne til dens Ophjelpning. (Her forkastes nu først Bibelselskaberne *), dernæst Forslagene om Prædikenernes Afkortning og nye Symbolers, nye Skikkes Indførelse, men allermeest den ulykkelige Tanke at optage katholske Ceremonier. Dernæst roses det, at man nu igjen begynder at lære Ungdommen Sang og navnlig at tage Deel i Kirkesangen. Derpaa vedbliver han). Et af de allerværste Tegn paa vor Kirkes Forfald er den geistlige Stands Forsømmelse; thi naar man foragter Ordets Tjenere, er ustridigen Ordet selv ringeagtet. Hvorledes har man nu tænkt at afhjælpe dette Onde? Udenfra maa ogsaa her hjælpes. De Geistliges oeconomiske og borgerlige Stilling skal man forbedre, give dem større Løn og høiere Rang og Betydning i Selskabet. Dette er hensigtsmæssigt og billigt; men dog ligger Grund-

*) At De Wette saa ubilligen forkaster dette, som nogle flere tjenlige Midler til Gudsfrygtens Gjenoplivelse, maa vel forklares som en eensidig Opposition, fremkaldt ved Nogles eensidige Anbefaling heraf som af det ene tilstrækkelige Lægemiddel imod Tidens Vantro. Udg.

Det indrømmes, at vore sædvanlige Skolemestere ei kunne give Ungdommen en saadan Religionsunderviisning. Men denne Indvending har Forfatteren mødt ved sit (dog neppe udførlige) Forslag om de theologiske Candidaters Ansættelse hos Præsterne rundt om i Landet. En anden Fornødenhed omtaler han iligemaade, nemlig en ny Lærebog, som maatte være et Værk af den grundigste Videnskab, af den modneste Eftertanke, den meest prøvede Flid, men fremfor alt af sand Begeistring og reen Sandhedskjerlighed. Det maatte sammenskrives af Bibelsprog og Steder hos de bedste Kirkeskribenter, især hos Luther, maatte læres udenad og derefter forklares og oplives ved Lærerens Foredrag. Ved at slutte sig nøie til Historien maatte det gjøre Ende paa al subjectiv Forskjellighed i Ansyn. De ti Bud skulde indtage den Plads, som de virkelig have i Historien; uden at tabe deres Vigtighed, maatte de, som Loven, træde i Skygge ved Siden af Evangelium, hvilket har befriet os fra Aaget, men ikke ophævet hvad som har almindelig sædelig Betydning. Sædelæren maatte i denne Underviisning ei indtage en egen uafhængig Plads: den hviler og er rodfæstet paa Troeslæren; tilligemed denne maa den derfor foredrages. Eet og samme Billede, nemlig det af

vor Kirkes Lære har Lægmand Ret til at tale me'
paa Kirkeforsamlinger.

Man har endvidere foreslaaet at gjenindfør den strænge Kirketugt og Excommunicationen men disse kunne ikke indføres og øves uden Menig hedens fri Samtykke. Kun i en fri Forening, som de evangeliske Brødres er, og som den ældste chri stelige var, kan Kirketugt finde Sted uden Tryl og Tvang. Men i den store protestantiske Kirk blive de nyfødte Børn uden Bevidsthed ved Daaben optagne i det kirkelige Samfund, i deres Opvær underviste i Børnelærdommen og siden afforbred deres Bekjendelsesløfte inden de ere komne til en moden mandig Dom. Som Voxne befinde de sig i Kirken og vide ikke hvorledes de ere komne derind Kan et saadant Selskab, uden at overtræde de hel ligste Rettigheder, øve Kirketugt *)?

*) Hvis De Wettes Argument imod Kirketugten var saa afgjørende, som han udgiver det for skulde det ogsaa bevise Uretmæssigheden af a straffe Borgerne for Overtrædelse af det borger lige Selskabs Love, til hvilke de heller ikke for meligen have forpligtet sig — uden i Gjer ningen, nemlig ved at forblive i den Stat udi hvilken de ved Fodselen og Opdragelsen er indlemmede. Udg.

Af de hidtil gjennemgaaede Midler venter Forfatteren sig altsaa ingen Hjelp for vor forfaldne Kirke. Kun af Grundkilden — vedbliver han — hvoraf al Fordærvelse er udstrømmet, kan ogsaa Helbredelse flyde; og hiin Kilde er Videnskaben. Derfra er Tvivlen og Lunkenheden: fra den bør atter Troen og Begeistringen komme. Ved den er Kirkens Samfund blevet forstyrret: den maa igjen knytte det broderlige Baand fastere. Videnskaben var bleven vantro og ugudelig: den vende sig igjen til det evige Lys, som den havde forladt; den tjene det Hellige istedenfor at ødelægge det. Men kun til Fremtiden, til den næste Generation, maa vort Haab være henvendt; den nu levende forvirrede Slægt vil vanskeligen kunne vindes for et bedre kirkeligt Liv. Men nu maa Sæden udstrøes til den skjønne kommende Høst: Gemytterne ere aabne; af Arbeide er der meget: naar det kun ei fattes paa Arbeidere!

Først maa altsaa den protestantiske Theologie uddannes til en ny Skikkelse efter den sande Idee af evangelisk Frihed. Efter vor Mening kan Theologien kun blive sund ved en philosophisk Uddannelse, ligesom den er bleven syg ved philosophisk Halvdannelse. Vistnok behøver den fremfor Alt Sandhedens hellige Aand, som ingen jordisk Kunst

en omvendt, troende, retfærdiggjort Christen forestille tillige det af en kjerlighedsfuld, gudhengiven og begeistret Dyd. Christus, vor Troes Begynder og Fuldender, være os tillige Forbilledet paa et reent gudhengivent Sindelaug, paa en hellig Vandel, paa en sig opoffrende Kjerlighed, paa en velvillig gavnlig Virksomhed. Og saaledes fremstille alle Troens Helte ogsaa de skjønneste Mønstre af christelig Dyd! Og Luther, denne Troens Helt og Martyr, opflamme tillige vor Ungdom til Fædrelandskjerlighed og ægte Borgersind! Han lære den, hvorledes et christeligt Gemyt maa være begeistret for Folk og Fædreland, og at den ægte Fædrelandskjerlighed kun kan være den christelige!

Hvad der ellers endnu kunde være at ønske for Kirkens Igjenfødelse, det vil ligesom give sig af sig selv, naar først denne bedre Grundvold for det kirkelige Liv er bleven lagt. De forældede Skikke og Høitideligheder ville da vinde en skjønnere Skikkelse; maaskee ville ogsaa nye danne sig, saaledes som det nye Liv maatte fordre. Formen indfinder sig af sig selv, naar kun Livet er der. Men at stifte Former uden Liv, efter Theorie og Begreb eller af Efterligning, det er Daarskab; ja det er meer end Daarskab: det er Foragt mod det Hellige,

hvilket man vil behandle efter Mode og Vilkaar som en almindelig Hverdagssag.

E.

Dr. Jonathan Schuderoff om Protestantisme, Kirkeregimente og Kirketugt.

Hvad denne Forfatter i en Række af Aar har tænkt og skrevet om disse Gjenstande, har han samlet og paa ny bearbeidet i Anledning af sidste Jubelfest. Han udgav paa een Tid hele tre Afhandlinger. 1) den Artikel i Reformations-Almanaken som læses her i Udtog under Lit. a. 2) Grundzüge zur evangelisch-protestantischer Kirchenverfassung und zum protest. Kirchenrecht. Leipz. 1817. 161 S. 3) Som et Anhang hertil, foranlediget ved nogle Juristers Indvendinger imod No. 2, den Afhandling, hvoraf nogle Fragmenter leveres her Lit. b. — No. 2 er endnu ikke kommet mig tilhænde, men det roses i Jen. Lit. Zeit. 1817 No. 172 ei alene for Frimodighed, hvorved Forf. længe har udmærket sig, men tillige for Klarhed, Bestemthed og Grundighed. I hvor deelte Meningerne end ere, i Tydskland som hos os, om Muligheden og Gavnligheden af en gjenindført Kirketugt i den protestantiske Kirke, og om Principerne for en ægte protestantisk Kirkeret, er det dog lykkets Forf. under sin mangeaarige Kamp at drage endeel anseete Mænd over til sin Mening; og det vidner om megen Agtelse for Manden, som er Su-

perintendent i Ronneburg, at tvende theol. Faculteter, nemlig det Königsbergske og det Jenaiske, paa een Gang ved sidste Jubelfest, uanmodede, meddeelte ham den theol. Doctorgrad. Fri for Eensidighed og Overdrivelse er han dog ikke, hvilket da ogsaa sielden nogen bliver, der maa kjæmpe for en Yndlingsidee imod Tidsalderens herskende Mening. De mod Staten haardeste Steder ere udeladte i dette Udtog; og dem, som jeg maatte beholde, har jeg formildet. Men mindst kan jeg underskrive Forfatterens Iver imod Fyrsternes Episcopat, hvilket, retteligen forstaaet, stedse maa blive Principet for den protestantiske Kirkeret, da Kirken ellers nødvendigen maatte komme i Opposition til Staten, hvilket tidligen eller sildigen fører til Fordærvelse for begge Samfund).

Lit. a.

Om Protestantisme og Kirkereformation.

Hvad er Protestantismus? Den er deels en vis Tænkemaade, deels en Kjendsgjerning, en historisk Begivenhed. I første Henseende betegner den ikke en indbildsk Pyrrhonismus, der omtvivler Alt, fordi intet er den vist; men "den faste modige Beslutning at fremtræde imod Alt, hvad der modsiger visse, om endog kun formeentlige Sandheder, og at kjæmpe imod Alt,

hvad som ei stemmer overeens dermed, men som vilde, conseqvent udført, nedbryde disse Sandheder." Heraf følger, at Protestantismus er ligesaa gammel som erkjendt Sandhed; thi ethvert virkelig overbeviist Menneske protesterer ogsaa ved Ord eller Gjerning, sædvanligen ved begge Dele tillige, imod det, som strider imod hans Overbeviisning og vil tilintetgjøre den. Derfor ere ogsaa Philosophernes fødte Protestanter. Alle Martyrer — ei alene Christendommens, men ogsaa andre Religioners — vare og ere Protestanter. Dog bruges dette Navn fortrinligviis om Christendommens Bekjendere: kun at mange troe, at der ikke kunde tales om Protestantisme, hvis Reformationen ei havde fundet Sted*). Men vare da ikke Jesus og Apostlene og alle med dem ligesindede Kirkelærere

*) Og ei uden Grund; thi Ordenes Betydning bør ei bestemmes efter den Mening, der ifølge Etymologien vilkaarligen kan lægges deri, men efter den, som de beviisligen fra Begyndelsen have havt og som er kommet med Sprogbrugens Hævd til vore Tider. Man kan da med Rette paastaae, at Protestantisme i Forfs. første Betydning ei er meer end en Snees Aar gammel.

Udg.

og Blodvidner og Forsvarere af den christelige Religions Sandhed ægte Protestanter?

Imidlertid er Protestantismus ei en blot Tænkemaade; den betegner og især en Kirkehistorien tilhørende Kjendsgjerning. Thi da der paa Rigsdagen i Speier 1529 blev fattet en for de evangeliske Christne skadelig Beslutning: saa protesterede de formelig og høitidelig imod samme, dannede sig til et eget christl. Religionspartie, og overgave i Augsburg en egen Troesbekjendelse, i hvilken de erklærede for Gud og den hele Christenhed, "at de i Henseende til den christl. Lære og Tro vare ingen menneskelig Dom eller Myndighed undergivne, men blot vilde erkjende den hellige Skrift eller Guds Ord for høieste Dommer." Fra denne Tid af har det protestantiske Navn historisk Vigtighed og Betydning. Men Protestantismus i begge sine Betydninger faaer dog først sin hele Vigtighed, naar man fatter samme i et høiere Begreb, nemlig Evangelium, hvorfor og Protestanterne have gjort vel i kalde sig de evangeliske Christne.

Det er en uretfærdig Beskyldning, som man ofte har gjort Protestantismen, at den ingen Eenhed eller Visshed i Overbeviisning tilsteder, fordi dens Grundsætning er Frihed i at prøve og troe. Thi denne Frihed er ikke livløs Vilkaarlighed; men

mes Opklaring og Fritænkeri, parret med Uvidenhed.

Men ogsaa blandt Menigmand er Iveren og Varmen for Religionen meget kjølnet. Det tydeligste Tegn derpaa er, at fromme Stiftelser nu ere saa sjeldne, og at de Geistlige ikke mere nyde den forrige Agtelse. Vel have vore Dages mægtige Rystelser rørt og opvakt Hjerterne; den tilforn saa ugudelige Philosophie har endelig erkjendt Troens Nødvendighed; og det er igjen blevet Skik at besøge Kirken; men det lader sig befrygte, at Opvækkelsen kun er let og overfladisk, og at den altsaa snart vil gaae over igjen: her mangler den dybe faste Grund, hvilken den øiebliklige Rørelse ikke giver, her mangler den sunde Overbeviisning og levende Indsigt. At Sygdommen ikke er helbredet fra Grunden af, det røbe mange slemme Tegn (her nævnes trende: 1. Tilbøielighed til Katholicismus; 2. den Ligegyldighed, hvormed man dømmer om de forskjellige Confessioner, og om Christendommen overhovedet; 3. den Beredvillighed, hvormed man har tilstaaet Jøderne lige Rettigheder med Christne, hvilket — siger Forfatteren — er det samme som om Regjeringerne havde erklæret den christelige Tro for at være ligegyldig for Livet).

Men de værste Tegn paa vor Kirkes vedvarende Sygelighed ere de mangehaande Feilgreb, man begaaer i at vælge Midlerne til dens Ophjelpning. (Her forkastes nu først Bibelselskaberne *), dernæst Forslagene om Prædikenernes Afkortning og nye Symbolers, nye Skikkes Indførelse, men allermeest den ulykkelige Tanke at optage katholske Ceremonier. Dernæst roses det, at man nu igjen begynder at lære Ungdommen Sang og navnlig at tage Deel i Kirkesangen. Derpaa vedbliver han). Et af de allerværste Tegn paa vor Kirkes Forfald er den geistlige Stands Forsømmelse; thi naar man foragter Ordets Tjenere, er ustridigen Ordet selv ringeagtet. Hvorledes har man nu tænkt at afhjælpe dette Onde? Udenfra maa ogsaa her hjælpes. De Geistliges oeconomiske og borgerlige Stilling skal man forbedre, give dem større Løn og høiere Rang og Betydning i Selskabet. Dette er hensigtsmæssigt og billigt; men dog ligger Grund-

*) At De Wette saa ubilligen forkaster dette, som nogle flere tjenlige Midler til Gudsfrygtens Gjenoplivelse, maa vel forklares som en eensidig Opposition, fremkaldt ved Nogles eensidige Anbefaling heraf som af det ene tilstrækkelige Lægemiddel imod Tidens Vantro. Udg.

res Anseelse, og dermed en stor Deel af deres
ndflydelse paa Folkets Sædelighed og Religiøsitet.
en protestantiske Kirke, som ved Reformationen
orde sig frie fra Pavens Herredømme, faldt i
taterns Hænder, hvilken ofte behandlede den ret
roderligen.

Tillgemed sin Uafhængighed tilsatte Kirken
dvendigviis ogsaa sin Selvstændighed,
orfor ogsaa den protestantiske Kirke blot er til i
eens, Troens og Grundsætningernes Eenhed;
n forresten bestaaer den af lutter Smaakirker og
angler Selvstændighed i den synlige Verden.

Men denne Mangel paa Selvstændighed og
nhed maa blive den desto føleligere, da den af
egen Moder, Reformationen, blev saa høist
velig udstyret, idet Regjeringen lagde Beslag
a største Delen af dens Eiendomme *). I hvil-
ı fattig Skikkelse maatte nu den protestantiske

*) Ligesom der i hele Forf. Diatribe er adskilligt, som kun passer paa den tydske Kirke, saaledes kan denne Bemærkning ei heller anvendes paa alle protest. Lande; ikke f. Ex. paa England, ei heller paa Danmark, ihvorvel ogsaa her meget Kirkegods gik forlorent ved Reformationen.

Udg.

Kirke vise sig, og hvorlidet formaaede den ofte at at fremme de nødvendigste Øiemeed i en synlig Kirke, da den manglede Penge og Gods, disse mægtige Løftestænger for den menneskelige Virksomhed!

Endvidere tilregner Forfatteren Reformationen Skyld for at lige indtil de nyeste Tider den synlige Kirke ikke omhyggelig nok er bleven adskilt fra den usynlige, og Betingelserne ikke nøie nok fastsatte, under hvilke alene en Kirke kan bestaae i denne Verden. Men hvis Reformationen ei tilveiebragte en Forfatning, som kunde skaffe Kirken Fasthed og Sikkerhed: da forskaffede den ei heller samme en Repræsentation, med hvilken den havde kunnet være tilfreds. Af den Grundsætning: "Fyrsten er Kirkens fødte Biskop", fulgte at Nationalkirken blev repræsenteret af adeligfødte Ikketheologer og Mænd af Fyrstens nærmeste Omgivelse, hvorved Kirken gik Glip af sin naturligste Repræsentation, de Geistlige; derved indpodedes Fyrsterne Frygt for et skrækkeligt Hierarchie, hvortil enhver Geistlighed, følgelig ogsaa den protestantiske, skal være kun altfor tilbøielig.

Endelig maatte ogsaa den protestantiske Kirke mangle sin egen Lovbog. Den protestantiske Kirkeret er — naar man undtager Læren om

Alt endnu kan blive godt, naar kun det ene Uefter-givelige (Unerlaſsliche) bliver indrømmet, nemlig: "Kirkeraadet maa ikke staae under den verdslige Minister, den geistlige Regjering ikke under den verdslige: ellers bliver den Fribaarne til en Slav-inde, og Staten kommer til at bøde haardt nok, fordi den mistroisk haver sat Kirken tilside, ved Undværelsen af frisindede Kirkelemmer og Geistlige, eller ved det kirkelige Samfunds Opløsning i hundrede Secter."

Lit. b.

Dr. M. Luther og Dr. J. Schuderoff imod Juristerne.

(Udaf: Die Juristen in der protestantischen Kirche. Nach Dr. M. Luther. Noch eine Gabe zum Reformations-Jubelfeste. Von Dr. Jonathan Schuderoff. Zeitz. 1817. 72 S. 8.).

Forfatteren leverer først en Samling af Steder, hvor Luther har yttret sig djervt og frimodigt, mangen Gang vel ogsaa lidenskabeligt og eensidigt, om og imod Juristerne. Skjøndt Forfatteren nu hverken vilde eller burde underskrive alle disse Ytringer, fandt han det dog tjenligt at samle dem

maatte qvæles i Spiren *). I øvrigt ligger Stræben efter Hierarchie aldeles ikke i Protestantismens Aand, og Literaturens nærværende Tilstand saavelsom den protestantiske Geistligheds videnskabelige Dannelse viser, hvor ugrundet mange Statsmænds Frygt er i saa Henseende."

Derefter gjennemgaaer Forfatteren de øvrige desiderata, Forfatning, Repræsentation (hvor han yttrer: den naturligste var vel ved Geistligheden **), en Lovbog, iblandt hvis Bestemmelser han navnligen omtaler Artiklerne om Kirkens Gods og dens Magt.

I en Efterskrift henvender han sig umiddelbar til Kongen af Preussen, og yttrer det Haab, at

*) Forf. siger ei hvori denne Foranstaltning skulde bestaae. Oversætteren kan ei forestille sig nogen anden, end at lige mange og lige anseete Geistlige og Verdslige maatte udgjøre det øverste Raad for kirkelige Sager. Hvis Geistligheden alene skulde repræsentere Kirken, befrygter jeg, at Staten tidligere eller sildigere vilde skee Uret ligesom Kirken er skeet næsten allevegne, hvor lutter Civilister bestyrede de geistlige Sager.
Udg.

**) See foregaaende Note. Udg.

und das Regiment in der Kirche gebühret uns, sollet ihr auch alzumahl gleich toll und thöricht werden." Af disse Steder som af alle Luthers hidhørende Erklæringer finder Forfatteren det indlysende, at naar Luther overdrog til de evangeliske Fyrster jura circa sacra, var det ingenlunde hans Mening at udelukke Theologerne fra Kirkens Bestyrelse, men kun at underordne dem Fyrsten, paa det ingen nye Pave skulde opkomme i den protestantiske Kirke. Forfatteren tilstaaer, at det i Begyndelsen formedelst Fyrsternes Maadehold og Fromhed gik godt med det nye Kirkeregiment. "Men — vedbliver han S. 21 — snart, kun altfor snart toge Fyrsterne i formelig Besiddelse, hvad Omstændighedernes Magt havde overerdraget dem; behandlede Kirken som en dem fuldkommen undergiven og af deres Raader afhængig Anstalt, og, endskjøndt de under Navn af Consistorier indrettede egne Collegier for Kirkesagerne, bragte de dog Kirken i et saadant Forhold til Landsregjeringen, at den blot i Navnet var til som et for sig bestaaende Institut, men i Grunden manglede al Selvstændighed. — — Forestillingerne om Nødvendigheden af at forhindre et nyt Hierarchie fandt den ønskeligste Indgang. — — — Læren om Fyrsternes øverste Bispedømme uddannede sig mere

paa en Tid, da efter hans og mange andre tro-
værdige Mænds Forsikkring den protestantiske Kirke
i Tydskland sukker under Juristernes haarde Aag,
og denne Trældom ovenikjøbet forsvares med Lu-
thers Autoritet, da han dog stedse indskjærpede,
at kun Geistlige kunne dømme om geistlige Ting.
Vi ville anføre nogle af Luthers mildeste Udsagn:
"Das rechte Recht loben wir als Gottes Ordnung;
aber der verkehrten Juristen Büberei, Muthwillen,
böse Praktiken und Misbrauch wollen und können
wir nicht leiden, sondern verwerfens gar. Und
da sie also fort werden fahren, so wollen wir sie
aus der Kirche zum Teufel jagen und sollen wissen,
daß das Consistorium nicht soll in ihrem Recht
stehen, sondern es soll unter dem Pfarrherrn seyn."
— — "Ich laß die Juristen gelten im weltlichen
Regiment, was sie können. Wenn sie sich aber
unterstehen und wollen die Kirche regieren, so sind
es nicht Juristen, so über dem, das Recht ist,
halten solten, sondern Canonisten und Eselsköpfe."
— — "Ich müßte ein armer Doctor Theologiæ
seyn, wenn ich mich vor den Juristen fürchten oder
von ihnen lernen sollte. Ich weiß besser was jus
canonicum ist, denn ihr alzumahl lernen und er-
fahren werdet. Ihr sollt uns Theologen nicht re-
gieren noch über uns herrschen. Die Herrschaft

und das Regiment in der Kirche gebühret uns, solltet ihr auch alzumahl gleich toll und thöricht werden." Af disse Steder som af alle Luthers hidhørende Erklæringer finder Forfatteren det indlysende, at naar Luther overdrog til de evangeliske Fyrster jura circa sacra, var det ingenlunde hans Mening at udelukke Theologerne fra Kirkens Bestyrelse, men kun at underordne dem Fyrsten, paa det ingen nye Pave skulde opkomme i den protestantiske Kirke. Forfatteren tilstaaer, at det i Begyndelsen formedelst Fyrsternes Maadehold og Fromhed gik godt med det nye Kirkeregiment. "Men — vedbliver han S. 21 — snart, kun altfor snart toge Fyrsterne i formelig Besiddelse, hvad Omstændighedernes Magt havde overerdraget dem; behandlede Kirken som en dem fuldkommen undergiven og af deres Raader afhængig Anstalt, og, endskjøndt de under Navn af Consistorier indrettede egne Collegier for Kirkesagerne, bragte de dog Kirken i et saadant Forhold til Landsregjeringen, at den blot i Navnet var til som et for sig bestaaende Institut, men i Grunden manglede al Selvstændighed. — — Forestillingerne om Nødvendigheden af at forhindre et nyt Hierarchie fandt den ønskeligste Indgang. — — — Læren om Fyrsternes øverste Bispedømme uddannede sig mere

og mere. De protestantiske Canonister overførte af den pavelige Ret Titler og Rettigheder i den protestantiske Kirkeret, som om det ikke kunde være anderledes. Fyrsterne lode sig deres nye Værdighed behage; de nye Menigheder vare glade ved at være undslupne Paven, og saaledes bleve de fyrstelige jura circa sacra uimodsagte og uundersøgte indtil den Dag i Dag *).

S. 32 udkaster Forfatteren et sørgeligt Malerie af den tydske Kirkes og Geistligheds hidtil værende Forfatning: "Kirken havde ingen Anseelse, ingen Penge, ingen Magt. Den var ei engang Herre i sit eget Huus. Geistligheden blev indskrænket til det allernødvendigste; man fratog den, under Foregivende af Nød, endog de faa Immu-

*) Det bleve de vel ikke; men at at de forbleve hos Fyrsterne, er sandt ligesom det var ret og billigt. Den protestantiske Kirkes Forfald i mange Lande grunder sig ei paa, at Fyrsten er dens summus episcopus; thi det var han jo og i dens blomstrende Tidsrum kort efter Reformationen, men deels paa Tidsaandens fordærvelige Indflydelse, deels paa en utigtig Organisation af de kirkelige Regjeringscollegier. Om de forskjellige Systemer i den protestantiske Kirkeret er der handlet i Theol. Bibl. 11te Bind S. 213 fg.

niteter, som vare tilstaaede den istedetfor Besoldning, uden al Retsform og Skaansel, med den vilkaarligste Haardhed. Undertrykkelse, Ligegyldighed, Foragt, Spot hørte til Dagens Orden. Til Kirkernes og Skolernes Fornødenheder havde Regjeringerne sjelden Penge og ingensteds vare Understøttelserne tilstrækkelige; eller man gav idag og tog det dobbelte igjen imorgen. I Sandhed! de Geistlige havde maattet være Engle, hvis Armod, Undertrykkelse og en vanærende Behandling ei skulde have forværret dem. Slaa og udskjeld dit Barn stedse: det bliver vist ligegyldigt mod Ære og Skam. Slavisk Behandling avler Slavesind."

Siden spørger han S. 39: Hvo er Skyld i at Kirken er kommen i dette Forhold til Staten og bleven berøvet sin Selvstændighed? Svar: "Ingen uden Juristerne. Thi disse er det, som besidde Fyrsternes Øren og Hjerte; disse som sælge Fyrsterne deres lamme Statsret og deres usædelige Politik som Statsviisdom; disse som udkaste Statsforfatninger, give Love, paalægge Skatter, besætte Embeder og i Fyrsternes Navn beherske Verden, som allerede Luther klagede. Man kunde ogsaa betegne dem med Navnet Politiker; men da disse dog i Grunden og fornemmelig have lært

deres Kunst af Juristerne, saa maa det blive ved Benævnelsen Jurister."

Allerede dette Sted var haardt nok, men S. 48—50 fremstiller han et værre Synderegister, som han tilbyder sig at bevise med authentiske Bilag fra alle Tydsklands Egne. Da Forfatteren ei er bleven tiltalt derfor, endsige gjendreven, fortjener det at kjendes som et Bidrag til den sædelige Fordærvelse i Tydskland (især under de Franskes Herredømme; thi Forfatteren tilstaaer, at dengang naaede først det Onde sin høieste Spidse). "Var det ikke Juristerne — spørger han — som ved de fjødelige Forbrydelser, hvis Afstraffelse man enten ganske eller dog for største Delen unddrog Kirken, gik til Værks med utilgivelig Letsindighed; ikke Jurister, der som Justits- og Oppebørsels-Embedsmænd, som Advocater, Cancellie-Raader og Skrivere gjorde det hele Kirkevæsen til et Maal for deres elendige Vittigheder og udtænkte Haan; var det ikke Jurister, som bragte med sig paa Papiret eller i Hukommelsen hele Samlinger af lystige Anecdoter om Præster, og havde disse til Bedste i blandede Selskaber; ikke Jurister, som udgjøde den skarpeste Lud over de Geistliges Gjerrighed og fluntede Væsen, da de dog neppe lode dem beholde det tørre Brød og udelukkede dem fra enhver Be-

styrelsesgreen; ikke Jurister, som ved en nedvær-digende Behandling af Præster og Skolelærere be-røvede disse Tilliden til sig selv, og saaledes søgte at gjøre dem tilsidst foragtelige; var det ei Jurister og "deres Haandværk", som fortrinligen vanhelli-gede Søndagene, paa dem holdt Grændsebesigti-gelser, indstævnede Parter og gave Kjendelser, holdt Vagtrevue og lod Trommen røre udenfor Kirkerne under Gudstjenesten; som paa samme Tid øvede Soldater, anstillede Klappejagt, Dands og offentlige Lystigheder, og ikke sielden beærede disse med deres Nærværelse; var det ikke Jurister, som ofte med eet Pennestrøg tilintetgjorde en heel Stands velgrundede Rettigheder og Friheder, og paalagde Geistligheden uoverkommelige Afgifter og Præstationer; ikke Jurister, som foregik Almuen med det værste Exempel i at skye Kirken, som bragte Kirkelovene af Brug, fornedrede de Geistlige i den offentlige Mening og gjorde dem latterlige for deres egne Sognebørn; ikke Jurister, som vilde have visse Laster enten slet ikke eller kun læm-peligen straffede; som drog rene Consistorialsager ind under de verdslige Autoriteter, og saaledes sammenblandede den kirkelige og borgerlige Lovgiv-ning, at hvo der agter at adskille dem, faaer en Augias Stald at rense?"

I Henseende til de før omtalte, svære Byrder, som vare paalagte Geistligheden, henviser han til sine "Klare Berichte, Altenburg 1816"; og derefter polemiserer han imod adskillige Antagonister, især det Weimarske Oppositionsblad. Til Slutning kommer han tilbage til sin Yndlingsidee om et uafhængigt Kirkeregiment; og her indrømmer han, hvad vi i foregaaende Afhandling savnede, at det ei alene er raadeligt, men for Statens Vel nødvendigt, at en deputatus regiminis maa sidde i Consistorierne, deels for at iagttage, at intet besluttes, som kunde være Staten skadeligt, og deels for Statens Navn at stadfæste Kirkeraadets Beslutninger. "Og saaledes — ender Forfatteren — komme Juristerne vel ikke ganske ud af Kirken *) men de ere fordragsmæssigen deri, og herske ikke ene og alene, men erholde blot deres bestemte Andeel i Kirkeregimentet."

*) Det skulde hedde: Kirkebestyrelsen; thi til Kirken høre de jo som Christne. Udg.

F.

ortsættelse af Striden om de Harmsiske Theses: Harms's Forsvarsskrift.

:ndnu stedse udkomme nye Skrifter for og imod Harms og hans Theses. Udgiveren af Theol. Bibl. har ikke læst dem alle; men af dem, han har læst, egne kun faa sig til at leveres her i Udtog. Han indskrænker sig derfor denne Gang til Harms's eget nyeste Indlæg i Sagen, hvilket er skrevet med saa meget Maadehold og med en saa inderlig Oprigtighed, at det maa udsone ham med alle hans billige og velmenende Modstandere, ihvor forskjellig deres Mening endnu maatte være om visse Punkter og navnlig om Fornuftens Brug i Religionen, hvilken Brug Harms endnu stedse utilbørligen forkaster. Det er ifølge dette Skrifts milde Aand, hvori Forfatteren forbigaaer de dog stærkt angrebne Theses om Kirkebestyrelsen og Kirkernes Union, venteligt, at Striden nærmer sig sin Ende, hvorfor Udgiveren griber denne Leilighed, der rimeligviis bliver den sidste, til at meddele sine Læsere et Vidnesbyrd om Harms's Embedsførelse, hvilket han har hørt stadfæste af alle Reisende, som i den sidste Tid have besøgt Kiel. — "Af Frugterne skulle I kjende dem!" er Udgiverens Valgsprog: derfor spørger han stedse om en Mands og især en Geistligs Levnet og Virksomhed, inden han fælder en endelig Dom om ham. Jeg har iblandt flere Skrifter i denne Sag ogsaa raad-

spurgt følgende: Ueber Vernunft und die Lutherische Kirche in Beziehung auf die 95 Theses des Herrn Harms und den ärgerlichen Gegenstreit von einem Lutherischen Layen. Hamburg 1818, hvis Forfatter vel strengelig dadler Modpartiets Fremgangsmaade, (og hvormeget er her ikke at dadle med Rette), men dog ikke er en blind Forfægter af alle hans Theses, mindst af dem imod Fornuften og Samvittigheden. Han fortæller S. 37: "Der har i Kiel udviklet sig et forunderligt skjønt Liv i mange Sjæle og Huse, et Liv, som man i lang Tid ei mere var vant til. Man strømmer til Kirken, som om det hver Søndag var en høi Festdag; man seer Menneskene at trænge sig ud og bølge nedad Gaderne, som om det var Marked, nogle med glade Øine, andre med nedslaaede Øiekast, beskjæmmede eller grædende. Venner møde hverandre, som neppe ere istand til at sige, hvorledes det har grebet dem at høre den evangeliske Sandhed, og endnu seer man Enkelte at gaae iilsomt hjem, for først der i et stille Minut at skaffe den indpressede Følelse Luft. Dette er den Mands sjeldne Gave, som prædiker med evangelisk Sind, støtter sig paa sin Kirkes bekjendte Tro, indretter sit Liv efter sin Troes Forskrift, og lokker de Fjerne som de Nære til at fornemme sit Ord og gjenfinde deres bedre Dages Tro. For faa Maaneder siden var det endnu ganske anderledes og selv de Ligegyldigste kunne nu ei nægte, at det er betænkeligt, imod det Held, som viser sig offentligen, at tale foragteligen om Harms, om endog noget hos ham

skulde mishage dem o. s. v." Og siden S. 60—61 siger samme Forfatter, "at det Liv af patriarchalsk Eenfoldighed, reen Hjertensgodhed, Mildhed og dyb Følelse for den christelige Aabenbaring, hvilket han i lang Tid kun havde truffet i Romaner, havde han nu virkeligen fundet hos Harms; at denne Mand aldrig afviger et Haarsbred fra sin Embedsstroskab, men tidligen og sildigen lærer, trøster, besøger Syge og lever med stor Nidkjerhed for sit Embede i dets hele Omfang." Efter dette Vidnesbyrd ville Læserne desto villigere høre Harms's Selvforsvar, uddraget af Briefe zu einer nähern Verständigung über verschiedene meine Thesen betreffende Puncte. Nebst einem namhaften Briefe, an den Hrn. Dr. Schleiermacher. Von Claus Harms. Kiel 1818. 106 S. 8.).

Forudsendt er Brevet til Schleierma-

Han havde sendt Harms sit Skrift imod ıdn tilligemed et forbindtligt Brev. Paa dette r nu et trykt Svar; thi, siger H. til S., egen Æresfølelse maa De dog tiltroe mig, at kke kan lide, at Nogen forhaaner mig offentlig rivatim søger ved trohjertig Roes at udsone ıed mig igjen.

"De, Hr. Dr., har været min Lærer, min ker, og hvad jeg er blevet, om jeg ellers er et noget, det er jeg for en stor Deel blevet ved

Deres aandfulde Skrifter; jeg vil og skal ogsaa stedse blive Deres Discipel." Men derefter paa ankes, at denne Mester nu er bleven Hs Skolemester, og at han har dadlet Hs. Prædikener, fordi et Par af dem vare uden Text. "Jeg tænkte dog, at naar Prædikener kun overhovedet vare bi belske — hvilken Egenskab Deres synes mig at mangle — da kunde de Foresatte vel oversee den sjeldne Mangel af Text, ligesom da og mine Foresatte i saa Henseende ingen Bebreidelse have gjort mig." Til Slutning beklager H., at S. i sin Stridsskrift har viist en saa stærk Vedhængenhed til den reformeerte Kirkes Lærebegreb, at H. nu ikke mere som forhen tør give unge Theologer det Raad: "Gaaer til Schleiermacher"!

Bogen selv bestaaer af 12 Breve til en Ven.

1ste Brev. At ansee som en Indledning. Hs. Grunde, hvorfor han ikke før har svaret (Andre havde forsvaret hans Theses bedre end han selv var i Stand til); Tak til hans Ven, fordi denne i sin Kreds forfægter hans Sag, og Bøn om at vedblive; thi "skriftlig bliver dog Sagen aldrig afgjort. Den egentlige, almindelige, Udslaggivende Kamp bliver altidført i Dispyt, i Sam-

ale mellem Mand og Mand, hvortil det Skrevne lot afgiver Vidaben."

2det Brev. "De vil fremfor Alting vide, vad eller hvo der først har bragt mig paa den Tanke at udgive Theses. Svar: det veed jeg selv ke. Men den Tanke har jeg, som den Leipziger Recensent siger, vist havt tilfælleds med mange, vilke Sætninger der i Aaret 1817 monne være irken ligesaa nødvendige, som Luthers Sætninger vare den 1517. Ogsaa er den ved de forrige ubelfester bleven udført. I Aar 1617 af tvende ræster Røber og Stegmann; 1717 udgav van eelen, Conrector i Stade og Chladenius i Witnberg de lutherske Theses med en Tilsætning. Og 117 udgav Professor Baumgarten Crusius i Jena heses. Hvori bestaaer da det Uhørte ved mit retagende? Deri, at jeg har skrevet paa Tydsk. a Tydsk — skrevet som Luthers Sermon om Aflad vilde jeg tale med mine Samtidige, og fordre bage paa godt Tydsk, hvad der paa slet Tydsk er vet. Det er dog et synderligt Særsyn, at de, m altid tale om Lys og advare imod Mørke, ved nne Leilighed raabe: bort med Lyset! — Nei, i ing som angaae vor Sjel og Salighed ville vi

have Lys, d. e. i nærværende Tilfælde Tydsk og ikke Latin: Lys, for at besee, hvad og hvem man byder os.

Har jeg nogensinde, førend jeg begyndte et Værk, prøvet mig omhyggelig og fundet mig reen for personlige Hensigter, saa er det skeet ved mine Theses. Jeg havde dermed ingen anden Hensigt end den, som er angivet i Forordet. Uventet maa da vel den Forhaanelse være mig, at jeg har villet spille Luther og gjøre mig til Luther! Men passer denne Forhaanelse ogsaa paa den Mand, som man til samme Tid kalder en blind Tilhænger og Efterſnakker af Luther? Snarere ville de være Luthere, som forkaste vor Kirkes Lærdomme, erklære vore Ceremonier efter deres gamle Betydning for Overtro og hemmeligen forelægge adskillige Præster et hemmeligt Skrift til Underskrift *). Men jeg vil blot blive hvad jeg er, en luthersk Præst, og vil kun holde fast ved det, som paa Eed er blevet mig betroet, den lutherske Tro. Endnu har jeg et Beviis, som jeg vil meddele mine Modstandere. Da mine Theses næsten vare færdige i Haandskrift, talede jeg om nogle af dem med Hr. Professor

*) Dette maa sigte til et Factum, som er blevet mig ubekjendt. J. M.

Twesten her i Byen. Vi vare i visse Punkter af forskjellig Mening, og jeg erklærede for ham med Manuscriptet i Haanden, at hvis han — ikke Enhver vilde jeg gjøre dette Tilbud — vilde udgive Theses, saa vilde jeg strax tilintetgjøre mine.

3die Brev. "De spørger mig, om jeg da er saa vis i min Sag, og foreholder mig, at nogle Modstandere dog ere ældre end jeg. Svaret derpaa er hvad Abælard sagde: "Hvis de Gamle alle ville saa, vil jeg derimod saaledes." — Men iblandt Modstanderne findes dog dem, der ere lærdere jeg? — Herpaa svarer jeg med Davids Ord Ps. 119: "Jeg er lærdere end alle mine Lærere, thi Guds Vidnesbyrd ere min Tale. Men er dette saa, hvo vil da fremføre blot et Ord derimod? Hvad hjelper i denne Henseende al Verdens Lærdom *); og latterligt maa det her synes at prale med Erudition; thi som Sagen drives af de Fornufttroende, fører den jo aabenbar til det Raae og Uslebne. Fornufttroen fører ret egentlig efter sin

*) Den hjelper netop til at finde, hvorvidt Hr. Harms's og hver anden Lærers Tale har Guds Vidnesbyrd for sig. J. M.

Natur bort fra den sande Erudition. Dens eneste Syssel hidindtil bestaaer i at kjæmpe med Aabenbaringstroen, idet den smeder og fører Vaaben imod samme. Seirede den engang, da ophørte Theologien, ligesom og alt for adskillige Aar siden er udkommen en Høitidstale, holdt ved Theologiens Grav. Fichte yttrer sig ogsaa etsteds saaledes. Exegese f. Ex. hvo vil bekymre sig derom med Fornufttroen, hvilken veed alt af sig selv, ved sig selv; og veed det bedre end det staaer i Bibelen *)? Fornufttroen fører til en Standpunkt, hvortil jeg i en Time vil opløfte en Bonde, forudsat at hans Tro paa Aabenbaringen i Forveien er skaffet af Veien. I Ikketro ere alle Mennesker lige stærke, just forbi dertil intet udfordres uden en Smule Fornuft, en naturlig Gave og almindelig Arvelod. Derimod i Christo ligge alle Viisdommens og Erkjendelsens Skatte skjulte, Col. 1. Man sige os dog, om en Geistligs hele Studium kan have et høiere Maal end det, at trænge ind i Bibelen og lære at tale udaf Bibelen efter den

*) Naar Forfatteren tænker sig Fornufttroen, som et saadant indbildsk Væsen, har han Ret; men det er kun meget faa af hans Modstandere, der bekjende sig til denne Tro. J. M.

Aand, som boer deri. Dette Studium har jeg beflittet mig paa, og hvad jeg er bleven som Præst, det er jeg bleven paa denne Vei. Derhos har jeg gjort mig noget bekjendt med den tydske Theologie, jeg mener ikke Videnskaben, som hedder saa og som jeg forresten ingenlunde ringeagter, men en Bog, som hedder saa *), af hvilken jeg har lært meget, f. Ex. i det 18 Cap.: Intet Liv er saa beqvemt og lystigt som det frie ryggesløse sikkre Liv; dertil holder jeg mig, og dette skeer allermeest hvor der er høi naturlig Fornuft; thi denne stiger saa høit i sit eget Lys, at den mener selv at være det evige sande Lys og giver sig ud derfor; men den er bleven bedraget af sig selv og bedrager andre, som ei vide bedre og iligemaade ere tilbøielige dertil: som jeg desværre selv har været. Ja i Sandhed! hvor mine Modstandere ere, der har jeg været. Ogsaa jeg har drukket af den berusende Kalk, som den nysbeskrevne Fornuft frembyder, og havde allerede nydt saa meget deraf, at jeg alt begyndte at tale som En, der er fornuftdrukken og bleven en Daare i Religionen af Menneskeforstand, Ordsp. 30, 2. 3.

*) Udgivet af Luther og agtet høit af ham formedelst dens fromme Aand og praktiske Tendents.

J. M.

Dog, Gud være takket! allerede i mine academiske
Aar blev jeg igjen henvendt til Christendommen,
idet jeg indsaae, at jeg intet saae, ligesom ogsaa
en alvorlig Bedren paa mig selv — hvilken er
den anden Vei, som den videnskabelige maa løbe
jevnsides med — førte mig dybere ind i Christen-
dommen, saa vidt, at jeg kunde sige, da jeg til-
traadte mit Embede: jeg troer, derfor taler jeg.
Desaarsag maa jeg sige imod, naar man kalder det
lidet Bifaldsværdige, som nogle Modstandere dog
endnu tilstaae mig, en Naturens Gave. Derom
maa jeg dog selv bedst vide Beskeed. Hvad Natu-
ren har givet mig, det har intet synderligt Værd;
har og ingenlunde gjort mig til den Prædicant
som man hist og her gjør noget af: at blive en saa-
dan, deri har Naturen været mig til Hinder, og
vil vel stedse blive det. Derfor maa mit Raad
være til hvem der vil høre det: Bliver Christne
hvis I ville blive Prædicanter, og stoler ikke paa
eders naturlige Gaver, om I ville blive enten de
ene eller det andet; thi saaledes lære Bibelen og d
symbolske Bøger. Jeg troer nu at jeg er komme
til Christus, og har mine Grunde for mig: for en
hver anden, der vil anfægte mig, fordi jeg præd
ker Troen paa Christum Guds Søn, staaer so
Grund vor hele lutherske Kirkeforfatning og navn

ig den Ausborgske Confession. Med den, med den staaer og falder et stort Antal af mine Theses *); hvo der angriber disse, han angriber hiin. Eller man bevise, at jeg ikke troer og lærer overeensstemmende med vort Symbolum! Det er denne Side, hvorfra jeg maa forsvare mig; fra alle andre Sider derimod, hvorfra de 30—40 Stormløbere komme, er jeg dækket af hele den lutherske Kirke og nærmest af Landsherren, den lutherske Kirkes Beskytter. Det er i Sandhed dog kommet vidt, at man ikke mere kan lære overeensstemmende med Symbolet og dadle de anderledes tænkende, uden at udsætte sig for alleslags Skjeldsord, uden selv at udraabes for Vranglærer og erklæres for Affættelsesværdig. — — Synderligt nok: den samme Lære, som man indtil Midten af forrige Aarhundrede holdt for sand, bibelsk sand, gavnlig og saliggjørende, den skal nu være bleven usand, bibelsk usand og fordærvelig (thi man beskylder mig ei for at være afvegen fra den, men for at jeg hænger saa stivt ved den). — — — Dog kunde det være muligt, at jeg havde forebraget Lærdomme, som ei stemmede overeens med vor Tro. Jeg ønsker,

*) Ja vist nok et stort Antal men langtfra ikke alle.
J. M.

at det bliver mig viist, og mine Theses selv ville man ansee som en Opfordring dertil. Jeg giver gjerne Slip paa enhver Vildfarelse. Det er ogsaa bekjendt nok, hvor let En kan komme paa Afveie. Naar man hver Dag paa Skoler og Universiteter, fra Prædikestole og Bøger maa inddrikke Mistro (Misglauben, forskjellig fra Mistillid), hvo tør da være fuldkommen sikker paa sig selv? — — — Jeg vilde efter Evne medvirke til, at den Vrang-læren og Forføren snarere skulde ophøre, at den selvopfundne Troes gamle Suurdeig blev udfeiet med Jubelfesten, og at vi høitideligholdt denne Fest som en Opstandelsesfest, som en Paaske i Reenhedens og Sandhedens søde Deig. Med denne Hensigt kunde jeg ikke, som jeg ellers er vant til, skrive til Opbyggelse. Imidlertid læse man kun mine Theses oftere og bedømme dem ikke efter det første Indtryk. Man siger, de ere for bittre. Nu, man lægge dem hen. Ligesom mangen Frugt, om den endog er moden, har frisk af-brudt en bitter Smag, hvilken den taber med Tiden, saaledes vil det ogsaa gaae med mine Theses, naar man kun gjemmer dem." — —

Her har De, kjere N., denne Gang Allehaande om mit Forhold til Theses, om deres Pie-meed og Stiil.

4de Brev. Det begynder med at gjendrive nogle Indvendinger mod Stilen. Paa den Klage, at hans Theses ere dunkle, svarer han (og vistnok med Rette) med Gellii Ord af Noct. Att. L. XX cap. 1. Obscuritates non adsignemus culpæ scribentium, sed inscitiæ non adsequentium. — Mod den Paastand, at Theses ei maae udtrykkes billedlig: "Ih, hvorfor ikke? Naar kun deri ligger en Sætning, hvorved noget paastaaes, og naar kun Læseren forstaaer den uden Møie, som f. Ex. at de Fornufttroende holde Maanen for Solen; saa kan jo Disputeringen strax tage sin Begyndelse. Ogsaa findes i Luthers Theses mange billedlige Udtryk. Men naar De siger, at i alle Theses maa være een Tanke, og at alt maa dreie sig om een Punkt, saa spørger jeg: hvorfor det? Harms vil jo ikke opstille et Copernicansk Solsystem. Dog — den røde Traad, som Englænderne ville have i alt Krontougværk, den seer jeg fra No. 1 til 95. — Opmærksomhed have de ogsaa vakt: Skolemestere og Statsministre skrive derom. Mænd af Betydenhed interessere sig derfor. Ogsaa udenfor Hertugdømmerne: 5000 Exemplarer ere solgte foruden det altonaiske Eftertryk.

Men hvis denne eller hiin Thesis anvendes paa en eller anden Geistlig i Hertugdømmene, da

— hvis det skeer med Uret — ere de ansvarlige, som gjøre Anvendelsen; men skeer det med Rette, da kunne de ikke beklage sig, paa hvilke Anvendelsen gjøres. Men christelige Præster, som ere sunde i Troen (Tit. 1, 13), som med muligste Flid forberede sig til deres Prædikener og føre en sømmelig Vandel, de behøve i Sandhed ikke, at Nogen trækker om i Landet med dem, for at tiltrygle dem Retfærdighed eller Medlidenhed. Saadanne Præster gjøre hverken Theses eller disses Fortolkere nogen Skade.

5te Brev. Hvor ere de Vranglærere? spørger De, hvor Neologerne, de Fornufttroende, de fra Troen Affaldne? Jeg giver først et Svar af Plancks Jubelskrift S. 56: "Man har næsten snarere Aarsag til at undre sig over, at vor gamle lutherske Tro endnu har beholdt saa mange, end at den kun har saa faa Tilhængere iblandt os." Ifølge denne Paastand maa det jo være lettere at tælle dem som ere blevne tro end de Affaldne. Imidlertid forbeholder jeg mig i et følgende Brev at svare paa dette Spørgsmaal, og i nærværende tegne med nogle Træk Christendommens udvortes Forfald, forsaavidt dette aaben-

barer sig ved Kirkevæsenets Forfald. Dette er et overflødigt. Thi skjøndt alle nyligen tilstode det, hedder det nu iblandt mange — for at beskjæmme Thesesskriveren — at det ikke seer saa slemt ud, og at Sagen tager sin naturlige, til den sande Christendoms Fremme sigtende Gang. Hvad man dog nu holder for sand Christendom! Lad os da betragte blot vore Hertugdømmer og her gaae ud fra en bestemt Punkt, nemlig en Forordning af 1623. Deri siges: "at enhver som er kommen til Skjels-Aar og Alder, ingenlunde maa forsømme Søn-Høitids- og Bededagene, og i det mindste een Gang om Aaret skal skrifte i Kirken, derpaa modtage den h. Absolution og Nadvere."

Først hvad Kirkegang angaaer: Hvor man i forrige Tider ikke kunde see Bænkene i Kirken for Mennesker, der kan man nu paa de fleste Steder over en lang Række af Bænke intet Menneske see. Naar der gives mange Menigheder i Landet, hvor efter Middeltallet kun ti til tyve Mennesker gaae i Kirke, hvor der paa Festdagene selv ei kommer flere, hvor til en Høstprækken ei møde tre, som selv have høstet, hvor selv en Afskeds- eller Tiltrædelsesprædiken, eller en Confirmation eller Visitation ei lokker et betydeligt Antal til, hvor undertiden slet ingen Gudstjeneste holdes af Mangel paa Til-

hørere, hvor de anseligste Landsbyfolk kjøre til Kirkebyen, ikke om Formiddagen, da der er Prædiken, men om Eftermiddagen, naar ingen Prædiken er, hvor Værtshusene under Prædiken ere saa fulde, at intet Menneske mere kan komme ind, men Kirken saa tom, at ingen kan høre at en anden synger, ja neppe forstaae Præsten for Echo: der staaer det visselig ikke godt til! Og hvo som ikke veed dette, han har ingensteds været; han har i flere Aar ingen Kirke seet, og vidner selv ved sin Tvivl, om dette forholder sig saa, om Sandheden deraf. I Henseende til Uge- Fro- og Aftensangs Prækener findes Bilag nok i de aarlige Samlinger af Forordninger, nemlig at disse paa mange Steder ere afskaffede af Mangel paa Tilhørere og tildeels forvandlede til Katechisationer, med hvilke det sandsynligen ikke gaaer bedre. Dog nok herom.

I Henseende til Daaben anmærker jeg dette, hvori jeg og sikkert flere have fundet et Beviis paa Ringeagt for dette Sacrament, at Barnedaabens Opsættelse stedse bliver hyppigere og længere. Selv har jeg døbt adskillige Børn, avlede af christne Forældre, et halvt eller heelt Aar gamle, ja endog et, som var $3\frac{1}{2}$ Aar. Det er meget sandsynligt, at hvis der ikke gaves en borgerlig Forpligtelse, vilde mange Forældre paa sin Mennonistisk lade

deres Børn hengaae udøbte lige til deres Confirmation, eller vel endog slet ikke sende dem til Daaben. — Maae ogsaa Jøder og Jødinder antages til Faddere? Jeg spørger kun *), fordi det skeer; men ikke altid er det, som skeer, christeligt, ret og tilladeligt.

Hvormeget Communicanternes Antal har formindsket sig, det er en ligesaa bekjendt Sag. Man bør vist sætte Aftagelsen for mange Menigheder til den tiende Deel, og overdriver endda ikke. Jeg paastaaer, at der gives Oldinge, forstaaer sig, Christne, eller rettere sagt, Ikkejøder, Ikketyrker, som kun een Gang i deres Levetid eller slet ikke have været til Gudsbord; jeg veed, at der gives civile Embedsmænd, om hvilke intet Menneske har erfaret, om de nogensinde have communiceret; jeg veed, at selv Præster ikke i flere Aar have bekjendt Jesum for deres Menighed. Under en saadan Tingenes Orden maa man i Sandhed undres over, at Nadverens Høitid ikke allerede er fuldkommen ophørt. Ikke langt derfra maa det være i de Menigheder, hvor ifølge en kongelig Anordning en Sum

*) Dog ironisk; thi Forfatteren veed saa godt som Nogen, at det er utilladeligt.

J. M.

Penge er bleven anviist Præsterne af Sognekass[e], fordi de have besværet sig over Skriftepengenes A[f]tagelse og bedet om Erstatning.

Nu Skriftemaalet! man veed, hvilke For[an]dringer hist og her ere foregaaede dermed. Me[n] mindre bekjendt torde det være, at ogsaa Person[er] som hverken have skriftet eller ere blevne forbered[e] af en Præst, ere stedede til Sacramentet. Abs[o]lution, fremmed Ord, fremmed Ting.

Derimod ligger det trykt for Dagen, at [der] gives Menigheder, og endda ikke af de største, hvilke ti, tolv Par Mennesker leve sammen s[om] Ægtefolk en Række af Aar, og avle Børn uden [at] de ere copulerede. Man forlange ikke Love [der]imod: de haves jo.

Trolovelser ere i de fleste Districter ophørte; dog forstaaer sig, at Gebyhren er beholdt *). Præsterne kunde ikke undvære denne Indtægt, men Brudefolkene vel Præsternes Bøn og Velsignelse.

Sjelden bliver Præsten kaldet til en Syg. Man behøver ikke den Tærepenge, som gives af

*) Ikke i Danmark, hvor den, saavidt jeg veed, allevegne er faldet bort tilligemed Trolovelsen.
J. M.

Kirken. Man lader de Syge døe uden Evighedens Husvalelse, Trøst, paa det de maae døe roelig *). Som om det var eet, at døe rolig og at døe salig. Derpaa i Stilhed tilside med ham!

Hvilken Anordning mon der er ældst, enten den, at Præsten ledsager et Liig til Jorden, eller den, at han, naar Nogen er død, faaer en Pengesum, under Navn af Liiggebyr? Denne Benævnelse lader os næsten slutte, at det fordum fordredes, at ethvert Liig skulde begraves under Præstens Ledsagelse. Jeg befrygter, at ikke engang alle Præster forstaae mig: i den Grad holder man nu Kirkens Bitrædelse i Præstens Person for overflødig.

Tør jeg ogsaa regne Præstens Person med her, uden den dobbelte Frygt, først at fornærme mine Embedsbrødre, dernæst at beskyldes for levitiske Hensigter? Jeg maa jo dog vove saa meget! Under hans Embedsførelse lader man ham endda maaskee gjælde for noget; men er han ikke netop sysselsat dermed, saa bliver han mange Steder anseet for en ordinær Borger- eller Bondemand, og han opfører sig, som man vil have ham; ingen Præst,

*) Lucanus: Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget, leti metus.

ingen Geistlig, nei, bort dermed! men han maa være en Mand, som gaaer paa Jagt med Eder, spiller Kort, dandser Hopsavalts, drikker med, ja vel endog beruser sig I have skabt ham efter eders Hjerte, og lide ham dog ikke i eders Hjerte. Exempler findes overalt. Da holdt Hedningerne deres Præster i større Ære; og Præsterne selv maatte opføre sig ærværdigere og standsmæssigere. Saaledes f. Ex., hvad Embedsdragten angaaer, maatte ingen Præst gaae ud af sit Huus uden sin Præstehat *). Julian vil ikke, at en Præst maa indfinde sig ved Skuespil eller drikke i en Kro **). Endnu et klogt Raad giver han sine Præster: "Besøg sjelden Provindsens Befalingsmænd i deres Huus, men skriv desto flittigere til dem." Man veed nemlig vel, at adskillige Præster ikke tage Hensyn paa, om deres Omgangsvenner ere Christne, om de gaae i Kirke og til Guds Bord. Det er dem ligegyldigt, og jeg kjender Tilfælde, at Præsten hver Søndag har havt sin fornøiede Eftermiddag og Aften hos en Embedsmand, der aldrig kom i Kirke. O hvilke dannede og oplyste Folk!

*) Gellii N. Att. L. X. cap. 15.

**) Sozomeni Hist. Ecc. L. V. cap. 16 ed. Vales.

Saaledes staaer det til med Kirken i vort
ınd. Om det andetsteds er bedre, veed jeg ikke,
)g formoder jeg det. — — —

Synderligt! Man har nu en Kirke, som man
ır ønsket den, og lider den dog ikke. Endnu
nderligere er det: man lider den ikke, og siger
g, at den er fortræffelig; der feiler kun eet.
vad da? Just det, at I skulde lide den og have
st til at gaae derind.

Præsterne give Menighederne Skyld; Me-
ghederne give Præsterne Skyld. Imedens hine
ınde paa Prædikestolen, spotte disse i Værts-
'ene. Hvo har Ret?

6te Brev. Mit sidste Brev har altsaa vir-
ig formildet nogle imod mig opbragte Gemytter?
t glæder mig. Rigelig, skriver De, har Sel-
bet fra fjern og nær leveret Bidrag til Skildrin-
ı af Kirkens Forfald. Men, spørges endnu:
lke ere de Nytroende, de fra Luthers Tro Af-
dne? og hvori bestaaer det paaankede Affald?

Istedetfor at omtale de Lærdes Afvigelser i
de Systemer paavises saadanne Bøger, som
ıiddelbar have bragt deres vrange Lærdomme ind
Christenheden, d. e. Lærebøger i Religionen,

som have givet christne Børn Vrangtroens Mell at drikke, og lært deres Lærere at bibringe dem Djevelens Drik. I en af disse, forfattet af en Præst, som tillige er Inspector over Landsbyskoler og et Seminarium, siges tørt og kort: "Christelig Religionslære d. e. den Lære om Gud, som Jesus Christus, født i Judæa, først har lært. Christendommen forudsætter en Fornuftreligion. De Lærdomme, hvorved Christendommen adskiller sig fra Fornuftens Religionssandhed, kan ingen ganske ny, til Religionen hørende Sandhed være: ellers var jo Religionens Fornuftsandhed ufuldstændig." En anden Skribent, en vis berømt Seminarii lærer, slutter et af sine Skrifter med den Erklæring om Hemmelighederne og de charakteristiske Lærdomme: "at han har villet bibringe de forældede den menneskelige Lyksalighed forstyrrende Lærdomme et Stød." En anden, ligesaa berømt Normallærer og Geistlig, siger i en offentlig Bekjendtgjørelse: "Hvad behøve vi at vide mere om Christo, end at han af alle Lærere er den ærværdigste, at hans Lære stemmer overeens med Samvittigheden, at han har stiftet et eget Selskab iblandt Menneskene, for at udbrede Kundskaber om vor sande Bestemmelse og et dydigt Sindelag. Hvad der endnu foruden dette kunde siges om ham

hører enten til Christendommens forældede Mythologie eller til Historien, men ikke i en almindelig Lærebog i Religionen. Maaskee lykkes det mig — siger samme Forfatter — ogsaa heri at bryde Isen." osv. osv. (Forfatteren anfører flere naturalistiske Steder af Andre). Men det Værste af dette Slags staaer i en for Ungdommen skreven Verdenshistorie, hvis tredie Oplag 1814 beviser, hvor stærkt denne Skolebog er bleven brugt. Den kalder Jesus et Brushoved, beskylder Evangelisterne for haandgribelige Digtninger, formoder en hemmelig Aftale ved Lazari Opvækkelse, lader Christus, efter en af Spinoza opfattet Idee, holde sig selv for en Straale af Guddommen, fremstiller hans Død som Skindød, men Himmelfarten som en Forsvinden, kalder den et lykurgisk Endelig, erklærer Grundlærdommen i det christelige Lærebegreb for en af Apostlene indskudt Forestilling o. s. v.

Dette til en Prøve paa de i vor Kirke og vort Land indbragte vrange Lærdomme. Det Anførte skal jeg kunne bilægge *) med Skrifterne, hvis Sagen skulde komme til Rettergang. Jeg anfører

*) Hr. Harms citerer nemlig ikke, af Skaansel mod de naturalistiske Forfattere.

J. M.

endnu blot et Sted af Planks anførte Bog S. 54: "Nyhedssygens Aand har bragt Tusende bort ei alene fra det gamle lutherske Lærebegreb, men ogsaa fra den ægte bibelsk-christelige Lære." Jeg lader denne fortjente Lærde skjelne; selv skjelner jeg, som De veed, ingenlunde.

7de Brev. De spørger mig, om jeg billiger den i Kieler Blätter fremsatte Grundsætning: Hvis vi ville have Fædrenes Religiøsitet, saa maa vi ogsaa ville have Fædrenes Religion; og dette Brev skal indeholde Grundene til mit afgjorte Ja.

Ak ja, hvo der har kjendt en religiøs Tid, han ønsker at den maa vende tilbage! Til Forældres eller Bedsteforældres Huus tænker den sig tilbage, som i sit eget Huus ei finder Beden, Syngen og Læsen af opbyggelige Skrifter, hvorved han i sin Ungdom har opbygget sig og seet andre opbygge sig. Mangen Morgen- og Aftenstund, i hvilken Sjelen er stemt til Andagt, vækker denne Erindring, og Høitidsaftenerne især (hellige, ogsaa fordi de helligede Sjelen) gjøre denne Erindring veemodig-smertelig. De, min Ven, holder paa hellige Aftener deres Huusandagt;

men jeg troer neppe Nogen anden i deres Stad. Som i Husene, saa og i Kirkerne. Huusandagten staaer med Kirkeandagten i gjensidig Virksomhed; de stige, holde sig og falde med hinanden. Lader os blot erindre os vore Forældres Communiondage: hvilken Stilhed, Høitidelighed, Sagtmodighed, Lydighed, Kjerlighed og Hellighed de bragte med sig fra Kirken til Huset og udbredte over Børn og Tyende. Nu kan der vel hist og her gives et Menneske, som spotter flittig Kirkegang, hvor denne finder Sted; derimod have visselig alle de Bedre, for hvem Gud og Religion endnu have Værd, deres Glæde deraf, og om de ogsaa endnu mangle Sands for offentlig fælleds Andagt, ville de dog bekjende sig at være næsten grebne af Menighedens kraftige Sang, naar de gaae forbi i Gudstjenestens Time; eller af Opmærksomhed paa Prækenen, hvis de lade sig overtale til at komme der engang. De nægte ingenlunde, at de fromme Kirkegjængere dog have en skjøn Time om Ugen meer end de, og de indrømme gjerne, at det var godt, om alle Mennesker havde saadan Kirkesands. Og nu spørger jeg, hvor var det forhum ikke saaledes?

Først beraaber jeg mig paa Samtidigheden d. e. siden Religionen forandredes, har ogsaa

hørere, hvor de anseligste Landsbyfolk kjøre til Kirkebyen, ikke om Formiddagen, da der er Prædiken, men om Eftermiddagen, naar ingen Prædiken er, hvor Værtshusene under Prædiken ere saa fulde, at intet Menneske mere kan komme ind; men Kirken saa tom, at ingen kan høre at en anden synger, ja neppe forstaae Præsten for Echo: der staaer det visselig ikke godt til! Og hvo som ikke veed dette, han har ingensteds været; han har i flere Aar ingen Kirke seet, og vidner selv ved sin Tvivl, om dette forholder sig saa, om Sandheden deraf. I Henseende til Uge- Fro- og Aftensangs-Prækener findes Bilag nok i de aarlige Samlinger af Forordninger, nemlig at disse paa mange Steder ere afskaffede af Mangel paa Tilhørere og tildeels forvandlede til Katechisationer, med hvilke det sandsynligen ikke gaaer bedre. Dog nok herom.

I Henseende til Daaben anmærker jeg dette, hvori jeg og sikkert flere have fundet et Beviis paa Ringeagt for dette Sacrament, at Barnedaabens Opsættelse stedse bliver hyppigere og længere. Selv har jeg døbt adskillige Børn, avlede af christne Forældre, et halvt eller heelt Aar gamle, ja endog ét, som var 3½ Aar. Det er meget sandsynligt, at hvis der ikke gaves en borgerlig Forpligtelse, vilde mange Forældre paa sin Mennonistisk lade

deres Børn hengaae udøbte lige til deres Confirmation, eller vel endog slet ikke sende dem til Daaben. — Maae ogsaa Jøder og Jødinder antages til Faddere? Jeg spørger kun *), fordi det skeer; men ikke altid er det, som skeer, christeligt, ret og tilladeligt.

Hvormeget Communicanternes Antal har formindsket sig, det er en ligesaa bekjendt Sag. Man bør vist sætte Aftagelsen for mange Menigheder til den tiende Deel, og overdriver endda ikke. Jeg paastaaer, at der gives Oldinge, forstaaer sig, Christne, eller rettere sagt, Ikkejøder, Ikketyrker, som kun een Gang i deres Levetid eller slet ikke have været til Gudsbord; jeg veed, at der gives civile Embedsmænd, om hvilke intet Menneske har erfaret, om de nogensinde have communiceret; jeg veed, at selv Præster ikke i flere Aar have bekjendt Jesum for deres Menighed. Under en saadan Tingenes Orden maa man i Sandhed undres over, at Nadverens Høitid ikke allerede er fuldkommen ophørt. Ikke langt derfra maa det være i de Menigheder, hvor ifølge en kongelig Anordning en Sum

*) Dog ironisk; thi Forfatteren veed saa godt som Nogen, at det er utilladeligt.

J. M.

Penge er bleven anviist Præsterne af Sognekassen, fordi de have besværet sig over Skriftepengenes Aftagelse og bedet om Erstatning.

Nu Skriftemaalet! man veed, hvilke Forandringer hist og her ere foregaaede dermed. Men mindre bekjendt torde det være, at ogsaa Personer, som hverken have skriftet eller ere blevne forberedede af en Præst, ere stedede til Sacramentet. Absolution, fremmed Ord, fremmed Ting.

Derimod ligger det trykt for Dagen, at der gives Menigheder, og endda ikke af de største, i hvilke ti, tolv Par Mennesker leve sammen som Ægtefolk en Række af Aar, og avle Børn uden at de ere copulerede. Man forlange ikke Love derimod: de haves jo.

Trolovelser ere i de fleste Districter ophørte; dog forstaaer sig, at Gebyhren er beholdt *). Præsterne kunde ikke undvære denne Indtægt, men Brudefolkene vel Præsternes Bøn og Velsignelse.

Sjelden bliver Præsten kaldet til en Syg. Man behøver ikke den Tærepenge, som gives af

*) Ikke i Danmark, hvor den, saavidt jeg veed, allevegne er faldet bort tilligemed Trolovelsen.
J. M.

Kirken. Man lader de Syge døe uden Evighedens Alvor og Trøst, paa det de maae døe roelig *). Som om det var eet, at døe rolig og at døe salig. Derpaa i Stilhed tilside med ham!

Hvilken Anordning mon der er ældst, enten den, at Præsten ledsager et Liig til Jorden, eller den, at han, naar Nogen er død, faaer en Pengesum, under Navn af Liiggebyr? Denne Benævnelse lader os næsten slutte, at det fordum fordredes, at ethvert Liig skulde begraves under Præstens Ledsagelse. Jeg befrygter, at ikke engang alle Præster forstaae mig: i den Grad holder man nu Kirkens Bitrædelse i Præstens Person for overflødig.

Tør jeg ogsaa regne Præstens Person med her, uden den dobbelte Frygt, først at fornærme mine Embedsbrødre, dernæst at beskyldes for levitiske Hensigter? Jeg maa jo dog vove saa meget! Under hans Embedsførelse lader man ham endda maaskee gjælde for noget; men er han ikke netop sysselsat dermed, saa bliver han mange Steder anseet for en ordinær Borger- eller Bondemand, og han opfører sig, som man vil have ham; ingen Præst,

*) Lucanus: Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget, leti metus.

ingen Geistlig, nei, bort dermed! men han maa være en Mand, som gaaer paa Jagt med Eder, spiller Kort, dandser Hopsavalts, drikker med, ja vel endog beruser sig. I have skabt ham efter eders Hjerte, og lide ham dog ikke i eders Hjerte. Exempler findes overalt. Da holdt Hedningene deres Præster i større Ære; og Præsterne selv maatte opføre sig ærværdigere og standsmæssigere. Saaledes f. Ex., hvad Embedsdragten angaaer, maatte ingen Præst gaae ud af sit Huus uden sin Præstehat *). Julian vil ikke, at en Præst maa indfinde sig ved Skuespil eller drikke i en Kro **). Endnu et klogt Raad giver han sine Præster: "Besøg sjelden Provindsens Befalingsmænd i deres Huus, men skriv desto flittigere til dem." Man veed nemlig vel, at adskillige Præster ikke tage Hensyn paa, om deres Omgangsvenner ere Christne, om de gaae i Kirke og til Guds Bord. Det er dem ligegyldigt, og jeg kjender Tilfælde, at Præsten hver Søndag har havt sin fornøiede Eftermiddag og Aften hos en Embedsmand, der aldrig kom i Kirke. O hvilke dannede og oplyste Folk!

*) Gellii N. Att. L. X. cap. 15.

**) Sozomeni Hist. Ecc. L. V. cap. 16 ed. Vales.

Saaledes staaer det til med Kirken i vort Land. Om det andetsteds er bedre, veed jeg ikke, dog formoder jeg det. — — —

Synderligt! Man har nu en Kirke, som man har ønsket den, og lider den dog ikke. Endnu synderligere er det: man lider den ikke, og siger dog, at den er fortræffelig; der feiler kun eet. Hvad da? Just det, at I skulde lide den og have Lyst til at gaae derind.

Præsterne give Menighederne Skyld; Menighederne give Præsterne Skyld. Imedens hine kjende paa Prædikestolen, spotte disse i Værtshusene. Hvo har Ret?

6te Brev. Mit sidste Brev har altsaa virkelig formildet nogle imod mig opbragte Gemytter? Det glæder mig. Rigelig, skriver De, har Selskabet fra fjern og nær leveret Bidrag til Skildringen af Kirkens Forfald. Men, spørges endnu: hvilke ere de Nytroende, de fra Luthers Tro Affaldne? og hvori bestaaer det paaankede Affald?

Istedetfor at omtale de Lærdes Afvigelser i lærde Systemer paavises saadanne Bøger, som umiddelbar have bragt deres vrange Lærdomme ind i Christenheden, d. e. Lærebøger i Religionen,

som have givet christne Børn Vrangtroens Melk at drikke, og lært deres Lærere at bibringe dem Djevelens Drik. I en af disse, forfattet af en Præst, som tillige er Inspector over Landsbyskoler og et Seminarium, siges tørt og kort: "Christelig Religionslære d. e. den Lære om Gud, som Jesus Christus, født i Judæa, først har lært. Christendommen forudsætter en Fornuftreligion. De Lærdomme, hvorved Christendommen adskiller sig fra Fornuftens Religionssandhed, kan ingen ganske ny, til Religionen hørende Sandhed være: ellers var jo Religionens Fornuftsandhed ufuldstændig." En anden Skribent, en vis berømt Seminarii-lærer, slutter et af sine Skrifter med den Erklæring om Hemmelighederne og de charakteristiske Lærdomme: "at han har villet bibringe de forældede den menneskelige Lyksalighed forstyrrende Fordomme et Stød." En anden, ligesaa berømt Normallærer og Geistlig, siger i en offentlig Bekjendtgjørelse: "Hvad behøve vi at vide mere om Christo, end at han af alle Lærere er den ærværdigste, at hans Lære stemmer overeens med Samvittigheden, at han har stiftet et eget Selskab iblandt Menneskene, for at udbrede Kundskaben om vor sande Bestemmelse og et dydigt Sindelaug. Hvad der endnu foruden dette kunde siges om ham

hører enten til Christendommens forældede Mythologie eller til Historien, men ikke i en almindelig Lærebog i Religionen. Maaskee lykkes det mig — siger samme Forfatter — ogsaa heri at bryde Isen." osv. osv. (Forfatteren anfører flere naturalistiske Steder af Andre). Men det Værste af dette Slags staaer i en for Ungdommen skreven Verdenshistorie, hvis tredie Oplag 1814 beviser, hvor stærkt denne Skolebog er bleven brugt. Den kalder Jesus et Bruushoved, beskylder Evangelisterne for haandgribelige Digtninger, formoder en hemmelig Aftale ved Lazari Opvækkelse, lader Christus, efter en af Spinoza opfattet Idee, holde sig selv for en Straale af Guddommen, fremstiller hans Død som Skindød, men Himmelfarten som en Forsvinden, kalder den et lykurgisk Endelig, erklærer Grundlærdommen i det christelige Lærebegreb for en af Apostlene indskudt Forestilling o. s. v.

Dette til en Prøve paa de i vor Kirke og vort Land indbragte vrange Lærdomme. Det Anførte skal jeg kunne bilægge *) med Skrifterne, hvis Sagen skulde komme til Rettergang. Jeg anfører

*) Hr. Harms citerer nemlig ikke, af Skaansel mod de naturalistiske Forfattere.

J. M.

endnu blot et Sted af Planks anførte Bog S. 54: "Nyhedssygens Aand har bragt Tusende bort ei alene fra det gamle lutherske Lærebegreb, men ogsaa fra den ægte bibelsk-christelige Lære." Jeg lader denne fortjente Lærde skjelne; selv skjelner jeg, som De veed, ingenlunde.

7de Brev. De spørger mig, om jeg billiger den i Kieler Blätter fremsatte Grundsætning: Hvis vi ville have Fædrenes Religiøsitet, saa maa vi ogsaa ville have Fædrenes Religion; og dette Brev skal indeholde Grundene til mit afgjorte Ja.

Ak ja, hvo der har kjendt en religiøs Tid, han ønsker at den maa vende tilbage! Til Forældres eller Bedsteforældres Huus tænker den sig tilbage, som i sit eget Huus ei finder den Beden, Syngen og Læsen af opbyggelige Skrifter, hvorved han i sin Ungdom har opbygget sig og seet andre opbygge sig. Mangen Morgen- og Aftenstund, i hvilken Sjelen er stemt til Andagt, vækker denne Erindring, og Høitidsaftenerne især (hellige, ogsaa fordi de helligede Sjelen) gjøre denne Erindring veemodig-smertelig. De, min Ven, holder paa hellige Aftener deres Huusandagt;

men jeg troer neppe Nogen anden i deres Stad. Som i Husene, saa og i Kirkerne. Huusandagten staaer med Kirkeandagten i gjensidig Virksomhed; de stige, holde sig og falde med hinanden. Lader os blot erindre os vore Forældres Communiondage: hvilken Stilhed, Høitidelighed, Sagtmodighed, Lydighed, Kjerlighed og Hellighed de bragte med sig fra Kirken til Huset og udbredte over Børn og Tyende. Nu kan der vel hist og her gives et Menneske, som spotter flittig Kirkegang, hvor denne finder Sted; derimod have visselig alle de Bedre, for hvem Gud og Religion endnu have Værd, deres Glæde deraf, og om de ogsaa endnu mangle Sands for offentlig fælleds Andagt, ville de dog bekjende sig at være næsten rørte af Menighedens kraftige Sang, naar de gaae forbi i Gudstjenestens Time; eller af Opmærksomhed paa Prækenen, hvis de lade sig overtale til at komme der engang. De nægte ingenlunde, at de fromme Kirkegjængere dog have en skjøn Time om Ugen meer end de, og de indrømme gjerne, at det var godt, om alle Mennesker havde saadan Kirkesands. Og nu spørger jeg, hvor var det fordum ikke saaledes?

Først beraaber jeg mig paa Samtidigheden d. e. siden Religionen forandredes, har ogsaa

Religiøsiteten formindsket sig; eller med et bekjendt Ordspil *): "Med det nye Kirkedom er og Kirken bleven tom." Ved A. 1760 begyndte man at afvige fra det lutherske Kirkebegreb: snart trængte de Lærdes Afvigelser sig med de populære Dogmatikker og Brevene i Almuetone ind i Livet. Brugbarhed for dette og Begribelighed for Forstanden bleve de tvende Prøvestene, ifølge hvilke man antog eller forkastede, endog hvad der med de klareste Ord stod i Bibelen. Alt i Aarene 70 skede det, at en Præst i Hertugdømmene lod trykke et Brev, ved hvilket han her til Lands vilde pudse Lyset. Han fik, fordi man endnu dengang frygtede den ubehændige Pudsen, det Raad at søge sin Entledigelse fra Embedet, hvilket han ogsaa gjorde. I disse Aar og maaskee i denne Anledning undfangedes og fødtes det Fordærvelsens Barn, som man har kaldet Læreviisdom. Vel at mærke, jeg forstaaer Misbrugen af Læreviisdom d. e. den Klogskab, ifølge hvilken man tør have en ganske anden Tro, end den man foredrager i Skrifter og Prædikener. Man skrev sig træt for at nedsætte Følelserne i

*) Originalens Ordspil kunde ikke beholdes: "Mit der neuen Kirchenlehre ist die neue Kirchenleere entstanden."

Christendommen, og for at ophøie Moralen over Troeslæren. I Aarene 80 tog Vantroen til og naaede i de 90 sin høieste Spidse.

Nu spørger jeg, om det ikke netop er siden den Tid, at Kirkevæsenet er forfaldet og Religiøsiteten forsvunden: naturligviis ikke lige hurtigt eller lige almindeligt i alle Menigheder og Egne. — — — —

Et nyt Beviis for Samtidigheden af det forandrede Lærebegreb og det sjunkne Kirkevæsen haves i vore Dages Erfaring. Det har allerede begyndt hist og her at bedre sig: Kirkerne blive atter mere besøgte; Sacramentet oftere begjert, selv i Husene vil den gamle Fromhed igjen vise sig. Dette er, Gud skee Lov, sandt. Men det er ligesaa bekjendt, at mere Hengivenhed til den gamle Tro har iligemaade viist sig i de sidste Aar. Hvorledes vilde jeg, min Ven, have været faren med mine Theses for 10 Aar siden! ti Gange værre!

8de Brev. (Efter et Par Ord om Schleiermachers Skrivelse til Ammon spøger Harms med nogle Modstandere, der havde kaldet ham en Dreng; og gaaer derpaa over til sit Evne, at betragte hvorledes den gamle Tro forholder sig til

Religiøsiteten formindsket sig; eller med et bekjendt Ordspil *): "Med det nye Kirkedom er og Kirken bleven tom." Ved A. 1760 begyndte man at afvige fra det lutherske Kirkebegreb: snart trængte de Lærdes Afvigelser sig med de populære Dogmatiker og Brevene i Almuetone ind i Livet. Brugbarhed for dette og Begribelighed for Forstanden blevé de tvende Prøvestene, ifølge hvilke man antog eller forkastede, endog hvad der med de klareste Ord stod i Bibelen. Alt i Aarene 70 skede det, at en Præst i Hertugdømmene lod trykke et Brev, ved hvilket han her til Lands vilde pudse Lyset. Han fik, fordi man endnu dengang frygtede den ubehændige Pudsen, det Raad at søge sin Entledigelse fra Embedet, hvilket han ogsaa gjorde. I disse Aar og maaskee i denne Anledning undfangedes og fødtes det Fordærvelsens Barn, som man har kaldet Læreviisdom. Vel at mærke, jeg forstaaer Misbrugen af Læreviisdom d. e. den Klogskab, ifølge hvilken man tør have en ganske anden Tro, end den man foredrager i Skrifter og Prædikener. Man skrev sig træt for at nedsætte Følelserne i

*) Originalens Ordspil kunde ikke beholdes: "Mit der neuen Kirchenlehre ist die neue Kirchenleere entstanden."

Overflødigheden af Leveregler, der gjorde Kirkerne tomme, ligesom Talen huul? Jeg mener at have læst i Bahrdts Levnetsbeskrivelse, hvorledes han, da et Dogma efter det andet forekom ham først tvivlsomt, og siden forkasteligt, geraadede i Forlægenhed, især paa Festdagene, hvad han skulde prædike over; og han skulde have forladt sit Embede, dersom han ikke havde faaet det lykkelige Indfald, at prædike Moral: "da gik en heel Verden op for ham." Ja, og en heel Verden gik under, tilføier jeg, den kirkelige nemlig, hvilken udvortes fremstiller det Guds Rige, det Himmerige, som er i os. Folk gik bort, forbi de ingen Aarsag havde til at blive. Kjøbstædernes Indbyggere søgte Erstatning i Naturen under de grønne Træer; Landsbyfolk blev ved deres Arbeide og om Vinteren bag den varme Ovn.

9de Brev. "Deri giver jeg Dem Ret, bedste Ven, at den større Qvantitet af Religionssandheder gjør det ikke alene. Men ogsaa Qvaliteten af den nye Tro er saadan, at Religiøsitet derved maatte forsvinde. Gud, al Religions Indhold, træder ifølge den nye Tro ikke Menneskene for Øine. Men hvor meget den menne-

den nye i Henseende til Qvantiteten). Uanseet en Religionslæres Sandhed (sandt er for en Kirke hvad dens Tilhængere troe), saa lider det vel ingen Tvivl: "at jo større Summen af Religionslærdommene er, desto større er Religiøsiteten: jo ringere hiin, desto ringere denne." Men i samme Grad som Dogmatiken krøb ind i den protestantiske Kirke, bleve Catechismerne tynde; og hvor man træffer en større, der er det for det meste af Moral den smulmer op. Skal jeg opregne, hvad nu ikke mere troes? De tre Lærdomme om Gud, Frihed og Udødelighed kaldte man Religionens trifolium. Lad En dermed udrette store Ting i den christelige Forsamling! Saaledes maatte man da tage sin Tilflugt til Moralen. Her lærtes f. Ex. at man skulde sende Børnene flittigen i Skole, hvor imidlertid Religionen er det Mindste; at man skal forbarme sig over de Fattige, hvilke imidlertid allerede forsørges af Fatigvæsenet; eller man gjennemgik idag en Pligt, næste Søndag en anden, viste, hvori den bestaaer, dens Hindringer, Beforderingsmidler, dens Modsatte og tilføiede nogle Advarsler, hvilket alt Enhver nedenfor Prædikestolen vidste ligesaa godt som han, der stod paa den. Man sige dog, om det ikke forholder sig saaledes? om det ikke var Mangelen paa Troeslærdomme og

Hvis da nu ved de nyere Forandringer af det lutherske Lærebegreb den Socinianske og Arianske Forestilling om Christus er bleven mærkelig trukket frem, (ifølge hvilken Christus ikke er Gud eller af lige Væsen med Gud, men kun staaer i inderlig Forbindelse med Gud og fremtræder som et af de guddommelige Sendebud, som en af Propheterne, vel den største, og en Sandhedens Lærer som Muhamed kalder ham Sure 19, V. 35); hvis Christus nægtes som Guds Søn (ligesom Tyrken nægter ham, Sure 6: Gud har hverken Kammerater eller Kone eller Børn) saa maa nødvendigviis Troen paa Gud blive svagere, Begrebet om Gud blive til et blot Forstandsbegreb, falde tilbage til det tonende Ord, men Ordet selv tilsidst, da et Ord aldrig kan holde sig uden levende Erkjendelse, blive først obsolet (hvilket allerede er skeet) derpaa falde ud af Hjertet, tilsidst af Videnskaben og Sproget. — — — — Hvis derfor Christendommen ikke snart opstaaer til et nyt Liv, og modstaaer Videnskabens Begreber med sine Følelser, dens Viden med sin Tro, Philosophemerne med sin Historie, Ordene med sin Kraft 1 Cor. 4, 20.: saa vil Troen paa Gud, saa vil Religionen — den nemlig, som bringer Gudsfrygt i Husene og Tilbedelse i Kirkerne — fuldkommen forsvinde. En

skelige Skrøbelighed behøver denne Aabenbaring, beviser alle Religioners Historie. For vor, svage eller stærke, Barnenatur er det passende, ja endog nødvendigt, at Gud, naar vi skulle troe paa ham, maa vise sig for os, og Menneskeslægten ligner heri Disciplen, som ikke vilde troe, førend han havde seet. Jeg mener ikke, at Gud just skulde aabenbare sig for ethvert enkelt Menneske: hvor der er troværdige Vidner om Guds Aabenbarelse, der nøies Mennesket med disse, saa længe han troer paa Vidnesbyrd. Men det ligger iligemaade i den menneskelige Natur, at Troen paa Vidnesbyrd taber sig med Tiden; jeg mener ikke, at den historiske Tro ophører, men at Troen bliver svagere i sin Virksomhed, træder mindre ind i Livet og taber derved sit eget Liv. (Dette anvendes paa den jødiske Religion).

Efter de Christnes Tro er den nye Gudskundskab afhængig af den Overbeviisning, at Gud har været i Christo. Hvo som nægter Sønnen, har heller ikke Faderen, 1 Joh. 2, 23. Sandhedens Aand og Vildfarelsens Aand i Religionen skjelnes derved, om En troer og bekjender, at Christus er Guds Søn. Hvo som har denne Tro, i ham bliver Gud og han i Gud, 1 Joh. 4, 15.

Hvis da nu ved de nyere Forandringer af det ltherske Lærebegreb den Socinianske og Arianske oreſtilling om Christus er bleven mærkelig trukket rem, (ifølge hvilken Christus ikke er Gud eller af ige Væsen med Gud, men kun staaer i inderlig forbindelse med Gud og fremtræder som et af de guddommelige Sendebud, som en af Propheterne, vel den største, og en Sandhedens Lærer som Muhamed kalder ham Sure 19, V. 35); hvis Christus nægtes som Guds Søn (ligesom Tyrken nægter ham, Sure 6: Gud har hverken Kammerater eller Kone eller Børn) saa maa nødvendigviis Troen paa Gud blive svagere, Begrebet om Gud blive til et blot Forstandsbegreb, falde tilbage til det tonende Ord, men Ordet selv tilsidst, da et Ord aldrig kan holde sig uden levende Erkjendelse, blive først obsolet (hvilket allerede er skeet) derpaa falde ud af Hjertet, tilsidst af Videnskaben og Sproget. — — — — Hvis derfor Christendommen ikke snart opstaaer til et nyt Liv, og modstaaer Videnskabens Begreber med sine Følelser, dens Viden med sin Tro, Philosophemerne med sin Historie, Ordene med sin Kraft 1 Cor. 4, 20.: saa vil Troen paa Gud, saa vil Religionen — den nemlig, som bringer Gudsfrygt i Husene og Tilbedelse i Kirkerne — fuldkommen forsvinde. En

Jeroboam kan bygge sig et Altar, som han har udtænkt sig i sit Hjerte, 1 Kong. 12, 33.; eller en Kong Antiochus befale, at alle Folkeslag skulle have een og samme Gudstjeneste 1 Macc. 1, 14.; et Nationalconvent kan ved et Decret sikkre det høieste Væsen Existenzen: men Mademoiselle Aubry, staaende som Fornuftens Gudinde paa Alteret, tvinger dog Alle til at lee, ligesom hun selv leer med. Have vi da ingen Historie, vi kunne læse? og ingen Hukommelse, der erindrer sig Aviserne fra Aarene Halvfemsindstyve?

10de Brev. Opmærksom vil jeg være, og saa naar jeg ikke kan adlyde Dem. Hvorfor skal jeg da intet frembringe imod Fornuften i Troessager? Fordi det paadrager Haan. Men naar nu Haan for Christi Skyld agtes for større Rigdom end alle Ægyptens Skatte Hebr. 11, 26? — Lad mig da vedblive ogsaa i Brevene at tale mod Fornuften i Religionssager.

Gud, Indholdet af al Religionslære, træder efter den nye Tro ikke nær til Hjertet. Saaledes som vi andre Mennesker under den stjernefulde Himmel høre den Almægtige tale ovenfra ned i vor Sjel; eller som vi betragte Jorden i den

betænkelig Sag det er med Fornuftens Brug i Religionen, nemlig Franskmanden Vilhelm Postell, hvis Hovedhensigt det var at bevise den christl. Religions Sandhed af Fornuftens Grunde. Han gik til Rom og forlangte af Lojola at blive Jesuit, optoges ogsaa som Lærling men blev snart aftakket som udygtig. I Venedig faldt han i Inqvisitionens Hænder, hvilken erklærede, at han var mindre en Kjætter end en Nar. Han troede f. Ex. at Christi menneskelige Sjel var frembragt af Gud før Verdens Skabelse, at den var Verdensaanden, ved hvem alt var skabt: han fandt alle Naturens Love skrevne paa Himmelen med hebraiske Bogstaver; han forkyndte alle Tings Restauration; han roste sig endog af Aabenbaringer, af Omgang med Engle o. s. v. Ja det var en Rationalist! der see vi en Fornuft som var bleven rasende *). Og denne Mand havde dog et sikkert Fodfæste: han antog Aabenbaringen; hvad maa da hændes dem, som intet have under Fødderne uden deres Principer? — — — —

Om jeg da frakjender de Fornufttroende al Religion? Ingenlunde, men jeg holder for, at de

*) Ganske rigtig, men deraf følger dog vel ikke, at alle Rationalister ere rasende. J. M.

bedrage sig selv, idet de mene at have fundet, hvad dog allerede var givet dem. Religionen er givet dem til en Tid, hvortil deres Hukommelse ei gaaer tilbage, da endnu ingen Fornuftbrug fandt Sted; deres Finden er kun en Gjenfinden, hvortil de forhjelpes ved det dem i deres Barndom givne Facit. Men da man ved denne Gjenfinden bruger mangen forkeert Regnemaade, saa kommer deraf den store Uenighed iblandt de Fornufttroende. — —

Det bliver almindeligen paastaaet, at der nu gives flere Vanvittige end i forrige Tider; og dette lod sig vel ligesaa sikkert bevise ved Lister som at der nu ere flere Forbrydere. I Henseende til begge Dele erklærer jeg: vor Tids Troessvaghed, det sørgelige Rationalisterie er en Medaarsag. — — — Vil De, at jeg skal nævne Dem et Rov, som man har begaaet paa den troende Christenhed: man har berøvet den Bønnen. Der gaves Philosopher som paastode, at der var slet ingen Grund til at bede, man maatte nu see enten 1) paa Gud, til hvem der bedes, eller 2) paa Mennesket, som beder, eller 3) paa det, der bedes om. Nu, hvo som ikke beder, har og ingen Gud mere; men den Gud, som Fornuften bringer tilveie (herbeyschafft), er rigtig nok ogsaa en saadan, til hvilken Hjertet ikke kan eller vil bede, fordi den Gud har intet

Øie og intet Øre for den Retfærdiges Bønner. 1 Pet. 3, 12.

11te Brev. (Fortsættelse af det forrige, men vanskeligt at epitomere). Først om Bayles og Leibnitz's Strid angaaende Fornuftens Brug. Harms siger med Bayle, at Evangeliet ei synes at billige Disputeren. Jesus forlanger strax Tro og Underkastelse. Hans og hans Apostles sædvanlige Begyndelse er: Følg mig, tro, og du skal blive salig! Men den Tro, som han forlanger, erhverves ikke ved en Række af philosophiske Fornuftslutninger; den er en Guds Gave, en reen Gave af den Hellig Aand, og bliver for det meste udannede Personer til Deel o. s. v.

Det glæder mig, naar Philosopher nuomstunder føre Studerende til Christendommen, ligesom forhen fra samme; men troe dem tør jeg ikke, fordi de ikke begynde ved den rette Ende; de ville gaae dybere end Aabenbaringen selv; og jeg anseer det for et Tilfælde, hvis de nu just lande ved Aabenbaringen og da vistnok medbringe meget oplivende Stof: til en anden Tid tør atter deres Granskningers Vei føre derforbi andetsteds hen. Al Philosophie er Rationalismus, imod hvilken Aaben-

baringen i theoretisk og praktisk Henseende er stilet.

Derfor er det min Dom: Fornuften tør man ikke stole paa i Religionssager. Mig forekommer den som en Bolerske, der snart holder med Troen, snart med Forstanden. Saaledes er det aabenbart, at den hos en af mine reformeerte Modstandere holder med Troen, hos næsten alle mine lutherske Modstandere derimod med Forstanden. Bliver den ophøiet fra sin egentlige arvelige Dont, som er begges Oeconomie, og sat paa Høisædet tilligemed Forstanden, saa gjør den denne pedantisk; men sættes den ved Siden af Troen, saa gjør den denne phantastisk og avler med den Sværmere. Disse ere efter vor Mening hine Dews, om hvilke Zend-Avesta siger, at deres Lov er at være uden Lov. Da afrystes ethvert Baand. Knudsens Lære finder Bifald, efter hvilken "Fornuften tilligemed Samvittigheden er som en Bibel, hvilken alle Mennesker føre med, hos og i sig, og som et det rette og sande Troesprincip." Iblandt saaledes tænkende Mennesker kan det aldrig i Tidens Længde gaae rigtigt til. Jeg nægter ikke, min Dom vilde maaskee lyde anderledes, hvis jeg saae blot een eneste Menighed, som med en rationalistisk Præst, rationalistiske Skolelærere og rationalistisk Læserie

Oie og intet Øre for den Retfærdiges Bønner. 1 Pet. 3, 12.

11te Brev. (Fortsættelse af det forrige, men vanskeligt at epitomere). Først om Bayles og Leibnitz's Strid angaaende Fornuftens Brug. Harms siger med Bayle, at Evangeliet ei synes at billige Disputeren. Jesus forlanger strax Tro og Underkastelse. Hans og hans Apostles sædvanlige Begyndelse er: Følg mig, tro, og du skal blive salig! Men den Tro, som han forlanger, erhverves ikke ved en Række af philosophiske Fornuftslutninger; den er en Guds Gave, en reen Gave af den Hellig Aand, og bliver for det meste udannede Personer til Deel o. s. v.

Det glæder mig, naar Philosopher nuomstunder føre Studerende til Christendommen, ligesom forhen fra samme; men troe dem tør jeg ikke, fordi de ikke begynde ved den rette Ende; de ville gaae dybere end Aabenbaringen selv; og jeg anseer det for et Tilfælde, hvis de nu just lande ved Aabenbaringen og da vistnok medbringe meget oplivende Stof: til en anden Tid tør atter deres Granskningers Vei føre derforbi andetsteds hen. Al Philosophie er Rationalismus, imod hvilken Aaben-

baringen i theoretisk og praktisk Henseende er stilet.

Derfor er det min Dom: Fornuften tør man ikke stole paa i Religionssager. Mig forekommer den som en Bolerske, der snart holder med Troen, snart med Forstanden. Saaledes er det aabenbart, at den hos en af mine reformeerte Modstandere holder med Troen, hos næsten alle mine lutherske Modstandere derimod med Forstanden. Bliver den ophøiet fra sin egentlige arvelige Dont, som er begges Oeconomie, og sat paa Høisædet tilligemed Forstanden, saa gjør den denne pedantisk; men sættes den ved Siden af Troen, saa gjør den denne phantastisk og avler med den Sværmere. Disse ere efter vor Mening hine Dews, om hvilke Zend-Avesta siger, at deres Lov er at være uden Lov. Da afrystes ethvert Baand. Knudsens Lære finder Bifald, efter hvilken "Fornuften tilligemed Samvittigheden er som en Bibel, hvilken alle Mennesker føre med, hos og i sig, og som et det rette og sande Troesprincip." Iblandt saaledes tænkende Mennesker kan det aldrig i Tidens Længde gaae rigtigt til. Jeg nægter ikke, min Dom vilde maaskee lyde anderledes, hvis jeg saae blot een eneste Menighed, som med en rationalistisk Præst, rationalistiske Skolelærere og rationalistisk Læserie

nævnet mig for Folket som En, der i Lærdommen gik paa slette Veie og forførte Sjele. Men jeg fremtræder saa fri som nogen og siger: Vidne Du, Menighed i Kiel, og Du, Menighed i Lunden! De Bibelsteder, hvor der tales om det vor Religion eiendommelige Lys, f. Ex. 2 Cor. 4, 3—6 og hvor der staaer skrevet om Fornuften og Philosophien, Col. 1, 21. 2, 8, 4. 2 Cor. 10, 5. 1 Cor. 2, 14. skal Luther jo deels havet oversat falsk, deels skulle de anderledes udlægges. Man raaber: Nei, der er ikke meent vor Fornuft og Philosophie, ihvorvel andre Fortolkere mene, at just den er meent. Saa veed jeg da ingen anden Udvei end at tye til de symbolske Bøger. Og det er efter deres Ord at jeg er gaaet til Værks. Forfatteren henviser nu til Confess. Aug. Art. 2 til Apol. Conf. Aug. Art. 2 til den 1ste af de Schmalkaldiske Artikler, til Luthers store Catechismus om Daaben, og den lille Catech. Art. 3 samt til Form. Concord. Art. 2. Hertil føier endelig Forfatteren nogle Steder af den Slesvig-Holsteenske Psalmebog). — — —

Man pleier at slutte Skrifter som dette med en Erklæring: Nu intet videre! Jeg ikke saades; thi jeg forlader ikke Sagen førend den forlader mig. Jeg staaer i dens Tjeneste. For saa-

intet bliver talet ind i Samvittigheden, saa taler den heller intet ud af sig *); jo større og renere Gudsfrygten er, desto større og renere Samvittighedsfuldheden; og den eengang fremkaldte Guds Stemme bliver svag, naar ikke Guds Stemme falder umiddelbar, det er af Bibelen, stærk og klar deri.

12te Brev. Altsaa, kjære Ven, til at tale om Fornuften, som jeg gjør, er jeg ikke alene beføiet, men dertil er jeg endog forpligtet. For min Herre Jesu Christo vil jeg staae som en arm Synder, hvilket jeg er for ham, men i Sandhed ikke for den lutherske Kirke: skjøndt jeg kan have feilet i mange Stykker, forlanger jeg at see den, som vover at opløfte en Steen imod mig. — — Jeg har Ingen nævnet for Folket; men man har

*) Men hvorledes forklare vi da de mange Beviser, som Hedningene have givet og endnu give paa at de besidde Samvittighed? og hvorledes rimer Forfatteren med sin Paastand det klare Skriftsted Rom. 2, 14—15, som hans Modstandere med saa megen Ret have beraabt sig paa?

Udg.

II.

Selvprøvelse.

(Prøve til en Oversættelse af Miss Hannah More's practical Piety, or the influence of the Religion of the heart on the conduct of the life. 3die Udgave. London 1811).

Af

Hans Schow,

Candidat i Theologien og Adjunkt ved den lærde Skole i Helsingøer.

I denne almindelige Undersøgelses Tid holdes ethvert Slags Uvidenhed for vanærende. Fast i alle Kundskabsgrene er der en Strid om Forrang. Aandsgaver bør ingenlunde agtes ringe; Lærdom er Menneskets største Gode og hver Kundskab fortræffelig, forsaavidt den strækker og saalænge den

danne Forbindelser, som man vil paadigte
Forbindelser med Mennesker, er jeg fri. H
Skridt jeg har gjort imod den Altonaer B
vilde De vide. Nu, det vorde Alle sagt: For
hvad jeg i mine Theses har talet derimod,
uden at jeg et halvt Aar i Forveien har de
gaaende skrevet til Cancelliet og bedet, at
Majestæt vilde tage en eller anden Forholds
for at berolige mange Gemytter i Henseen
denne Bibeludgave, hvorpaa jeg endnu ingen
solution har erholdt.

II.

Selvprøvelse.

(Prøve til en Oversættelse af Miss Hannah More's practical Piety, or the influence of the Religion of the heart on the conduct of the life. 3die Udgave. London 1811).

Af

Hans Schow,
Candidat i Theologien og Adjunkt ved den lærde Skole i Helsingøer.

I denne almindelige Undersøgelses Tid holdes ethvert Slags Uvidenhed for vanærende. Fast i alle Kundskabsgrene er der en Strid om Forrang. Aandsgaver bør ingenlunde agtes ringe; Lærdom er Menneskets første Gode og hver Kundskab fortræffelig, forsaavidt den strækker og saalænge den

vedvarer. Men hvor kort er Tiden, "indtil Tungerne skulle standse og Kundskaben forsvinde"!

Skulle vi da agte det vanærende at være uvidende i en Sag, som angaaer Liv og Lærdom, Smag og Kundskab, og ikke føle os beskæmmede ved at leve i Uvidenhed om vort eget Hjerte? At have en blomstrende Eiendom og vor Sjel i Uorden, at holde nøie Regnskab med vor Forvalter og ikke med vor Skaber, at have nøie Kundskab om Tab eller Vinding i vor Handel, og at vedblive at være aldeles uvidende, om vor Sjels Anliggender forbedres eller forværres, at være forsigtige i at bestemme ved hvert Aars Ende, hvormeget vi have forøget eller formindsket vor Formue, og ligegyldige i at undersøge vor Fremgang eller Tilbagegang i Tro og Hellighed: det er at skatte Tingenes relative Værd høist urigtigt. Saaledes at henvende vor Opmærksomhed paa Gjenstande, som ganske staae i Modsigelse med deres Vigtighed, er sandelig ingen Prøve paa, at vor Lærdom har forbedret vor Dømmekraft.

Det er et særegent Fortrin i den menneskelige Natur, og som mere end den blotte Fornuft udmærker Mennesket fra de ringere Skabninger, at han kan eftertænke Alt, hvad der foregaaer i ham selv, skjelne sin Sjels Tilbøieligheder, og er be-

hvormed vi opsluge Andres Smigreri. Smigreri skader ikke den, som ikke smigrer sig selv. Prøvede vi nøie vore Bevæggrunde, vilde vi ofte blues over den Roes, som vore Handlinger faae. Lader os derfor samvittighedsfulde undersøge ikke alene, hvad vi gjøre, men af hvilken Bevæggrund og i hvilken Hensigt vi handle saaledes.

Selvkundskab er det eneste Middel til at bevare os fra Selvindbildning. Vi kunde sikkert ikke holde saa overdrevent meget af et Væsen, som vi selv ikke blot skulle see, men føle at være saa feilfuldt. Bekjendtskab med vort eget Jeg vil give os langt nøiere og fortroligere Kjendskab med vore egne Feil end vi med al unyttig og nysgjerrig Efterforskning muligen kunne have med Andres. Vi ere redebonne nok til at dadle dem uden at kjende deres Bevæggrunde. Vi ere ikke mindre redebonne til at retfærdiggjøre os selv, ihvorvel det ikke kan være os uvitterligt, hvad der bragte os til at handle. Følgelig ville vi ved den samme Gjerning forhverve os to Dyder: Ydmyghed og Oprigtighed. En upartisk Undersøgelse af vore egne Skrøbeligheder er det bedste Middel til at gjøre os ømme og medlidende med Andres.

Heller ikke skulle vi være udsatte for at agte vor egen Dom for høit, naar vi betænkte, at den

Beskuelse er ikke nok, et ustadigt Blik ikke tilstrækkeligt, et tilfældigt Diekast alt for lidet for en Ting saa dyb, saa vaklende, saa bedragelig som det menneskelige Hjerte. En eensidig Betragtning bliver ikke nok for en Gjenstand, som maa nøie beskues i sine mangfoldige Forandringer, eftersom den altid skifter sin Stilling og altid forandrer sin Skikkelse.

Vi skulde undersøge ikke alene vor Adfærd, men ogsaa vore Meninger, ikke blot vore Feil, men ogsaa vore Fordomme, ikke ene vore Tilbøieligheder, men ogsaa vore Domme. Vore Handlinger selv ville ligge tydelig nok for Dagen, men vore Hensigter er det som fordre Randsagelse. Dem skulde vi forfølge til deres fjerneste Udspring, gjennemsøge deres dybeste Smuthuller og følge deres Spor igjennem de meest forvirrede Krumninger. Og for at vi ikke, imedens vi opspore dem, skulde vandre i Uvished og Mørke, saa lader os bruge den ledende Traad, som den Almægtige ved sit Ord og sin Aand har givet os til en Leder gjennem denne Labyrinths Irgange. "Hvad jeg ikke kjender, lær du mig!" skulde være vor bestandige Begjering i alle vore Undersøgelser.

Vendte vi vore Tanker paa vort eget Indvortes, vilde det meget formindske det Selvbehag,

at deres Mening om os næsten stemmer overeens med vor virkelige, om end ikke tilstaaede Tænkemaade. Det er os meget mindre skadeligt, at Andre tænke for ilde, end at vi selv tænke for vel om os.

Det er altsaa klart, at, hvis man lever tankeløst, lever man ei som et fornuftigt, endnu mindre som et udødeligt og allermindst som et til Ansvar staaende Væsen. At bede af og til uden at være i Vane med at bede; at være gavmilde uden af maale vore Udgifter efter vore Indkomster; at være ædelmodige uden Plan, og veldædige uden Grundsætning; at lade vor Aand flyde paa den offentlige Menings Strøm, og vove paa Lykke og Fromme Udfaldet af mulige Begivenheder uden at have sørget for samme; at være hver Time udsatte for at døe uden en bestandig Forberedelse dertil; at nære i vor Barm den faste Tro, at vi maae være til for Evighedens talløse Aarhundreder, og dog kuns bære liden Omhu for, om denne Evighed skal vorde lyksalig eller elendig. — Alt dette er en Inkonseqvents, som, om vi viste den i Livets sædvanlige Anliggender, sikkert vilde berøve os Navnet af en Mand med sund Menneskeforstand, og i denne Daarskab er dog den som lever uden Selvprøvelse, aldeles skyldig.

Intet beviser mere aabenbart, hvilke svage og vaklende Skabninger vi ere, end den Vanskelighed vi have ved at holde fast ved den sande Selvprøvelse, som vi alvorlig havde besluttet. Lig hiin uværdige Romerkeiser gaae vi ind i vort Lønkammer under Paaskud af alvorlige Sysler, men nu og da overraskes vi vel, om ikke just med at fange Fluer, saa dog i hartad ligesaa foragtelige Forretninger. Ubetydeligheder, som vi skulde blues ved nogentid at dvæle ved, paanøde sig i de Øieblikke, der vare helligede alvorlige Tanker. Tankesamlingen forstyrres, den hele Kjede i Tankegangen sønderbrydes saaledes, at de adskilte Led ikke igjen kunne forenes. Og saa ustadige ere vi, at det stundom end ikke smerter os at have et antageligt Paaskud til at afbryde den sande Syssel, som vi just nu havde gjort det til en Pligt at foretage os. Af Mangel paa dette Bekjendtskab til vort Indvortes blive vi i en fuldkommen Uvidenhed om vor Udygtighed til med et gudhengivent Sind at bære endog de almindeligste Gjenvordigheder i Livet, ja ved denne Forsømmelse bestyrke vi endog vor Udygtighed. Opdragne i Overdaadighedens Skjød have vi maaskee et ubestemt Begreb om, at vi kuns løselig kunde holde os til Tingene i Verden og til Verden selv. Men lad et

Tilfælde berøve os ikke Verden, men en Ubetydelighed, som vi dog intet Værd tillagde, imedens vi besadde det, og vi finde til vor Forbavselse, at vi holde temmelig fast ikke blot ved Verden, men endog ved hiint ubetydelige Tant. Saadanne Opdagelser af vor Selvuvidenhed formaae, om just ikke at afvænne os, saa dog at ydmyge os.

Der er et Slags falsk Selvprøvelse, som ikke tjener til at oplyse, men til at formørke. Et Menneske, som har afvænt sig med en eller anden stor Last, formildet en aabenbar Synd ved nogle Skatteringer, og sat nogle udvortes Former paa Irreligiøsitetens Plads, seer med Velbehag paa denne Forandring i sin Karakteer. Han sammenligner sig nu med hvad han var, og betragter sin Fremgang med Glæde. Men han bedrager sig selv ved at tage sin forrige Adfærd eller endnu slettere Menneskers Karakteer til Maalestok istedetfor Skriftens ufeilbare Lov. Han betænker mere det Vanærende end det Syndefulde i sit forrige Levnet, og mere beskæmmet over det Usømmelige end sørgmodig over det Lastefulde i sin Gjerning, er han i denne svage Forbedrings Tilstand i en saameget desto større Fare, jo mere han har Tiltro til sig selv. Han bliver ikke vaer, at han, ved at have en eller to Feil mindre, ikke vil lette sin Reise til

Intet beviser mere aabenbart, hvilke svage og vaklende Skabninger vi ere, end den Vanskelighed vi have ved at holde fast ved den sande Selvprøvelse, som vi alvorlig havde besluttet. Lig hiin uværdige Romerkeiser gaae vi ind i vort Lønkammer under Paaskud af alvorlige Sysler, men nu og da overraskes vi vel, om ikke just med at fange Fluer, saa dog i hartad ligesaa foragtelige Forretninger. Ubetydeligheder, som vi skulde blues ved nogentid at dvæle ved, paanøde sig i de Øieblikke, der vare helligede alvorlige Tanker. Tankesamlingen forstyrres, den hele Kjede i Tankegangen sønderbrydes saaledes, at de adskilte Led ikke igjen kunne forenes. Og saa ustadige ere vi, at det stundom end ikke smerter os at have et antageligt Paaskud til at afbryde den sande Syssel, som vi just nu havde gjort det til en Pligt at foretage os. Af Mangel paa dette Bekjendtskab til vort Indvortes blive vi i en fuldkommen Uvidenhed om vor Udygtighed til med et gudhengivent Sind at bære endog de almindeligste Gjenvordigheder i Livet, ja ved denne Forsømmelse bestyrke vi endog vor Udygtighed. Opdragne i Overdaadighedens Skjød have vi maaskee et ubestemt Begreb om, at vi kuns løselig kunde holde os til Tingene i Verden og til Verden selv. Men lad et

han den til sin Maadeholdenhed, hvortil hans Gjerrighed maaskee er den sande Kilde. En Anden, som er en Slave af sin Lidenskab, bliver sjelent staaende ved en eller anden ædelmodig Handlig, den han betragter som et redeligt Bytte for en Yndlingslast, som det vilde koste ham mere at aflægge, end han er villig at give. Vi ere alt for meget oplagte til at dvæle ved den smilende Udsigt, som behager og skuffer os, og lukke Øiet for den Side, som vi ikke ønske at see, fordi vi have besluttet ikke at forlade den. Selvkjerlighed holder altid en Skjerm imellem den overfladiske Selvprøver og hans Feil. Den, der er Christen blot af Navn, indvikler sig i Former, som han bringer sig selv til at troe er Religion. Han bryster sig af hvad han gjør, overseer hvad han burde gjøre, og formoder aldrig, at hvad han end gjør, kan være uret.

Eftersom vi ere saa træge, at vi sjelden prøve en Sandhed fra mere end een Side, passe vi sædvanlig paa, at det er den Side, som bestyrker en eller anden gammel Fordom. Imedens vi ikke ville give os den Umage at overvinde disse Fordomme og rette vore Begreber, for ikke at nødsages til at aflægge en Yndlingstilbøielighed, ere vi dog ligesaa ivrige efter at bedømme og ligesaa dri-

stige i at afgjøre, som om vi vare i fuld Besiddelse af de Grundsætninger, paa hvilke en sund Dømmekraft maa bygges og en rigtig Kjendelse dannes.

Vi skulde vaage over os selv, naar vi saavel i vor Omgang som i vor Vandel iagttoge Sandhedens og Retfærdighedens simple Lov; naar vi vare nøie regnende, i det vi tilmaale Roes eller Dadel; naar vi ikke gave overdreven Priis, hvor kuns vort simple Bifald behøvedes; naar vi ikke holdt vor Lovtale tilbage, hvor den vilde, hvis den gaves, understøtte Beskedenheden og opmuntre Fortjenester; naar vi ikke forkastede som umoralsk hvad der kuns som ubetænksomt fortjente en ringe Dadel; naar vi ikke stundom syntes at agte ringe Fortjenester for høit, i det Haab derved at sikkre os Navn af at være billige, for at vi ved andre Leiligheder med mindre Mistanke kunde nedsætte Andres uomtvistede fortræffelige Egenskaber. Vi hæve de første, fordi vi indbilde os, at de ikke kunne komme i nogen Sammenligning med vore, og forringe de sidste, fordi de tydelig sætte vore i Baggrunden.

Lader os spørge os selv, om vi ere samvittighedsfulde og oprigtige i at vurdere Velgjerninger; om vi ikke, naar vi forlange en Gunstbeviis-

ing, forringe sammes Værdi, og naar vi tilstaae
a, forøge dens Vigtighed. — Kuns ved nøie at
ndsage Hjertet, kunne vi lære at kjende det;
ns ved at lære at kjende Hjertet, kunne vi for-
dre vort Levnet. Vist nok kan Enhver, som
ns løselig seer paa sit Uhr, ved et Diekast paa
fferpladen see, om det gaaer urigtigt; men det
blot Kunstneren, som tager Stykkerne fra hver-
dre og undersøger særskilt hver Fjeder og hvert
jul, og ved saaledes at rette de bestemte Aarsa-
r til den uregelmæssige Gang sætter Maskinen
and igjen og afhjelper de hindrede Bevægelser.

Blændværket i vor aandelige Beskuelse vilde
rdeles meget rettes ved en stadig Vane i at ud-
nne Bekjendtskabet med vore Hjerter. Vi fylde
altsor stort Rum i vor egen Indbildning. Vi
ne, at vi optage en større Plads i Verden end
rsynet bestemmer for et Væsen, som har at dele
Lod med saamange Millioner, der alle i deres
ne Dine ere af samme Vigtighed, og som lige-
vel som vi puffe og støde Andre for at gjøre sig
d Plads. Ganske som i den naturlige Verden,
or enhver Partikel vilde udstrække og udvide sig
sin Plads, hvis den ikke holdtes i Orden ved
dre Partikler, som omgive den; men andre
les Tryk nøder den til at blive inden for sin

Grændse, fra hvilken den vilde undvige, hvis den ikke saaledes trykkes og paavirkedes fra alle Sider. Denne samvittighedsfulde Handlemaade, som vi have anbefalet, vilde særdeles meget bidrage til at bringe os til vort egentlige Maal og indskrænke os til vor egentlige Plads. Vi vilde forbauses, naar vi kunde see vor virkelige Ringhed og den ubetydelige Plet, som vi i og for sig selv indtage. Naar skulle vi lære af vore egne Følelser, af hvor stor Vigtighed ethvert Menneske er for sig selv?

Men denne Undersøgelse af vor egen Ringhed maa ikke være tilfældig, men regelmæssig. Lader os ikke have nogen resterende Gjæld, men hyppig afgjøre vore Regninger. Smaa Summer beløbe sig, naar de ikke klareres, til store. Selv vore uskyldige Dage, som vi vove at kalde dem, ville ikke gaae forbi uden at levere deres Andeel. Vor aandløse Andagt, vor Higen efter menneskeligt Bifald, vor Omsorg for snarere at skjule end rette vore Feil, vor skjødesløse Fuldbyrdelse af nogle relative Pligter, vor Uforsigtighed i vore Samtaler især ved Bordet, vor Ubetænksomhed, vor Beredvillighed til at attraae alle tilladte Nydelser til det Yderste — lader os bevare alle disse, alle vore mangfoldige Artikler i smaa Summer. Lader os

undersøge dem, imedens de endnu ere i frisk Minde, ellers ville vi, om vi end smigre os med, at de mindre Feil ville opsluges af de større, ved det sidste store Regnskab finde, at de ikke ere forglemte, fordi vi ikke have optegnet dem. Og lad det ogsaa være en Gjenstand for vor idelige Undersøgelse, om vore timelige eller evige Anliggender, siden vi sidst undersøgte vort Hjerte, der havde Overherredømmet. Ikke mene vi, hvilken af dem der meest har sysselsat vor Tid, da den største Deel af denne naturligviis i Almindelighed meest maa anvendes paa det nærværende Liv, men til hvilke vore Følelser vare meest bøiede, og fornemmelig, hvorledes vor Adfærd var, naar der opstod en Strid imellem Begges Fordele.

Ved en foregaaende sædvanlig Selvprøvelse vilde Syndens frygtelige og saa hyppige Indbrud paa den Døendes Samvittighed meget formildes. At angre under Eet vil ikke hjælpe. Sorgen maa være ligesaa omstændelig som Synden. Ubestemt Anger er ingen Anger. Og det er en stor Nytte af Selvundersøgelse, at den minder os om, at alle utilgivelige Synder ere uangrede Synder. — For en Christen er der denne vigtige Trøst, som følger paa en nøie Selvprøvelse, at han, naar han finder færre Synder at optegne og flere Seire vundne

over Fristelser, har et grundet Beviis for sin Forbedring, hvilket vel vil lønne ham Umagen.

Den redelige Undersøger i sit eget Hjerte, der er Indbildningens Bolig, føler sig selv i Prophetens Stilling, som føres i Synet fra en Afgud til en anden, imedens Aanden ved Synet af enhver paa ny raaber *): "her er en anden Vederstyggelighed!" Jo mere Propheten, som befales at bryde videre, trænger igjennem, jo flere Laster finder han, imedens Aanden vedbliver at raabe: "jeg vil vise dig endnu flere Vederstyggeligheder."

Selvprøvelse, som opdager vor Egenkjerlighed, Selvfornægtelse, som svækker dens Magt, Selvbeherskelse, som formindsker dens Enevælde, vende Gemyttet fra de tilvante Tilbøieligheder, tæmme de uordentlige Begjerligheder, og forskaffe Sjelen igjen med den guddommelige Naades Bistand det Herredømme over sig selv, som Gud først gav den over de ringere Skabninger. Ønsker, Lidenskaber og Begjerligheder bringes noget mere i deres behørige Orden, vorde Undergivne, ikke Tyranner. Hvad Stoikerne forgjeves fordrede, bevirker Christendommen. Den gjør Mennesket til Herre over hans egen Villie, og hæver ham

*) Ezechiel 8 Cap.

i en vis Henseende til det Herredømme, som han ved Synden har forfeilet.

Nu begynder han at overveie sit Indvortes, denne frygtelige Verden i sig selv, vel ikke med Selvbehag, men med en Eneherskers Vælde. Han finder endnu stedse alt for meget Oprør til at være sikker, og vedbliver derfor sit Tilsyn med Aarvaagenhed, men uden Ængstelse. Han opdager endnu en Levning af Ulydighed og Uorden, men dette opvækker ham mere til et strengere Tilsyn end faaer ham til en slappere Tugt.

Dette Selvopsyn kan nogenlunde sammenlignes med et lærd Arbeides Korrektur. Om end efter et oftere gjentaget og nøiagtigt Gjennemsyn nogle store Feil udslettes og Urigtighederne hverken ere saa talrige eller saa paafaldende som første Gang, bemærker dog Kritikeren bestandig Feil derved, som før havde undgaaet hans Opmærksomhed. Skjødesløsheder, som han havde overseet, vise sig, og selv Ufuldkommenheder, som han betragtede som Skjønheder, træde frem. Han finder meget at rette, ja endog at udstryge, som han før beundrede. Naar da de meest paafaldende Feil efter en streng Undersøgelse ere blevne rettede, opdager dog stedse hans kritiske Øie, skærpet ved Øvelsen og ved et fortroligere Bekjendtskab med Gjenstanden,

over Fristelser, har et grundet Beviis for
Forbedring, hvilket vel vil lønne ham Umag

Den redelige Undersøger i sit eget Hjerte,
er Indbildningens Bolig, føler sig selv i Prop
tens Stilling, som føres i Synet fra en Afg
til en anden, imedens Aanden ved Synet af
hver paa ny raaber*): "her er en anden Vederst
gelighed!" Jo mere Propheten, som befales
bryde videre, trænger igjennem, jo flere La
finder han, imedens Aanden vedbliver at raa
"jeg vil vise dig endnu flere Vederstyggelighede

Selvprøvelse, som opdager vor Egenkjerl
hed, Selvfornægtelse, som svækker dens Ma
Selvbeherskelse, som formindsker dens Eneval
vende Gemyttet fra de tilvante Tilbøielighe
tæmme de uordentlige Begjerligheder, og forsk
Sjelen igjen med den guddommelige Naades
stand det Herredømme over sig selv, som Gud
gav den over de ringere Skabninger. Ønsker,
denskaber og Begjerligheder bringes noget me
deres behørige Orden, vorde Undergivne,
Tyranner. Hvad Stoikerne forgjeves forb
bevirker Christendommen. Den gjør Menn
til Herre over hans egen Villie, og hæver

*) Ezechiel 8 Cap.

dette Slags. Men vi ville vise dem aabenbart, trække Masken af dem, beskue deres sande Skikkelse og give dem ligesaa liden Skaansel som om de vare en Andens Feil. Vi ville ikke kalde krænket Stolthed Delikatesse. Egenkjerlighed er opfostret af en svag og kjelen Følsomhed. Ikke af hiin Følsomhed, som smelter ved Andres Kummer, men af den, som ikke kan hærde sig til at taale vore egne selv de mindste Lidelser. Den føler i enhver Pore hvad der angaaer den selv, og en Berørelse er den et Saar. Den er ligegyldig ved at tilføie Andre Smerter, men særdeles levende ved at føle dem. Den forsvarer sig, førend den angribes, hævner Krænkelser, førend de tilføies, og antager selv Mistanken om en Ufuldkommenhed som en Forhaanelse.

For da at vise vort Hjerte i dets rette Skikkelse saa lader os ikke nøies med at undersøge vore Laster. Vi ville ogsaa undersøge vore Dyder, som kuns ere mindre Feil, udgrunde hine Egenskaber og Handlinger, som især have faaet offentlig Agtelse, og spørge, om de vare ædle af Grundsætning, rene af Forsæt, og ærlige i Udøvelse. Lader os adspørge os selv, om ei i et og andet Tilfælde, som man beundrer, vor Ædelmodighed havde et lidet Anstrøg af Forfængelighed, vor

og vil bestandig opdage nye Mangler. Men der-
for vil han ikke lægge sit Arbeide tilside eller opgive
sin Kritik, der, om den end ikke gjør Værket fuld-
komment, dog i det mindste ydmyger Forfatteren,
da han er sig bevidst, at om hans Arbeide end ikke
er saa slet som det var, er det dog langtfra
at være saa fortræffeligt som det kunde være.

Er det ikke at forbauses over, at vi vedblive
saa ofte at opramse: "randsag mig, o Gud!"
imedens vi alligevel forsømme at randsage os selv?
Ligner det ikke mere Trodsighed end Ydmyghed at
opfordre den Alvidende til at see ind i det Hjerte,
som vi selv forsømme at see ind i? Hvorledes
kan en Christen høitidelig raabe til den Almæg-
tige: "udgransk mit Hjertes Dybhed, prøv mig
og undersøg mine Tanker, og see, om der er no-
gen Ugudelighed i mig!" saalænge han selv for-
glemmer at undersøge sit Hjerte, frygter for at
prøve sine Tanker, og skrækkes for at efterforske,
om der er nogen Ugudelighed i ham, sig bevidst,
at Efterforskningen burde bringe ham til at for-
drive den?

I det vi undersøge os selv, lader os da be-
fæste vor Dyd ved med stræng Nøiagtighed at kalde
Tingene med deres egentlige Navne! Egenkjerlig-
hed er særdeles findrig i at opfinde Forstillelser af

ette Slags. Men vi ville vise dem aabenbart, ække Masken af dem, beskue deres sande Skikelse og give dem ligesaa liden Skaansel som om e vare en Andens Feil. Vi ville ikke kalde rænket Stolthed Delikatesse. Egenkjerlighed er pfostret af en svag og kjelen Følsomhed. Ikke af iin Følsomhed, som smelter ved Andres Kummer, nen af den, som ikke kan hærde sig til at taale vore egne selv de mindste Lidelser. Den føler i enhver Pore hvad der angaaer den selv, og en Berørelse er den et Saar. Den er ligegyldig ved at tilføie Andre Smerter, men særdeles levende ved at føle dem. Den forsvarer sig, førend den angribes, hævner Krænkelser, førend de tilføies, og antager selv Mistanken om en Ufuldkommenhed som en Forhaanelse.

For da at vise vort Hjerte i dets rette Skikkelse saa lader os ikke nøies med at undersøge vore Laster. Vi ville ogsaa undersøge vore Dyder, som kuns ere mindre Feil, udgrunde hine Egenskaber og Handlinger, som især have faaet offentlig Agtelse, og spørge, om de vare ædle af Grundsætning, rene af Forsæt, og ærlige i Udøvelse. Lader os adspørge os selv, om ei i et og andet Tilfælde, som man beundrer, vor Ædelmodighed havde et lidet Anstrøg af Forfængelighed, vor

Barmhjertighed af Pralerie? Om vi skuld
staaet urokkelige i at fuldføre den gode Gj
der bragte os vore Medborgeres Agtelse, n
havde forudseet, at den vilde udsætte os for
Bedrage vi os ingensinde ved at forvexle et
myttet rodfæstet Phlegma med christelig Ma
denhed? Holde vi aldrig vor Lyst til Roe
gegyldighed til Verden? vor dyriske Virks
for christelig Nidkjerhed? Tage vi ingensin
Egensindighed for Selvstændighed, vor S
for Aandskraft, vor Egennytte for Medlid
vort Hang til religiøse Tvistigheder for Kje
til Gud, vor Aandstræghed for Ringeagt fo
nesleligt Bifald? Naar vi have blottet vor
Egenskaber, gjort alle behørige Afdrag for T
ramentet, for Bøieligheden i vor Karakteer
Hensyn til eget Vel, for Lyst til at beundre
at opnaae alle udvortes Goder og til at beny
af alle ulovlige Drivefjere, saa lader os ærl
slaae vort Regnskab, og vi skulle græmme os
hvor lidet der bliver tilbage. Stolthed ka
drage os selv i Angerens Klædebon. Den yt
Christen græmmes over sine Feil, den C
harmes over dem. Naar han opdager, at ha
handlet ilde, bliver han fortrydelig ikke saan
fordi hans Synd fortørner Gud, som ford

ır viist ham, at han ikke er saa fuldkommen som
ın havde forsøgt at indbilde sig.

Det er mere fornødent at opmuntre os til at
dmyge vor Stolthed end til at udøve visse gode
ijerninger. Jo mindre behageligt det Første er,
esto mere vanskeligt er det ogsaa. Selv Stolt-
eden vil tilskynde os til at udøve mange Gjernin-
er, som ere priisværdige, og disse ville igjen
embringe Stolthed, eftersom de skylde den deres
ilværelse. Ydmyghed derimod behøver ingen Til-
yndelse uden fra. Guds Naade alene frembringer
en. Den er saa langt fra at drives af Attraae
fter Roes, at den ikke kan fortjene Navn af Yd-
ıyghed, førend den ganske har undertrykt denne
ttraae.

Hvis en virkelig Dyd bestaaer, som vi ofte
ave havt Leilighed til at bemærke, i Herredømme
ver en modsat Last, er Ydmyghed og Gavmildhed
Seire over Stolthed og Egennytte, Seire ikke blot
ver de naturlige Tilbøieligheder, men endog
Dyder, som træde istedet for de modsatte Egen-
skaber. Det beviser, at alle Dyder grunde sig
paa Selvfornægtelse, Selvfornægtelse paa Selv-
kundskab, og Selvkundskab paa Selvprøvelse.
Stolthed indsniger sig i Alt, hvad vi gjøre, sige
og tænke, saa at vor tilsynaladende Ydmyghed ikke

sjelden har sin Oprindelse af Stolthed. Selv den Utaalmodighed, som vi føle, naar vi opdage vore Feil, foraarsages af vor Forbauselse over at finde, at vi ikke ere fuldkomne. Denne Følelse af vore Synder skulde gjøre os ydmyge, men ikke haabløse. Den skulde lære os at mistroe vort Indvortes og at haabe Alt af Gud. Jo mere vi lade de Saar være aabne, som Synden har tilføiet, desalvorligere skulle vi søge de Lægemidler, som Christendommen giver.

Men istedet for at søge Selvkundskab, skotte vi rundt omkring os efter Grunde til at berømme os selv. Vi ligne saare meget hiin Pharisæer, som med saa meget Selvbehag gav en Fortegnelse paa sine egne Dyder og Andres Synder, og liig Tartarerne, som mene, at de arve den Persons Egenskaber, som de myrde, indbildte sig, at de Synder, han beskyldte Tolderen for, vilde forøge Summen af hans egne gode Gjerninger. Ligesom han indføre vi i vort Regnskab nogle Artikler, som Hukommelsen fremkalder, og end flere, som Indbildningen skaber. Istedetfor at nedrive den Bygning, som Stoltheden har reist, betragte vi vore gode Gjerninger som Støtter til at holde den i Veiret. Vi undskylde os for at tilregne os mange Feil, i det vi anføre dem som almindelige og som

Det er Nutidens Skik at gjøre Experimenter
Kunster, Agerdyrkning, Philosophie. I enhver
idenskab er dens flittige Dyrker bange for, at
r er en eller anden Hemmelighed, som han end=
i ikke har opdaget, et eller andet forborgent
rincip, hvis Opdagelse vilde lønne Umagen.
oget, som den utrættelige og kyndige Undersøger
l allerede har efterforsket, men som hidtil havde
ıdgaaet hans Opmærksomhed. Og skal en Chri=
n standse i sin Grandskning? Skal han ikke
øve og undersøge, indtil han trænger ind til
eligionens Hjerte og Kjerne?

Hvi skulde Experimentalphilosophien være
t herskende Studium og Experimentalreligionen
endemærkes med Sværmeriets Stempel og
Scinhellighedens hykkelske Syngetone? Skulle
ingensinde stræbe efter at fastsætte Skjelnemærket
ellem Skin og Virkelighed? imellem theoretisk
studere Religionen og praktisk at utøve den?
ellem en upaaklagelig Vandel og et helliggjort
erte? Skulle vi ikke attraae at gjøre de bedste
ng af de meest ophøiede Bevæggrunde, og hæve
t Maal med vor Attraae? Hvi skulle vi blive
aende i Forsalen, naar Helligdommen er aab=
? Hvi skulle vi lade os nøie med at dvæle i

Naar vor Samvittighed driver os til at er-
kjende og angre en Feil, vi nylig have begaaet,
sysselsætter denne saa meget vor Tanke, at
synes at glemme, at vi have nogen anden. Det
enkelte Feiltrin fylder vor Sjel, og vi beskue
som igjennem en Teleskop, der, medens man
tragter en Gjenstand, indskrænker Synet udel
kende til denne eneste Gjenstand; ja andre ere e
og mere udelukkende end om vi ikke prøvede den
Imedens altsaa den omtalte Gjenstand forstørre
ere de andre, som om de slet ikke vare til.

Det synes at fastsættes som et Slags Syst
ikke at drage Nytte af Noget udenfor os, og ikke
at uddanne vort Bekjendtskab med Noget inden
os. Bestandig bemærke vi Andres Feil, og a
gevel, naar føre disse Bemærkninger os til at
granske og udrydde de samme Feil i vort eg
Hjerte? Daglig høre vi tale om Andres D
men bringer det os til at betragte Døden so
Noget, der angaaer os? Vi ansee en Vens D
som et Forliis, men anvende det sjelden som e
Advarsel. Andres Død begræde vi, Andres Fei
laste vi, men hvor sjelden gjøre vi Brug af de sidst
til vor Forbedring eller af den første til vor egen
Veredelse?

Fjende ophører at angribe. Vi kunne lade vor Agtpaagivenhed fare, naar der ikke længere er nogen Fristelse udenfor. Vi kunne give Slip paa vor Selvfornægtelse, naar der ingen Fordærvelse mere er i os. Vi kunne give vor Indbildningskraft Tøilen, naar vi ere sikkre paa, at dens Maal er stilet til Himlen. Vi kunne aflade vor Anger, naar Synden er udslettet. Vi kunne bære over med vor Egennytte, naar det kan skee uden Fare for vor Sjel. Vi kunne forsømme at bede, naar vi ikke længere behøve Guds Naade. Vi kunne ophøre at prise ham, naar han ophører at være os naadig. At standse vor Aarvaagenhed i en Tidspunkt tidligere end denne, vil være at tilintetgjøre alle de Dyder, vi have udøvet paa Jorden, og at sætte alt vort Haab om Salighed i Himlen i Vove.

III.

Breve om den indiske Religion og Mythologie.

Skrevne fra Trankebar
af
N. S. Fuglsang,
nuværende Sognepræst til St. Mikkels Menighed
i Slagelse.

Første Brev.

Meget kjære Ven!

Anledningen til nærværende Breve er et Glimt, som jeg ved en Hændelse har faaet af de første Hefter af Scandinavisk Museum. Med særdeles Tilfredsstillelse erfarer jeg, at Selskabet har værdiget mit første Forsøg i indisk Litteratur en Plads iblandt dets Afhandlinger. Jeg erkjender heri

Selskabets Overbærelse med dets Mangler, og takker Dem, kjære Ven! for den faderlige Omhu, De har baaret for det Pleiebarn, der blev Dem betroet. Men jeg beklager, at et andet (i mine Tanker) fuldkomnere Manuskript ikke var kommet Dem i Hænde førend det førstes Udgivelse. Mit maaskee utydelige Haandskrivt; den isolerede Europæers mindre Bekjendtskab med indiske Ting og Personer; samt de Ufuldkommenheder, som ere uadskillelige fra ethvert menneskeligt Værk, især over et Emne, som hidtil har været lidet behandlet, og hvis Dele ligge skjulte og maa med megen Møie opsamles paa mange Steder; alt dette tilsammen haver givet Anledning til mange indløbne Feil, og til Rettelser, som jeg selv ikke ønskede skete.

Selskabets ærede Forerindring, føler jeg, er ikke smigrende for denne lille Udarbeidelse. Men dog indeholder den en Paragraph (nemlig paa Pag. 318 og 319), som jeg ikke troer at kunne lade uoplyst, uden at tilsidesætte en Pligt, som jeg skylder det Folks Hæder, iblandt hvilket jeg har erhvervet min Kundskab, og hvis Oplysnings Forfatning jeg paatog mig at fremlægge for andre Jordens-Borgere. Det har behaget Selskabet at kalde min Efterretning om Indianernes Religions-

III.

Breve om den indiske Religion og Mythologie.

Skrevne fra Trankebar
af

N. S. Fuglsang,
nuværende Sognepræst til St. Mikels Menighed
i Slagelse.

Første Brev.

Meget kjære Ven!

Anledningen til nærværende Breve er et Glimt, som jeg ved en Hændelse har faaet af de første Hefter af Scandinavisk Museum. Med særdeles Tilfredsstillelse erfarer jeg, at Selskabet har værdiget mit første Forsøg i indisk Litteratur en Plads iblandt dets Afhandlinger. Jeg erkjender heri

Tanker de Kilder, vi have øset af, ogsaa
æret forskjellige. Vi have vel begge strevet
dianernes Religion; men ingen af os haver
e nøie nok bestemt hvad vi hver især forstode
:te Ord. Ofte haver et enkelts Ords Tvety=
eller Meertydighed givet Anledning til
ensstemmelse og Strid imellem Forfattere,
lde have strevet i største Harmonie, dersom
k havde tydeligt fremsat deres Begreb om
rd, som de fælles betjente dem af i at be=
deres Emne. Ordet Religion synes
e et af de Ord, som ved Talebrugen har
særdeles megen Fleertydighed. Saaledes
ian ofte om en Mand: "han har ingen Re=
." fordi han ikke besøger sit Samfunds of=
e Tilbedelses=Steder, ikke deeltager i de
es Skikke, som Samfundet har anordnet,
er ikke i Tale vedrører det herskende Systems
er: Uagtet samme Mand er en øm Ægte=
kjærlig Fader, god Borger, og en ædel=
Menneskeven, som ellers i sit hele Liv
efter alt hvad som fremmer Fuldkommenhed
m selv, og Fuldkommenhed i den Skabning
nringer ham; hvorfor vi burde egentligt om
ıan sige: "at han ikke deeltager i sit Sam=
offentlige udvortes Tilbedelses=Form." Om

en anden Mand heder det: "Det er en Mand af Religion", forbi han flittig besøger Samfundets offentlige Tilbedelses-Steder, viser sig der med Ærbødighed og Opmærksomhed, deeltager i alle Samfundets Kirkeceremonier, anstiller dagligt i sit Huus udvortes gudelige Øvelser, fører Systemets Dogmer stedse paa Tungen, og viser Afsky for enhver, som ikke synes at bifalde dem; men samme Mand lever dog i Uenighed med sin Familie, overgiver sig i sine Lønkamre ganske til sine Tilbøieligheder, er en utroe Statens Betjent, er en hemmelig Fiende af enhver som ikke antager ham for den han vil synes at være, og arbeider saaledes stedse paa at frembringe Uorden og Ufuldkommenhed hos sig selv og om sig selv; Om slig en Mand burde vi altsaa blot sige: "han er en slavisk Tilhænger af sit Samfunds udvortes Kirke-Anordninger." Atter om en anden heder det: "han har forladt sin Religion" naar han blot er gaaet over til en anden Sekt af det samme Tilbedelses-System. Ligesom man ofte siger: "i det Land hersker mange Religioner." Naar mangfoldige Religionspartier følge uhindret deres særskilte antagne Systemer. Naar Jøden, den Christne, Mahomedaneren og enhver Sekt af disse uhindret foredrage den Maade paa hvilken de forestille sig deres

Forbindelse med Guddommen, og den Maade paa hvilken det guddommelige Væsen bør dyrkes. Men Logikeren, som samler alle muelige Erfaringer i et generelt Begreb, vil maaskee bestemme Religion at være: "En vis Kundskab om Guddommen, hvilken Kundskab frembringer visse Følelser, der have en virksom Indflydelse paa Subjektets Handlinger." I denne Forstand udelukkes ingen Verdens Borger fra Deeltagelse i Religion; men ethvert Subjects Religion varierer blot i Henseende til Tydelighed og Rigtighed, eftersom Kundskaberne ere lyse, sande og mangfoldige, og virke, uhindret af fremmede Aarsager, paa Subjektets Følelser og Handlinger. Derfor vil Religionen, grundet paa sande Kundskaber, der ere evige og urokkelige som det Væsen der kundgjorde dem, stedse blive Een og sig selv lig overalt i Østen og Vesten, ved Nordpunktet og Sydpunktet. Hvo som besidder denne Religion, vil tilbede Gud i Aand og Sandhed, og denne Religion er ikke indskrænket til visse Steder eller Tider; men har været, er og (vi ville haabe) skal stedse være her og overalt i hele Universet.

Til at bestemme, i hvad Grad et Folkeslag besidder en saadan Religion, udfordres mere end blot

en anden Mand heder det: "Det er en Man
Religion", fordi han flittig besøger Samfu
offentlige Tilbedelses-Steder, viser sig der
Ærbødighed og Opmærksomhed, deeltager i
Samfundets Kirkeceremonier, anstiller dagl
sit Huus udvortes gudelige Øvelser, fører S
mets Dogmer stedse paa Tungen, og viser
for enhver, som ikke synes at bifalde dem;
samme Mand lever dog i Uenighed med si
milie, overgiver sig i sine Lønkamre ganske ti
Tilbøieligheder, er en utroe Statens Betjen
en hemmelig Fjende af enhver som ikke a
ham for den han vil synes at være, og a
saaledes stedse paa at frembringe Uorden og
kommenhed hos sig selv og om sig selv; O
en Mand burde vi altsaa blot sige: "han
slavisk Tilhænger af sit Samfunds udvortes
Anordninger." Atter om en anden heder det:
har forladt sin Religion" naar han blot er
over til en anden Sekt af det samme Tilbe
System. Ligesom man ofte siger: "i det
hersker mange Religioner." Naar mangf
Religionspartier følge uhindret deres særskil
tagne Systemer. Naar Jøden, den Christne,
homedaneren og enhver Sekt af disse uhindre
drage den Maade paa hvilken de forestille sig

ligge ofte paa steile Fjelde, og i utilgjængelige Vildnisser; men det Vand, som øses af disse Kilder, der ere besværlige at komme til, vil være væsentlig forskjelligt fra Vandet, øset af de aabne Bye-Damme, der ideligt fyldes af enhver tilflydende Ureenlighed.

Hr. Sonnerat har givet os en Deel af Indianernes ceremonielle Religions-Øvelser saaledes som de falde i Øinene paa den blotte Tilskuer. Han har tillige ledsaget disse Fremstillelser med nogle af de trivielle Legender, som rullere imellem Almuen, der tilsidst er bleven vant til at tage alt bogstaveligt. Heri meddeler han os adskillige Vildfarelser. Men jeg er tillige af den Formening, at dette Emne kan aldrig fremstilles i sin fulde Klarhed, ei heller bringes til noget heelt; thi ethvert indiskt Tempel har som oftest sin Legende, der har været Aarsag til Templets Oprettelse. Lægge vi endydermere Mærke til: at de 3 Hoved-Forestillinger af Guddommen, nemlig Brahma, Wishnu og Siven have hver 1008 Navne, hvilke Navne hver især ere tildeelte paa Grund af en Guddommens Virkning, der haver givet Anledning til en Legende; at videre alle de øvrige Gude-Væsener, som ere disse underordnede og som ere tildeels nedstammede fra disse, udgjøre det uhyre Antal af

Opmærksomhed paa dets udvortes ceremo
Gudsdyrkelse, der ofteſt misforſtaaes af Al
manden; ligeſaavelſom de Legender og Tra
ner, der Tid efter anden have indſneget ſi
efterat have tabt deres myſtiſke Betydning tr
den Uoplyſte ſom væſentlige Dele af hans
gionsſyſtem. Efterretninger om diſſe blive
blotte Monumenter om den menneſkelige For
uafladende Vildfarelſe og Daarlighed, me
Kundſkab om Folkets Religion i Forhold til
Verdens Borgere.

Den derimod, ſom gjør dette ſidſte til M
for ſine Underſøgelſer, maa ikke blot holde ſ
det trivielle, ofte ækle, Udvortes, ſom han ſe
ſine Øine; ei heller blot ſøge ſin Oply
iblandt de Vankundige; men er han førſt be
med de udvortes Religionsøvelſer, maa han
til Folkets Skrifter, ſom afhandle ſlige Ge
maa ſøge Venſkab med de Oplyſte, erhverv
deres Tillid, og derpaa ikke af blot Nysgjerr
eller af indbildſk Haab om at nedrive deres G
ſætninger, eller at latterliggjøre deres ved
Skikke, men af Lyſt til Kundſkab og af Til
lighed til Agtelſe for Folket, ſøge at oplyſe
deres Begreber og Tænkemaade. Diſſe er
Kilder, hvoraf Sandheds-Forſkeren bør øſe.

kunde uprøvet underskrive hans Beretninger. Intet hævder mig Ret til at bestemme de Kilder, hvoraf han har betjent sig da han selv ikke har angivet dem; men han synes ikke at have kjendt dem, som Englænderne have aabnet os, og disse ere tillige blevne mangfoldigere efter Udgivelsen af hans Værk. I Henseende til de meddeelte Prøver paa Indianernes Literatur, da forekomme de mig at være nedskrevne efter mundtlige Fortællinger; thi de fleste af dem haver jeg selv læst samlede i et tamulisk Skrivt, kaldet Painsatandiram (ɔ: de fem Vid), der er en Fabellære, oversat, og (som jeg troer) forkortet fra et Sanskrit Værk; et Skrift som maaskee kan have været Stammefader til alle de Fabler vi læse hos Æsopus, Phædrus, Pilpai og alle andre disses sildigere Efterfølgere.

I Henseende til mine egne Efterretninger, da tilstaaer jeg, at mit Formaal stedse har været at efterspore, i hvad Grad Indianerne maatte besidde Straaler af den sande Religion. Kilderne, som jeg i dette Øiemeed søgte hen til, vare Indianernes Skrifter, enten i Oversættelser eller Grundsprogene, dernæst Samtaler med de Oplyste om Religionen, om Hensigterne med dens udvortes besværlige og pompeuse Ceremonier, samt om Af-

Tre Hundrede og Tredive (330,000,000) M Guddomme, om hvilke deres Traditioner og at disse Traditioner tillige efter al men Viis ikke have vandret fra Slægt til Slæg at undergaae en stor Deel Forandringer, sa det ikke muéligt for nogen at undgaae Vild i at behandle dette Emne, og ligesaa umu det at uddringe heraf noget fuldkomment Tillige vilde det være nødvendigt for den, s Mod nok til at forsøge sine Kræfter i dett tende og vildsomme Foretagende, først at s rette Grændselinie imellem den udvortes D som Indianerne vise for de høiere og laver domme; thi Dyrkelsen for de lavere Gudd som ikke forrettes af Braminer, røber nu s sildigere Oprindelse hos et i Vankundighe sunket Folk, der ganske har ladet sig slavebi Overtroe og Troldom, hvorfor ogsaa disse dommes Dyrkelse afskyes af Braminer og de Kaste, der ikke engang ville nærme sig til de pler, hvor samme forrettes. Med al den A som en sildigere Forfatter skylder sine For af hvilke han undertiden kan betjene sig, o skjønt han ikke ganske følger dem, anseer j dog for Pligt at advare enhver Læser om at

selv læser de bedre og høiere Skrifter, tænker og troer derimod paa en ganske forskjellig Maade. Overalt maa man tilstaae, at ligesom Hindueren er tolerant imod Fremmede, saa er han tolerant i sit eget Samfund i Henseende til Meningsfrihed; derfor lever Vishnuviten og Siveniten nu i største Enighed sammen. Ved denne Tanke tillade De mig at anmærke, at der efter mine Erfaringer aldeles ingen Grund haves til at antage: at Vishnu tidligere end Siven skulde miste sine Tilhængere. En Anmærkning, som maa hidrøre fra en Forfatter, der maaskee af lokale Omstændigheder har alt for hurtigt uddraget en almindelig Slutning.

Vel har Sivens Dyrkelse mere Almindelighed, men ikke større Høitidelighed. I enhver noget betydelig Bye haves Templer for begge Guddomme. I nogle Byer have endog Vishnus Templer Overvægten. Begge Templer besøges lige hyppigt og de meest berømte iblandt dem modtage paa store Festdage i Flæng Tilbedere i Tusinde Tal. Heller ikke gaaer noget Subjekt over fra det ene Partie til det andet, men enhver, som fødes i et vist Religions-Partie, maa forblive i samme indtil sin Død. Jeg troer altsaa, at Vishnus og Sivens Dyrkelse vil stedse vedvare saalænge Hindu-Religionen efter Forsynets Plan ikke fortrænges af nogen anden.

At jeg skal vende tilbage til Hinduernes Tolerance, der ogsaa udstrækker sig til de lavere Guddommes Dyrkelse, saa maa De vide, at Heterodoxen, Deisten, Idolatristen, og efter nogles Anmærkninger Atheisten leve her i Indien i fuldkommen Fred sammen. Enhver bliver uhindret ved sine Meninger og alles Skrifter læses efter enhvers Valg. Men intolerant, skrækkelig intolerant er Hindueren i den udvortes ceremonielle Dyrkelses, Skikkes og Sædvanes Jagttagelse, og ingen vil ustraffet kunne forsømme disse, der sigte til at bevare den borgerlige Rolighed og Religions-Systemets Vedligeholdelse.

Disse Anmærkninger haaber jeg ville godtgjøre Aarsagerne til den Uovereenstemmelse, som findes imellem Hr. Sonnerats og mine Efterretninger. Men jeg maa tillige bede Dem, Kjære Ven! at undskylde den liden Beskedenhed, hvormed jeg, af en partisk Faderkjærlighed har søgt at udbrede Lys over mine egne Udarbeidelser. Jeg troede, at jeg burde oprigtigt bekjendtgjøre Dem det Maal, som jeg sigtede til og de Veie som jeg havde søgt at gaae frem paa. At forsikre, at jeg enten har opnaaet Maalet eller har truffet paa de lyseste Veie og bedste Kilder, vilde være daarlig Selvtillid; meget mere troer jeg, at mange langt lysere Steder,

og klarere Kilder vilde med Fremtiden opdages, hvorfra vi maaskee ville see en Religions Bygning, og opdage Sandheder, det ville i lige Maade opvække vor Beundring og Ærbødighed. Jeg skulde nu Kjære Ven! meddele Dem de Authoriteter, som have berettiget mig til at fælde mine anførte Domme over Indianernes Religion; men mit Brev haver allerede faaet en temmelig Vidtløftighed; hvorfor jeg her vil slutte det med Løfte om samme Authoriteter i et følgende. Jeg er uforandret Deres meget hengivne Ven.

Trankebar den 8de Januar 1801.

Andet Brev.

Efter det Løfte, hvormed jeg sluttede mit Næstforegaaende, maa De tillade mig i Nærværende at støtte mine Anmærkninger med nogle Authoriteter. Frygt for at blive alt for vidtløftig afholdt mig fra at vedføie dem ved Anmærkningerne selv. Disse Authoriteter ere tagne deels af andres, deels af mine egne Oversættelser af indiske Skrifter.

Tiruvalluver (ↄ: den hellige Valluver) siger: "Forgjæves er Kundskab for den, som ikke har til-

bedet Foden af det uforklarlige Væsen, som overalt.

"Den som gjør Vel, og hvis Hjerte har kjendt Dydens Væsen; daarlige Ge udgjøre ingen Deel af den *)."

En Viismand (Varuna) der tillige som Gud for Oceanet, siger i en Underviis fin Søn: "Den Aand fra hvilken disse ska fener udgaae; ved hvilken de leve, efter udgangne; til hvilken de sigte; og i hvilke sidst absorberes; den Aand bør du stræbe at den Aand er den Ene Store **)."

I en Sashtira, som bærer Navn af ꝛ: Kundskabs-Korpset, af Veda ꝛ: Kundsk Videnskab, (deriveret af det Sanskrit Verbum der betyder at vide, og af anga ꝛ: et Lege Korps, Latinernes corpus, oversat paa Lati det derfor hede: Corpus scientiæ). I dette som er en Kommentær over Vedas, gjøres b delse med en Dialog imellem Brimha (Bran Viisdom, og Narud (eller Narader) ꝛ: For

*) Taget af Philosophical Essay on the M &c. &c. of several eastern nations b Foucher D' Obsonville.

**) Asiatic Res. Vol. IV. p. 180.

der i Mythologien forestilles at være en Søn af Brahma, eller en Søn af den første af Brams personificerede Egenskaber. Af denne Dialog er følgende uddraget:

Narud ønsker Oplysning om Verdens Skabelse. Bramha svarer:

"Bliv ikke bedraget min Søn, indbild dig ikke; at jeg var Verdens Skaber, uafhængig af den høieste Guddom, som er det store, oprindelige Væsen, og alle Tings Skaber. Betragt mig derfor kun som den store Villies Redskab, og en Deel af hans Væsen, hvilken han fremkaldte for at udføre sine evige Hensigter."

Narud. "Hvad skulle vi tænke om Gud?"

Bramha. "Da han er immateriel, er han over alt Begreb; da han er usynlig, kan han ikke have nogen Form; men fra det, som vi see i hans Gjerninger, kunne vi slutte: at han er evig, almægtig, kjendende alle Ting, og nærværende overalt *).

I en Dialog imellem Krishna (en Incarnation af Vishnu) og Arjum (eller Arsunen) der er en Søn af Indra (eller Firmamentet) og er Solens

*) Jvfr. a Dissertation prefixed to the History of Hindostan, translated by Alexander Dow Esqv.

Kudsk; og er tillige een af de fem Pandaver, hvilke Krishna i den bekjendte store Krig hjalp imod de 100 Brødre, Sønner af Tiruda-Radsa, siger Krishna i sine Underviisninger om sig selv: "Jeg er alle Tings Skaber, og alle Ting udgaae fra mig. Hine, som ere begavede med aandelig Viisdom, kjende dette og dyrke mig."

"Jeg er Sjælen som er i alle Tings Legemer. Jeg er Begyndelsen og Enden. Jeg er Tiden; Jeg er den alt bortrivende Død; og jeg er Opstandelsen. Jeg er Sæden til alle Ting i Naturen, og der er ikke en eneste Ting, besjælet eller ubesjælet, uden mig."

"Hele Universet blev udspredt rundt omkring ved mig."

"Daarerne ere ubekjendte med min ophøiede og guddommelige Natur. De have et forfængeligt Haab, forfængelige Bestræbelser, og ere blottede for Fornuft; de derimod, som besidde sand Viisdom, tjene mig i deres Hjerter, uden at finde Behag i andre Guder."

"Hine, som dyrke andre Guder, dyrke mig. Jeg er i Offringen, i Kryderierne, i Paakaldelsen og i Offer-Dyret.

Et andet Sted, hvor Krishna taler om Guddommen, siger han: "De som finde Behag i hele

Naturens Velgaaende, tjene mig i min uforgjængelige, uforklarlige og usynlige Form."

"Hine, hvis Sind ere heftede paa min usynlige Natur, have et større Arbeide, eftersom en synlig Bane er vanskelig for legemlige Væsener."

Og paa samme Sted siger Arjun i en Tilbedelse til Krishna: "Du er den første Skaber — Evige Gud! Du er den Ypperste! Ved dig blev Universet udspredt overalt! Du er Vaju, Gud for Vindene (eller Luften) Agni (eller Akini) Gud for Ilden; Varun, Gud for Oceanerne o. s. v."

"Tilbedelse være dig; atter og atter Tilbedelse. O Du, som er alt i alle Ting! Stor er din Magt og stor din Ære! Du er alle Tings Fader, derfor nedbøier jeg mig, og med mit Legeme nedkaster jeg mig paa Jorden, anraaber din Miskundhed. Herre! værdig at tilbedes! bær over med mig, som en Fader med sin Søn; en Ven med sin Ven; en Elsker med sin Elskede *).

*) Cfr. Bhagavat-Gita. En Episode af Puranen, Maha Bharut el. Maha Paradam. Et Værk, høist mærkeligt baade ved sit Indhold og Ælde, der i det ringeste stiger op til 8 eller 1200 Aar for C. F. Jeg anbefaler denne Episode til Forskerens Overveielse og maae afholde mig fra at gjøre flere Excerpter.

I Darma-Sashtira. (Darma er et Ord vanskeligt at oversætte, formedelst sine varierende Bemærkelser. Snart betyder det en enkelt god Handling, snart indbegriber det en Samling af alle Pligter eller Dyd, snart bruges det om Veldædighed, snart om Retfærdighed, Retskaffenhed og religiøse Pligter, endog om Belønning, og svarer saaledes i Begrebs Mangfoldighed næsten til det græske δικαιοσυνη. Derfor maatte Darma-Sashtira maaskee oversættes Pligt- eller Dyde-Lære). I dette Værk haves en Samtale imellem Bramha (den personificerede guddommelige Viisdom) og Narader (Fornuften), hvori kastes et Lys over de religiøse Forskrifter, som ere tilfælles for begge de store Sekter af Hinduerne. Følgende ere Stykker af samme:

Narud. "O du Guds Første! hvo er det Første af alle Væsener"?

Bramha. "Brim (Bram) som er uendelig og almægtig."

Nar. "Er han fritaget fra Død"?

Bramha. "Det er han, eftersom han er evig og uden Legeme."

Nar. "Hvo skabte Verden"?

Bramha. "Gud ved sin Magt."

Nar. "Hvo er Lyksaligheds Giver"?

Bramha. "Krishen, og hvosomhelst dyrker am skal erholde Himmelen *).

Nar. "Hvad er hans Lignelse"?

Bramha. "Han har ingen Lignelse. Men for hefte et Begreb om ham i Menneskenes Sjæle, m ikke kunne troe paa et immaterielt Væsen, fore- lles han under adskillige symbolske Former."

Nar. "Hvad Billede skulle vi gjøre os n ham"?

Bramha. "Dersom din Indbildningskraft ke kan hæve sig til Dyrkelse uden et Billede, saa restil dig selv: at hans Øine ere lig Lotos, hans seende lig en Skye, hans Klæder af Himmelens nild, og at han har fire Hænder."

Narud. "Hvorfor skulle vi tænke os Almag- t under denne Form?"

*) Krishen udledes fra Krish, givende og ana ɔ: Glæde. Det er Eet af Guds tusende Navne. A. Dow. Efter Forfatterens Mening skulde dette være et generelt Navn for Guddommen. Men det synes ved liden Forandring at være Vishnu's specielle Navn Krishna, der tillige angives at have en anden etymologisk Be- mærkelse.

Fuglfang.

Derpaa forklarer Bramha den mystiske tydning af disse Attributer og fortsætter Sam om andre Religionens Gjenstande; men s Fortsættelse maae jeg paa dette Sted forbig hvormeget jeg end formedelst dens sunde Ph phie finder mig fristet til at meddele den. J blot tilføie at da Narud siden spørger: "Hvo Gud bør dyrkes?" svarer Bramha:

"Ikke i nogen egennyttig Henfigt m Kjærlighed til hans Skjønheder, af Takn lighed for hans Naader og af Beundring ove Storhed *).

Vi ville nu søge hen til et andet Værk, hvoraf vi hidindtil ikke have seet Uddrag. En Skjæbne, som hviler over Skrift tilligemed mangfoldige andre, til Frembragelse (endog med samme Frem som nu gjøres) hele Secler maaskee ville gaae; saa mangfoldige, saa vidtløftige e dianernes Kundskabsværker og saa vanske det at overkomme dem heelt samlede. Dett bærer Navn af Kanda-Purana ɔ: en Krøn Kanda, der i Sanskrit skrives Scanda, kaldes han Velen ɔ: Spyddrageren, ogsaa S

*) Jvfr: cit. lib. Dows History &c.

nannier o. s. v. efter Indianernes Viis at give eres Guder mangfoldige Navne i Overeenstemmelse med deres Attributer og Daad. Kanden er en næstældste Søn af Siven og Parvadi, han er typtighedens Gud, og i Besynderlighed Krigens Gud; han er General for hele den himmelske Krigsmagt. I denne Krønike fortælles Kandens Fødsel, Opdragelse og Daad; men under denne mythologiske Fortælling indblandes som i alle Puranaer Glimt af sand Historie, og af Sætninger til Religionen, Astronomien og andre Videnskaber henhørende.

En dybsindig Grandsker over indiske Oldsager, Cpt. Wilford, som har særdeles Bekjendtskab med den største Deel af Indianernes Puranaer (Krøniker), troer derfor at have fundet Grund til at slutte: at alle deres Puranai vare mythologiserede Compilationer af sande historiske Beretninger, som nu ikke mere ere til, da maaskee intrigante Ledere, der ønskede at slavebinde Almuen under Dæmon-Systemets Aag, have med Flid destrueret de sande Efterretninger, saaledes som Romerne gjorde ved Numas Skrifter, ved de historiske Bøger af Etrurerne, og maaskee ved Turdetanernes i Spanien.

Da Kanden er en Søn af Siven, saa s
ogsaa Siven Hoved-Guds Rollen i denne Kr
Vi læse altsaa heri adskillige Lovsange o
bedelser til Siven, som til den høieste Gud
Følgende er een af dem. Efterat Siven har s
Søn Kanden til Hærfører over den himn
Armee, der bestod af ni Virvaku, eller o
dentlige Kjæmper, frembragte af Siven, l
Kanden skulde ansee som sine yngre Brødre
af 100,000 Virer ɔ: Kjæmper, der vare saa st
de strakte sig ud over et 3000 Timers Stykke
dertil af 1000 hvide Djævle, og endelig
Bjerg-Jægere, som Siven gav ham med f
eget Kailasam, saa fik han Ordre at befrie I
logam ɔ: Gude-Verdenen fra de Rashade
slemme Kjæmper, som søgte at forstyrre sa
Efterat Kanden har samlet denne sin Armee,
beder han og de samtlig Siven i en Sang, so
her vil meddele oversat efter et Tamulisk
nuskript:

"Priset være du, den ypperste, du som
her, i det Høie, og i det Lave!"

"Priset være du, som giver Held, som
uophørligt, der var, er, og skal være!"

"Priset være Herren, som er Guders Gud,
Bjerget Kailasams Styrer!"

"Priset være du, den Mægtige, den Allesteds-nærværende, som selv er uden Dannelse!"

"Priset være du, den før alle selv existerende Guddom!"

"Priset være du, den Herre, der er som Jor-den, som Vishnu og som Bramha!"

"Priset være du, den selv existerende, den fuldkomne, der er uden Smitte og uden kjødelig Lyst!"

"Priset være du, som lyser overalt, o Siva, Siva! du Arm, som bærer alle gyldne Smykker!"

"Priset, ja priset være du, som er uden Synd!"

"Priset være du, som er al Begyndelses Herre!"

"Priset være du, o Siva! o Hara-Hara!"

"Priset være du, o Lysstraalens Herre!"

"Priset være du, som bærer Maanen paa dit Hoved!"

"Priset være du, o Oplysningens (metaphysisk Oplysnings) Herre!"

"Priset være du, o misfundelige Murti (ɔ: Guddom).

"Priset være du, o Retfærdigheds Herre!"

Siden efter faaer denne Kandens Hær en Tilvext af Devendiren, eller det personificerede

guddommelige Forsyn, som Mythologien gjør til Regent i Deva-logam (Gude-Verdenen) med Attribut af tusinde Øine, efter hvilke han kan ansees, som Indianernes Argus.

Denne forenede Hær istemmer atter en Lovsang til Siven og Parvadi, hvilken har Hensigt til og Forbindelse med et Metaphysisk-Psychologisk Værk over det menneskelige Legeme, der er som Guds Tempel og Boelig. Denne særdeles mærkelige Lovsang er for vidtløftig til at finde Sted i et Brev, men ender med følgende Stropher særskilt til Siven.

Strophe 53. "Priset være du, o det Heles Herre, som giver Vext og Affald (som opreiser og nedstyrter), som sees og ikke sees, der er baade Begyndelse og Ende i Førstningen, Mellemtiden og Slutningen, der sammenblander Luft, Vand, Himmel og Jord, og optænder Ilden; og der er som den allermindste Ting!"

Str. 54. "Priset være du, vor Herre!"

Str. 55. "Priset være du, som er Liv i ethvert Liv!"

Str. 56. "Priset være du, o Haren! du smukøiede!"

Str. 57. "Priset være du, som forbarmer dig over dine Tjenere!"

Str. 58. "Priset være du, som er dig selv
n høieste Herre og boer endog i den ringeste
ng!"

Str. 59. "Priset være du, som ene bør at-
aaes, og er selv overalt i ethvert Hjørne!"

Str. 60. "Priset være du, al Begyndelses
erre!"

Her haver De nu, Kjære Ven! fra indiske
onumenter authentiske Vidnesbyrd, der tydeligt
rklare Indianernes Begreb om de tre ypperste
ieste Idoler af Guddommen. Jeg vil ikke træde
d i Deres Rettigheder ved at udpege for Dem alle
Slutninger, som deraf kunne drages; men jeg
aber, at De villigt vil tilstaae mig denne ene
oved-Sætning: at de alle indeholde een og
mme Tilbedelse af det ene fuldkomne og uendelige
æsen, der er det Heles Skaber, Styrer og
erre. Denne Sandhed ligger altsaa til Grund i
le Indianernes Religions-Bygning, og er siden
n bleven skjult i deres besværlige Idol- og
æmon-System. Men man maatte være aldeles
ekjendt med den menneskelige Fornufts Svaghed,
rsom man vilde paastaae: at ethvert enkelt Sub-
t, enten Vishnuvit eller Sivenit besad en saadan
delig og klar Kundskab om denne Sandhed.
ei! men det er Maalet, hvorhen den indiske

Grandsker ved Kundskabs Erhvervelse føres. De
et Maalet, som er ham foresat; At han ikke o
naaer det, er ligesaa lidet det indiske Religion
Systems Skyld, som det er den christelige Rel
gions Brøde, at mangfoldige dens Tilbedere bedri
Afguds = Dyrkelse med dens Sakramenter, m
dens symbolske Insignier, med berømte Religion
Systemets Tilhængere, Forsvarere og Martyr
o. s. v. og at Lærere, endnu selv uoplyste, bestyr
Almuesmanden i vrange Begreber.

Jeg kunde endnu meget mangfoldiggj
mine Authoriteter, naar jeg vilde tage til Hje
en Ziegenbalk, Father, Bouchet, Bernier, Forst
Sir William Jones's Hymner til indiske Gu
domme, sammes Oversættelse af det vigtige indi
Værk, Menus Anordninger; og omstrøede A
handliger i Asiatic Researches & miscellany sa
Indiens Moral = System, der endog lærer, a
"Den sande, store Mand tilgiver en Fornærmels
han gjør endog sin Fjende godt" (vid. Tiruvalluve
og deres historiske Romaner, hvoraf jeg selv h
oversat et Par, som jeg haaber De med Tiden sk
faae nærmere Bekjendtskab til, og hvoraf den en
især forekommer mig høist mærkelig, da den fore
drager Begivenhederne med en ældgammel indi
Konge, hvis Retskaffenhed var saa stor at de

ıdog blev omtalt for Gude=Kongens Devendi-
ens (eller det personificerede Forsyns) Throne,
vorover opkom en Strid, som endtes med at De=
endiren tillod at sætte ham paa Prøve. Hvilke
røvers Udførelse er Stof for Historien, og hvor
ongens særdeles Taalmodighed og Standhaf=
ghed overalt indskjærper den Moral: at Men=
esket bør roeligt underkaste sig Forsynets Tilskik=
lser, bør aldrig ved nogen Ting lade sig bevæge
l at afvige fra Retskaffenhed; thi alt timeligt er
rgængeligt, i Døden maa Mennesket forlade alt
rdiskt, og kun Dyd eller Last skulle følge ham
ıa hin Side af hans jordiske Opløsnings=Sted *).
ɔruden mange flere Authoriteter.

Men jeg har endnu tilbage at gjøre Dem
ede for de indianske Idolers mentale Betydning,
orom jeg i et følgende Brev skal give mig den
ihed efter Evne at udkaste nogle faa Grundtræk.

*) Forf. sigter her uden Tvivl til Historien om den retskafne Haritsandra, hvis Hovedindhold han har leveret i det Sjællandske Landemodes videnskabelige Forhandlinger, 1ste Bd., 2det og 3die Hæfte. Udg.

Nærværende Brev vil jeg slutte med følgen
Sentents af Hetopades *):

"Der er een Ven, Religionen, som ledsag
os endogsaa i Døden, omendskjønt alle andre Tin
gaae til Grunde liig Legemet."

Trankebar den 15de Jan. 1801.

Tredie Brev.

I Følge mit sidste haver De en Fordring pa
mig for den symboliske Betydning og mentale For
klaring af de indiske Gude-Attributer. Jeg ind
seer Fordringens Betydelighed, og beder Dem de

*) Hetopades er en indisk Fabellære af en Bram
Vishnu-Sarma. Dette Værk er fra Sanskri
oversat af Mr. Charles Wilkins. 1787. De
er det samme Værk, som jeg ovenfor har om
talt, i et tamulisk Udtog, under Titel af Painsa
tandiram og som jeg selv har oversat. Si
William Jones anmærker, at disse Fabler, de
urigtigt kaldes Pilpais Fabler, ere den skjønnest
og ældste Fabel-Samling i Verden og ere n
til under forskjellige Navne i adskillige Sprog.
F.

for at modificere den efter den Klausul som jeg af Forsigtighed tilføiede mit Løfte. Nogle faa Grundtræk efter mine Efter var alt hvad jeg turde love, er alt hvad jeg for nærværende Tid føler mig i Stand til at opfylde.

Jeg formoder at De er enig med mig i at antage: at Sandhed blev ofte Aarsag til Vildfarelser; men af Vildfarelser frembragtes aldrig Sandhed. I Følge denne Sætning er jeg tilbøielig til at antage: at den sande Guds Kundskab er gaaet forud for den vildfarende, og at denne sidste haver taget sin Begyndelse ved Misforstaaelse af de Typer, under hvilke den oplyste Menneske=Forstand søgde at bevare Sandhederne fra Undergang, og at gjøre dem beskuelige for den mindre Oplyste. Disse Typer have i det menneskelige Kjøns Barndom sandsynligen været symbolske Figurer; thi naar Mennesket tænkte paa at bibringe andre sine Ideer, og opbevare de erhvervede, maae han have fundet det lettere at udføre dette Foretagende ved Figurer, udskaarne i Træ eller dannede i bløde Materier, end ved at opfinde et Alphabet, og deraf at danne en Samling af Ord, hvorved han i et skrevet Sprog kunde tilkjendegive og monumentere sine Tanker.

Selv hos Barnet iblandt de meest Oplyste gaaer Indbildnings-Kraftens Virkninger foran for Forstandens; Pædagogen finder det derfor et lettere Arbeide at bibringe den Unge Begreb ved Billed-Sprog, end ved vidtløftige Forklaringer og Bogstav-Skrift. De mindre oplyste Nationers Gesticulationer ere et støttende Beviis for det symboliske Sprogs Lethed og Almindelighed. Saaledes fortæller man ogsaa: at Europæernes Ankomst til Kysten af Mexico blev bekjendtgjort for Montezuma ved Figurer malede paa Bomulds-Taier.

Det høieste Væsens Fuldkommenhed og alle Oldtidens Mindesmærker give os Ret til at antage: at det første Menneske fremstod fra Skaberens Haand ubesmittet af vrange Begreber; men kunne vi endog tillige antage: at han som en moden Mand har besiddet Sprog og Begreb, saa seer jeg dog intet der berettiger os til at give ham Kundskab om Bogstav-Skrift, som maa have været en sildigere Opfindelse i et talrigere Samfund, hvor den menneskelige Forstand har øvet sig i Granskning over det talte Sprog. Naar altsaa den første oplyste Mand vilde meddele sine Begreber til sit Afkom, er det sandsynligt, at han har betjent sig af emblematiske Figurer; disse ere tillige blevne

ndesmærker om de foredragne Sandheder. —
Førstningen have de vel været rigtigt forstaaede;
i Tidens Længde, Folkemængdens Tiltagelse,
mundlige Traditions Ustadighed, og den men-
kelige Forstands Svaghed have maaskee samtlig
raget til at udslette hos den almindelige Mand
ıblemernes rigtige Betydning. Den sande
ndskab er altsaa kun bleven enkelte til Deel, og
engden, som i Samfundet maatte henvende sig
t til det jordiske, omendskjøndt de følede et
'd til at dyrke Væsener, som overgik dem selv i
ıft og Fuldkommenhed, kunde dog ikke fatte et
:sen, der maatte besidde samlede alle de Fuld-
ımenheder, som fremlyste af Naturens Betragt-
g; og da de tillige saae for deres Øine de Em-
ner, som udtrykte Guddommens forskjellige
enskaber og Virkninger, forfaldt de let til at
age mangfoldige Guder, og at ansee ethvert
ıblem for en Fremstillelse af et særskilt Gude-
:sen, der efter menneskelig Viis havde sin sær-
te Forretning i det Heles Dannelse og Besty-
e; thi Anthropomorphisme haver stedse blandet
i Menneskets Begreb om Guddommen. Nu
altsaa det første Skridt gjort. Og Erfaring
er, at det er ikke let at bestemme, hvor det sidste
atte ende. Thi den menneskelige Forstand

standser ikke, omendskjøndt den ikke altid gaa
paa rette Veie, og aldrig opnaaer det fuldkom
Maal i dette Liv. Mærkeligt maa det forekom
os, at Oldtidens Mindesmærker have opbevaret
Efterretning om Cains og Abels Offringer, da
unægteligen ere emblematiske Taksigelser til Gu
dommen. Men samme Mindesmærker have ik
meddeelt os ringeste Taksigelse eller Lovsang, so
maatte have ledsaget denne symbolske Dyrkelse.

De tillade mig nu, Kjære Ven! at undersøg
hvorvidt disse foregaaende Anmærkninger kun
anvendes paa det hindustanske Idol-System.

Den Mængde af Billeder, som findes i Hin
duernes Templer, have givet nogle Reisende An
ledning til at brændemærke Nationen med Bena
nelsen af Afgudsdyrkere. Men dersom vi kun
udslette hos os selv de Begreber, som vi med Mo
dersmelken have indsuet, dersom vi upartisk
kunde undersøge denne symbolske Maade i at opsen
Bønner og Taksigelser til Guddommen, maatte v
maaskee tilstaae at den ikke er aldeles upassende med
den almindelige Fatte-Evne. Thi hine som ikk
ere i Stand til selv at læse Guds Priis, eller a
udlede hans fuldkomne Væsen af ubedragelig
Grunde, ville med Lethed fatte et vist Begreb om
hans Storhed ved at beskue en Figur, der ble

fremstillet med mange Hoveder og Arme, der blev udrustet med ethvert Symbol paa menneskelig Magt, og som alle Folkeklasser betragtede med uforstilt Ærbødighed.

At Hinduerne ikke ere blotte Afgudsdyrkere, troer jeg allerede i mine foregaaende Breve at have beviist; jeg troer endog at kunne bevise Dem, at hele deres Gude=Maskinerie kun var anlagt paa at være som et symbolisk Sprog, hvori de stræbte at gjøre Sandhederne beskuelige for den Eenfoldige. I den tilforn anførte Dialog imellem Bramha (den guddommelige Viisdom) og Narader (den menneskelige Fornuft) siger Bramha et Sted om de 3 Hoved=Guder: "Tilbøielighed dvælede hos Gud fra al Evighed; den var af 3 forskjellige Slags: den skabende, den opholdende, og den ødelæggende. Den første er forestillet ved Bramha, den anden ved Bishen (ɔ: Bishnu), og den tredie ved Shibah (ɔ: Siven). Du, o Narud! er underviist om at dyrke alle tre i adskillige Skikkelser og Lignelser, som Skaberen, Opholderen, og Ødelæggeren." Og i Dialogen fra Darma=Shastra, da Narud spørger om Aarsagen, hvorfor man skulde forestille sig Guddommen under den angivne Form, svarer Bramha: "Hans Øine kunne sammenlignes med Lotos for at vise at de ere altid aabne, liig hiin

Blomst, som den største Vanddybde ikke kan
stige. At hans Udseende er ligt det af en Sk
er et Emblem paa det Mørke, hvormed han skj
sig for dødelige Øine. Hans Klæder ere af Ly
for at udtrykke den forfærdende Majestæt, s
omringer ham; og hans fire Hænder ere Symbo
paa hans Styrke og almægtige Kraft." — D
Narud spørger, hvorfor vi befales at gjøre Ofri
ger til Gud; om han spiser og drikker som dø
lige Mennesker? eller i modsat Tilfælde, til h
Nytte vore Ofringer da maa være? svarer Brah
"Gud han hverken spiser eller drikker liig død
Mennesker. Men dersom I ikke elske Gud,
Eders Ofringer være ham uværdige. Thi lige
alle Mennesker attraae de gode Ting i denne Ve
den, fordrer Gud et frit Offer af deres Substan
som det stærkeste Vidnesbyrd om deres Taknem
lighed og Tilbøielighed til ham." — Da Nar
tilsidst spørger: "O Fader! du talte nylig
Gud som Een, dog fortæller man os, at R
(ↄ: Rama), som vi læres at kalde Gud, var f
i Jessarits (ↄ: Desarathas) Huus: at Kish
(ↄ: Kishna) som vi kalde Gud, var født i Basde
Huus, og mange andre paa samme Maade. I
hvad Lys bør vi tage dette Mysterium?" saa sva
rer Bramha: "I bør betragte disse som besynder

lige Aabenbarelser af Guds Forsyn, til visse store Formaals Opnaaelse; som i Tilfældet med de sexten hundrede Fruentimmer, kaldte Gopi, da alle Mænd i Sirendiep (ɔ: Ceylon) vare ødelagte i Krig. Fruentimmerne bade om Husbønder, og alle havde de deres Ønsker tilfredsstillede i een Nat, og bleve frugtsommelige. Men I bør ikke tænke at Gud, der i dette Tilfælde indføres som handlende, ſer underkastet menneſkelige Lidenskaber eller Skrøbeligheder, da han er i sig selv reen og uforgemlig. — Paa een og samme Tid kan han aabenbare sig paa tusinde Steder ved tusinde Navne og i tusinde Former; dog vedbliver han, den samme uforanderlige, i sin guddommelige Natur."

I et libet Udtog af Ulacanidi (ɔ: officia mundi eller verdslige Pligter. Jeg har oversat det og meddeelt det i Videnskabelige Forhandlinger ved Landemodet i Sjælland) ender enhver Sektion af moralske Sentenser med et Omqvæd, der paa nogle smaa Forandringer nær lyder omtrent overalt som følger: "Tænk kun paa at prise Perumal *), der rider paa Paafuglen og er Mand til Valli, en

*) Et Navn for Supiramannier, en Søn af Siven og Parvadi, han er Krigens Gud og har til Karetøi en Paafugl.

Datter af Kuraver der søgte i Skoven sit Ophold
hvilket efter Braminens Forklaring vil sige: "I
stedse Gud for Dine og lad dig dertil opmuntre
de jordiske Forestillinger af Guddommen i dit
bolag, og i det Tempel, som er dig nærmest."

Jeg afbryder her mit Brev og skal i mit
gende give Dem flere Authoriteter, som ege
skulle angaae specielle Idolers symbolske Forkla
Men De maae tillade mig først at tillægge et
sonnement, uddraget fra Fortalen til en Cod
Hinduernes Love og Skikke; da dette Raiso
ment er flere lærde Braminers eenstemmige E
ring, synes det at være en mærkelig Authorit
Indianernes religiøse Tænkemaade i Almindeli
Jeg formoder at det er Dem bekjendt: at
Hasting strax efter sin Ansættelse til Gouvern
Bengalen søgte at forskaffe sig en Samling af
duernes Love og Skikke. Denne Mand, som
miskjendt og mishandlet af sine utaknemm
Landsmænd, imedens han velsignedes af Mil
indiske Indvaanere, og som Videnskabsm
aldrig noksom kan ophøie for det Lys, han
at drage frem fra Mørket, indsaae strax ve
Tiltrædelse til Bestyrelsen af de engelske Besid
i Hindustan, at det var høist nødvendigt at
en sikker Ledetraad for Opsynsmænd og Bes

af dette underlagte Folk, paa det at Regjeringen ved at vise en passende Agtelse for Folkets Fædrene-Skikke og Fordomme, desmere maatte tilvinde sig deres Kjærlighed og forsikre sig deres Hengivenhed. Til den Ende lod han indbyde fra Benares og andre Steder lærde Braminer, der vare kyndige i Sanskrit; lod samle de meest authentiske Materialier, og lod ved disse Mænd oversætte paa Persisk en Samling af Hinduernes Love og Skikke. Disse Mænd begyndte Værket 1773, og fuldførte det 1775, hvilket Værk Mr. Halhed siden paa Engelsk meddeelte sine Landsmænd under Navn af Code of Gentoo Laws. I Fortalen til dette Værk sige disse indiske Lærde: "For Mænd af oplyst Forstand og sund Dømme-Kraft, som i deres Tragten efter Sandhed have bortrybdet af deres Hjerter Ondskab og Strids-Aand, er det ikke skjult: at Forskjelligheder ne af Troes-Begreb, som ere hos den Vankundige Aarsager til Fjendskab og Had, ere i Gjerningen kun Beviis paa det høieste Væsens Magt."

Den virkelig Forstandige veed vel, at Forskjelligheden og Adskilligheden af de skabte Ting, og Stridighederne af Forfatninger, ere Typer paa de underfulde Attributer hos ham, hvis fuldstændige Kraft dannede alle Ting i den animale, vege-

tabile og materielle Verden, hvis Godhed udvalgt Mennesket til at have Herredømme og Myndighe over det øvrige; som, efterat have udrustet ham med Skjønsomhed og Forstand, gav ham Ove[illegible] redømmet over Verdens Hjørner; som, efte[illegible] have betroet i hans Hænder Controllen og Be[illegible] relsen af alle Ting, skjænkede enhver Nation [illegible] egen Religion; og som indrettede adskillige Ste[illegible] mer og en Mangfoldighed af forskjellige S[illegible] men skuer med Velbehag paa ethvert Sted [illegible] Dyrkelses-Maade, som er i Besynderlighed ble[illegible] bestemt for det; Han er hos Tilbederne i Mos[illegible] naar de tælle de hellige Perler, og han er i T[illegible] plet hos Hinduerne ved Idolernes Tilbedelse."

Disse Vidnesbyrd saavel fra Oldtiden som [illegible] nærværende Tid, saavel fra Indiens nordlige s[illegible] sydlige Dele, godtgjøre tydelig: at den oplys[illegible] Indianer under Billedet kun tilbeder det ene fu[illegible] komne og usynlige Væsen; og bruger kun Bille[illegible] for herved at hefte sin Opmærksomhed og hjelpe [illegible] Indbildningskraft.

Trankebar den 22de Januar 1801.

Fjerde Brev.

Efterat jeg i det foregaaende haver givet Dem Authoritet for den symbolske Betydning af Indianernes Gude-Maskinerie i det hele, burde jeg gaae frem til ethvert enkelt Idols Betydning i Særdeleshed; men Idolernes Mangfoldighed passer lidet med mine Evner og vilde tillige føre mig ud over et Brevs Grændser. Jeg vil derfor blive staaende ved et Par Exempler. En Forklaring af Bramhas Attributer gjemmer jeg, indtil jeg engang kan meddele Dem noget samlet om Indianernes Skabelses-Historie. Ovenfor have vi læst den mentale Forklaring af Vishnus emblematiske Fremstillelse. I mit omarbeidede Manuskript af Terurnda Sorens Historie under Anmærkning 2 har jeg forsøgt paa at give Dem en symbolsk Fortolkning af Guden Pulleiars Attributer. En Gang vil de maaskee faae en Beskrivelse over Kama eller Indianernes Elskovs-Gud, hvis særdeles blomstrende Attributer tydeligt nok vise deres symbolske Betydning af Elskovs tusindfold Tryllerier og medfølgende Marter. Her vil jeg gjøre et Forsøg med at vise Dem den mystiske Dyrkelse af Lingams Idol.

Lingams Idol, der for Indianerne er, hvad Phallus blev for Ægypterne og Priapus for Græ-

kerne og Romerne, har givet mange Reisende megen Anstød, eftersom de blive underrettede om, at det sigter til en Fremstillelse af de Legems-Dele, hvilke Europæeren fra spædeste Opdragelse har lært at ansee som uanstændige, hvorfor han i Følge disse indtrykne Principer ikke alene skjuler dem paa det omhyggeligste, men anseer det endog for usædeligt at tage deres Benævnelse i sin Mund. Indianeren anseer derimod ingen Ting i hele den legemlige Natur for uanstændig, ja! han betragter endog disse Avle-Dele som de vigtigste i den legemlige Bygning, eftersom deres Virkninger ere ham de uforklarligste fra blot legemligt Maskinerie. Sir W. Jones siger derfor i As. Res. Vol. I. "I hvor overordentligt det end maa forekomme Europæerne, saa synes det dog aldrig at være faldet de indiske Lovgivere og Folk i Tanker: at nogen naturlig Ting kunde være anstødelig obscen: en Besynderlighed, som viser sig i alle deres Skrifter og Omgang, men er intet Beviis paa Ryggesløshed i deres Sæder."

Jeg vil ikke trætte Dem, kjære Ven! med at igjentage Legenden om dette Idols Oprindelse, som De kan læse hos Sonnerat, og ziirligere fortalt i Sketches relating to the History, Religion

&c. &c. of the Hindoos og flere Steder; heller ikke vil jeg vedrøre den Dyrkelse, som man siger at indiske Fruentimmer iagttage for dette Idol. En Beskrivelse af samme vilde være alt for obscen for europæiske Øine og Øren. Tillige maatte det befrygtes at man kun vilde vise listige og vellystige Braminers intrigante Opfindelser, der ved et naturligt Maskinerie, støttet paa Fordommes og blind Ærbødigheds Kraft, og tilhyllet under Templets Mørke og Hellighed have søgt at bringe Idolets Magt i Anseelse for overordentlig Virke-Evne. Idolets Form formoder jeg er Dem bekjendt; hvis ikke? da finder De hos Sonnerat, Paulini og flere Kobber-Afstryk af samme. Tager De dette Idol for Dem, troer jeg, at De vil istemme med mig: at dets Form er saaledes, at den uskyldigste Pige, der maatte være aldeles ubekjendt med dets symbolske Betydning, vil ikke finde mindste Anstød ved at betragte eller vedrøre det. Dette Billede er Hoved-Idolet i alle Sivens Templer, og findes anbragt paa Hoved-Pladsen inde i Templets Allerhelligste. Det er dannet af Steen og flyttes aldrig fra sin Plads. Dette samme Idol, forarbeidet af Sølv i Miniature, bæres indsluttet i smaae Kapseler saavel af Qvinde som af Mand, saafremt de ere af Sivens Tilhængere, i det de

enten hænge det i en Kjæde om Halsen, eller binde det om Armene eller paa Hovedet.

Dette Idols mythologiske Betydning er følgende: ved Obelisken forestilles Lindu, det mandlige Avle-Lem; ved Fadet, hvori den er placeret, Yoni det qvindelige Avle-Lem, og ved Piedestalen, Jorden der bærer og understøtter disse. Men Mythologien foredrager tillige: at Siven afbildes ved Obelisken, Vishnu ved Fadet, og Bramha ved Piedestalen. Altsaa en Forestilling af de tre Hoved-Idolers forenede Guddom; gaae vi videre, undervises vi om: at Lindu er for Indianerne Symbolet paa Naturens aktive Kraft, ligesom Yoni antages som Emblem paa Naturens passive Kraft, samt at Jorden ansees som den Moder-Grund, hvorfra alt Levende ved de førstes forenede Virkninger fremstaaer; eller som Emblem paa Materien, hvilken, foreenet med den aandelige Substants der udflyder fra Guddommen, udgjør ethvert Natur-Væsen. Lægge vi videre Mærke til at Indianerne betragte Siven som Emblem paa Solen eller Ilden i sin destruerende og oplivende Kraft; Vishnu som Emblem paa Vandet i dets opholdende Kraft, og Bramha som Emblem paa Jorden i dens frembringende Kraft. Videre læse vi: at Hindueren i sin vidtløftige Gude-Liste

kaller en Guddom under Navn af Mu-tsandi (o: de tre Tidspunkter) eller Solen i Øst, i Meridianen, og i Vest; da den om Morgenen ved dens Opgang er Bramha, om Dagen og især om Middagen er Siven, og om Aftenen ved dens Nedgang er Vishnu, saa synes det at den symbolske Sætning, som ligger skjult under dette Idol, intet har tilfælles med ækkel Hengivenhed til sandselig Wellyst. — Dersom De altsaa haver fulgt med mig i denne mystiske Fortolkning af dette besynderlige Idol, troer jeg ikke at De vil beskylde Lingams oplyste Tilbeder for ækkel Dyrkelse af en obscen Fremstillelse; men vil snarere tilligemed mig see Deisten, der nedbøier sig for den Guddom, hvis Kraft giver Liv til den hele materielle Skabning, hvis Kraft er overalt og i alt, der ikke alene frembragte alt, og endnu opholder alt, men der ogsaa som det Heles Herre er istand til at berøve alt den Form og Væsen, som engang var bleven meddeelt. Eller dersom De blot tager det sidste mystiske Guddommens Navn i Overveielse, vil De maaskee classificere ham med Solens Tilbedere, og ansee dette Idol som en mystisk Allegorie, der byder: at dyrke Naturen, oplivet ved Solen, hvis usynlige Kraft torde forestille den aandelige Verden, der besjæler og opliver den legemlige.

Paa denne sidste Sætning synes den indiske Lotus Blomst eller Tamarei ogsaa at være et almindeligt antagent Sindbillede. Det er bekjendt at denne prunkende og vellugtende Blomst, som opskyder over de dybeste Vande, er hellig for enhver Sect over hele Hindustan, eftersom den ansees som en Frembringelse af Ilds, Vands og Jords forenede Kræfter, eller eftersom det skabes ved Solens Virkning paa Naturens Kræfter; thi ved Solens Varme, som virker paa Vandet, og igjennem det paa Havets Bund, fremskyder denne Plante fra den dybeste Grund, og giver sit Blomster oven for Vandets Flade. I Følge dette blev altsaa Indianeren en Materialist eller Atheist; hvilken Formening dog ikke kan bestaae med andre Hinduernes Religions-Sætninger f. Ex. om Livet efter dette nærværende, om den tilkommende Gjengjeldelses Stand, samt om den almindeligt antagne Sjælens Transmigration.

Men endnu maa De, kjære Ven! tillade mig at føre Dem til nogle Kjendsgjerninger, der fremdeles godtgjøre, at dette Idol er et blot Symbol for een eller anden philosophisk Sætning. Dette Idol bærer iblandt Almuen Navn af Siva-Lingam eller blot Lingam, der betyder Kjøn, saavel det

qvindelige som mandlige; naar man altsaa tydeligt vil bestemme hvilket Kjøn der menes, saa tilføies blot et Præfixum; saa at Purusha-Lingam bruges for Mandkjøn, og ved Stri-Lingam betydes Qvindekjøn, omendskjønt Talebrugen ogsaa haver indført at forstaae almindeligst ved Lingam det mandlige Avle-Lem i Modsætning til Yoni ɔ: det qvindelige Avle-Lem.

Jeg har allerede sagt Dem at dette er Hoved-Idolet i alle Sivens Templer; men i alle disse Templer kaldes dette Idol i Fortrin til alle andre Benævnelser Visuva-naden, ligesom Templet bærer Navn af Visuva-nadakovil eller Templet for Visuvanaden; et Ord der betyder: Universets Herre eller Skaber; af Visuvam ɔ: Universet og Naden ɔ: Herre eller Skaber. Altsaa Templet for den Guddom der har frembragt, bestyrer og regjerer det Hele.

I alle noget betydelige Byer haves Templer for denne Guddom; men fem Templer paa Indiens Halv-Øe ere især berømte, som de der gjemme inden for sine Mure fem Lingams der særskilte bære Navn af de fem Elementer, ved hvilke de sær-

skille virke; thi Hinduerne have stedse regnet fem Elementer, nemlig: Jord, Vand, Ild, Luft og Æther. Disse Templer ere: Eet i Tiruvalur for Brithu-Lingam ɔ: Jord-Lingam; Eet paa Seringham (den mærkelige Øe i Caveri-Floden tæt ved Trischinapoli) i Tiru-vaneikavel for Appu-Lingam ɔ: Vand-Lingam; Eet i Arunasala-malei for Teju-Lingam ɔ: Ild-Lingam; Eet i Trikalastri for Vaju-Lingam ɔ: Vind eller Luft-Lingam; og Eet i Sidambaram (urigtigt udtalt af Engelske og Franske Chillambrum) for Akasa-Lingam ɔ: Æther-Lingam. Foruden dette Idol haves endnu mange andre idolske Former af Siven, hvilke bruges i ceremonielle Gude-Processioner baade i og uden for Templet. Iblandt disse er een, der forestiller ham som en halv Mand, og en halv Qvinde, hvilken Form bærer Navn af Arta-nari-isparer ɔ: den Isparer, der er halv Qvinde; af arta ɔ: halv, nari ɔ: Fruentimmer, og Isparer ɔ: et Navn for Siven, betydende Herre eller Høieste Villie. En anden Form forestiller ham som en halv Vishnu og en halv Siven og kaldes Sangara-narajenen, af Sangaren ɔ: Ødelæggeren (et Navn for Siven) og narajenen ɔ: Guds Aand (et Navn for Vishnu). En anden Form forestiller Siven med fem Hoveder, hvorover en Tamuler har givet mig følgende For-

klaring: med et Hoved skaber han, med et andet opholder, frelser og bevarer han, med det tredie dræber og nedslaaer han; de to bageste, som ikke see til Menneskene, men bortvende Aasynet fra Tilbederen, frembringe Nadam og Vindu ɔ: den qvindelige og mandlige Sæd, der igjen frembringer Livet paa en Maade, som er skjult og uforklarlig for Dødelige. Alt dette synes da kun at sige: at der er en Guddom, der ved Naturens active og passive Kraft igjennem alle Elementer skaber, opholder og igjen ødelægger det Skabte, paa en Maade, som er skjult og uforklarlig for Skabningen. Jeg vil tillægge nogle Mandirams (ɔ: Bønner eller Stropher brugte ved Guddommens Paakaldelse eller Tilbedelse) af det Metaphysisk-psychologiske Udtog af Vedanta, hvilket jeg i et foregaaende Brev omtalte, og som jeg paa nærværende Tid arbeider i. Ved at tale om Navlen i det menneskelige Legeme anføres følgende Mandiram: "Ingen kjender det Lys (Sodi, som er et Udtryk om Guddommen) som opstaaer og udbryder fra Undikamalam (ɔ: Navle-Blomsteret eller Navle-Bægeret) ei heller det Steds Virkninger. Naar de Kundskabsfulde faae indseet dette Steds Virkninger, ville de være selv som Sønnen, der var født

før Faderen" (et Udtryk der vil sige: lig Gud selv). For Hjertet gives en Mandiram, der alluderer til Constructions-Maaden af et indisk Tempel, nemlig: "Sindet er Hoved-Templet, det kjødelige Legeme den omringende Muur, Munden er Taarnporten for Valler-Piranar" (Navne for Guddommen, der anbringes i det Allerhelligste lige før Taarn-Porten, hvorigjennem Indgangen er til Templet). "For de høist oplyste er Livet Siva-Lingam, det straalende Lys selv, som skuer igjennem de fem skuffende Sandse-Redskaber." (Punels ɔ: Sandse-Redskaber; thi foruden dem tælle Hinduerne fem Sandser og fem sandsbare Ting). Paa et andet Sted i samme Skrift gives en Mandiram med Allusion til Hinduernes mange Vaskninger i berømte Floder og Tanker, hvilke de tillægge Kraft til indvortes Renselse: jeg tilføier samme, omendskjønt den egentligen ikke angaaer nærværende Emne. Philosophen siger: "I det inderste Indvortes (ɔ: af Mennesket) ere mange hellige Vande (Tirtam, Ordet for ethvert Vand, der bruges som helligt). De som paa en blid Maade frembrage disse og deri bade sig, ville udslette deres Synder; men de som ganske overgive sig til det bedragerske Sind, ville ideligt flakke om til Vande i Dale og paa Høie."

Jeg vil endelig tillægge en her værende Tamulers Religions-System, saaledes som han selv mundtlig har meddeelt mig samme. Manden er af et temmelig høit Kast, omendskjønt ingen Bramin. Han har læst endeel; men har ikke fordøiet hvad han læser. Heller ikke forstaaer han alt, hvad hans Mund fremsiger. Hans egentlige Studium er Læge-Videnskaben, hvori jeg har benyttet mig af hans Kundskaber. Praxis udøver han ikke, eftersom Lægen maa røre ved mange Mennesker af ringe Kast og ofte ved besmittede Personer, hvilket vilde paaføre ham Ureenhed. Denne Mand er en Sivenit, men tillige Fritænker og Crypto-Materialist. Vel er han af hindustansk Troesbekjendelse, men hverken gaaer han i Templerne, ei heller bivaaner han offentlige Fester af nogen indvortes Religiøsitet, da han anseer al denne udvortes Dyrkelse for Tant. Denne hans Tænkemaade var ham meddeelt af hans Fader, som havde sagt ham: at alt dette udvortes var kun godt for de Uvidende; derimod havde Faderen meddeelt ham fem Bogstaver med deres mystiske Betydning. Dem skulde han stedse have for Øie og i Tankerne. De indbefattede alt, hvad han behøvede at vide og erindre sig. Dette Religions-System indbefattet i

fem Bogstaver er følgende na, ma, si, va, ja (ɔ: Tilbedelse være Siven *).

Disse fem principale Ting skjænke Menneske hver fem Ting eller fem Beskaffenheder som i a udgjøre det fuldstændige Menneske eller 25 Ange der ere nødvendige for Mennesket; disse kald denne Mand ogsaa poris ɔ: Sandser. Af Jord f Mennesket: Haar, Been, Nerver, Skind og Kjø Af Vand fik han: Pletter paa Kroppen eller U dunstning, Vand (urina, Spyt), Blod, Sæd Marv med Hjerne. Af Ild fik han: Spiselyst

*) Bogstaverne.	Betydning i det Jordiske.			
		Tamul.	Sanscrit.	
1. — na.	1.	pumi	— prithu	ɔ: Jord.
2. — ma.	2.	Tannir	— appu	ɔ: Vand.
3. — si.	3.	Nerupu	— Teju	ɔ: Ild.
4. — va.	4.	Kattu	— Vaju	ɔ: Vind el almindel Luft.
5. — ja.	5.	Akasam	— Akasham	ɔ: Himmel eller Ætl

Betydning i det Aandelige.

1. Bramha & Sarasvadi.
2. Vishnu & Leshumi.
3. Ruttiren v. Siven & Panadi.
4. Majesparen v. Lingam & Vakespi
5. Sidasiven v. joni & Manomani.

Hvile=Lyst, Avle=Lyst, Søvn og Frygt. Af Vind eller almindelig Luft fik han: Evne til Nedlægning, Opstaaen, Løben, Gaaen, og Staaen. Af Himmel=Luft eller Æther fik han: Evne til Tale (Sprog eller at høre det sagte), Evne til at begribe det sagte, Evne til at betragte i Sindet Guddommen, og Evne til at sandse, denne sidste Sandse-Evne er igjen femfoldig efter de legemlige Organer, igjennem hvilke den meddeles Sjelen, og hvorefter den faaer de fem Navne: Syn, Lugt, Hørelse, Smag og Følelse. Disse ere de fem og tyve Dele, som høre til det fuldstændige jordiske Menneske.

Mennesket skabes altsaa af Majesparen (den mandlige Natur) og Sidasiven (den qvindelige Natur), hvortil kom Ild, Vand og Jord, der samtlig udgjøre det fuldstændige Menneske. Ligesom Ilden er i Midten af disse fem principale Ting, saa er det ogsaa den, der oplivet Mennesket og holder Alting i Kroppen i Fyrighed. Naar den udslukkes eller naar den ophører at virke, maa Mennesket døe.

Altsaa ved at tænke paa disse fem Bogstaver, erindrer Mennesket, hvorfra han er kommen, og hvad han har at sørge for, paa det at han maae opholde sit Væsen. Dette er Mandens Forklaring af de fem Bogstavers mystiske Betydning. Sik=

kerligt har hverken han eller hans Fader opfi
dette fortsattede System. Af et philosophisk T
som formodentlig har skjænket dem disse Begr
troer jeg at kunne antage at der er en heel
Urigtigheder i denne Forklaring. Og at M
enten ikke er bleven meddeelt, eller ikke har f
eller ikke har bevaret dette System uforfalsket
efter hans eget Sigende er hans eneste Kundſ
Kilde Tradition. Jeg har meddeelt det med
Urigtigheder, da jeg anseer det for Jagttagerens
at blive sine Erfaringer troe, og ikke at be
sig om at forbedre, i Fald han vil gjøre For
paa Troeværdighed. Men af de fem Bogſ
baade jordiske og aandelige Betydning, sees t
deligt nok, at dette Systems Tilhængere ikke
være døde Afguders blinde Tilbedere. Det
den Authoritet, som jeg syntes at finde i
Erfaring, og haver derfor tilføiet den ud
drøfte videre dens Oprindelse, og uden at ud
dens Urigtigheder.

Jeg troer nu, kjære Ven! at have give
tilstrækkelige Authoriteter for min Hovedsæt
at Indianernes Religions-Begreb i det hele
er: Monotheisme med Dæmonsystem; og at
lerne ere blot visse Sætningers symbolske Fr

lelse *). Skismerne i det indiske Samfund ere, som i ethvert andet, mangfoldige. Det er derfor umueligt at bringe alle Hoveder under een Norm. Tillige har Mørket fortrængt Lyset hos mangfoldige Subjekter. Og Vankundighed synes dagligen at tiltage endog hos Bramin-Kastet, der skulde være Kundskabs-Bevarere og Forfremmere. Dette er Aarsagen til de mange ække og ofte modsigende Efterretninger vi læse over dette Emne. Ikke alle Reisende øse af de samme Kilder, og kun faa angive de Authoriteter, som de have betjent sig af; hvortil kommer den oplyste Hinduers Paaholdenhed paa sine Kundskaber, og Utilbøielighed til at meddele Fremmede især Udlændinge sine virkelige Begreber og sin oprigtige Mening. Forfatterne ere derfor uovereenstemmende og maae være det.

Jeg afholder mig fra at uddrage videre Slutninger af disse foregaaende Præmisser. Ei heller vil jeg sammenholde disse Authoriteter med andre os bekjendte Oldtidens Monumenter. Sligt vil jeg overlade til den mere Lærde, der indsluttet paa sin Stue, og omringet af Legioner af Monumenter kan med mere Fasthed efterspore den menneskelige

*) Jvfr. Mythologie des Indous par Mad. Polier. Tom. II. cap. 14 pag. 387 & 88.

Forstands Virkninger i alle dens alfare og vild-somme, rigtige og urigtige, faste og vaklende Fremskridt til Lys og Mørke.

Med en Laane=Sætning fra en philosophisk og upartisk Jagttager, der har skrevet over enkelte indiske Emner, vil jeg nu slutte nærværende Brev og anmærke *): "Jagttageren samler; Philosophen ordner og sammenligner, og lærer derved at bestemme Nationernes Værd, under forskjellige Klimater og under modsatte borgerlige og religiøse Indretninger."

Trankebar den 29de Januar 1801.

Femte Brev.

Anledningen til nærværende Brev er en følgende Periode i anførte samme Paragraph af Selskabets ærede Forerindring til min Oversættelse. Selskabet har behaget, ihvorvel paa en blid Maade

*) Philosophical Essays on the manners of various forreign animals &c. written in french by Mr. Foucher D'obsonville. Forfatteren har vel givet os mange Urigtigheder; men har skrevet med en liberal Aand, ubesmittet af Fordomme.

F.

at yttre en Tvivl om: at Hinduthelogien har under mine Hænder, mig uafvidende, faaet Farve af Christentheologie. Dersom Selskabet havde betjent sig af Udtrykkene: Hindu-Religion og Christen-Religion, kunde jeg ikke have noget at tilføie, men maatte blot erklære at det ikke var imod mit Vidende. I Følge mit første Brev formener jeg endog: at det maatte være saaledes; da Sandhedens Straaler, til hvad Kant i Verden de end henkastes, stedse maa være sig selv lige og uforandrede, naar vi alene kunne befrie dem fra den Taage, af hvilken de ofte skjules.

Men at to Theologier (jeg haaber at Selskabet tilligemed mig forstaaer ved dette Ord: en drøftet og ordnet Udvikling af alt det, som angaaer Gud og hans Dyrkelse) som staae saa langt fra hinanden i Henseende til Tid, Sted og Folkeslag, skulde have samme Farver, maae forekomme Tænkeren besynderligt, om ikke mistænkeligt. At to saadanne Disciplinér, som skylde Menneskets Fornuft og Genie sin Oprindelse, skulde i visse Dele komme overeens, synes uforklarligt, med mindre vi kunde godtgjøre: at de vare udledte af een Kilde eller den ene af den anden. Jeg tilstaaer Dem kjære Ven! at slig en lignende Overeenstemmelse ikke er bortgaaet ubemærket af mig selv; men

under Udarbeidelsen af min Anmærkning havde jeg meget mere det Forsæt at skjule den. Jeg troede, at det ikke var Tid endnu til at gjøre Rede for samme. Og jeg vilde ikke give de mange eensidige og partiske Opponentere af vort eget Religions-System Efterretninger, som, uforsigtigen brugte og ikke ret forstaaede, kun vilde tjene til megen unyttig Strid, og Sandheden til liden Fremme. Imidlertid vil de maaskee indvende mig: amicus Plato, at magis amica veritas. Ja dersom jeg kunde give Dem den bløtte veritas; men den er ofte som den ældgamle gode Mynt, der med Tiden hos forskjellige Folkeslag har faaet mangfoldige adskillige Præg, omendskjønt dens Stof renset fra alle Tilsætninger, bliver sig selv stedse ligt.

Dog! at jeg ikke skal svække Sandhedens Troværdighed ved at lade en Tvivl uopløst, saa vil jeg her anføre nogle Omstændigheder, hvor Ligheden imellem Hindu-Theologien og Christen-Theologien haver forekommet mig stærkere end i de anførte. Men jeg anbefaler Dem og enhver, som De maatte meddele mine data, muligste Forsigtighed. Jeg igjentager, at vi efter min Formeening endnu trænge til meget Lys, førend vi kunne vove os til deraf at uddrage nogen fast Slutning. Jeg tilføier endelig, hvad jeg i et foregaaende Brev har an-

mærket: "Iagttageren samler, Philosophen ordner og sammenligner." Jeg vil gjøre en Begyndelse med Krishna, der er den niende mærkelige Incarnation af Vishnu og som i sin menneskelige Form efter historiske Data, hvilke jeg endnu ikke anseer for kuldkastede, har traadt op paa Verdens Skueplads omtrent 1200 Aar før Christi Fødsel.

En Konge i Mathura, ved Navn Kansen, som var Broder til Devegi, Krishna's Moder, var bleven spaaet, at han skulde stødes fra sin Throne ved en Søn af denne sin Søster; han bevogtede derfor omhyggeligt dette Fruentimmer, og lod dræbe enhver Søn som hun fødte. Krishna en Incarnation af Vishnu blev endelig født og viste strax ved Fødselen sin overordentlige Natur. Han blev derfor, Kongen uafvidende, ombyttet med et andet nyfødt Pige-Barn, og selv blev han betroet til nogle Hyrder, iblandt hvilke han i den barnlige Alder blev opdraget. Kongen, som hørte, at hans Søster igjen var nedkommet, lod Barnet eftersøge; men da han mærkede, at han var bleven bedragen, lod han alle Børn af en vis Alder dræbe. Dog Krishna undgik ved sin overordentlige Natur hans Efterstræbelser. I en tidlig Alder udøvede han overordentlig Daad. Han var en Skræk for enhver grusom Tyran; han stødte sin

Morbroder fra Thronen og dræbte ham og sam. Ogsaa var det ham, som befriede Verden fra det Uhyre, Caljun eller Deo=Caljun (formodentlig Grækernes Deucalion). Iblandt anden Daad dræbte han en Slange, som foraarsagede megen Ødelæggelse i Verden, da den var saa giftig, at dens blotte Aande dræbte alle Levende. Og efter denne Daad fremstilles Krishna meget ofte i to Positurer, som ere (upartisk betragtede) malede Fremstillelser af hvad vi læse 1 Mos. B. 3, 15, thi i en Positur forestilles Krishna at træde paa Slangens Hoved, og i en anden søger Slangen at bide ham i Hælen. Af Baghavat=Gita see vi, at Krishna tillige har været Lærer. Da Krishna endelig saae, at han havde bragt Orden og Rolighed igjen i Verden; fandt han for godt at forlade sin menneskelige Form og lod sig derfor dræbe i en Kamp med en vis Helt. En Konge, Darma Raja, ønskede at bevise hans afsjælede Legeme de sidste Obseqvier; men da han kom til Stedet, hvor han var faldet, fandt han ikke mere Liget. Nogen Tid derefter blev en Knub opskyllet Nord paa i den bengalske Bugt. Kongen blev i en Drøm advaret om at dette var det bortskyllede Legeme, og at han deraf skulde danne et Idol. Han fulgde denne Indskydelse; lod en Kunstner hente, som skulde

udføre dette Arbeide, han kom, og lovede at udføre det i en Nat, naar ingen vilde overkikke ham under Arbeidet; men formedelst Kongens Nysgjerrighed blev Arbeidet ikke fuldbyrdet. Dette ufuldendte og formløse Billede blev altsaa Hoved-Idolet i Jagernat-Pagoden, som for nærværende Tid er een af Vishnus allerberømteste Templer, der aarligen besøges af mange tusinde Pilegrime. Inden for dette Tempels Mure ophører al Forskjel imellem Kasterne, da alle uden Forskjel omgaaes og spise i Fleng uden at befrygte mindste Besmittelse og Vanhelligelse. En Anordning, der iagttages til en Erindring (som man siger) om denne Helt og Philosoph, som altid tilraadte Føielighed og Tilbøielighed for hverandre.

Jeg gaaer over til en anden Omstændighed. De veed, kjære Ven! at den hele moralske Forandring, som bør gaae for sig hos den sande Christen i hans Forstand, Hjerte og Levnet, faaer i Christen-Theologien Navn af regeneratio, Igjenfødelse eller ny Fødsel, ligesom Daaben hvorved Mennesket træder ind i dette Christen-Samfund og forpligter sig til denne Forandring, kaldes baptismus regenerationis eller Igjenfødelsens Bad. Det er her ikke Sted til theologiskt at afhandle dette Udtryks hele Indbegreb, men jeg formoder, at De tilstaaer

mig at disse Udtryk ere udsprungne af Christi og
Apostlernes metaphoriske Talemaader. Ligesom
Christi Samtale med Nicodemus i Joh. 3 godtgjør
at disse Udtryk ikke den Gang først vare opfundne,
men burde være Jøderne bekjendte fra forudgaaende
Kundskaber. Jesus siger der til Nicodemus: "Er
du en Israels Lærer og fatter ikke dette"? At disse
samme Udtryk, af Igjenfødelse og atter født, findes
i Hinduernes Theologie af en langt ældre Oprin-
delse, synes at godtgjøre denne Anmærknings
Rigtighed. Herom er det, at jeg skal give mig
den Frihed at meddele Dem nogle Authoriteter.

I Menus Anordninger *) bruges Ordet "atter
født" (twice born) om det unge Menneske af

*) Et høist vigtigt Hindu-Værk, som er Grund-
laget for deres hele Lov-System, og som Sir
W. Jones fra Sanskrit har givet os i Engelsk,
tilligemed en Fortale, hvori han antager at dette
Værk maa have været skriftligt optegnet 1200
eller i det ringeste 800 Aar for Kristi Fødsel.
Menu, hvoraf Menushen er deriveret, er Navnet
for det første Menneske efter enhver foregaaende
Natur-Systemets Hoved-Revolution. Ordet,
som betyder intelligens, forstandig, er deriveret
af Sanskrit-Roden Men ɔ: at forstaae, Eng-
lændernes mind.

skaffer ham ved hans guddommelige Moder, Gajatri, er en sand Fødsel. Den Fødsel er fritaget fra Alder og fra Død."

§. 153. "Thi et ulærdt Menneske er i Sandhed et Barn; og den, som lærer ham Veda, er Fader; hellige Vise have stedse sagt Barn til et uvidende Menneske, og Fader til en Skriftens Lærer."

Mangfoldige ere de Steder, som i dette Emne maae forekomme Granskeren mærkværdige; og tilsidst sluttes Kapitlet med følgende §. 249: "Det atterfødte Menneske, som skal saaledes uden Efterladenhed have tilbragt Tiden af sit Studenterskab, skal opstige efter Døden til den meest ophøiede af Regioner; og ikke mere udspringe til Fødsel i denne lavere Verden." Overalt i Værket omtales disse Atterfødte; men jeg maa forlade dette Emne og gaae til et andet.

En af vore meest oplyste og arbeidsomme Theologer haver i en fortræffelig Afhandling om de Dødes Opstandelse efter Skriften og Fornuften fremsat sin Hypothese om et finere menneskeligt Legeme, som fra Grundspiren udvikler sig tilliges med det grovere Jordiske hvilket det fra jordiske Elementer antager og i Døden og Forraadnelsen igjen aflægger. Han har i Følge denne Hypothese

antaget: at denne det menneskelige Legems Grund-spire skal i Opstandelsen overklædes med Æther og Lys-Partikler. Sikkerligt har denne philosophiske Forfatter intet kjendt til de indiske Dogmer om Menneskets Tilstand efter Døden, og dog haves endog heri nogen Overeensstemmelse. Men førend jeg skrider til at meddele Dem de Autoriteter, hvori jeg troer at have fundet disse Sætninger, ville vi først vedrøre Hinduernes Begreb om Menneskets væsentlige Bestanddele.

Mennesket bestaaaer i Følge de hindustanske Physiologer af et jordisk Legeme, som er foreenet med en vital Aand, der giver dette Legeme Evne til Bevægelse, og foruden denne Aand har Mennesket en anden indvortes Aand, der kaldes den store Sjæl eller den fornuftige Sjæl, hvilke to sidste staae i Forbindelse med den høieste Aand eller det guddommelige Væsen, der oplivet og besjæler hele Skabningen *). Disse tre synes at kunne være en bekjendt Forfatters σαρξ, νους, πνευμα; men en Undersøgelse heraf vilde føre mig for vidt ud paa en Bane, hvor jeg kunde mangle Kundskaber

*) Formedelst den vitale Aand synder Mennesket, og denne er det, som igjen maa lide Straffen, som han ved Synder har paafort sig.

til stedse at holde mig paa rette Vei. Jeg vil derfor hellere give Dem Menus Ord i hans Anordningers Cap. 12 om Transmigration og endelig Lyksalighed, hvilke ere §. 12. "Hin Substants, som giver Legemet Bevægelses Evne, kalde de Vise kshetajnya eller Djiv-atman, den vitale Aand, og hint Legeme, som derfra udleder aktive Funktioner, kalde de Chut-atman, eller sammensat af Elementer."

§. 13. "En anden indvortes Aand kaldet mah-at eller den store Sjæl ledsager Fødselen af alle belegemede Skabninger *), og derfra bringes i alle dødelige Former en Fornemmelse enten behagelig eller smertelig."

§. 14. "Hine to, den vitale Aand og fornuftige Sjæl, ere nøie forenede med fem Elementer; men forbundne med den høieste Aand eller det guddommelige Væsen, som igjennemvandrer alle Væsener, høie og lave."

§. 15 "Fra Substancen af hiin høieste Aand ere udspredte, lig Gnister fra Ild, utallige vitale

*) Det engelske Ord creatures er tvetydigt, da det bruges baade for skabte Væsener, og for det, som vi egentligen kalde Kreaturer i Modsætning til Mennesket.

Aander, som bestandigen give Bevægelse til Skabningerne, ophøiede og ringe."

§. 16. Ved de vitale Sjæle af hine Mennesker, som have begaaet Synder i Legemet udbragt til Aske, skal et andet Legeme sammensat af Nerver med fem Sensationer, paa det at det maa være følsomt ved Pinsel, visselig antages efter Døden."

§. 17. "Og værende nøie forenet med hine fine nerveuse Partikler, skulle de, efter deres Omdeling, føle i hint nye Legeme Plagerne, som paalægges i ethvert Tilfælde efter Yamas (ↄ: Emens*) Dom."

§. 18. "Naar den vitale Sjæl har indhøstet Frugten af Synder, som opstaae fra Kjærlighed til sandselig Fornøielse, men maa frembringe Elendighed, og, naar dens Smitte saaledes er bleven bortryddet, nærmer den sig igjen hine to meest glimrende Essencer, den fornuftige Sjel, og den guddommelige Aand."

§. 19. De to, nøie forbundne, undersøge uden Ophør den sensitive Sjæls Dyder og Laster. I Forhold til dens Foreening med hvilke den er

*) Emen er den underjordiske Dommer i sin straffende Karakter; den samme som i sin belønnende Karakter kaldes Darmen eller Darma-Radsja.

nerver Fornøielse og Smerte i den nærværende og tilkommende Verdner."

§. 20. "Dersom den vitale Sjæl har udøvet Dyd for den meste Deel, og Last i en liden Grad, nyder den Forlystelse i himmelske Egne, beklædt med et Legeme dannet af rene elementære Partikler."

§. 21. "Men dersom den har i Almindelighed været hengiven til Last og sielden har agtet paa Dyden, da skal den blive forladt af hine rene Elementer, og, havende et grovere Legeme af sandselige Nerver, føler den de Smerter, til hvilke Yama (ɔ: Emen) skal dømme den."

§. 22. Havende udholdt hine Pinsler i Følge Yamas (ɔ: Emens) Dom, og naar dens Smitte næsten borttaget, opnaaer den igjen hine fem rene Elementer i Overeenstemmelse af deres naturlige Uddeling."

Menu skrider derpaa til at udvikle Reglerne for alle disse forskjellige Transmigrationer. Men jeg kan ikke forlade dette vigtige Værk uden at meddele Dem nogle Slogas, som vel ikke egentlig høre til dette Sted, men give dog Lys over hvad, jeg i foregaaende Breve har søgt at stadfæste.

§. 87. "I Kundskab og Tilbedelse af een Gud, som Veda lærer, ere alle Regler for en god

Lunder, som bestandigen give Bevægelse til Slæ-ningerne, ophøiede og ringe."

§. 16. Ved de vitale Sjæle af hine Menne-sker, som have begaaet Synder i Legemet udbrændt til Aske, skal et andet Legeme sammensat af Nerver med fem Sensationer, paa det at det maa være følsomt ved Pinsel, visselig antages efter Døden.

§. 17. "Og værende nøie forenet med hine fine nerveuse Partikler, skulle de, efter deres Ud-deling, føle i hint nye Legeme Plagerne, som paa-lægges i ethvert Tilfælde efter Yamas (ɔ: Emens*) Dom."

§. 18. "Naar den vitale Sjæl har indhøstet Frugten af Synder, som opstaae fra Kjærlighed til sandselig Fornøielse, men maa frembringe Elen-dighed, og, naar dens Smitte saaledes er bleven bortryddet, nærmer den sig igjen hine to meget glimrende Essencer, den fornuftige Sjel, og den guddommelige Aand."

§. 19. De to, nøie forbundne, undersøge uden Ophør den sensitive Sjæls Dyder og Laster. I Forhold til dens Foreening med hvilke den er

*) Emen er den underjordiske Dommer i sin straf-fende Karakter; den samme som i sin belønnende Karakter kaldes Darmen eller Darma-Radsa.

og usynlige, som existerende i den guddommelige Aand; thi, naar han beskuer det grændseløse Univers existerende i den guddommelige Aand, kan han ikke overgive sit Hjerte til Lastværdighed" (iniqvity).

§. 119. "Den guddommelige Aand allene er den hele Forsamling af Guder. Alle Verdner ere stædede i den guddommelige Aand, og denne guddommelige Aand frembringer upaatvivleligen, ved en Kjæde af Aarsager og Virkninger samstaaende med frie Villie, den sammenflettede Række af Handlinger, som udøves af belegemede Sjæle."

§. 120. "Han kan betragte den subtile Æther i sit Legems Hulheder; Luften i hans muskeløse Bevægelse og sandsbare Nerver; det høieste Sol og Ild-Lys i hans digestive Hede og seebare Organer; i hans legemlige fluide Vand; i de jordiske Dele af hans Maskine Jorden";

§. 121. "I hans Hjerte Maanen; i hans Høre-Nerver de otte Regioners Bevogtere; i hans progressive Bevægelse Vishnu; i hans muskeløse Styrke Hara (ↄ: Siven); i hans Tale-Organer Agni; i Excretion Mitra; i Procreation Bramha."

§. 122. "Men han maa betragte den høieste allestedsnærværende Intelligens som den souveraine Herre af dem alle, ved hvis Energie allene de exi-

Opførsel, tilforn i Orden anførte, fuldelig in-
befattede."

§. 91. "Fattende paa lige Maade den høie
Sjæl i alle Væsener, og alle Væsener i den høie
Sjæl, opofrer han sin egen Aand ved at hefte den
paa Guds Aand, og nærmer sig Naturen af den
ene Guddommelighed, som skinner ved sin egen
Glands."

§. 94. "For Patriarkerne, for Guddommen
og for det menneskelige Kjøn er Skriften et Øie
som giver bestandigt Lys; hverken kunde Veden
sastra være blevet frembragt ved menneskelige
Evner, ei heller kan den maales ved menneskelig
Fornuft, uunderstöttet af aabenbarede Glosser
og Kommentarer, dette er en sikker Sætning."

Endelig slutter Menu dette Kapitel og Værk
med følgende Slogas:

§. 117. "Saaledes aabenbarede den alvise
Menu, som besidder udstrakt Herredømme og
skinner med himmelsk Glands, for mig af Velvillig-
hed til det menneskelige Kjøn dette transcenden-
tale Lov-System, som maae holdes ærbødigen
skjult for Personer som ere uskikkede til at mod-
tage det."

§. 118. "Lad enhver Bramin med heftet Op-
mærksomhed betragte al Naturen baade den synlige

haaber jeg, at De tilgiver mig dets Vidtløftighed. Jeg har derved søgt at give Dem et Begreb om dette Værks Vigtighed, og dersom man ved Subskribenter kunde forsikre mig om Skadesløsholdelse, er jeg beredvillig til at paatage mig det heles Oversættelse, der vilde udbrede et klart Lys om dette mærkelige Folks fordums Cultur og civile Forfatning.

I Henseende til de Efterretninger, som vi have øst af et høist ærværdigt Oldtids-Monument, der giver os det menneskelige Kjøns og især det indiske Folks Historie i dets tidligste Barndom; da finde vi næsten alle mærkelige Begivenheder optegnede i Hinduernes Puranai ɔ: Kroniker. Vel ere de indklædte i mythologiske Fabler og med varierende Farver; men Hovedtrækkene kjendes dog mærkeligt. De ere for vidtløftige til at kunne her anføres. De angaae saavel den ante-diluvianske som post-diluvianske Historie. Den lærde Grandsker Cpt. Wilford har givet os mange og har lovet os flere. Saaledes vente vi fra ham en Efterretning uddraget af Puranai om Cains og Abels Offer og Aarsagen til Abels Mord. Om Noahs Descendentere ved Sem indtil 20de Generation; thi allerede har man fundet Efterretning om 3 Satyavratas ɔ: Noahs Sønner, som bære Navn af Shama eller

Sharma, Charma og Iyapati, omendskjøndt Puranai tillige opregner 10 andre hans Sønner, som alle skulle være fødte efter den store Vandflod. De vil allerede have lagt Mærke til, at jeg selv har truffet paa en Historie overeensstemmende med den om Hiob, og i den i mit andet Brev af 15de Jan. anførte Lovsang til Siven, siges i en Sloga: "Priset være du som paa Skrømt dræbte Barnet", hvilket Werd sigter til en Legende, som unægtelig har endeel Overeensstemmelse med Isachs tilsigtede Opofrelse, uagtet den hindustanske Legende er indklædt i en forskjellig mythologisk Dragt. Men disse Overrenstemmelser synes mindre uforklarlige imellem to Folkeslag, som begge besidde ærværdig Ælde, og have tillige nærmet sig hinanden i Opholdsstederne om de ikke endog ere udsprungne begge fra een Landstrækning.

I Henseende til Hinduernes Moral har De allerede i det foregaaende faaet nogle Glimt af dens Udstrækning. I min forhen meddeelte Fortælling, Kabilei, har De seet en Opregnelse af Forbrydelser, i hvilke enhver Christen, nogle faa lokale undtagne, vilde skamme sig ved nogensinde at tage Deel. Jeg vil her tillægge nogle flere moralske Sententser f. Ex.: "Man maa ikke betragte

den kydske Kone"! (Ordet karutugiradu betyder: at beskue, betragte med Lyst til at besidde). — "En Moders Hjerte glæder sig midt i de smertefulde Anstrængelser, naar man fortæller hende: du er Moder til et Menneskens Barn"; "Men det hopper i hendes Barm, naar den offentlige Stemme priser hendes Lyksalighed, for at have født et Menneske, hvis Handlinger gjøre hans Fædreneland Ære." "Det befales: du skal udøve Gjestfrihed selv imod en Fjende, naar han kommer i dit Huus; Træet unddrager ikke dets Skygge selv fra Brænde-Huggeren." "Gode Mennesker udstrække deres Veldædighed til de ringeste Dyr; Maanen afholder ikke sit Lys fra en Sandalers (Pariars) Hytte." "Er det een af os, eller er det en Fremmed? Saadan er den Uædelmodiges Tale; men for hine, som udøve Gavmildhed, er hele Verden kun een Familie."

Saa ophøiede, ædle, Gud og Mennesket værdige ere deres moralske Skrifter, men at de ikke altid følges er ikke Systemets Skyld, ei heller maae det falde os mere forunderligt hos dette Folk, end hos ethvert andet over hele Kloden, hvor den største Lastværdighed staaer ved Siden af de meest oplyste Grundsætninger.

Jeg troer, kjære Ven!, at jeg nu har g
Dem Authoritet i Mængde for Overeensstemm
af religiøse Principier hos Hinduerne og ho
hvert andet oplyst Folkeslag. Dersom det e
Selskab har fundet en Deel af denne Overeen
melse, har det vel ikke været imod mit Vide
men vel imod min Villie at udmærke den.

Af hvad jeg her har anført vil De see at l
flere lignende Farver kunde uddrages, end
som jeg har seet mig forpligtet til at pege
Jeg igjentager, hvad jeg tilforn anførte: jeg
at det endnu ikke er Tid til at samle alle
Straaler i et Brænde-Punkt; thi endnu f
mangfoldige Lys-Straaler og de opdagede
blandede med megen Dunkelhed og Taage, s
de kun give et Tusmørke, hvoraf Optikeren
vil være i Stand til at samle et fast og stadigt
Jeg maa tillige oprigtigt tilstaae Dem: at jeg
har meddeelt Dem den lyse Side af Hindu
Religions-Sætninger, til hvilken den Oplyst
søge hen. Endnu er der en mørk, en sær
mørk Side, hvori Almuen opholder sig, og l
de lades af Vankundighed, Vane, Dovenskab
constitutionel geistlig Herskesyge.

En oplyst Forfatter har anmærket: at Christen-Religionen ikke uden Profanie kan sammenlignes med Hindu-Religionen; men saa gjerne jeg i andre Meninger underskriver denne blide, menneskekjerlige, fromme og lærde Forfatters Domme; saa er jeg dog heri af en ganske anden Formening. Jeg troer meget mere at Jesu sande luttrede, blide og fattelige Almeen-Religion staaer fast og urokkelig ved sin egen indvortes Fuldkommenhed og Guddommelighed, og vil aldrig tabe ved nogen Sammenligning; kun maae vi ikke antage Systemets varierende Dogmer eller menneskelige Tilsætninger eller ingenieuse Hypotheser for Religionens fundamentale og almene Sandheder; kun maae vi ikke være eensidige partiske enten imod denne eller for enhver anden Fremmed. Jeg siger meget mere med Biskoppen af Landow, Dr. Watson: "Gud forbyde at Sandheds Undersøgelse skulde undertrykkes af Frygt for dens Følger. Sandheds Følger kunne kuldkaste Overtroens Systemer; men kunne aldrig være fornærmende for det menneskelige Kjøns Rettigheder eller velgrundede Forventninger. Vi troe paa Skriften, og vort Haab om evigt Liv er bygget paa dens Sandhed. Men vi forlade

af [illegible] at [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] for [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; og [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Undersøgelse i det menneskelige [illegible] [illegible]."

[illegible] den 5te Febr. 18[illegible].

IV.

Hvilke ere de almindeligste og virkelige Hindringer for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus, især paa Landet, og Aarsagen til at saa mange udeblive fra samme?

Besvaret af
B. F. Rønne,
Sognepræst i Lyngbye.

Forfatteren af nedenstaaende Linier havde ventet, at nogen Anden skulde have besvaret dette af det sjællandske Landemode 1816 opkastede Spørgsmaal; og taug derfor under den Forudsætning, at det maaskee fuldstændigere kunde besvares af en Anden. Men saavidt jeg veed, er intet Svar indkommet, og desaarsag griber jeg Pennen, for i det mindste at levere et Bidrag til Besvarels-

og paa: at ingen Troe kan være an
Gud, som ikke er grundet paa Fornuft
fornuftige Væsener ønske vi ikke at
noget Haab, hvis Grundvold kan ryste
strengeste Undersøgelse i det menneske
Historie."

Trankebar den 5te Febr. 1801.

IV.

Hvilke ere de almindeligste og virkelige Hindringer for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus, især paa Landet, og Aarsagen til at saa mange udeblive fra samme?

Besvaret af

B. F. Rønne,
Sognepræst i Lyngbye.

Forfatteren af nedenstaaende Linier havde ventet, at nogen Anden skulde have besvaret dette af det sjællandske Landemode 1816 opkastede Spørgsmaal; og taug derfor under den Forudsætning, at det maaskee fuldstændigere kunde besvares af en Anden. Men saavidt jeg veed, er intet Svar indkommet, og desaarsag griber jeg Pennen, for i det mindste at levere et Bidrag til Besvarels-

sen, thi Spørgsmaalet er vist altfor vigtigt, til at denne reent skulde udeblive.

Spørgsmaalet deler sig i tvende Dele, og forlanger først: at der skal nævnes de almindeligste og virkelige Hindringer for Søndagens Helligholdelse i Gudshuus, især paa Landet; — og dernæst: at Aarsagerne skulle opgives, hvorfor saa mange udeblive fra den offentlige Cultus?

Skjøndt Hindringerne for Søndagens Helligholdelse ere tillige Aarsager, hvorfor saa mange udeblive fra Kirken, kan det dog ret vel tænkes, at nogle og maaskee de fleste Hindringer vilde overvindes, dersom der ikke gaves andre Aarsager til Forsømmelser og at disse endog vilde virke, om end nogle af Hindringerne borttoges. Der er da Intet som forbyder os at betragte Sagen fra de angivne tvende Synspunkter.

Altsaa først de almindeligste og virkelige Hindringer for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus, især paa Landet.

Ved Hindringer maae jeg vel her forstaae alt det, som gjør det vanskeligt eller næsten umueligt for dem, der ellers maaskee Intet havde derimod,

at komme i Guds Huus, for at helligholde Søn- dagen; og da er det vist nok, at der gives mang- foldige Hindringer. Jeg drister mig ikke til at op- regne dem alle — og jeg behøver det ei heller, da det fremsatte Spørgsmaal ikkuns kræver, at de almindeligste skulle nævnes — ei heller bør jeg tøve længe ved de opdigtede Hindringer, som ikkuns tjene til Undskyldning for dem, som desuden allerhelst blive borte fra den offentlige Gudsdyr- kelse; thi det fremsatte Spørgsmaal byder mig ikkuns at nævne de virkelige.

Naar altsaa den Ene forsikrer, at han gjerne kom i Kirken, dersom ikke Høflighed imod hans Gjæster forbød ham det; den Anden siger os, at hans huuslige Forretninger ikke tillade ham at bi- vaane Gudstjenesten — naar Een klager over Veiens Længde eller Kirkens Kulde og en Anden nævner maadelig Sang i Templet eller Prædikan- tens Mangel paa Talegaver, eller slette Foredrag, som de Hindringer der holde ham tilbage, saa bør jeg, i mangfoldige Tilfælde, ikke tælle hine eller lignende Hindringer iblandt de virkelige. Nogle iblandt dem ere altid — og andre vel ofte intet andet end tomme Undskyldninger og skalkagtige Opdigtelser, ved hvilke man søger at lægge et Slør

over sin foragtelige Ligegyldighed for en saare vigtig Sag.

Ikke desto mindre gives der dog ogsaa de Tilfælde, hvor nogle af de anførte Hindringer kunne betragtes som virkelige. Og jeg bør her ikke gandske forbigaae dem med Taushed.

a) De huuslige Forretninger ere undertiden saa uundgaaelige og nødvendige, at de ere virkelige Hindringer. Vel veed jeg, at der findes Huusfædre, hvis Gjerrighed altid giver dem nok at bestille, og Huusmødre, som ikke ansee nogen Time vel anvendt, undtagen den, der skaffer dem timelig Vinding; jeg kjender endog forlystelsessyge, lade, sladderagtige Mænd og Qvinder, som have Tid nok tilovers, naar det gjelder Gildeslag og muntre Sammenkomster, eller som forsømme deres Dont hele Ugen igjennem og nu endelig faae Indfald om Søndagen, at oprette lidt af det forsømte o. s. v.; men — derfor tør jeg dog ikke nægte, at der gives huuslige Forretninger, som med Rette kunne tælles iblandt de virkelige Hindringer for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus. Jeg skal ikke tale om Huusfolkets Sygdom eller noget lignende, som undertiden kræver at Mand eller Kone

eller Andre maae blive hjemme for at øve Kjerligheds Gjerninger — ei heller om Ildsvaade og saadant, hvilket udfordrer hastig Hjelp; men naar nuomstunder Karle og Piger, uden engang at søge eller erholde Tilladelse dertil, løbe hver sine Veie, og troe at Søndagen tilhører dem, ei for at gaae i Guds Huus; men for at lægge Vind paa Mørkets Gjerninger; saa er dette vist nok en virkelig Hindring for Huusfaderen og Huusmoderen, for at komme til de offentlige Forsamlinger. Kreaturene kunne ikke overlades til sig selv og Gaarden ikke staae ene og forladt; thi Kong Frodes Dage ere henrundne. Selv den Forsigtighed, som Ilden kræver, tillader ei hvert Menneske at forlade Hjemmet.

Kirkeveiens Længde, særdeles naar Føret er meget slet, hører vist nok ogsaa til de virkelige Hindringer for den Gamle og Skrøbelige, besynderlig om han ikke har, eller formaaer at skaffe sig Befordring. At den Stærke, som løber halve og hele Mile for en Lystigheds Skyld, eller at den, som har, eller kan skaffe sig Befordring, bruger slig Undskyldning, det er skalkagtig Besmykkelse af hans Daarskab; men at den Gamle, Af-

fældige, Fattige kan finde det vanskeligt eller næsten umueligt, at gaae en halv eller heel Miil, naar Veiene ere næsten ufremkommelige, det bør ikke nægtes. Jeg naaede selv engang paa en af mine Sognereiser en gammel halt Aftægtsenke, som jeg tog paa min Vogn, og som beklagede, at hun sieldnere end hun ønskede kom til Kirke, fordi hendes Søn, som hun før havde baaret paa Armene, nu ikke nænnede at gjengjelde den moderlige Kjerlighed, ved at lade hende kjøre til Kirke! — Skjøndt hun undertiden overvandt Hindringen, tør jeg dog ikke nægte, at den Stundom for hende kunde være iblandt de virkelige; og saaledes gaaer det vist flere.

c) Ogsaa Kirkens Kulde hindrer nogle i Virkeligheden fra at helligholde Søndagen i Guds Huus. Vel nægter jeg ikke, at der gives Mennesker, ogsaa iblandt Landsbyens Indvaanere, som falskeligen indbilde sig, at Kirken er dem forkold, skjøndt de paa samme Tid kunne taale at sidde flere Timer paa en aaben Vogn, eller i den fugtige, trækfulde Kroestue, eller staae i Regn, Snee og Blæst, hvor der er noget Nyt at høre og see (ret ligesom de Herrer og Damer i Kjøbstæderne

hvilke ei kunne taale Kirkekulde; men befinde sig dog ret vel paa Theatret, hvor Hede og Trækvind hver halve Time afverle med hinanden). Ikke desto mindre er det dog vist nok, at Nogle ere saa alderstegne eller saa sygelige, at de ei uden at paadrage sig farlige Tilfælde kunne sidde een eller flere Timer i Kirken paa de ublide Aarstider, især om Kirken, som desværre ofte er Tilfældet, slet vedligeholdes af sin Eier.

l) Den maadelige Sang ville vi reentud forbigaae, den kan neppe være nogen virkelig Hindring og allermindst paa Landet, hvor vel ikke eet af tusinde Øren er saa fiint, at det ei kunde taale at høre en falsk eller skurrende Tone. Omtrent det samme gjelder vel og i Henseende til Prædikantens Mangel paa Talegaver; de fleste finde vel ikke disse saa ufordragelige, at de derved i Sandhed afholdes fra Kirken; dog saa meget bør jeg tilstaae: dersom Prædicanten har saa slet et Tale-Organ, at han aldeles ikke kan høres eller forstaaes, saa tør jeg ikke nægte, at sligt er en virkelig Hindring for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus. Mange ville da med større Andagt og til mere

Opbyggelse kunne helligholde den i deres egne Boliger.

e) Vigtigere er det i Henseende til Foredraget. Vel sandt: der gives Mennesker, som tale om et slet Foredrag, saasnart de ikke høre et blomstrende Sprog, der kildrer deres Øren, eller noget Nyt og Usædvanligt, der kan tilfredsstille deres Nysgjerrighed o. s. v.; men deels komme Saadanne ikke til Guds Huus, for at helligholde Søndagen, og deres Forbringer bør paa ingen Maade fyldestgjøres, deels er deres Tal paa Landet ikke meget stort, og jeg behøver desaarsag ei at tale mere om denne, i sig selv opdigtede, Hindring for Søndagens Helligholdelse i Kirken; men, er Foredraget virkelig slet, er det et opus operatum, et Hastværksarbeide, som Prædicanten ikkuns stræber at faae fra Haanden; har han ikke forud, under Bøn og Studering, beredet sig til sit vigtige Foretagende, snakker han hid og did, istedet for at prædike, skynder han sig med sin Tale og de flere Kirkeforretninger, som om der var Bud efter ham til et vigtigere Arbeide, taler han uden Værdighed og Følelse, behandler han det guddommelige Ord med Letsindighed og Kulde, eller

er han ikke fast ved den sunde Lære, for-
der han sig selv og sin egen verdslige Viis-
, istedet for at forkynde Jesum, foredra-
han endog Lærdomme, som ikke ere grun-
: i den christelige Religion, ja! som mu-
have til Hensigt at undergrave eller svække
s guddommelige Myndighed: da have vi
en virkelig Hindring for Søndagens Hel-
oldelse i Guds Huus; da er dette ikke
gere et Bedehuus, men en Røverkule, da
det vel endog Pligt at flye den Forargelse,
i her er at vente. — Vi ville haabe, at
ne Hindring, skjøndt den hører til de vir-
ge, dog ei hører til de almindelige; men
den her og der, paa nogle Steder findes,
er desto værre alt for vitterligt, til at vi
lle nægte det; dog, den er, Gud være
ket, i Aftagende, og vil, saa tør jeg
nke, snart forsvinde. De ganske forladte
rker maae dog vel aabne hvert Øie, der ikke
forsætligen tillukt.

g har i foregaaende Post nævnet den Forar-
lse, som et slet og uchristeligt Foredrag gi-
r. — Dette minder mig om de flere
orargelser, som undertiden gives i vore
irker. Vel kan en falsk eller skurrende Tone

ikke ansees for saa stødende, at den virkelig bliver en Hindring for Kirkegang; men sæt, at de der skulle synge, drive Abespil med Sangen (hvortil jeg selv engang har været Vidne), saa hindrer sligt et Forhold maaskee mangen andægtig Christen fra at komme til Kirken, paa det han ei skal fristes til forargelig Latter og krænke sin Følelse for det Hellige. Dog denne er ikke den eneste Forargelse, som finder Sted. Jeg har engang seet og hørt en Degn, som i Chorsdøren spillede saa pudserlig en Rulle, at der hørte meget Alvor til, om man skulde bare sig for Latter; jeg har seet en anden Degn, som rapsede Offeret ud af Hænderne paa de Ofrende; jeg har meget ofte seet Folk at fjase i Kirken, som paa Theatret; jeg har været Vidne til, at de brødes og kjæmpede med hinanden om Pladser i Stolene, jeg har hørt dem at hvisle, ja! at snakke høit med hinanden eller at gjøre anden Støi under Sang og Prædiken; jeg veed endog, at man har, (jeg undseer mig for at nævne det), spillet Kort og drukket i Kirken under Gudstjenesten. Vel høre nogle af disse Forargelser til Sjeldenhederne; men andre ere desto være alt for hyppige, og enhver iblandt dem kan vel

afholde den Andægtige fra at komme til Guds Huus, hvorfor det og maae ansees for saare vigtigt, at Præsten strængeligen vaager over Orden og Stilhed i Menighedsforsamlingen; selv den Løben i og af Kirken, besynderligen medens der bedes, messes eller prædikes, bør han, saavidt det staaer til ham, stræbe at forebygge. Jeg mindes her, hvilket skrækkeligt Indtryk det gjorde paa mig selv, da jeg for nogle Aar siden, efter en Bispevielse i Frederiks Kirke paa Christianshavn, hørte Chordegnen at sige: "Lader os alle bede!" og Forsamlingen i samme Øieblik stormede ud af Kirken, som af en brændende Bolig, hvis Udgang Ilden hvert Øieblik truede at tilspærre. Det forekom mig, som om jeg fra Afgrunden havde hørt en Røst, der svarede Chordegnen: "Nei! vi ville ikke bede, og vi ville ikke tillade nogen Anden at knæle i stille Andagt." Vel er sligt ikke saa paafaldende i Landsbykirkerne, hvor Frækheden deels er mindre, og hvor Forsamlingerne ei ere saa store; dog er det vel tilstrækkeligt til at hindre Nogles Kirkegang.

g) Hernæst bør maaskee og anføres nogle Religionslæreres upassende, usædelige

eller paa nogen anden Maade uchristelige Forhold uden for Kirken. Vel maae det haabes, at denne Hindring ikke er af de almindeligste, men jeg tør dog, især da jeg selv er Præst, ikke forbigaae den. Man maatte ellers mene, at jeg vilde lægge Skjul paa Standens egne Forbrydelser. Og hører denne Hindring ikke til de almindeligste; den hører desto vissere der, hvor den finder Sted, til de virkelige og meget virksomme. Jeg har hørt, at en Præst søgte Selskab paa Keglebaner og deslige Steder, talte tvetydigt og uanstændigt i Forsamlingerne, letsindigen misbrugte Eeden og spøgede med det, som er helligt. Skjøndt Manden holdtes for en Mand af Kundskaber og Talenter, gik dog Ingen i Kirken, naar han prædikede. Jeg har hørt om en Anden, at han spillede og drak endog paa Vertshusene, ja! selv forbandede den Dag, han blev Præst, og flere Efterretninger have ofte nok fortalt os, at hans Kirke var blottet for Tilhørere *). — Det

*) Til Ære, ikke for Standen, da den hverken har ansat, taalt eller afskediget ham; men til Ære for Vedkommende, bør erindres: at denne

vilde ikke være vanskeligt at anføre flere lig-nende Exempler; men jeg tier hellere, deels fordi det i Sandhed vækker til sørgelige Be-tragtninger, og deels fordi der gives mange, som see Tingen saa skjevt, at de ansee hele Standen som vanæret ved dens enkelte uvær-dige Medlemmer, skjøndt Standen ikke har Magt til at skille sig ved disse. Men, hvor en Menighed er saa ulykkelig, at have slig en Lærer, der er tilforladelig en virkelig Hindring for Kirkegangen. Om han blot overtræder Anstændigheds Love, om han f. Ex. spiller i dramatiske Selskaber, er den, der fører op til Dands paa Ballerne, indfinder sig paa Skjenkestuerne, eller den offentlige Keglebane, er Omegnens fjerde Mand ved Kortbordet e. d. l.; saa er alt saadant nok til at støde den Andægtige, til at forarge en svagere Medbroder og at vække Følelser, som contrastere stærkt mod dem, han ved Alteret, i Skriftestolen eller paa Prædikestolen stræber

Mand nu ikke længere skal være Præst, men skal, som flere uværdige Medlemmer af Stan-den, til Sammes Glæde, have faaet sin velfor-tjente Dimission.

at opvække; men er han endog dertil aabenbar lastefuld, eller driver han i det private Liv Spot med det, han offentlig kalder helligt; saa oprører det Følelsen alt for stærkt, i Kirken at være Vidne til hans skammelige Hyklerie, hvor han, for ei at tabe Indtægt og Embede, paatager sig en Maske, som han ikkuns ønsker hvert Øieblik at afføre sig igjen. Det er ikke underligt, om den, der endnu har nogen Følelse for Religionen og dens Øvelser, helst bliver borte fra den Kirke, der har saa uværdig en Lærer.

h) Blandt de virkelige Hindringer for at helligholde Søndagen i Guds Huus, bør især tælles alle de Foranstaltninger fra Corporationer eller Mænd, som have verdslig Myndighed, hvilke kalde Folket til andre, Søndagens Helligholdelse forhindrende eller forstyrrende Forretninger. Nogle Saadanne begyndte allerede i Struense's Tid at fordre Søndagsarbeide af deres Comptoir-Betjente og flere Underordnede. Senere er dette Exempel hyppigen efterfulgt af Andre og har allerede for flere Aar siden naaet til Landsbyerne. Saaledes er Landeværnets Sam-

menkomst fra flere Sogne undertiden bleven paabuden, just en Søndag Formiddag, saa at de, der ei vilde løbe Spidsrod, maatte forsømme Kirken; Kystmilicen havde, som bekjendt, sine saakaldede Vaabenøvelser Søndag Formiddag, hvilke vel her og der endtes, førend det ringede sammen; men deels træt af at løbe og maneuvrere, deels stemt til andre Tanker og endelig med Høetyven i Armen følede Mængden, at den ei kunde gaae fra Exerceer-Pladsen i Kirken og Præsten stod der i den næsten tomme Kirke. Translocation af de Indqvarterede fandt stundom i Krigsdagene Sted just om Søndagen; Soldaten marscherede, Bonden kjørte med Bagagen, Trommer og Piber løde, selv under Prædiken, lige udenfor Kirken, saa at de faa, som dog vare komne tilsammen, endog forstyrredes i deres Andagt. Sprøiterne ere her i Sognet, flere Aar efter hinanden, blevne prøvede Christi Himmelfartsdag, og det netop kort førend den Tid, Gudstjenesten skulde begynde *); Bønder og Huusmænd ere undertiden blevne til-

*) I Aar (1817) skeete dette 17de Søndag efter Trinitatis; og Kirken var næsten tom.

sagte om Søndagen at møde, for at modtage deres Veiparter; ja! Veiarbeide har endog i denne Sommer den 15de Junii været befalet, og er blevet foretaget paa Lyngbye Gader midt under Gudstjenesten, hvorfor Kirken den Dag ogsaa var næsten blottet for Tilhørere. Det er Pligt at sige saadant høit og offentligt, paa det en christelig Regjering maae erholde Kundskab derom og sættes i Stand til at forebygge det Onde, førend al Religiøsitet forsvinder og Staten styrtes til Grunde. Endog paa Høstfestens dobbelt høitidelige Dag vare Lyngbye Bønder for nogle Aar siden tilsagte, at modtage deres Veiparter, og Følgen var: at Bonden, som Høstfesten dog nærmest angaaer, ikke saaes i vort, ellers den Dag propfulde, Gudshuus. Jeg husker ikke tilvisse hvilket Aar denne udmærkede Forargelse fandt Sted; men jeg meldte det i min næste Attest om Helligdagsbrøde, som ved følgende Nytaarstid udstædtes; saa at Aarstallet, om man ønsker at vide det, kan oplyses af det Kongelige Rente-Kammers Archiv. — Skjøndt de Forelæsninger over jordiske Gjenstande, hvilke her og der af offentlige Lærere holdes i Stæderne om Søndagen, vel ikke endnu have

virket meget paa Mængden af Landmænd, saa have de dog allerede, her i Egnen, ikke været gandske uden Virkning. — At Nogle iblandt dem, som have Ret til offentlig Befordring, helst bruge Søndagen til deres Reiser, da det forekommer Verdens-Mennesket lettest at have denne Dag tilovers, det er bekjendt nok. Jeg har engang hørt en Saadan, som ei formaaede at hæve sin Tanke over det Timelige, at sige: "Den Dag har dog Bonden tilovers; da forsømmer han intet af sit vigtige Markarbeide." Men, at de, der nu beordres til slige Forretninger, forhindres fra at helligholde Søndagen i Guds Huus, behøver ingen Forklaring.

Det varede ikke længe, førend Exemplet smittede. Hvad Corporationer og Embedsmænd havde gjort, det gjorde nu Godsforvaltere, Lyststeders Eiere, ja! selv Husbonder af Bondestanden. Fæstere ansagdes til at gjøre Hoverie og Lyststeders Beboere befole deres Tjenere eller overtalede deres Dagløннere til at arbeide om Søndagen. Bonden saae det, han forskrækkedes i nogen Tid over Sabbathens Krænkelse; men omsider betraadte han og den samme Vei. Selv greb

han Ploug eller Lee og bød sine Folk at følge sig. Alle de, som af lovlige Foresatte befales til slige Arbeider, ere jo hindrede fra at møde i Kirken; thi vel sandt: "høit er Herrebud; men høiere ere Guds Bud", dog maa det erindres, at der ere faa som have Mod og Kraft nok til at underkaste sig, hvad Apostlene fordum underkastede sig, før at gjøre Guds Villie.

Jeg har saaledes anført nogle af de Hindringer, som ligge i Veien for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus, og som ere lige saa mange Aarsager, hvorfor man udebliver fra den offentlige Cultus. Høre de ikke alle til de almindeligste, saa troede jeg dog, at de ei ganske kunde forbigaaes; jeg kommer nu til de flere Aarsager, som endog der, hvor ingen af hine Hindringer finde Sted, dog gjøre, at Gudstjenesten forsømmes af Mangfoldige:

1) En af de allerværsentligste er da denne: Troen paa Bibelens Guddommelighed er svækket, først hos Lærerne derefter hos Folket. — Den, i sig selv, priselige og heldbringende Reformation lærte vore Forfædre at prøve Kirkens

Lærdomme og Skikke, at forkaste det Falske og at afskaffe de Misbrug som under Paven havde indsneget sig. Mennesket, som saa vanskeligt kan bevare Middelveien, blev nu ved at prøve, rense og bortkaste, indtil Sandheden og det Rigtige maatte prøve samme Skjebne, som Løgnen og det Urigtige. Hovmodige eller vellystige, vittige Religionsspottere bragte Vildfarelsen saa vidt, at den endelige Fornuft, som ikke begriber sig selv, vilde begribe den Uendelige. Skabningen fordrede at være over sin Skaber, foreskrev ham de Love, efter hvilke han torde aabenbare sig for Menneskene, antog, at han, som havde givet os Fornuftens Lys, ikke kunde eller vilde skjenke os et endnu klarere, herligere Lys; forsøgte a priori at bevise Miraklers, Spaadommes og al Aabenbarings Umuelighed; kuldkastede alle historiske Vidnesbyrd; fordreiede endog de soleklareste Forudsigelser, som ere gangne og endnu dagligen gaae i Opfyldelse, forkastede med en ubegribelig Dristighed alt, hvad den ikke kunde forklare, ja, den gik i sin Afsindighed saa vidt, at den omsider ikke troede andet, end det, som i sig selv er Intet, det som mangler al Realitet, det er det Sandselige. Man beholdt en

hedensk Afhtelse tilovers om et høieste og om et Liv efter dette, hvilket man og fordi det syntes alt for barbarisk at nægt men en levende, beskuende Troe var l længer. Hovmodet smigredes ved denn "at kunne være sin egen Lærer og sig fuldkomment Nok"; Wellysten og de fler fandt deres Regning ved at tvivle om især om en retfærdig Gjengjeldelse p Side Graven. De faa retsindige T som ikke kunde overtale sig til at betræd Wei, udskreg man som formørkede D hoveder, der ikke havde holdt Skridt r derne. Forfængelighed og Lyst til F melse virkede paa de mange, som il tænkte med Lys og Alvor over Sage forførtes Ynglingen. Han vilde dog regnes med iblandt de Opklarede, har ikke taale Forhaanelse, han frygtede o udelukkes fra Embede og Levebrød. D almindelige Stemme henrev os næste skjøndt i større eller mindre Grad; t var listig nok til at anprise os Jesu Guddommelighed, medens man nægte selv og hans Troeslærdomme den høie rindelse. Saaledes forførte høittalend

hentere Høiskolerne, disse de yngre Studerende og fra dem gik det igjen ud iblandt Folket, hvis Lærere disse bleve. Saaledes var Tiden forberedet; Revolutionen udbrød. Den var selv en Frugt af Irreligiøsitet og overhaandtagende Usædelighed; men den frembragte, eller maaskee rettere, modnede i en Hast igjen de Frugter, som hidtil ikke ret tydeligt havde viist sig paa Træet. Jo større Frækhed, jo større Hæder! man talede ikke længere med Ærefrygt om Religion eller Øvrighed eller noget af alt det, som før agtedes høit, nei, man spottede, forhaanede, skjældte og smældte; man opdigtede de skammeligste Løgne og udgav dem for Sandhed; ustraffet gjorde man alt hvad man vilde, og jo mere uforskammet man viiste sig, desto flere Tilbedere fandt man. Saaledes blev man anseet som den, der frivilligen offrede sig for Frihedens forrofte Sag. — En ung Mand, som selv vilde været Præst, men fordi ham manglede naturlig Talent til at tale offentligt, fik f. Ex. af den hæderværdige Biskop Balle det Raad, at han hellere skulde vælge sig en anden Vei. Dette forbittrede ham i den Grad, at han skrev de skrækkeligste Gudsbespottelser og fandt Læsere i Tusindtal baade

i Stæderne og paa Landet. Ved Leie- og Læse-Bibliothekerne bragtes slige Ideer ret i Omløb. Hvad kunde der dog gjøres mere for at svække al Troe, at udbrede Vantroe og Ryggesløshed? Næsten Alle taug. Balle var en Tid lang den eneste, der tog til Gjenmæle. De fleste af Zions Vægtere syntes at være blevne stumme. Om ham som talede gjorde man Almanakket i Tydskland og satte ved hans Navn "Finsterniß". De som havde tiet vare frie for slig Forhaanelse. De som havde istemmet Dagens Tone hædredes endog med et "die Sonne geht schon auf" eller "helles Licht."

Men, hvad var nu Følgen af alt dette, naar vi derhos see hen til vort Spørgsmaal? Religionslærerne forvandledes til blotte Morallærere. De vilde, som en Forfatter endog offentligen har tilstaaet om sig selv, ikke tabe deres verdslige Hæder. De vilde vise sig, som Folk, der kunde frembringe skjønne Aandsproducter, og saaledes endnu, skjøndt de vare Præster, gjøre Fordring paa en forført og forvendt Tidsalders intetbetydende Agtelse. De opførte en Moralbygning, hvis Grundvold, Troen, de havde forkastet. De prædikede sig

selv, de byggede paa deres egen Autoritet, de bleve uformærkt en nye Art af Paver. De forkyndte verdslig Viisdom, hvortil den anordnede Text tjente dem som et Motto. I det høieste pyntede de Foredraget med nogle bibelske Sprog, medens de neppe fordristede sig til at nævne Jesu Navn. De fulgte saaledes Professor Gamborg's, senere offentliggjorte, Opfordring, til at prædike Moral uden Troe *). Folket, som allerede var vildledet af Dagens frivole Skrivter, hvis Indhold selv den Bonde, der ei kunde læse, dog hørte, kom endnu undertiden i Kirke, modtog der ingen Advarsel imod Vantroe og ingen Opmuntring til at troe, fandt saaledes sine Tvivl bestyrkede, hørte et Slags tør Moral over Gjenstande af Hverdagslivet, meente, og det undertiden med Rette, at han vidste sligt ligesaagodt som Præsten eller endog bedre end denne **). Det gik

*) Vid. Athene for October 1815.

**) Bonden har derfor adskillige Steder sagt: "Faer lærer os nok, men han straffer os ikke," d. e. rører og overbeviser os ikke, trænger ikke ind med det tveeggede Sværd, som adskiller Marv og Been, vækker ingen levende Følelse, og udretter derfor Intet.

med Kirkerne, som man har fortalt om d
philanthropiske Selskab i London, der skal ha
begyndt gamborgske Forelæsninger for 30
Sjele og et Aars Tid derefter indstillet de
fordi der nu ikkuns indfandt sig 3 Tilhøre
De fordum fulde Kirker bleve saa tomme f
Mennesker, som om de ikke vare offentlige Fo
samlingssteder, saa at man endog i mangfoldi
Landsbye-Sogne ofte fandt det nødvendigt
have Messefald, forbi det forekom Nogle uhe
sigtsmæssigt at holde offentlig Gudstjeneste f
3 à 4 Personer. Mærkværdigt nok, at
Dage, paa hvilke der holdtes Communio
gjorde en Undtagelse og endnu samlede en f
Deel omkring Alteret, skjøndt altid færre e
forhen. Den hellige Nadvere, et vedvaren
Mindesmærke om, at Jesu Ord ingenlun
skulde forgaae, som gyder saa megen Trøs
den Bodfærdiges og den Troendes Hjerte,
holdt saaledes en Deel af sin Høiagtelse iblan
Frelserens Bekjendere, medens Prækenen, s
nu blot var et menneskeligt Aandsproduct,
gandske tilsidesattes. Og, saaledes maatte
være; thi hisset var noget guddommeligt,
egentlig kuns noget menneskeligt. Den Un
ralske og gandske Fordærvede vilde slet ikke h

dette Foredrag, som han ansaae for urigtigt, efterdi det stred mod hans Lyster eller fordi det forstyrrede ham i en rolig Nydelse; den Bedre, som var oplyst om Jesu Religion, savnede her det væsentligste og holdte sig hellere til sin Huuspostil og Psalmebog. Den som selv var opklaret, følte, at han kunde læse for Præsten, og den som ingen Smag havde for Videnskabelighed, fandt det mageligere at blive hjemme. Da ingen iblandt dem længere troede i Kirken at høre Guds, men Menneskenes Ord, saa hvilede der heller ingen stærk Forpligtelse paa Nogen til at komme did. Timelig Gevinst, Forlystelse eller Andres Bifald o. d. l. maatte lettelig fritage dem fra at besøge Kirken.

At jeg ikke staaer i den falske Formening, at alle Præster have gjort sig skyldige i denne Feil, skjøndt de fleste iblandt os ikke altid ombyggelig nok have grundlagt Pligten paa Troen, det behøver jeg neppe engang at sige. Upaatvivlelig gaves der Undtagelser, især blandt ældre, retsindige Mænd. Ikke desto mindre virkede den sig overalt udbredende Vantroe ogsaa i disse Menigheder. Det kunde jo umueligt være anderledes. Dog beholdt Saadanne, som især de store Stæder have vidnet for os, langt

flere Tilhængere, end hine blotte Moralpræ-
dikantere, saa længe de kuns med Fliid og
Iver forkyndte Jesu Lære heel og ubeskaaren.
Hvor Mangfoldige tyede ikke og paa Landet til
de forladte Kirker, naar Balle paa sine Visi-
tatser talede til de Ældre og Yngre. Saaledes
fandt jeg det ogsaa her og der, hvor selv den
gamle, ikke meget begavede, Landsbypræst i
al Eenfoldighed og Redelighed forkyndte Li-
vets Ord; men som sagt: Tilhørernes Antal
var allevegne mindre, end det havde været, og
aftog daglig tillige med Troen paa den gud-
dommelige Aabenbaring.

"Men'! vil man sige, "Nu er der da en
Forandring i denne Henseende, og dog kommer
Folket ikke til Kirke." Jeg maatte dertil svare:
der vil lang Tid til at helbrede et Onde, som
saa mægtigen har angrebet den store Mængde.
Om nu ogsaa enhver Religionslærer forkyndte
det guddommelige Ord reent og ubeskaaret; saa
ere dog de Fleste aldeles ude af Vane med at
komme til Herrens Huus. Hvor kunde det
ventes eller haabes saa pludselig en Foran-
dring? Det Onde er ikke kommet paa een Dag,
meget mindre, at det Gode saa hastigt skulde
komme. Et gammelt frugtbart Træe er meget

snarere oprydbet, end et nyt ligesaa frugtbringende igjen er frembragt. Men desuden tør det vel heller ikke antages, at alle de ansatte Religionslærere i slig Henseende ere komne tilbage. Nogle ere vel endnu ikke selv besjelede af en levende Troe paa det Guddoms Ord, som Bibelens hellige Bog indeholder; men hvorledes er det mueligt, at give andre det, man ikke selv besidder? Om endog den forandrede Tone bragte os til at forandre vore Ord, saa vilde dog disse være uden Aand og Kraft. Den Vantroende skal ikke røres og overbevises ved slig Tale, og den som selv føler Troens Kraft skal letteligen kjende, at det er Ord uden Betydning, og vi skulle saaledes hverken drage disse eller hine til os.

Hertil kommer fremdeles, og det er en særdeles vigtig Aarsag, hvorfor saa Mange udeblive fra den offentlige Gudsdyrkelse: at Sandseligheden har tiltaget ligesaa meget, som Troen har aftaget. Som stigende Sandselighed og Vellyst affødet Vantro, saa er denne igjen en frugtbar Moder til stedse voxende Sandselighed, saa at de staae i Vexelvirkning med hinanden. Jeg behøver ikke at føre noget Beviis for en Sag, som Erfaringen

noksom stadfæster og som er almindeligt tilstaaet. Det var derfor en naturlig Følge: at ligesom Vantroen udbredte sig i Menighederne, saa maatte Sandselighed, Forlystelsessyge og Vellyst mere og mere tage Overhaand; Folket, som ikke mere hungrede og tørstede efter Guds Rige, efter Sjelenes Frelse, efter det aandelige Gode, maatte hungre og tørste desto heftigere efter at tilfredsstille Kjødets Begjerligheder; og saaledes er det virkelig gaaet. Villige Haandlangere, som ligeledes tragtede efter kjødelig Glæde, eller haabede at lønnes med Rigdom, Ære eller Bifald, gjorde alt muligt, for at ernære, vedligeholde og tilfredsstille den opvakte Lyst. Skuespil, Gjøglerier, Glædskabssamlinger, Lystpartier, Maskerader, Baller, offentlige Beværtningssteder, allehaande Pragt og meget deslige mangfoldiggjordes dagligen, indtil deres Navne bleve Legio og deres Antal næsten var utalligt. Enhver Kjøbstad, ja, enhver ussel Flække fik sit offentlige eller private Theater; Linedandsere, Taskenspillere, Bjørnetrækkere og Bierfidlere gik omkring for at forlyste det forlystelsessyge Folk, fandt allevegne en riig Næring og erhvervede sig omsider Borgerskab for at drive sligt et Væsen. Gjestebude

og store Sammenkomster fandtes ikke allene i Borgen, men og i Hytten; selv Bonden og Huusmanden lærte at gjøre Partie til Dyrehaugstourer og deslige Lystreiser, endog Maskerader og Baller besøgtes undertiden af dem, deres Børn og Tjenestefolk; Almuen indfandt sig jevnligen for at smage Restaurateurers, eller Telteværters Nektar og Ambrosia. Den pønsede paa at tilveiebringe udvortes Glimmer og at fare frem med Pragt, kort sagt: man søgte og man fandt overalt Næring for sine Lyster. Endog Landsbyerne havde deres saakaldede Klubber, Spille- og Kline-Gilder, Dandseboder og det som endnu var værre, hvilket jeg her ikke vil nævne; thi næsten Enhver rakte Haanden til at skabe og tilbyde Folket de saakaldede Glæder. Pædagogerne pønsede paa dagligen at deelagtiggjøre deres Opdraglinge i denne nye Art af Lyksalighed. Skribenterne roste og ophøiede de Fornemmere og Rigere, som vidste at mangfoldiggjøre de Ringeres og mere Uformuendes Nydelser; de Ophøiede og Formaaende gjorde Indretninger og bekostede Foranstaltninger, som havde sligt til Hensigt *),

*) Ikke er det med det Sagte min Hensigt at dadle det, om Nogen gjorde sig Umage for at

selv Øvrighedspersoner og Lærere saae maaskee her og der igjennem Fingrene med Lovens og Religionens Overtrædelser, for ei at betage Andre den Nydelse, efter hvilken man selv tørstede; og overalt smigrede man sig selv og Andre med den Undskyldning, at man ved Tilveiebringelse af Forlystelser, ja! ved at taale nogle Overtrædelser, skulde afholde Mængden fra de grovere Laster og Forbrydelser. Man skjenke deres Underordnede enkelte, ukunstlede, naturlige Forlystelser (helst under Foresattes Opsyn); thi saa vist som Mennesket har en fornuftig Sjel, saa vist har det og et Legeme, begavet med Sandser, formedelst hvilke det kan og bør modtage Glæder; Religionen selv misbilliger ikke disse; kuns den utallige Mængde af saadanne Forlystelser, hvilke friste og forføre til en overdaadig Nydelse, kuns den ivrige Bestræbelse for at opfinde og udbrede nye og hyppige Anledninger til sandselig Fryd, og det især paa den til Herrens Priis helligede Dag, besynderligen hiine kunstlede og i Virkeligheden smagløse Glæder, som endog aflokke Hoben en ikke ubetydelig Deel af dens Fortieneste: dette er hvad jeg dadler, fuldeligen overbeviist om, at saadant sløvajør, eller endog fortærer Aanden, og ophidser Kjødets Begjerligheder.

glemte at sandselig Lyst er et bundløst Svælg, der kræver flere og flere Offere, jo flere man skjenker det, og aldrig nogensinde kan mættes. Den kan kjedes ved sine Nydelser, kuns ikke nogensinde tilfredsstilles.

Men hvorledes kunde det blot tænkes, at Folket, saaledes fordærvet, endnu flittigen skulde helligholde Søndagen i Guds Huus? Dersom man og havde saa megen Agt eller Godhed for Stedets Præst, som i et eller andet jordisk Anliggende kunde være til Tjeneste, at man igjen vilde vise ham en Høflighed, ved at komme i Kirke, saa forstaaer det sig dog selv, at sligt ei maatte skee paa Forlystelsens Bekostning og altsaa ei kunde skee ret hyppigt. Saaledes slutte vi, og Erfaring stadfæster Slutningens Rigtighed. Jeg har selv saare ofte modtaget den Undskyldning, at man den eller den Dag ei kunde, hvad man dog gjerne havde villet, komme i Kirke; thi man skulde i Selskab, eller man var indbuden til en Lystreise eller noget saadant; og der er ingen Aarstid, da jeg tæller færre Tilhørere i Lyngbye Kirke, end naar Dyrehaugens, for ethvert alvorligt, tænkende Menneske væmmelige, Glæder raabe: "kom"! At her gives Nogle, som

gjøre en Undtagelse, det bør jeg med Glæde tilføie for ei at misforstaaes. Og at Landet endnu har Menigheder, som jevnligen helligholde Søndagen i Gudshuus, det veed jeg; men jeg veed ogsaa, at det kuns er der, hvor hiin falske Oplysning om Kjødets mangfoldige Nydelser ei naaede hen. Paa de allerfleste Steder er Klagemaalet almindeligt og jo nærmere en Stad, des stærkere lyder det og. Lad Prædikanten der være nok saa god og nok saa christelig; hans Prædiken besøges dog ikkuns jevnligen af nogle Faa, som ere undgangne den overhaandtagende Fordærvelse. For Mængden har han ingen Glæder at frembyde; thi de Aandelige ere den usmagelige, og de Sandselige finder den langt overflødigere uden for Kirken.

3) Under de anførte Omstændigheder, er det uventede Messefald og enhver Afvigelse fra det bestemte Klokkeslet, til hvilket Gudstjenesten skulde begynde, iblandt de Aarsager, som afholde Mange fra at bivaane de offentlige Forsamlinger i Kirken. Man er just ikke saa meget begjerlig efter at komme i Gudshuus, man føler ingen aandelig Hunger og Tørst efter at mættes og vederqvæges ved det Ord, som der forkyndes. Imidler-

tid faaer man dog undertiden det Indfald, at man skal tage til Kirke, og maaskee en god Følelse der kunde vækkes, hvilken siden vilde bære Frugt; men hvad skeer? Veiret er ublidt, Veiene slemme eller der er en Lystighed i Sognet eller i Omegnen, der komme da ikke flere, end 3 à 4 Mennesker, Kirkebetjenterne finde det upassende at holde Gudstjeneste for saa faa, disse faa reise med uforrettet Sag hjem igjen, ærgre sig over at have reist forgjeves, love og holde Løvtet: "at de ei saa snart skulle komme igjen." Sligt rygtes i Menigheden, og nu tænker enhver, naar det regner, blæser ꝛc.: "i Dag komme Faa eller Ingen i Kirke, der holdes ingen Gudstjeneste" og den, der vilde kommet, bliver da i det Sted hjemme. Det er intet Hjernefoster, jeg her fremstiller for mine Læsere; men det er den virkelige Erfarings-Sandhed. Ofte har jeg fra flere forskjellige Sogne hørt de bittreste Klager over sligt Messefald. Endog de, som notentes volentes have givet en Art af Samtykke til en Dags Messefald, fordi der kuns vare meget faa samlede ved Kirken, have dog siden besværet sig derover og forsikkret mig, at de af den Aarsag ei gik i Kirke. O! maatte jeg dog, ved at be-

kjendtgjøre dette for dem iblandt mine Embedsbrødre, som maaskee ere ubekjendte med det uventede Messefalds Virkninger, vække den Beslutning, at de aldrig ville ophæve nogen Gudstjeneste, saalænge der er eet eneste Menneske, som er kommet for at bivaane den! Og, hvorfor skulde jeg ikke ret gjerne synge og bede eller prædike i Kirken, saa længe der blot er een, som gjør fælleds Sang med mig, eller ønsker at høre det Guddoms Ord, jeg har at forkynde? Er da een Sjels Opmuntring, Trøst eller Frelse ikke vigtig nok? Eller har da ikke Jesus, som selv ofte talede til een Synder, lovet: at hvor 2 eller 3 ere forsamlede i hans Navn, der vil han være midt iblandt? Det er jo dertil og saare let, at holde den Prædiken, som jeg dog maae have lært, førend jeg veed, at der komme Faa til Kirken. Det er vel ei heller alle Degne, Kirkesangere eller Skolelærere, som ansee det for en Lykke at være frie for Overværelse ved Gudstjenesten, og altsaa skal det Tilfælde neppe engang kunne indtræffe, at der kuns er een som vil høre. Gud være hjerteligen takket, at jeg endnu aldrig har oplevet det enten i mine forrige Sogne eller i Lyngbye, naar jeg undtager Fastelavns Søndag i Aaret

1799, da et overordentligt Snefog gjorde det næsten umueligt for Nogen at komme ud af sin Dør, og Snee i store Driver havde tilspærret Kirkeporten, saa at Ringeren maatte stige over Muren, for at komme til Kirketaarnet. Men, skulde jeg, det Gud fremdeles forbyde, opleve det, da er det mit faste Forsæt, saalænge jeg har een, var det ogsaa kuns een af Kirkebetjenterne, som vil høre mig, da vil jeg holde min Andagt med denne ene og prædike for ham. Jeg skal da i det ringeste være fri for den nagende Tanke, at jeg selv har viist mine Tilhørere fra Kirken.

Hvad jeg har sagt om det uventede Messefald, det gjelder og tildeels om Afvigelsen fra det Klokkeslet, til hvilket Gudstjenesten skulde begynde. Ret vel veed jeg af egen Erfaring, at den Præst, som har tvende Sogne, kan ikke altid med Nøiagtighed møde i den sidste Kirke til det bestemte Klokkeslet; mange, uforudseete Embedsforretninger paa det Sted, hvor der er først Tjeneste, kunne ophølde ham over Tiden; men dog kan der gjøres noget i denne Henseende. Først at man tillyser Sidsttjenesten en halv eller heel Time silldigere, end man efter Rimelighed vil kunne komme, og da bruger

Mellemtiden til at hvile; thi for alting bør man ei begynde tidligere, end tillyst er, og dernæst, at man aldrig lader sig ved noget andet, end virkelige Embedsforretninger, eller det, der er ligesaa uundgaaeligt og vigtigt, afholde fra at komme til rette Tid. Til første Tjeneste, og hvor man kuns har een Kirke, kan og bør man altid være nøiagtigt til det bestemte Klokkeslet i Kirken, og dette bør, saa vidt muligt, altid være det samme, og ei, uden Nødvendighed, ved en Tillysning, som maaskee ikke kommer til Alles Kundskab, forandres.

At slig Nøiagtighed ikke allevegne iagttages, er vitterligt nok. Det er undertiden Kirkebetjenternes Magelighed eller Mangel paa streng Orden; det er og undertiden en ilde forstaaet Høflighed eller en upassende Opmærksomhed for nogle Menighedslemmer, som gjør at Afvigelse finder Sted. Jeg mindes en Mand, som svarede mig selv, da jeg sagde ham, at Tiden var forløbet, og at Menigheden ventede: "da faaer den blive, til jeg har spiist "Frokost" (et Arbeide, som medtog en Times Tid); og jeg veed et Sted, hvor man tøvede til alle de, som ventedes i Kirken for at communicere,

vare samlede, hvoraf fulgte, at Nogle sadde flere Timer, endog i Vinterens Kulde, inden de Sidste indfandt sig. Gudstjenesten begyndte paa slige Dage undertiden et Par Timer sildigere, end efter Bestemmelse. Hvor saadanne Afvigelser finde Sted, der hedder det gjerne: "Man kan ei taale at sidde saa længe i Kirken," eller endog, som her og der bruges, staae uden for i Regn eller Snee og Blæst, man bliver da hellere borte, eller man tænker: "I Dag begynder det vel ei saa tidlig, sidst maatte man vente længe"; og nu kommer man for sildig. Nogle have og en halv eller heel Miil at reise til Kirke, og det er da ikke underligt, paa en Tid, da Begjerligheden efter at høre Guds Ord er svækket, at man under slig Uvished forsømmer oftere, end man ellers vilde. Ere Kirkebetjenterne nøiagtige i Henseende til Tiden og uden Undtagelse begynde til det bestemte Klokkeslet, vil sligt sikkerligen, naar alt Øvrigt er som det bør være, vinde flere Kirkegængere.

Exemplet som gives af nogle Fornemmere, mere Oplyste og overalt af dem, der have en Art af større Agtelse i Menigheden, er en nye Aarsag, hvorfor Mange udeblive fra den offentlige

Gudsdyrkelse. Bliver Herremanden, hans Frue og Børn, eller hans Officiantere, som ofte skeer, borte fra Kirken; er det maaskee og en stor Sjeldenhed, at de sees i Helligdommen, eller boer der i Menigheden en Lærd, eller blot en cultiveret Mand, som ei gaaer i Kirke; saa er det meget begribeligt, at Exemplet smitter og at Almuen tænker: "Hiine maae dog forstaae hvad der er Ret og Pligt; kunne de blive borte, saa kunne vi det og." Saaledes forføres den ene efter den anden, indtil Forargelsen gaaer fra Herren til Bonden, fra denne til Tyendet og Dagløneren. Kjøbenhavnsegnen afgiver i denne Henseende et meget talende Exempel. Her, hvor saa mange Lystende deels eie og deels leie Sommerboliger, (hvis Navne selv i Almindelighed hentyde paa Tidens Aand, da næsten alle kaldes "Lyst"), og hvor disses Brugere, *nogle faa Undtagelser* fraregnede, hendrive Søndagen og de flere Helligdage i lutter sandselige Nydelser, uden engang at bivaane den offentlige Gudsdyrkelse, der er Kirkegangen under forresten lige Omstændigheder i høiere Grad, end andensteds i Landet forsømt; thi den store Mængde retter sig efter de mange forføriske Exempler, som a-

hine letsindige, forlystelsessyge Verdensmennesker ugentligen gives dem. Dog, Almuen har ikke noget stort Begreb om de fleste lusterende Herskabers Gudsfrygt eller priisværdige Forhold; thi alt hvad den af Erfaring kjender til deres Liv og Levnet er: at de forlyste sig; farligere og mere smittende er derimod Exemplet af Informatorer, Skolelærere, Kirkesangere og Præstens Familie.

Dersom Præsten selv, naar det kan lade sig gjøre, forsømmer Guds Huus, dersom han haster til sin Eiendomsgaard, til sit Lystparti, til en oeconomisk Reise, eller han sidder hjemme og røger sin Pibe o. s. v., medens en Studiosus prædiker for ham; saa er naturligviis dette Exempel det værste; thi naar den Mand, hvis hellige Kald det er at fremme Folkets Andagt, selv viser Foragt for denne, saa er det tilforladelig ikke underligt om Folket lærer af ham, ja! slig en Menighed, der ligner Hjorden uden Hyrde, maae vel endog snart komme i den Formening, at Kirken er et gammelt Huus, der ei længere bør besøges, efterdi Præsten, som bedre maae kjende Guds Villie, helst bliver borte derfra, naar Nødvendigheden ikke byder ham at komme; men, jeg forbigaaer

Præsten, efterdi han sieldent, især nu da Seminaristerne ere komne i Studenternes Sted, kan blive borte fra Kirken, og denne Forsømmelse altsaa er langt fra at høre til de almindelige; jeg nævner derimod Informatorer og de Flere, som i Menigheden have nogen Deel i Lære-Embedet. Om disse Personers Oplysning og om deres Kalds Vigtighed har Almuen dog ikke saa ringe et Begreb, og den troer fuldkommen, at den ei kan gjøre bedre, end træde i deres Fodspor. Naar derfor Informatoren paa Herregaarden, eller selv i Præstens Huus forsømmer Kirken — den Person, der skal veilede de Umyndige til at kjende og frygte Gud, ja! der muligt selv tænker paa at vorde Præst— eller Skolelærereren og Kirkesangeren, som jevnligen forklarer Barnet eller Ynglingen: at Christi Ord bør boe rigeligen iblandt os, saa at vi lære og paaminde hinanden med al Viisdom og istemme aandelige Sange for Herren; naar slige Personer sieldent komme til Guds Huus, uden Nødvendigheden kalder dem, eller de betragte det, som en Frihed og Lettelse i deres Arbeide, at de kunne skiftes til at være nærværende ved den offentlige Cultus, saa fø-

ver dette jo aabenbarligen dertil, at menig Mand anseer alle hiine Underviisninger og Formaninger til at gaae i Kirke o. s. v. for en reen Formalitet, for Ord uden Betydning, for Noget, som ifølge Embedsmedfør maae siges; men som Vedkommende slet ikke mene, og man følger da Exemplet, uden videre Eftertanke.

Jeg har og nævnet Præstens Familie, jeg mener især hans Hustrue og Børn. Dersom disse forsømme Guds Huus, hvilket desværre skeer mange Steder, saa er det slet ikke besynderligt, om Almuen tænker og siger: "ja! Faer er nødt til at komme i Kirke, men han viser os ved sin Kone og sine Børn en anden Vei"; thi den mener jo ikke uden Grund, at hans Hustrue, efter Rimelighed, stemmer overeens med ham i Tænkemaade og Forhold, og den troer vist, at han som Fader kunde, om han vilde, formaae sine Sønner og Døttre til jevnlig Kirkegang. Præstens og hans Families Exempel har derfor omtrent samme Indflydelse, og kan ikke andet, naar det er slet, end bidrage til Kirkegangs Forsømmelse.

) Endnu troer jeg at burde nævne een Aarsag, hvorfor saa mange udeblive fra den offentlige Gudsdyrkelse, den træffer især Mandkjønnet,

som og i Forhold til Vei og Veirligt med flere Omstændigheder, paa Landet er langt forsømmeligere end Qvindekjønnet. Det er denne: Garnisonstjenesten, i hvilken næsten alle unge Karle tage Deel, afvænner dem gandske og aldeles fra at søge Gudshuus, og giver dem en fuldkommen Afsmag for den offentlige Dyrkelse.

Vel veed jeg, at der efter Reglementet skal være Kirkeparade, hvor der ligger Militair; men deels kommer det an paa Cheferne, ja! vel endog paa subalterne Officerer om og hvor ofte Reglementet efterkommes, og deels er Kirkeparaden, især saadan, som jeg kjender den fra Krigsdagene, langt fra at være hvad den burde være, og saare langt fra at fremme Lyst til at besøge Guds Huus. Jeg kan bedst tale om det, jeg selv har erfaret. Her laae i Krigsdagene næsten altid Feldtpræst i Lyngbye, og her var stedse Militair; 3 à 4 Gange aarlig fandt Kirkeparade Sted; (dog Hans Høihed Prinds Christian fremskyndede den i de Maaneder naar han var her; saa at den holdtes noget jevnligere, hvilket jeg hørte af Feldtpræstens egen Mund). Kirkeparaden bestod da deri: at den gemene Mand, Underofficeren iberegnet, gik efter Commando halve eller hele Mil

mødte hos Esqvadrons- eller Compagnie-Chefen, blev strengt mønstret i Henseende til Orden og Reenlighed, straffedes for forsømt Pudsning, og marscherede i Kirke, hvor et Stykke af den holsteenske Kirkeagende oplæstes; (man kunde ved den Leilighed ikke andet end tænke paa den tydske Præstes Udsagn: "Da kommen die Herren und machen ein frostiges Gebeth in einen warmen Hut)" dernæst blev sjunget een Psalme, uden Orgel og Spil, hvorpaa Præsten prædikede, og derefter sluttedes der med en kort Psalme, hvorpaa Paraden skiltes ad Enhver løb til sit Qvarteer. Jeg saae sjeldent en Officeer i Kirken. Den gemene Mand var der efter Befaling og blev langt hellere bort, naar han turde; jeg spurgte de hos mig Indqvarterede: "hvorfor"? og fik til Svar: "for den strænge Pudsnings Skyld.": Men, kan man troe, at slig Kirkegang skulde vække Lyst til at besøge Guds Huus, saa kan man og troe alting *). Imidlertid gaves der og

*) At Kirkeparaden vel indrettet og udført kan have sin store Nytte, det er jeg langt fra at nægte. Jeg kunde umueligt ønske den afskaffet; men ønsker den meget mere oftere afholdt, end det nu paa mange Steder skeer.

Steder, hvor Kirkeparaden ikke alene reent ud forsømtes; men vel endog haanedes og spottedes, om ikke af de Foresatte, saa dog af fordærvede Jevnlige. Jeg havde til Exempel en Sommer faaet en dansk Husar til Hjelp ved mit Markarbeide de Dage, han var fri for Krigsøvelser. Karlen var flittig, villig og ordentlig, men gik aldrig i Kirke; jeg formanede ham til at komme, men forgjeves; jeg erklærede, at jeg ikke vilde beholde ham, derfom han slet ikke gik i Kirke, og uagtet han ytrede Glæde over at have stadigt Arbeide hos mig, valgte han dog det første, og forlod min Tjeneste, fordi han frygtede sine Kammeraters Spot, om de hørte, at han gik i Kirke! Jeg spurgte: om de da aldrig søgte Guds Huus? hvortil jeg fik Svaret "nei"!

Veed man nu desuden, at Soldaten almindeligen i Garnisonstjenesten forføres, som Professor Gamborg paa det anførte Sted siger, til Lediggang, Drukkenskab, Løsagtighed og Tyverie; saa er det let begribeligt, at han, tilbagegiven til Landsbye-Menigheden, vist ikke bliver nogen flittig Kirkegænger, rimeligviis forhaaner og forfører han endog de Yngre, som endnu ikke have faaet hans falske Oplysning;

men ifølge det fordærvede Hjertes dybe Vanart letteligen inddrikke den Forgift, han byder dem.

Saaledes haaber jeg, vel ikke at have udtømmet den Materie, som det opkastede Spørgsmaal gav mig Anledning til at behandle; men dog at have leveret et Bidrag til Besvarelsen, hvilken mueligt Nogen anden, som jeg ønsker, vil levere fuldstændigere.

V.

Samlinger til det protestantiske Missionsvæsens og Bibeloversættelsernes nyeste Historie.

Ved

Udgiveren.

Anden Samling, indeholdende Africa, America og Australien.

Africa.

Denne Verdensspart, i hvis Ørkener Culturens og Humanitetens skjønne Planter synes ligesaa lidet at ville trives, som Palmetræet, tæller dog allerede (Øerne medregnede) fem Bibelselskaber og henved en Snees evangeliske Missioner (ei at tale om de ældre katholske Missionsanstalter og Ser-

ningerne af den gamle christne Kirke i Nord=Africa). Som Hovedpunkter, hvorfra begge de menneskekjerlige Foreninger virke, ville vi mærke Capstaden og Sierra Leona. Paa Cap besørger Missionæren Hr. Thom det britiske Bibelselskabs Uddelinger saavel iblandt de europæiske Christne som iblandt Hottentotter og andre Indfødte, der undervises af Missionærerne. Selv prædiker han 3 eller 4 Gange om Ugen for en stor Forsamling, især af Krigsfolk. De have sammenskudt 700 Rdlr. til Bedste for Missionsvæsenet. Han bevidner at Hottentotterne ere i Stand til at fatte de christelige Lærdomme, og at mange af dem ere allerede vel underviste deri. Det londonske Missionsselskab tager sig med særdeles Iver af disse raae Folkeslag. For dets Regning foretog Hr. Campbell sig i A. 1813 en Reise igjennem det sydlige Africa for at besøge de gamle og udsee beqvemme Steder til nye Missionsanlæg. Hans Beretning er i det Hele taget glædelig, som mine Læsere ville see af følgende Udtog.

I Bethelsdorp fandt han dyrket Agerland at strække sig to engelske Mile paa begge Sider af Floden, og iblandt de Indfødte adskillige Smedde, Tømmermænd, Kurvemagere, Dreiere o. s. v. Horngvægets Antal var steget fra [illegible] til [illegible].

Christendommen havde vakt hos dem ei alene Arbeidsomhed men ogsaa Velgjørenhedens skjønne Frugter. For Fattige og Syge var der oprettet en Kasse og man havde besluttet at bygge et Fattighuus. Ogsaa var her stiftet et Hjelpe-Missions-Selskab iblandt Hottentotterne. De Mænd, som forestaae denne vigtige Anstalt, ere DHrr. Read, Messer og Corner.

Herfra drog Campbell gjennem en næsten ubeboet Landstrækning til Grændsen af Caffernes Land, for at udsee tvende Pladser til den besluttede Mission i Zurevell, nær ved den store Fiskeflod, hvortil Regjeringen havde lovet det fornødne Land. Siden tog han Veien mod Nordvest til Graaf Reinet, hvor han havde den Glæde at see velsignede Frugter af Miss. Hr. Kicherers Wirksomhed. Han traf her Hr. Burchell, en Botaniker, som længere end nogen Europæer tilforn havde opholdt sig i Syd-Africa. Af ham fik Hr. C. tilforladelig Underretning om, hvorledes han skulde indrette sin Reise, hvorpaa han begav sig til Orangefloden. Kicherer og andre Venner ledsagede ham til Coloniens Grændse, og prædikede hvor Leilighed gaves. Nogle af Hedningene hørte nu for første Gang Guds Navn, og deres Sprog manglede følgelig Ord til at betegne ham med.

Omsider naaede han den yderste christelige Colonie, dengang kaldet Klaar Vater, siden Griqva Town, hvor Brødrene Anderson, Kramer og Janz arbeidede i Viingaarden. En Tidlang lykkedes det dem kun at omvende faa. Folket vilde nødig give Slip paa sin omvankende Levemaade. Colonien bestod i A. 1712 kun af 7 til 800 Personer; men efter Campbells Besøg er Værket gaaet bedre fra Haanden: 50 Griqvaer, og deriblandt nogle af de værste blandt Folket, have ladet sig døbe og viist Anger. De ældre Omvendte ere blevne oplivede ved deres Exempel. Fire af de Indfødte, som vare Mænd af prøvede Gaver, ere udvalgte til Præster, for at undervise Omegnens Beboere. Ogsaa Anderson og Janz gjøre Excurser til Udposterne. Den sidste beklager Tabet af sin Hustru, som var en omvendt Hottentot, der ved sin Forstand og Sprogkundskab var Missionen meget nyttig. Man havde gjort Regning paa hende til Underviisningen i Latakoo, hvilken Stad Campbell naaede efter 10 Dages Reise. Den indeholder over 1500 Huse og 8000 Indvaanere. Da han i en Audients bad Fyrsten om Tilladelse til at sende Missionærer did, gjorde denne først nogle Indvendinger, men efterat disse vare løste, sagde han: Send dem og jeg vil blive

en Fader for dem. Ifølge det londonske Missionsselskabs 21de Raport afgik 1815 fire Missionærer fra England med deres Koner til denne nye Colonie. Norden for den skulle, efter hvad C. erfarede, boe 20 Folkestammer, som tale eet Sprog og have Tilbøielighed til Cultur. Hans Hjerte fyldtes af det gladeste Haab ved denne Tidende.

Fra Latakoo fortsatte han Reisen Øster paa, og efter fire Dage naaede han en Stad i Corannas ved Navn Malapeetzes, som ingen Europæer før havde besøgt. Høvdingen og de fleste Indbyggere gave deres Samtykke til at ville modtage Missionærer. Samme Held havde Campbell hos Buskmænnerne. Da han reiste videre mod Syd, traf han ved en Kilde paa Makoon, Chef for Buskmænnerne i denne Deel af Africa. Skjøndt han aldrig før saae en Europæer, gav han dog Tilladelse at anlægge en Mission i hans Land, hvilken nu er stiftet ved Vanderwalts Kilde og er saameget vigtigere, som dette vilde Folk hidindtil har labet de Blanke og lagt mange Hindringer i Veien for Missionsvæsenet i disse Egne. Makoon synes at røbe god Forstand og da han i Forening med fem hundrede Buskmænner (maaskee var aldrig tilforn saamange samlede i et fredeligt Øiemed) forblev paa Pletten indtil Missionæren an-

kom, iklæde Hr. Smit, hvem Selskabet havde udkaaret, til denne vanskelige Post.

Fra hiin mærkelige Kilde, hvorfra i Fremtiden Livsens Vand skal udstrømme til de omkringboende Hedninger, foretog Hr. C. sig en ganske ny Reise imod Vesten, tvert over det faste Land, følgende for det meste Løbet af den store Orange-Flod. I Colonien Pella, beliggende i Landet Namaqvas, fandt han Missionærerne Albrecht, Schmelen og Ebner, med hvilke han aftalte 1) at Schmelen skulde gjøre en Reise til Mundingen af den store Flod for at undersøge om Transporten fra Cap hertil var mulig ad Søveien, hvilket vilde blive til stor Fordeel for Colonisterne, og da tillige undersøge Landet Store Namaqvas og Demara. Denne Reise er foretaget, men Beskrivelsen derover endnu ei kommet mig til Hænde. 2) At Missionærerne fra de forskjellige Stationer i Syd-Africa skulde holde en aarlig Sammenkomst paa et midtveis liggende Sted for at underrette hverandre om Udbredelsen af Guds Rige i Africa, om Vanskelighederne, de havde forefundet, og de beqvemmeste Midler til at fremme den gode Sag. Ogsaa dette er iværksat: paa det første Møde i Graaf Reynet førte Hr. Kicherer Ordet, til stor Opmuntring baade for Lærerne og de øvrige Til-

Indtryk denne Høitid har gjort, kan slut
at til Missionsvæsenet indsamledes ved
Daler; og et Hjelpeselskab indrettedes, ti
der subscriberedes med 300 Daler, og bla
Bestyrere ere 12 Indfødte. Kort efter at
Viingaard havde faaet denne Udvidelse, a
Cap fire nye Missionærer, DHrr. (
Williams, Barker og Hamilt
hvilke de Tre besidde tillige mechaniske Ku
heder: en stor Anbefaling hos et saa udyr
I en Tid af 3 Maaneder havde over 50 N
ladet sig døbe, hvoriblandt vare 2 Tol
Høvding.

De øvrige Missioner i Syd-Afr
Bethesda, beliggende ved den store Fl
veis imellem Griqva Town og Vestkysten.
bestaaer af Orlammer, Korannaer og Busk

siden have Udsigterne oplivet sig; og mange af det troveragtige Folk have spurgt: "hvad skulle vi gjøre for at blive frelste"? Omtrent 50 have bevidnet deres Tro paa Christum og ere døbte. Denne Station er af megen Vigtighed med Hensyn til de paatænkte Missioner i det indre Africa.

En anden ny Station er Theopolis, faa Dages Reise Norden for Bethelsborp, paa Grændsen af Caffernes Land. DHrr. Ulbrecht og Bartlet have tilligemed endeel af Folket fra Bethelsborp boet her i nogen Tid, og anlagt deres Huse i en Fiirkant ved Bredden af en Flod, samt opbygget en Kirke, hvis Præst Hr. Ulbrecht er.

Nærmere ved Cap ligge Missionerne Stellenbosch (Forstanderen er Hr. Bakker), Tulbak (Forstanderen Hr. Kramer), Zuurbrak (Forstanderne ere De Herrer Seidenfaden og Wimmer), Hooge Krall eller George (Herr Pacalt), Rodezand (Herr Voß). Paa alle Steder fremmes det vigtige Værk; og Bibelselskaberne give det nu et kraftigt Stød fremad. I Colonien Caledon er et Hjelpe-Bibelselskab oprettet 1816, som strax indsendte til Moderselskabet i London 198 Rigsdaler, for hvilke Bibler og N. Tr. i passende Sprog ere det tilstillede. Allerede tidligere var en saadan Transport

ankommen til Bethelsdorp, skjøndt langt fra ikke tilstrækkelig til de Mange, saavel Børn som Voxne, der allerede kunne læse. Den første Dag, da 50 Bibler skulde uddeles, havde Hr. Read i sin Skole henved 200 Børn, hvilke paa en halv Snees nær kunde læse i Bibelen. Ogsaa adskillige ældre Hottentotter vare tilstede ved denne Uddeling, iblandt dem en Mand paa 50 Aar, ved Navn Samson, som udbrød ved Synet af Biblerne: "Disse ere de Vaaben, som ville erobre Africa: Bibelen har erobret mig." Han fik en Bibel af den afdøde Dr. van der Kemp; men den er nu fast opslidt, da han daglig læser deri. De første, som kjøbte en af de oversendte Bibler, var en Hottentat paa 40 Aar, som nylig havde lært at læse. En saadan Bibel koster 5 Rdlr. og et N. T. 10 Skilling hollandsk. De behøve sjelden at uddele dem uden Betaling *).

Vi komme til det andet Hovedpunkt, hvorfra Culturen synes at ville udbrede sig, skjøndt langsomt, over Africa, Sierra Leone, det engelske Folks Yndlingscolonie, som dets Stolthed. Anlagt til Slaveriers Afskaffelse og Menneskerettighedernes Haandhævelse, maatte denne Nybyggerstad nødvendigen blive vigtig ogsaa i Christendoms-

*) V. 13th Report of the British Bible Society, App. pag. 55.

mens Annaler. Under 6te Juni 1816 indberettede Gouverneuren, Mac Carthy, at et Bibelselskab havde dannet sig for Halvøen Sierra Leone og alle de britiske Colonier paa Vestkysten af Africa, og ledsagede sin Beretning med et Sammenskud af 211 Pd. Sterl. Da Regjeringen her anvender endeel paa Oplysningsvæsenet, ere her færre private Lærere. Ogsaa indtraf visse Uheld i Begyndelsen. I Octbr. 1797 afseilede 6 skotske Missionærer til Fullaernes Land; men tre af dem døde kort efter Ankomsten, og de øvrige saae sig nødsagede til at vende tilbage. Dog har man ikke opgivet Forsøget; men kun fra Præsten Hr. Bickersteth og fra Missionæren Hr. Nylænder har jeg fundet Efterretninger. Den Sidstnævnte melder under 18 Febr. 1815, at adskillige Muhamedanere have anmodet ham om arabiske Bibler og anfører en Samtale, han har havt med en af disse, som var vel bekjendt med det N. T. og som tilstod, at de hvide Mænds Bog var bedre end Mandingo-Mænds Bog (Koranen) *) Hr. Bickersteth fandt ligemaade de Mandingoer, som forstaae Arabisk, meget begjerlige efter Bibelen. En Høvding tilbød ham at ville uddele denne. Med en Mandin-

*) 12th Report App. p. 94.

ger, som kjendte Koranen, men tillige paastod, at denne Bog tillod ham at tjene Penge vedbli... havde han følgende Samtale: B. "Du har ... hvide Mænd en Bog, som er kommen fra Gud ... som siger dem, at Løgnere komme til Helvede ... Mand. "Hvoraf kommer det da, at saa mange hvide Mænd lyve"? B. "Kan Du sige, at Missionærerne og de andre hvide Mænd, som elske ... Bog, lyve"? Mand. "Du taler sandt. Kan ... da give mig den Bog. Jeg gaaer nu hjem og vil gjerne tage den med mig for at læse deri" *). ... lignende Optrin forekomme ikke faa, hvilke bevise, hvor meget Bibeloversættelser i Hedningenes Tungemaal befordre Christendommens Udbredelse.

Men idet Englænderne saaledes stræbe at aabne nye Veie i Africa for Aabenbaringen, ... glemme de ikke de Lande, over hvilke Evangeliets Lys tilforn har skinnet. Iblandt disse indtager Habessinien den første Rang, forbi det christne Navn her endnu holdes i Ære. Hr. Asselin, fransk Chargé d'Affaires i Cairo, opmuntrede derfor det engelske Bibelselskab til at lade Bibelen trykke paa æthiopisk til Brug for de gudfrygtige Habessinier, hvis Præster, skjøndt ellers temmelig uvidende

*) V. 18th Rep. App. pag. 54.

ikke ere indtagne imod Bibeloversættelser. Dette er ikke alene skeet, men der arbeides endog paa at bekjendtgjøre Hr. Asselins nye Oversættelse i det amhariske Sprog; hvilket har sit Navn af Kongeriget Amhara, men, efter Silvester de Sacy, forstaaes det over hele Habessinien. Denne Lærde har meddeelt Bibelselskabet følgende Oplysninger: Hvad vi kalde Æthiopisk, hedder blandt Habessinierne Lisana Gheez d. e. Rigets Sprog; men det har egentlig hjemme i Provindsen Tigris, hvori den gamle Hovedstad Axum laae. Det var Habessiniens almindelige Sprog indtil Axum ophørte at være Kongens Residents og Regjeringen kom i Fyrsters Hænder, som talede den Amhariske Dialekt. Dog vedblev det Æthiopiske at være det eneste Bogsprog, imedens det Amhariske kaldes det kongelige, fordi det tales af den regjerende Familie. I denne Amhariske Dialekt var dog enkelte Stykker af Bibelen tilforn oversat af jesuitiske Missionærer; men intet deraf var kommet til Europa. Hr. Asselins Oversættelse anbefales af Sacy *).

Inden vi forlade Africa, maae vi endnu tilføie, at Bibelselskaber ere stiftede paa Øerne St.

*) 12th Report. App. pag. 157—159.

Mauritius, Bourbon og St. Helena. Fra den første indkom i eet Aar 220 Pd. Sterl. for Salget af Bibler og N. T. Der bestaaer ogsaa en Mission under en i England dannet Franskmand, Le Brun. Paa Madagascar agte Englænderne at anlægge en Mission.

America.

At den nye Verden i Cultur er ilet saa langt forud ei alene for Africa men endog for den store Deel af Asien, skyldes vel flere Omstændigheder, saasom Landets naturlige Frugtbarhed (hvori Asien dog ei viger for det) de store Floder, som gjennemstrømme samme o. s. v. men vil man nævne det virksomste Middel til dets Fremgang i sand Oplysning, bliver det atter Christendommen med de den tilhørende Oldskrifter og Læreanstalter, som kommer i Betragtning. Neppe er der enten paa Americas tvende store Halvøer eller i Vestindien nogen Provinds, hvori jo Evangeliet blev prædiket, om end ikke af faste Lærere, saa dog leilighedsviis. Opdaget i den katholske Tidsalder og erobret af katholske Folkeslag, kunde America ei svar blive deelagtiggjort i Bibellæsningens Velgjerninger; ja neppe vare de siden forløbne 300 Aar tilstrækkelige til at gjøre alle de indfødte Stammer bekjendte med Christen-

dommens første Grunde. Saavel i det sydlige som i det nordlige America føre endnu mange Hedninger et vildt og omvankende Liv, ihvor meget end spanske, portugisiske, franske og engelske Missionærer have arbeidet paa at udrydde Hedenskabet. Foruden disse indfødte Hedninger, hvis Antal dog kun er forholdsmæssigen lidet, bragtes hidindtil aarligen mange tusende hedenske Slaver fra Africa, hvilke dog, adspredte omkring iblandt Christne, ved nogen Anstrængelse og ved hensigtsmæssige Anstalter (som f. Ex. paa de danske Øer) i Almindelighed snart lode sig døbe. For begge disse Classer arbeide Missions- og Bibelselskaberne Haand i Haand; men de sidste have endnu tvende andre, talrige Menneskeclasser at sørge for, nemlig de mange americanske Katholiker, som aldeles ikke, og de talrige protestantiske eller skismatiske Menigheder, hvilke kun sparsomt ere forsynede med Bibler. Det synes, som Tidsomstændigheder ogsaa her understøtte begge Anstalters Stræben. America er stedt i en Crisis, hvis Mage ei kjendtes siden dette Land blev opdaget af Europæerne. De forenede Staters Flor blev en farlig Tillokkelse for de øvrige Colonier, der endnu vare afhængige af et eller andet europæisk Moderland. Imedens Fol-

Femængden i de spanske og portugisiske Lande kunde vedligeholde sig uden ved et aarligt Tilskud fra Africa og Europa, fordoblede den sig i den nordamericanske Republik omtrent i 15 Aar, altsaa muligen to Gange i een Generation *). Kunde det forføreriske Exempel smitte selv i det herskende Europa, hvormeget mere da i det beherskede America? Det var altsaa intet Under, at den i Frankrig begyndte Revolutions- og Friheds-Krig kom til at ende i det spanske og portugisiske America. Endnu tør ingen Dødelig forudsige Udfaldet af denne Kamp; dog er det sandsynligt, at Republicanerne ville seire; og da dette Parti ogsaa i Religionssager er det friere tænkende, kan deres Seier ei andet end blive til Fordeel for Bibelens Udbredelse. Saaledes dømme i det mindste kyndige Iagttagere, som leve i Nærheden af Skuepladsen, f. Ex. Alfred Hennen, Secretær ved Bibelselskabet for Louisiana. Han tilføier denne Bemærkning, efterat han har berettet, hvorlunde man forgjæves vilde søge om en spansk Bibel hos de 10 Millioner Mennesker, som beboe de spanske Provindser i Nord-

*) A. 1803 regnede man 6 Millioner Mennesker; nu 12 Millioner.

ierica *). Imidlertid ligger Skylden ikke hos
'olket: mange iblandt dette yttre Lyst til at læse
en guddommelige Bog og flere hundrede Spaniere
'a Campesche Havanna og de mexicanske Provindser
avde allerede under deres Ophold i Ny Orleans
ted Taknemmelighed modtaget den af Hennens
)aand (det britiske Selskab havde foreløbig sendt
am 1000 Exemplarer). I samme Bibelselskabs
nden Raport (indført i det britiske B. S. 13de
taport S. 32 fg.) fortælles at Spaniere fra Ud-
ındet havde siden gjort Bestillinger af N. Tr. i
'y Orleans; faa Skippere havde forladt Havnen
den at medtage nogle Exemplarer, hvorfor den
rste Ladning snart var afsat, men en anden, ili-
maade til Beløb af 1000 N. Tr. var allerede an-
ımmen fra England: de indfødte Katholiker, saavel
ıanske som franske, selv de strængeste, vare næsten
den Undtagelse villige til at modtage og læse
ibien. Ogsaa farvede Indbyggere, saavel Frie
ım Slaver, havde udbedet sig den.

*) V. 12 Report of the British Bible Soc. App. p. 218. Hans Ord ere disse: The struggle for political independence now making by many of these colonies, it is believed, will open the way effectually for a considerable distribution among their inhabitants, of that truth, which is able to make them free indeed.

Men hvis allerede denne ene Provinds, Louisiana, kan afsætte Bibelen i mange Sprog, da gjælder dette endnu mere om den hele Masse af de forenede Stater, i hvilke der findes Menigheder af alle Confessioner og næsten af alle europæiske Folkeslag. Her var altsaa en viid Mark aabnet for Bibelselskaberne, og Sæden faldt her i en saa god Jord, at næst England og Rusland er hidtil ingensteds mere udrettet for Selskabernes Øiemed end i Nord-America. Men her var ogsaa meget at gjøre: en stor aandelig Trang at afhjelpe. Den unge Republik taaler enhver Gudsdyrkelse, men den underholder ingen: Kirkerne ere faa og fattige; Skolerne endnu færre. Paa Europas talrige og vel doterede Stiftelser fra den fromme Middelalder er her ikke at tænke; og den nyere Tid var ei rig paa Legater til gudeligt Brug. Den Sect, som Staten skylder sine virksomste Borgere og sin bedst dyrkede Provinds (Pensylvanien), blev ved sin sværmerske Tro paa det indvortes Ord, hindret fra at sætte tilbørlig Priis paa Guds udvortes og sande Ord. Derfor læstes ikke Bibelen meget iblandt Qvækerne: ei heller ret flittigen i andre Menigheder, uden i de mæhriske Brødres, og nogle andre tydske Samfund, hvilke bleve forsynede dermed hjemme fra Moderlandet. Men m

Aar, siden Bibelselskaberne her indførtes, har
naaet et andet Udseende. Der gives nu ingen
delig Stad, som ikke har sit eget Selskab.
:t Aar saae mange nye at danne sig, saa at
; Antal 1816 beløb sig til omtrent 150. Disse
e hidindtil bestaaet isolerede og uafhængige af
ındre; men ogsaa mangen Gang følt at Ar-
t vilde gaae lettere og ordentligere, naar de
de i Forening. Det besluttedes derfor paa et
ndeligt Møde i Ny York d. 8de Mai 1816,
til alle Bibelselskaber havde sendt Fuldmægtige,
ımtlige Foreninger herefter vilde udgjøre et
National-Institut, under Navn af det
ericanske Bibelselskab. Dette holder
ırlige Møde enten i Ny York eller Philadelphia
Selskabets Valg. (Den nye Congresstad,
hington, har vel ogsaa siden 1813 sit Bibelsel-
; men da denne By endnu er saa liden, kunde
end ikke afgive et passende Middelpunkt).
sin Præsident har det valgt den Mand, fra
ı Ideen om denne Centralforening især er ud-
t, og som var værdig at udgjøre et Triumvirat
Lord Teignmouth og Fyrst Gallitzin, Elias
ıdinot, der af egne Midler har forøget Sel-
ts Fond med 10,000 Dollars. Selskabet har
set en Opfordring til Folket i de forenede

Stater, og erklæret for sin Virkekreds ei alene i deres umaadelige Omfang, men ogsaa andre Lande, hvorpaa de kunne have Indflydelse, være sig christelige, muhamedanske eller hedenske. At hiin Opfordring ei blev uden Virkning, kan sluttes deraf, at i otte Maaneder dannede sig 70 Hjelpeselskaber.

Hvis Britisk Alvor og den gamle Gudfrygtigheds Aand bærer saa skjønne Frugter i Stor-Britanniens forrige Colonier, da vil man ikke savne lignende (forstaaer sig: forholdsmæssige) Virkninger i de americanske Lande, som endnu tilhøre England. Ny Skotland har et betydeligt Bibelselskab i Halifax, hvilket atter har sine Filialsamfund (Branchsocieties) i Annapolis, Antigonishe, Barrington, Douglas, Chester, Cornwallis, Cumberland, Hampshire, Horton, Londonderry, Parrsborough, Queens County, Shelburne og Truro. Iligemaade bestaae Hjelpeselskaber i Picton, i Yarmouth og Argyle, i Berbice; og af de engelsk-vestindiske Øer har Antigua et eget Bibelselskab, og Kingston paa Jamaica et, bestaaende af farvede Mennesker. Fra alle disse Steder sendes Pengebidrag til London, hvorfra da Bibler i forskjellige Sprog forsendes til disse og andre americanske Havne. Thi ogsaa her

har det Britiske Bibelselskab opsøgt og benyttet alle til dets Hensigt svarende tilladelige Midler, selv den Haytiske Negerkonges Tilbøielighed til europæisk Cultur. Vi læse et officielt Brev fra hans udenlandske Minister, de Limonade, til Lord Teignmouth (dat. Sans Souci d. 16de Nov. 1816), hvori han paa sin Konges Vegne takker Selskabet for dets Beslutning at besørge en Udgave af det franske og engelske N. T. til Brug for Indbyggerne paa Hayti (Sct. Domingo), lover at besørge dem uddeelte saavel i Skolen som i Husene, og forespørger om Maaden, hvorpaa Kongen, uden at saare Selskabets Delicatesse, kunde dække Omkostningerne ved denne Udgave *). Aaret tilforn var en engelsk Skibscapitain, Reynalds, som havde Bibler ombord for Selskabet, løben ind i Port au Prince, hvilken Stad stod under den nu afdøde Petion: han uddeelte der en Snees franske Bibler og erholdt derfor en formelig Taksigelsesskrivelse fra Præsidenten. Samme Reynalds er en saare virksom Agent, og har enten middelbar eller umiddelbar uddeelt Bibler til Protestanter, Catholiker, Græker, Hedninger (især Negre) Jøder og Muhamedaner i Europa, Asia, Africa

*) V. the 15th Rep. App. pag. 303.

og America. Om sit Krydstog i Vestindien 1815 gjør han Indberetning i 12te Raport (App. pag. 90 fg.). Han fortæller iblandt andet, at en Neger i Le Resouvenir var bleven omvendt ved at læse det N. T. og fra en Muhamedaner og slet Karl forvandlet til et skikkeligt Menneske. Denne samler nu flittigen andre Negre i sit Huus, lærer dem at læse og gjennemgaaer med dem den hellige Skrift. Ogsaa paa den danske Øe St. Thomas solgte han nogle N. Tr. baade danske, franske og hollandske; af de sidste kunde han have solgt flere, hvis hans Udgave havde, som de i Holland gjorte, tillige indeholdt Psalmerne. I Almindelighed var det dog kun fattige Folk, som her ønskede at komme i Besiddelse af den hellige Skrift.

Hvad der fra Danmark af er gjort i den sidste Tid for at fremme Bibellæsning paa vore vestindiske Øer, erfares af det danske Bibelselskabs anden og tredie Beretning. Præsten Dr. holm paa St. Croix har samlet meget betydelige Bidrag og et eget Selskab er i Begreb med at danne sig. General-Gouverneuren understøtter Sagen der, ligesom General-Toldkammeret her hjemme besørger en ny Udgave af det Creolske N. T. hvoraf vort Bibelselskab har besluttet at kjøbe for 1000 Rbdlr. til Uddeling iblandt Negerne.

Det er sømmeligt, at den Nation, som først afskaffede Slavehandelen og begyndte at undervise Negerne i Christendommen, vedbliver at forsyne dem med det, som i Sandhed kan gjøre dem frie.

Gaae vi herfra til Danmarks øvrige americanske Besiddelser, da møde vi iblandt Nordens Iisfjelde Hans Egedes og Fjerde Frederiks herlige Minde, den grønlandske Mission. Denne har nu snart bestaaet i 100 Aar, og havt den Lykke i disse tre Generationer at være bestyret af tre Mænd, hvis Hiesteen og hvis Skabning den for største Delen var: Hans og Poul Egede, samt Otto Fabricius. Disse Mænd, understøttede af Missionscollegiet og mange værdige Medarbeidere, hvoriblandt vi maae nævne den nylig afdøde Præst Egede Saabye *), have stiftet en Menighed, som er forsynet med alle christelige Oplysningsmidler, og hvis Historie afgiver den lærerigste Veiledning for lignende Foretagender. Skjøndt det danske Missionscollegium uden Betaling forsyner de grønlandske Menigheder med N. Testamenter og

*) Om hans sieldne Duelighed som Missionair vidner hans i A. 1816 udgivne høist interessante Skrift: Brudstykker af en Dagbog, holden i Grønland i A. 1770—1778.

Psalmebøger, har dog ogsaa det engelske Bibelselskab opsendt endeel N. Tr. for at gjøre Læsningen deraf almindeligere. Denne Gave maatte være desto kjerkomnere, da Missionen under Krigen var kommen i Forfald. Nu er den igjen forsynet med det bestemte Antal Lærere. Foruden en indfødt Catechet, som under Krigen var ordineret til Præst, er der nu 5 Missionærer, som have studeret ved Kjøbenhavns Universitet, og tildeels med bedste Charakteer absolveret deres theologiske Cursus. Man venter med Rette de bedste Virkninger af disses Indsigter og Iver. Overhovedet spores iblandt vore yngre Theologer en gjenoplivet Interesse for Missionsvæsenet, hvorpaa det ogsaa er et Beviis, at tvende Candidater nyligen ere traadte i det engelske Missionsselskabs Tjeneste for at udbrede Christendommen i Ostindien.

Den danske Regjering, som tidligen erkjendte de mæhriske Brødres Fortjenester, saae gjerne, at denne ved sine Sæders Eenfoldighed og praktisk Christendom lige agtværdige Menighed anlagde Colonier saavel paa de vestindiske Øer som paa Grønland. Og Erfaring har lært, at de paa begge Steder have gavnet Indbyggerne overordentlig saavel ved deres Vindskibelighed og Kunstflid som ved deres exemplariske Levnet. Samme Me-

righeds Missionærer fremme kraftigen Bibelselskabernes Hensigt baade i Nord- og Syd-America. Dem skyldes Oversættelsen af det N. T. paa Eskimoisk. En af dem, Hr. B. G. Kohlmeister melder d. 30de Aug. 1815 fra Okkak, at han allerede i Efteraaret 1814 havde høitideligen uddeelt i sin Skole til dem, som kunde læse, de tre Evangelier, Matth., Marc. og Luc. Mange Børn og Voxne (af begge Slags besøgte omtrent 150 Skolen) trykte den hellige Bog til deres Bryst og kyssede den med Taarer i Øinene. En anden Broder, hørende til samme (Labrador) Mission, Hr. Schreiber i Nain, havde oversat Apostl. Gjern. og en tredie, Hr. Schmidtman, nogle af Pauli Breve; men de havde besluttet at bruge dem nogen Tid i Haandskrift, inden de overgave dem til Trykken, for at opdage og rette de Feil, som maatte have indsneget sig *). Ved de ovenomtalte herlige Foranstaltninger til Bibelens Udbredelse i de Nordamericanske Fristader virkede andre Missionærer. Saaledes bereiste DHrr. J. Mills og Daniel Smith de sydlige og vestlige Provindser, og fandt der mange tusinde Fa-

*) The 12th Report. App. pag. 95—97.

milier som manglede Bibelen, ja Stæder, hvor ei een Bibel var at erholde tilkjøbs.

Saalidet som Grønlands og Labradors Iisfjelde kunne afskrække Troens nidkjere Sendebud: saalidet frygte de for Liniens Hede eller Surinams Sumpe. I dette usunde Land have de mæhriske Brødre en Mission, hvorfra en af Brødrene, Hr. Thomas Langballe, under d. 13de Februari 1816 takker det Britiske Bibelselskab for den ham tilstillede Gave af 250 hollandske Bibler og 100 R. Tr., hvilke han havde uddeelt iblandt trængende Indbyggere og Skolebørn af forskjellig Religionsbekjendelse. Ogsaa en jødisk Skolemester havde baade selv deeltaget og ladet sine Lærlinge deeltage i denne Gave med levende Taknemmelighed.

Heller ikke have de engelske Missionsselskaber tabt America af Sigte. Efter Begjering af en agtværdig Planter i Demerary, sendte det londonske Selskab Hr. Wray derhen, og ved hans Flid ere flere hundrede Negre blevne underviiste og omvendte. Et stort Capel er opbygget i Le Resouvenir, hvori 900 Negre hørte Livets Ord og mange allerede deeltoge i den hellige Nadvere, da Hr. Wray maatte, under Negrenes Graad og Afskedssuk, begive sig til Berbice, for

der at stifte en ny Menighed, i hvilken han nu virker ufortrødent. Gouverneuren havde tilstaaet Regjeringens Slaver en Dag fri hveranden Uge til at dyrke deres egen Jord, hvortil Slaverne ellers maae anvende Søndagen. I George Town i Demarary er ogsaa indrettet et rummeligt Capel, hvori mange hundrede Slaver underviises af Hr. Davies; Søndag Morgen indfinde sig over 1000. — Paa Trinidad prædiker Hr. Adams, som sporer megen Frugt af sin Underviisning i Byen Port d'Espagne. Een Uge i hver Maaned opholder han sig paa Kysten, og har Tilladelse til at underviise Slaverne, hvis Antal tit overstiger 2000, som ere meget begjerlige efter at lære. Paa Tabago har Hr. Elliot prædiket en Tid. Samme Selskab har flere Missioner paa Fastlandet. I Quebek forestaaer Hr. Sprat en talrig Menighed, og beretter at Bibelen gjør megen Fremgang ogsaa i det Indre af Landet, selv blandt Katholiker. I Øvre-Canada virke Cox og Smart: den sidste meest i Elisabethstad; dog gjør han ogsaa Excurser. Pigeon, som før var Missionær i Ny Brunswig, arbeider nu paa Prinds Edvards Øe.

Mindre har det anabaptistiske Missionsselskab hidindtil gjort for America. Først i Aaret 1814 stiftedes en Mission paa Jamaica, hvis Forstander Hr. Rowe begyndte, efter Indbyggernes Ønske, med at holde Skole; men dog snart tillige fik Tilladelse til at prædike. Den ham medgivne Instrux vidner ligemeget om Bestyrernes Klogskab og Menneskekjerlighed. I Vestindien er Afgudsdyrkelsen endda ei den farligste Fiende, som Missionærerne have at bekjæmpe: Slavehandlernes, mange Planteres, ja selv endeel Embedsmænds Grusomhed og Gjerrighed frembyde endnu større Hindringer. Dog maae disse dagligen formindskes i samme Grad, som man overholder Lovene for Slavehandelens Ophør og Planterne derved nødes for deres egen Fordeels Skyld til at behandle Negerne menneskeligere. Men Embedsmændene selv skulle ved Tidens mere christelige Aand bevæges til at vise Kirken i det mindste udvortes Agtelse. Efterhaanden tør vi vel og haabe at deres Sind og Overbeviisning vil mere stemme overeens med Missionærernes Forehavende.

Australien.

Det er allerede fortalt (Theol. Bibl. 14 Bind S. 312 fg.), at det store Londonske Missionsselskab

begyndte sin Virksomhed med Øerne i Sydhavet. Sammesteds have vi berettet Udfaldet af de første Foretagender samt nævnet de fortrinligste Missionærer. Otaheiti med omliggende Øer var disses første Virkekreds. Men uagtet Spanierne i Aaret 1775 havde gjort et, rigtig nok forulykket, Forsøg paa at stifte en Mission her, og Indbyggerne lige siden Cooks Tid havde faaet nogen Forsmag paa europæisk Cultur, hengik dog 15 Aar inden man erfarede noget mærkeligt Resultat af Missionærernes utrættelige Arbeide. Mange havde imidlertid opgivet alt Haab; men Selskabet ikke: det kjendte sine Embedsmænd og Hindringerne for Evangeliets Udbredelse, iblandt hvilke ogsaa var en Borgerkrig, som førtes paa Øerne. Under denne maatte Missionærerne forlade Otaheiti og begive sig til den nærlignende Øe Eimeo. Dog bleve de snart af Kongen Pomarre indbudne at vende tilbage; og den 18de Juli 1812 erklærede denne Høvding, at han var fuldkommen overtydet om Sandheden af Evangeliets Lære; at han havde besluttet at dyrke Jehova, den sande, levende Gud, og at han høitideligen vilde bekjende sin Tro ved Daabens Pagt. Saa glædeligt dette Budskab end var for Missionærerne, besluttede de dog at udsætte hans Daab, indtil han havde faaet

en nøiere Underviisning, og indtil de ved nøie Opmærksomhed paa hans Opførsel vare forvissede om Alvorligheden af hans Omvendelse. Dermed var han tilfreds, men ønskede dog saa snart som muligt at faae opbygget et Huus til fællebs Gudstjeneste, hvilket og skede, saa snart der var blevet Fred i Landet. Pomarre forskiød nu aldeles sine Afguder, høitideligholdt Søndagen med de Christne, lod sig undervise i Bibelens Indhold, viste sand Anger over sit forrige lastefulde Levnet og søgte iblandt sine Venner og Undersaatter at udbrede Christendommen. Imidlertid havde Pomarre endnu ikke gienvundet sin fulde Magt paa Øen; hvorfor ogsaa Missionærerne tøvede med at vende tilbage fra Eimeo til Otaheiti *). Men deres Ophold paa Eimeo var ei uden Frugt. De gjorde der endeel Proselyter, om hvilke de skreve i A. 1815: Vore Nyomvendte benytte i det Hele flittigen de dem til christelig Underviisning tilbudne Midler. Søndagen helligholde de samvittighedsfuldt; ofte gaae de paa afsondrede, stille Steder, for at bede; og hvor de boe tilsammen, der holde de ofte Familie-Andagt

*) S. Udtrag af Eng. Missions Societetens Berättelser S. 27—28 og 45.

i deres Huse. Ogsaa samles de tit for at bede med hinanden, og ere bekjendte iblandt deres Landsmænd under Navn af Bure Atua d. e. bedende Folk. I deres moralske Forhold have de ganske forandret sig, hvilket er et skjønt Beviis paa den guddommelige Naades gavnlige Virkning paa deres Hjerte og deres Grundsætninger. Mange af deres Overhoveder holde sig til os, og forlade deres Afguder for at dyrke Jehova" *). Fra Eimeo besøgte nogle Missionærer Huaheine, Raiatea og Taha, nærliggende Øer, hvor de samlede en Mængde Indbyggere omkring sig, der hørte opmærksomme paa deres Prædiken. Mange erkjendte Jehova for den gode Aand, og formindskede Agtelsen for deres Afguder. Paa samme Tid oversatte Missionærerne nogle Stykker af den hellige Skrift i Otaheitiernes Sprog, lode dem trykke i Port Jackson og uddeelte dem blandt Øboerne, hvor de nu ville bære dobbelt Frugt efter den store Forandring, som er foregaaet paa Otaheiti, da Kongen Pomarre med de anseeligste af Undersaatterne have ladet sig døbe og indrettet en ordentlig christen Kirke. Jeg beklager, at de mig tilhænde-

*) Dritter Bericht der russischen Bibelgesellschaft. Anhang S. 119.

komne Raporter ei gaae saa langt; men Sagen er vis nok, ligesom Factum sikkert er mine Læsere bekjendt af de offentlige Tidender. Ogsaa de nærmest liggende Øer have deeltaget i den nye Pagt *).

Fra disse mindre Øer have adskillige Missionærer begivet sig til Ny-Holland, Australiens Hovedland. I det vi ledsage dem did, støde vi først paa den engelske Forbryder-Colonie — et Slags sædeligt Under, der — som Reinhard siger **) — fortjener alle Politikers og Moralisters Opmærksomhed. Det ligesaa dristige som menneskekjærlige Foretagende er her lykkets, at gjøre en Mængde fordærvede Mennesker til ordentlige Huusfædre og Huusmødre, ved at hensætte dem i nye borgerlige Forhold og under strængt Tilsyn. Dog vilde den blotte Tvang kun lidet udrette til Moralitetens Fremme, naar ikke Religionen kom den til Hjelp. Men ogsaa her have Missionærerne og Bibelselskaberne kraftigen understøttet de faa ansatte orden-

*) Jvnf. Zweiter Bericht d. Hamburg-Altonaischen Bibelgesellsch. S. 48. Senere ere Afgudsbillederne fra Otaheiti ankomne til London.

**) System der christl. Moral. 4r. Band S. 527 i Noten.

lige Lærere. Hine have uden Betaling anlagt Skoler og holdt Andagtsøvelser med Forbryderne: disse have forsynet dem med Bibler og Nye Tr. Jeg vil anføre et Par af de nyeste Efterretninger derom. I Monthly Extracts No. 8 for Marts 1818 melder en Skolelærer Harpur fra Ny Syd-wallis, at man der rigtigen havde modtaget fra det engelske Bibelselskab 1000 Bibler og 3000 N. Tr. Der er en virksom Missionær Hr. Leigh, og Hr. Harpur selv havde faaet Tilladelse til, een Aften om Ugen at give Arrestanterne Underviisning i Religionen, hvorved ogsaa Bibelen benyttedes. Eeder og anden usømmelig Tale hørtes fra den Tid ikke mere iblandt dem. — Hvo som kjender den menneskelige Natur, vil vel ikke vente, at alle disse Forbrydere blive sædelige Mennesker og gode Christne; men at de alle føres tilbage til Legalitetens Grændser, og at mange bringes til sand Fortrydelse og Forbedring, derom tør vi ikke tvivle; og hvor glædeligt er ikke allerede dette. Af de flere Beviser, som herpaa haves, vil jeg meddele mine Læsere et særdeles mærkværdigt.

I et Brev, dateret Port Jackson i Ny Syd-Wales d. 30de Januar 1816, takke 35 Forbrydere det londonske Bibelselskab for den til Colonien sendte Gave af 25 Bibler og 125 N. Tr. De

angre deres forrige Forbrydelser og tilføie: "Vi kunne ikke takke Dem paa nogen anden Maade end ved at fortælle Dem, at disse Bibler og N. Tr. have foraarsaget, at mange Eeder ere forvandlede til Bønner, og mange vederstyggelige Viser til Lovsange. Vi vare saa lykkelige at ledsages paa vor Overfart af John Youl, Præst ved Colonien, som har anlagt en Skole iblandt Forbryderne, og underviist dem med saa meget Held, at mange af dem nu kunne læse i Bibelen. Han besøger selv Skolen hver Dag, og har der henved 40 voxne Lærlinger, og 30 andre have meldt sig for at deeltage i Underviisningen. I Begyndelsen mødte Skolen Modstand af endeel vilde Forbrydere, men ved Standhaftighed er nu enhver Hindring overvundet *)."

Selv dette Brev viser, hvad Ingen desuden vilde omtvivle, at der ogsaa her gives vilde Forbrydere. Det skeer undertiden at nogle saadanne unddrage sig Tilsynsmændenes Opsyn, forlade Colonien og flygte ind i Landets Indre, hvorfra de da forstyrre fredelige Reisende. Til disses Be-

*) The 13th Report of the British and Foreign Bible Society App. p. 306—307.

Beskyttelse saavel imod slige Røvere som imod de Vilde er der oprettet et philanthropisk Selskab.

Men ihvor ung Culturens Plante er paa Ny Holland, har den dog allerede udbredet sig videre derfra. Præsten Samuel Marsden, en saare ædel Mand, som har giort sig høist fortjent af Colonien i Ny Syd-Wallis, besluttede for fire Aar siden at forplante Christendommen og den til samme nødvendige Civilisation til Ny Seelands Øerne, og seilede til den Ende, efter tilbørlig Forberedelse, den 19de November 1814 fra Port Jackson paa Skibet Activ, hvilket var kjøbt og til denne Bestemmelse udrustet af The Church Missionary Society (det biskoppelige Missionsselskab). En engelsk Kjøbmand ved Navn John Liddiard Nicholas, fulgte med Marsden og har beskrevet Reisen i Narrative of a Voyage to New Zeeland, in the years 1814 and 1815, in Company with the Rev. Sam. Marsden. 2 Voll. London 1817, hvoraf man erfarer, at de lede meget, men dog naaede deres Øiemeed, i det de for 12 Øxer kjøbte det Stykke Land, hvorpaa denne Mission hos et af de raaeste Folkeslag grundedes. Senere Efterretninger har jeg ikke hverken om denne eller de øvrige Plant-

ninger. Af Herrnhuterne have de engelske Missionærer lært at gaae de indfødte Hedninger tilhaande med allehaande Livets Beqvemmeligheder, at anlægge Haver, indføre Haandværker o. s. v. Ogsaa paa Grund heraf tør vi haabe et lignende Udfald af Missionerne paa de øvrige Øer som paa Otaheiti og Eimeo.

VI.

-reve fra Udgiveren til en Landsbypræst om adskillige Geistligheden vedkommende Anliggender.

(See 5te, 6te, 7de, 8de, 11te og 13de Bind).

Ellevte Brev.

-m vore Dages Fremskridt til det Bedre. Christendommens dobbelte Tilvæxt, den extensive og intensive. Først om dens Udbredelse, a) iblandt Hedningerne. Aarsagerne til Missionsvæsenets Forfald i 18de Aarhundrede: dets Gjenoplivelse i 19de Aarhundrede. Betingelserne for dets Flor. b) Iblandt Joderne. Hindringer for deres Omvendelse. Hvad der er gjort i de senere Tider for at rydde disse af Veien. En dobbelt Opposition, som derved viste sig: en udvortes og en indvortes. Om enhver især; om Jodefeiden: grundede og

ugrundede Indskrænkninger i Jødernes Friheder. Ældre Theologers Fremgangsmaade. Upassende Midler, anvendte til Jødernes Omvendelse. De tilladelige Midler, vi have at anvende som Christne, som Lærere og Medborgere. Om hvert af disse Forhold for sig, udførligst om Lærerens: Excurs om de Ældres Forsøg; Limborchs Samtale med en lærd Jøde. Vort Forhold som Medborgere tildeels betinget ved Regjeringens Foranstaltninger. Om det ved Oplysningen imellem Jøderne opkomne Schisma, sammenlignet med det gamle imellem Karaiterne og Rabbanisterne).

Du forlanger, bedste Ven! min Troesbekjendelse i Hensende til vore Dages herskende Aand. Adskillige af Tidens Tegn saavel i den literære som i den borgerlige Verden, i Kirkens som i Statens Bestyrelse synes Dig, og mange andre Jagttagere, betænkelige; Du frygter, at Mysticisme og Catholicisme vil fortrænge den evangeliske Frihed og den sande Oplysning; at Overtroen vil tilvinde sig sit gamle Herredømme over de christne Folkeslag, og Gevinsten saaledes ikke blive stor ved at have betvunget Vantroens Uhyre. Du har ved dette Spørgsmaal aabnet mig Udsigt over en viid Mark af Jagttagelser, Ideer og Forhaabnin-

:r, hvormed jeg længe har været sysselsat og
)oraf jeg undertiden har meddeelt Dig en liden
prſtegrøde. Jeg vil idag opfatte Materien i
ɪrre Fuldstændighed, uden dog at udtømme den,
ɪilket et Brevs Grændser ei tillade, om disse end
e saa vide, som mine Pastoralbreves pleie at
ere. Jeg vil med Øiet hæftet paa Kirkens, Re-
ʒionens og Theologiens Forfatning, uden at tage
ere Hensyn til Dagens Tone i Philosophie og
oesie, end høist fornødent, meddele Dig mine
)rhaabninger om Tidens Fremskridt til det Bedre
, Grundene hvorpaa dette Haab hviler.

Men da jeg allerede eengang, endog offentli-
n, har havt Leilighed til at fremsætte min Troes-
kjendelse in nuce, skjøndt denne er bleven Dig
ɪekjendt, saa maa Du tillade, at jeg lægger
nne ligesom en forudsendt Text til Grund for
deel af mine Betragtninger, ihvorvel den ikke
nfatter hele dit Spørgsmaal. I en utrykt
ale *), som jeg holdt ifjor i vort Bibelselskab,

*) Vel bliver denne Tale just nu trykt i Bibelsel-
skabets tredie Beretning og kommer saaledes til
offentlig Kundskab; men da ikke alle Bibliothe-
kets Læsere faae disse Beretninger, og det her an-
førte Stykke vilde, naar det udelades, savnes i

forekomme følgende til vor Materie henhørende Betragtninger.

"Heri (nemlig i at beklage Religiøsitetens Aftagelse i 18de Aarhundrede) vare alle sindige Iagttagere enige; men naar Spørgsmaalet blev om Midlerne til forebygge videre Tab, og til at gjengive Børnene saavidt muligt Forfædrenes Tro og Gudsfrygt: da deelte Stemmerne sig, idet Nogle meente, at dette ei kunde skee uden ved at underviise og opdrage Ungdommen aldeles efter de Gamles Skik, altsaa frembrage de gamle Systemer og forvise af Skolerne alle nye Ideer og Opfindelser med deres Moder, Philosophien: Andre derimod holdt for, at den verdslige Viisdom meget vel kunde vedblive at boe ved Siden af den aandelige, saasom det kun var en uægte Datter af hiin, der havde bekjæmpet Christendommen og spottet med Fromheden; at der ogsaa i de nyere Theologers Skrifter findes mange Sandheder, som burde overveies og bevares, mange Læreformer, som kunde med Held anvendes, og at den Indsigt i gamle og nye Sprog, i ældre og nyere Krøniker, samt den Færdighed, i at gjengive fremmede Oldskrifter tro-

Brevets Sammenhæng, venter jeg dets gjentagne Aftrykning undskyldt. J. M.

og kraftigen i Modersmaalet, hvilken er
ydeligen tiltaget i de nyere Tider, burde
ıyttes til Troens Befæstelse og Aabenbarin-
orherligelse hos Lægmand og Lærd. Lykke-
tæller den sidste Mening de fleste og ansee-
ilhængere; og ved den vise Mægling, som
lerede have begyndt, mellem det 18de og
arhundrede, skal — saa haabe vi — det
bytte, som hiint afgav for Kunst og Viden-
i gaae tabt for dette. Saadant vort Haab
eels paa den Overbeviisning, at intet Ud-
3trin er overflødigt i Menneskeslægtens Op-
:, deels paa den Kjendsgjerning, at Bi-
f Oplysningens Venner atter fremdrages af
ul, atter læses til Opbyggelse, og skattes
om Husvalelsens reneste Kilde, og som
dens ufeilbare Prøvesteen. Gransferen
r sig ei mere ved at tilstaae det usikre i
metaphysiske Undersøgelser og fremføre det
at de store Sandheder om Gud og Udøde-
om et Forsyn og Villiens Frihed maatte
okkeligen fastsatte ved en guddommelig Aa-
ng. Han modtager med Glæde Forjettelsen
'aadan, og prøver med Beskedenhed Grun-
dens Ægthed. Det er ei længere Tegn
nksomhed at spotte med Religionens My-

sterier, med Kirkens Skikke, eller Geistlighedens Syster; ei heller gjælder det mere for Beviis paa et fløvt Hoved, flittigen at besøge Guds Huus, andægtigen at nærme sig Herrens Bord og deeltage i Naademidlerne. Ingen vover nu den Paastand, at offentlig Gudstjeneste er overflødig, at Staten kan bestaae uden Religion og blot ved udvortes Tvangsmidler holde Borgerne i Ave, eller (hvad mere er) opdrage dem til Sædelighed. Den herskende Tone giver stedse mere og mere Gud hvad Guds er, imedens Keiseren beholder hvad Keiserens er. Europas Fyrster ere saa langt fra at skamme sig ved deres Christendom, at de fleste endog have indgaaet med hverandre et høitideligt Forbrug, grundet alene paa den christelige Religions Bud. Flere iblandt dem ere, som vor elskede Konge, Beskyttere af Bibelselskaberne, hvilke sigte til samme Maal og allerede have bidraget meget til at udslette Levningerne af det gamle Had og Avind imellem de forskjellige Folkeslag. Den evangeliske Kirke bereder sig til værdigen at høitideligholde sin tredie Jubelfest, paa hvilken Luthers Navn og Bibelens Priis skal lyde freidigen fra vore Læber, da vi nu kunne prise begge uden Skrømt, saasom Ingen iblandt os mere arbeider paa at nedbryde Hiins Værk, eller at formindske Dennes Myndighed.

r forunderlige Tale, at man for at være en
e Protestant maatte protestere imod endeel af
)ers væsentlige Lærdomme og nedbryde hvad
havde ladet staae, høres neppe mere: kun
Sandhed, hvoraf man har villet udlede hiin
)farelse: at Protestantismen agter og beskytter
ıvittighedsfrihed, at den Ingen fordømmer for
ɜende Meninger, men lader Enhver staae eller
e for sin egen Dommer; at Forskjellighed i
:sartikler kan bestaae med Enighed i Aand og
iøst Sind: denne Sandhed bevare vi som et
bart Arvegods fra det 18de Aarhundrede; og
Bibelselskaber haandhæve den, idet de ifølge
lmindelig antaget Lov kun uddele Bibler uden
matiske Anmærkninger og Forkla-
ger, paa det ikke noget Parti ved saadanne
indliste sine eiendommelige Meninger eller An-
ser i den hellige Skrift, hvilken bør komme fri
alle menneskelige Tilsætninger i de Christnes
:der. Saaledes bliver Bibelen hvad den efter
)estemmelse og den protestantiske Kirkes Grund-
inger skal være: Christendommens eneste
e; saaledes bliver den en fælles Eiendom og
Foreningspunkt for Alle, som kalde sig efter
sti Navn; saaledes et Middel til Udsoning for

de fiendtligsindede Partier og en Vognborg omkring den guddommelige Sandhed."

Hvad heri er antydet eller fremsat, skal jeg oplyse eller bevise, naar jeg først har kastet mit Øie paa de glædelige Tegn, som vise sig paa Christenhedens Grændser. Der er nemlig, som bekjendt, tvende Maader, hvorpaa Kirken kan voxe og forfremmes, ved Intension og Extension. Jeg skal siden komme tilbage til dens intensive Tilvext; nu maa jeg tilbagekalde i Din Erindring det overordentlige Held, hvormed Christendommen netop siden det nittende Aarhundredes Begyndelse prædikes for Hedningerne i Asien, America og Australien. Frygt ikke, at jeg skal fylde mit Brev med hvad jeg herom allerede har sagt paa Prent, være sig i Bibliotheket eller i min Jubelgave. Kjendsgjerningerne forudsætter jeg at være Dig bekjendte: kun forsaavidt Tidens Aand derved betegnes og tydeligen adskilles fra det 18de Aarhundredes, maae vi et Øieblik dvæle derved.

Det Gode, Besidderen selv ingen Priis sætter paa, bør han som ærlig Mand ei meddele eller paatrænge nogen Anden: ellers sammenligner man ham let med den af Horaz omtalte calabriske Vert, der paanødte sin Gjæst de slette Pærer, han ei selv

vilde spise *). Det var for saavidt ærligt nok handlet af de vantroe Philosopher, naar de ivrede imod Missionsvæsenet. Men de gjorde sig dog ogsaa herved skyldige i Inconseqvenz og Uretfærdighed: i Inconseqvenz, naar de foregave at villefremme Oplysningen og paa samme Tid forkastede det Middel og de Anstalter, som Europa har at takke for sin hele Cultur og Videnskabelighed; i Uretfærdighed, naar de kaldte Kirken Despotiets Pleiemoder og Beskytterinde, da det vitterligen er Christendommen som baade har afskaffet Slaveriet i Europa og deels indskrænket deels modveiet det fordærvelige Lehnssystem. Som utaknemmelige Børn, der have glemt deres ømme Moders Pleie og Underviisning, lode Encyclopædisterne haant om den christelige Kirke. Voltaire glædedes hjerteligen ved den Tanke, at han skulde nedrive den Bygning, som en halv Snees jødiske Sværmere (saa sagde han) havde opført. Men hvis man vovede at tale saaledes om Jesus og Apostlene, da var det intet Under, at Middelalderens og den nyere Tids Missionærer bespottedes snart som eenfoldige Fanatikere, snart som ærgjerrige Hierarcher. Selv i vort Fædreneland yttredes, at det havde været bedre, om

*) Epist. L. 1, 7. v. 14 sq.

vore Forfædre havde vedblevet at dyrke de gamle Afguder. Man antog digteriske Skildringer af den hedenske Oldtid, f. Ex. Schillers Die Götter Griechenlandes, for historiske Vidnesbyrd og beklagede at saamegen Kraft og Skjønhed maatte vige for Munkenes sygelige Lære. Ved at fremdrage hvad der i Middelalderens Christendom var ufuldkomment eller blot Menneskevtant og sammenholde dette med Hedenskabets lysere Sider, som skyldes enten den uforbærvede Raahed eller den sunde Menneskeforstand, var det ei vanskeligt at bringe de Eenfoldige til at glemme paa den ene Side Trældommens Afskyelighed, Menneskeoffrenes Rædsler, Blodhevnens Grusomhed m. m., og paa den anden Side alle Fordelene af en urokkelig Tro (thi hos dem var den rokket), af en aandig Gudsdyrkelse, et ordnet Borgersamfund, et videnskabeligt Samliv o. s. v.

Inden man vovede aabenbart at drage slige Paralleler, brugte man adskillige hemmelige Midler til at nedsætte Christendommen, hvilke dog af skarpsindige Mænd snart opdagedes. Mosheim omtaler allerede (Sittenlehre 1ster Theil S. 537) bidsigtende Bøger. Han regner dertil visse, iøvrigt sandfærdige, Reisebeskrivelser og Historier, i hvilke ingen Leilighed forsømmes til at ophøie af-

gudiske og vantroe Folkeslags Sæder, Skikke, Dyder og Levemaade og at foretrække samme for de Christnes. "De nyeste Verdensbeskrivere, som have udgivet Fortællinger om deres Reiser, synes for største Delen at være af den Mening, at det hører til deres Pligter at foragte alt, hvad der hedder Christeligt, ei alene at undskylde men over al Maade at ophøie de Folk, som de have besøgt, og at vise de Christne i Skole hos saa kaldte Barbarer. Hvilken Alvorlighed, hedder det, viser sig hos Tyrker og Perser? Hvilken Ærbødighed imod Gud, som de rose ved enhver Leilighed? Hvilken Orden ved deres Gudstjeneste? Hvilken Stilhed og Taalmodighed i Ulykke? Hvilken Kjerlighed til de Fattige og Nødlidende? Hvor høflig og beskeden er Chineseren? Hvor retfærdig er Caraiben, omendskjøndt han æder sine Fiender! Hvor dybsindig er Braminen? Hvor andægtige ere Derwischerne og Jaugis? Hvor megen Verdens Fornægtelse findes ei hos Sofierne, en persisk Sekt? — Hvad finder man vel iblandt de Christne af disse Dyder? De Christne, som komme til disse dydige og fornuftige Folkeslag, fordærve dem snarere end de skulle forbedre dem. — — — — Kort: man vil overtale os til at troe, at hvor Jesu Navn aldrig hørtes, skulde reen og uforfalsket Dyd vise sig

endnu klarere end der, hvor man haaber at blive salig ved ham; at de Folk, som vi hidindtil have holdt for vilde og udygtige, kunde være vore Læremestere i Moralen; og at man allevegne, hvor Christendommen rodfæster sig, ei kan vente andet end en ulyksalig Forandring i den udvortes Vandel."

Var det allerede fornødent i Midten af det 18de Aarhundrede at bestride slige Meninger, da kan man let formode, at de endog uden Revolutionens Hjelp, ideligen gjentagne og udsmykkede paa mange Maader af Modeskribenterne, vilde seire inden Seclets Udgang.

Under saadanne Omstændigheder maatte Missionsvæsenet endelig forfalde, endog uden formelig at inddrage (som i Frankerig) de dertil bestemte Fonds. Selv i England, hvor man ellers modsatte sig de revolutionære Ideer, fik dog den Mening en Tid Overhaand, selv i Parlementet, at Regjeringen ei burde understøtte Christendommen i de erobrede hedenske Lande, navnlig i Ostindien; at den meget mere burde vise Interesse for Islamismen og Hindureligionen, tillade alle hedenske Skikke (ogsaa Børnemord og Menneskeoffere) o. s. v. alt for at befæste sit Herredømme og forøge sine aarlige Indkomster. Just paa den Tid da disse Grundsætninger fandt Indpas hos det engelske

[Mi]nisterium, stiftede Anabaptisterne deres store [H]indiske Mission og valgte til Sæde for samme [?] netop fordi de ingen Hjelp kunde vente fra den [en]gelske Gouverneur — den danske Stad Seram[po]re *). De engelske Missionærer beviste nu prac[tis]k, ligesom de danske hundrede Aar tilforn, at [H]induerne kunde omvendes og blive Christne ei [bl]ot af Navn, men i Tro og Gjerning; at deres [Ka]steinddeling og de dertil knyttede Fordomme vel [er] Hindringer for den sande Religion (der agter [M]enneskerettighederne og lærer, at hos Gud er [in]gen Persons Anseelse), men at disse Hindringer [o]g kunne overvindes ved Læreviisdom og en [st]raffelig Vandel. Hvor uundværlige for Mis[sio]næren begge Dele ere, skjønnes lettelig, og er

*) See Theol. Bibl. 14de Bind S. 311 og 329. Og om Missionsstriden i England kan jævnføres Authentische Nachrichten von der Mission der Particular-Baptisten, und von dem Zustande des Religionswesens in Ostindien, von Vater, i Königsberger Archiv 1stes Stück 1811. Vater misbilliger i høi Grad den engelske Regjerings Ligegyldighed for Missionerne, og viser, at Forsøgene paa at omvende Hinduerne ingenlunde ere farlige for Englændernes Herredømme i Ost-indien.

besuden en bekjendt Sag. I Anledning af den sidstes Savn hos mange Prædikanter skrev allerede Holberg i sin Forberedelse til Socrates' og Epaminondas' Levnetsbeskrivelser *). "Derfor seer man ogsaa, hvor liden Virkning mangen Geistligs Prækener gjøre hos Hedninger udi Indien, efterdi de Samme ikke kunne faae i deres Hoveder, at En kan mene noget af det han siger, naar han dømmer i Landsflygtighed de Udyder, som han udi eget Huus opretter Alter for; thi man skulde tænke at det Slags Folk sigtede til intet andet med deres Straffeprædikener end at erhverve sig Monopolium af Laster og Udyder. Jeg for min Part raader Ingen fra at høre en grundig Prædiken af en udydig Lærers Mund, men jeg tilstaaer, at jeg opbygges mere af en eenfoldig men derhos dydig Mands uformelige Tale; ja den sidstes Taushed selv gjør større Virkning end den Andens Veltalenhed; thi end en af Naturen dum og maalløs Mand, der øver Dyder, underviser kraftig, og hans blotte Aasyn og Nærværelse bebreider ligesom med Veltalenhed en Synder sine Feil. Ingen Philosoph lærer derfor kraftigen, med mindre han selv fører et philosophisk Levnet. Ingen Præst

*) S. Udvalgte Skrifter 10de D. S. 428—429.

prædiker med Frugt, uden han selv lever præstelig." — Men hvis dette stedse bliver Hovedsagen, som aftvinger os de Gamles Udraab: Hic Rhodus, hic salta, og hvis vi i denne Henseende fortrinligen maae lykønske Kirken med de mange Missionærer, som i vore Dage udsendes fra Menigheder, hvor Fædernes Reenhed endnu strængt overholdes: da maae vi dog derover ikke forglemme Vigtigheden af theologiske, lingvistiske og psychologiske Indsigter eller af den Læreviisdom, som disse i Forening med Erfaring pleie at lede til. Da dette af sig selv er indlysende, vil jeg blot bemærke, at, da Viisdom stedse forudsætter de ædleste Hensigter, ville verdenskloge Mennesker, der af Egennytte eller Ærgjerrighed udbrede Christendommen, forgjæves rose sig af denne Egenskab. Derfor kunne vi heller ikke i Almindelighed tillægge de jesuitiske Missionærer — uagtet deres kloge Fremgangsmaade i Ostindien, China og Japan — denne Dyd. De iblandt disse, som, af Lyst til Berømmelse og for at underlægge sig talrige Menigheder, fornægtede Sandheden eller blandede den med hedenske Vildfarelser, paadroge sig med Rette Ansvar og Irettesættelse. Men hvad Sprogkyndigheden angaaer, da er den en Hovedbetingelse for al heldig Fremgang; og jeg kjender ingen

ædlere Hensigt, hvori man kan studere et fremmed Sprog, end for deri at vise dets egne Børn Veien til Sandhed og Salighed. At prædike for et Folk ved Hjelp af Tolke, forudsat at saadanne findes, bliver stedse Stykkeværk og berøver Læreren den glade Overbeviisning, at Tilhørerne rigtigen have fattet hans Lære. Apostlene forsmaaede et saadant medium; og Forsynet sørgede for, at de ikke behøvede det: (naar Markus i den gamle Tradition kaldtes Peters Tolk, da maatte dette Ord, som Du veed, forstaaes paa en anden Maade). Den første Lærer, som indførte den Skik at prædike for barbariske Folk ved Hjelp af Tolke, skal have været Chrysostomus i de Omvendelsesanstalter, han oprettede saavel i Constantinopel som i Scythien *). Saa fortjent han end derved gjorde sig, skulde han dog have virket langt mere, hvis han og hans Medhjelpere havde kunnet undervise Scytherne i disses eget Modersmaal. Dette har da ogsaa længe været erkjendt, og saavel Propaganden i Rom som Missionsseminariet i Paris lod sine Alumner omhyggeligen undervise i vedkommende Sprog, inden de udsendtes til de andre Verdens Parter. Det

*) S. Phil. Chr. Gratianus Geschichte von Pflanzung des Christenthums. 1ster Theil S. 89.

amme Steer ved de protestantiske Planteskoler i England; ogsaa, som Du veed, i det grønlandske Seminarium her i Kjøbenhavn. Imidlertid opnaaes dog Talefærdigheden sjelden, førend man kommer til at omgaaes med de Indfødte. Derfor er det en meget nyttig Forandring, som er gjort ved de grønlandske Missionærer, hvilke nu forpligtes til at blive noget længere paa Grønland: de sidste Aar af deres Embedstid vare stedse de meest frugtbringende.

Saaledes synes da i vore Dage ved de evangeliske Missioner et stort Skridt at være gjort imod det fjerne Maal, som Frelseren har sat for sin Kirke, da den skal omfatte alle Jordens Folkeslag. Vi forudsee at Aarhundreder, ja maaskee Aartusinder, endnu ville forløbe, inden det naaes; men haabe troe vi fast, at det skal opnaaes og vi kimte allerede, hvorledes det er muligt. Ogsaa herom maa jeg henvise Dig til de Kjendsgjerninger, jeg nyligen har samlet *), iblandt hvilke Du ogsaa vil finde nogle Forberedelser til

*) S. Samlinger til det prot. Missionsvæsens og Bibeloversættelsernes nyeste Historie, i Theol. Bibl. 14de Bd. S. 261 fg. og i dette 15de Bd. S. 238 fg.

Jødernes Omvendelse, skjøndt Missionsselskaberne med Rette overlade dette vigtige Værk — i det mindste hvad de europæiske Jøder angaaer — til Tidens, Regjeringernes og de ordentlige Læreres Paavirkning.

Du veed da selv, hvor meget Jødernes Stilling i de christne Stater har forbedret sig i de sidste 30 Aar, og hvilke betydelige Fremskridt de have gjort i Oplysning *). Men denne sidste Vei er unægteligen den eneste, ad hvilken det kan lykkes at drage dem nærmere over til de Christne, hvis Religion de sikkert ikke ville frivilligen antage, hvor de forfølges eller dog foragtes af deres christelige Medborgere. Dette have da ogsaa alle ind-

*) Tidligere og skndigere begyndte man i Danmark og nogle tydske Lande at arbeide paa Jødernes Forædling og deres Vilkaars Forbedring; sildigere men iilsommere lagde man i Frankerig og Rusland Haand paa Værket. I Korthed fortæller Tzschirner (i Schröckhs Kirchengeschichte 9ter Th. S. 495—504) disse Forandringer og angiver tillige de Skrifter hvori udførligere Efterretninger findes om hvert Lands Jøder. Mærkeligst er den Samling af Actstykker, som Tama har udgivet, angaaende det i Paris 1807 holdte Sanhedrin.

tsfulde Skribenter og Statsstyrere for længe
en erkjendt; og naar vor høifortjente Dr. Basi-
m i det 5te Anhang til sin jødiske Historie (3die
nd S. 405 fg.) afhandler det Spørgsmaal:
vad er Aarsagen, at alle de Christnes Bestræ-
ser for Jødernes Omvendelse ere saa frugtes-
e?" kommer han stedse tilbage til dette Svar:
di man forsømmer at oplyse dem. Han angi-
: nemlig fire Aarsager fra Jødernes Side, 1)
es Opdragelses Fordomme; 2) deres dybe Van-
ndighed i det Gl. Ts. Skrifter; 3) deres urig-
e Begreber om deres Messias; 4) en besynderlig
tionalstolthed, forenet med Had og Foragt for
e andre Nationer. Dertil føier han følgende
indringer fra de Christnes Side: 1) mange
ristnes ryggesløse og forargelige Levnet; 2) de
skjellige Sekter, i hvilke den christne Kirke er
skilt, af hvilke den ene ligger i Krig med den
den; 3) den pavelige Kirkes deels latterlige og
syndige, deels gudsbespottelige Lærdomme, især
illeddyrkelsen, Helgenes Tilbedelse, Afslads-
ammet m. fl.

Ligesom nu de sidste (negative) Hindringer af
s selv falde bort ved den christelige Kirkes egen
ærmelse til sit Maal og ved Pavedømmets For-
ld (hvorom siden): saaledes hæves de første (posi-

tive) kun ved at udbrede sand Oplysning iblandt Jøderne. Og naar jeg da sammenligner den mosaiske Menigheds Forfatning i vort Fædreneland, navnligen i Kjøbenhavn, som den nu er, med Tilstanden, som den var endnu da Bastholm udgav sin Historie (1782), finder jeg riig Anledning til at glædes baade som Christen og som dansk Borger. Den retskafne Bekjender af den mosaiske Tro nyder nu almindelig Agtelse og deelagtiggjøres i alle borgerlige Rettigheder, hvoraf nødvendigen maa følge, at det Had og den Foragt, som Bastholm nævner under No. 4, maa falde bort. Hele den jødiske Ungdom underviises, ligesom den christelige, i vel indrettede Skoler, hvor Underviisningen gives paa dansk og for største Delen af christne Lærere: mange gode Hoveder opoffre sig til Studeringer, og flere unge Israeliter have allerede udmærket sig ved vort Universitet saavel ved Flid som ved gode Sæder. De Ældre erkjende de gavnlige Virkninger af denne høiere Dannelse; og iblandt de talrige Meyerske Legater er eet til Universitetet og flere til christelige Skoler. Disse besøges flittigen af mosaitiske Drenge, og Pigerne af denne Troesbekjendelse dannes udelukkende i vore Instituter, med Undtagelse af Religionsunderviisningen, hvilken gives af den ordinerede Catechet, som ogsaa

confirmerer de Unge af begge Kjøn. Du kjender uden Tvivl den med Kongl. Authorisation udgivne "Lærebog i Religionen for Ungdommen af den mosaiske Troesbekjendelse" (Kbhavn 1814 hos Cohen); og vil være enig med mig om, at den intet indeholder til Fornærmelse for Christendommen eller for Staten. Unægteligen er den altfor compendiarisk (hvorpaa dog en duelig Lærer kan raade Bod), indeholder vel ogsaa for lidet Jødedom (Omskjærelsen, Paaskefesten, Løvsalenes Høitid m. m. omtales ikke; Messiaslæren er kun antydet, ingenlunde udviklet); men dette er noget, hvorover en christelig Theolog ei fra sin Standpunkt kan klage, da han desto lettere kan betragte denne Lærebog som en Indledning til Christendommen (lad være, at den ikke er skrevet i denne Hensigt). Farligt for Kirken kan ei det Samfund blive, som erkjender den rene mosaiske Religion (uden pharisæiske og rabbinistiske Tilsætninger) for den sande (see S. 9), og angiver som dens trende Hovedsætninger Troen paa een eneste Guds Tilværelse, paa en guddommelig Aabenbaring, paa en Straf og Belønning (S. 10): farligt for Staten ei det Selskab som bekjender: "Det Land, hvori jeg lever og hvori jeg finder Næring, Be-

skjermelse og Tryghed, kalder jeg mit Fædreland, som jeg skylder alle Borgerpligter, hvilket den anførte Bog (Jeremias 29, 7.) tydeligt forklarer" (S. 40).

Den eneste Frygt, der endnu kunde ængste retsindige Christne, er, hvis disse Grundsætninger kun skulde gjælde for Skolen, ikke for Livet; og det nægter jeg ikke, at hvad Helvetius siger om alle Mennesker: "de have en dobbelt Moral, en til Stats- og Høitidsbrug, som er stræng og indgyder Agtelse, en anden til Hverdagsbrug hjemme, som er slap og ei værd at fremsige", dette gjælder endnu om mange danske Mosaiter, i hvis Huse polske eller andre udenlandske Skolemestere arbeide imod de gode Grundsætninger, som Børnene have indsuet i de offentlige Skoler. Men besøger man disse, eller bivaaner man deres Confirmation (jeg taler af Erfaring om begge Dele), da finder man ei mindste Anledning til Tvivl om, at Jøderne jo mene det ærligt med deres Religion, deres Fædreneland og deres Medborgere. At der gives Indifferentister iblandt de saakaldte Oplyste af Mosaiterne, som iblandt de Christne, er desværre alt for sandt; men i den offentlige Underviisning har jeg kun fundet Tolerance, ei Indifferentisme.

Jeg har i deres nye Synagoge hørt en saare opbyggelig, bibelsk Confirmationsprædiken, der intet Savn efterlod uden det ved Stedet betingede: at den forresten saa skjønne Bygning, opført paa Propheternes sande Ord, maatte mangle sin Krands og sin Slutsteen, det glade Budskab om den komne Messias.

Jo mere man har Grund til at glæde sig ved den Seier, som Humaniteten her har vundet over Fordomme og Barbarie, desto mere vil man beklage, at baade en indvortes og udvortes Modstand har i de sidste Aar arbeidet paa at hindre de skjønne Frugter af den alt tilsægtede Seier. Du veed nemlig, at ligesom Skribenter af vort Troessamfund i A. 1813 begyndte en Feide mod Jøderne, saaledes have ifjor Palæologerne iblandt disse gjort et Forsøg paa at standse deres friere tænkende Troesforvandte paa Oplysningens Bane. Dog haaber jeg, at ligesom hiin Feide snarere gavnede end skadede den gode Sag, saaledes vil Regjeringens Viisdom ogsaa vide at læge det opkomne Schisma eller dog at gjøre det uskadeligt. Du mindes, at det var den danske Oversættelse af Buchholz's Bog: Moses og Jesus, der gav Signalet til Feiden. Det var Alle ubegribeligt,

hvorledes Religionens hædrede Sånger, Thomas Thaarup, kunde nedlade sig til at forbandske et saa irreligiøst og i enhver Henseende usselt Produkt. Buchholz selv var utilfreds med, at hans i Tydskland deels forglemte deels foragtede Bog ved denne Oversættelse blev fremkaldet til fornyet Liv. Havde det været overladt til Jøderne at anvise det Tøihuus, hvoraf de Christne skulde laane Vaaben imod dem, kunde de ikke let have aabnet noget andet. Nei, da skulde den gamle Wagenseil eller Eisenmenger have ydet langt farligere Angrebsmidler. Men undtager man det Par Ord, som Hr. Confessionarius Bastholm udgav i denne Anledning og den med saa megen Indsigt og Upartiskhed forfattede Recension i Dansk Lit. Tidende for 1813 No. 23 følg., saa udmærkede alle Kjæmperne paa det christne Parti, navnligen de 7 Studiosi Typographiæ, sig ved total Uvidenhed, imedens det var de dygtigste og indsigtsfuldeste Mænd af Modpartiet (Repræsentanterne, og DHrr. Euchel og Nathanson) som forsvarede Mosaiternes Sag, understøttede af christne Embedsmænd, f. Ex. Etatsraad Bærens. Saaledes kunde Seieren ei blive tvivlsom. Men at denne Seier ei skulde blive misbrugt til derpaa at grunde ulovlige Adkomster, derfor sørgede saavel ovenan-

te mægtende Recensent *), som især Etatsraad
Smidt-Phiselbeck ved tvende (Striden uvedkom-
ende, skjøndt Stridspunkterne drøftende) Afhand-
lger om den jødiske Nations hidtil
rende Forhold til det christne Bor-
ersamfund og dets Ombannelse i
emtiden **). Da disse ere forfattede med
ıgkundskab, philosophisk Overblik og Hensyn
den nyeste europæiske Lovgivning, kunne de
e forfeile deres Hensigt, som var (see S. 120)

*) For Ex. ved den sande og fine Bemærkning S. 381: "Overalt ere de formeentligen største Jødefiender i Grunden meest enige med Jødernes største Velgjørere. Thi idet disse ivrigst stræbe efter at forædle Jøderne, bevise hine, ved at afmale Jødedommets lede Skikkelse med de værste Farver, i Grunden intet andet, end at samme høiligen trænger til Forbedring. Ikkun de ere Jødernes værste Fiender, som enten af Ligegyldighed for deres Cultur ville lade Alt forblive ved det Gamle, eller, idet de af misforstaaet Godhed ville tilvende dem Rettigheder, hvortil de endnu ikke ere modne, handle ligesom de ufornuftige Fædre, der ikke nenne at anvende den til Barnets Opdragelse fornødne Tugt."

**) Udkomne under Ening hos Schultz 1817.

"at bidrage noget til Bedste for de Gode og i Borgersamfundets Værn imod de Slette iblandt Jøderne." Med Alvor og Værdighed paatale denne Philosoph ogsaa den skjændige Indifferentisme og kolde Ligegyldighed for alt Helligt, som Jagttageren saa ofte finder hos de formeentlig høiest Oplyste saavel iblandt Jøder som Christne. Han gaaer ud fra den rigtige Grundsætning, at Jødedom og Christendom ere tvende uforenelige Bekjendelser, hvilket man skulde synes var overflødigt at indskjærpe, saasandt Jøden forkaster den Messias, paa hvis guddommelige Sendelse og Sandheds Ord hele vort Haab hviler; men hvad er nu overflødigt? Vel underrettede Mænd have fortalt mig at en theologisk Candidat af vor Kirke har for nogen Tid siden søgt om at ansættes som jødisk Catechet, ligesom Du vist fra dine Studenterdage mindes flere Exempler paa, at Christne (soi-disants) bade Jøder til Faddere ved deres Børns Daab: som om en sand Jøde (d. e. en Saadan som er Jøde tilgavns men intet mere) kunde glæde sig ved et Barns Optagelse i et kirkeligt Samfund, han forkaster, eller som om han kunde paatage sig den Forpligtelse at lade Barnet opdrage i Christi Tro, hvis Forældrene døde! Dette bør ei saa at være. Iligemaade er jeg alde-

les enig med Schmidt=Phiselbeck i (S. 115), "at Patronatet over christne Kirker og Skoler ingen=sinde bør kunne overdrages til Jøder, hvilke, forsaavidt de virkelig ere Tilhængere af den Tro, hvortil de i det Udvortes bekjende sig, (og det bør forudsættes om Alle, da enhver Undtagelse er fornærmelig) maae nære Modbydelighed imod den Lære, som i disse Kirker og Skoler skal foredrages, og igjennem disses med Patronens Person saa nøie forbundne, og af ham i saa mange Forhold afhængige, Lærere skal udbredes." Det kunde heller aldrig falde mig ind, ihvor meget jeg glæder mig over den ogsaa iblandt Jøderne saa høilig forbedrede Skoleunderviisning, at paatage mig enten Patronatet for en saadan Skole eller deri give Religionsunderviisning, uagtet dette Forhold dog vilde være mindre unaturligt, fordi jeg med hine Skolers Lærlinge troer paa det G. Ts. Aabenbaring, imedens den, som er blot Mosait, forkaster min Troes Hovedhjørnesteen, det N. T.

Angaaende denne vigtige Punkt ville vi altsaa fortsætte en ærlig og velmeent Kamp med Jøderne, intet fordølge, som bør komme i Betragtning ved den Borgerpagt, vi indgaae med dem; og hverken indbilde dem eller os selv, at vi ere mere enige end Sagens Natur tillader. Dette er og den

eneste Vei, paa hvilken sand Agtelse og Religiøsitet iblandt begge Partier kan bevares. Den saakaldte Christen, som er ligegyldig for Kirken, vil aldrig komme til at agte Synagogen; den, som over-seer Sacramenternes høie Betydning, vil endnu mindre skjønne paa deres Forbilleder; den som, selv døbt, kan lade haant om Daaben, han vil sikkert drive Spot med Omskjærelsen o. s. v. Indifferentisten viser gjerne Tolerance; men det er ikke den gudfrygtige Jøde nok, at man tolererer hans Hengivenhed for Fædrenes Lov; han fordrer med Rette Agtelse derfor; og kun det religiøse Menneske er istand til i sit Hjerte at agte Andres Religiøsitet. Naturligviis ønsker han, at alle vare deelagtige i hans Tro; og vi tilstaae gjerne, at dette saa naturlige Ønske har bragt mange gudfrygtige Christne til at arbeide i Utide og med skadelig Hæftighed paa Jødernes Omvendelse. Men saamange Aarhundreders Erfaring og et dybere Studium af Psychologien bør bevare Efterkommerne for disse urigtige Forholdsregler, og da kunne vi haabe, at de paa en naturligere og jevnere Vei ville komme til Maalet, hvilket stedse bør foresvæve christelige Lærere og Regjeringer, saasandt vi erkjende Gyldigheden af Jesu Spaadom om "den Tid, da der kun skal være een Hjord og

een Hyrde;" og af Pauli Forudsigelse: "Naar Hedningenes Fylde er indgangen, da skal det hanske Israel frelses."

Det var paa Grund af det sidste Skriftsteds (Rom. 11, 25—26.) Klarhed, at jeg begyndte mit Brev med Hedningernes Omvendelse. Men skal end denne efter Forsynets Raad fuldendes, inden de sidste Jøder optages i den saa længe forkastede Messias's Rige: da bør dette dog ei gjøre os ligegyldige for de iblandt os boende Israeliter. Vi ville aldrig glemme, at de høre til det Folk, som de første Forjættelser bleve givne, som i lang Tid alene bevarede den sande Guds Kundskab, og som saae Frelseren fødes i sit Skjød. Vi ville aldrig glemme, hvad vi, selv som Christne, ere Jøderne skyldige. Deres Langsomhed til at indgaae i vore Forsamlinger skal ei trætte os. Vi ville henholde os til Luthers tidligere Ord: "Jeg haaber, naar man handlede venlig imod Jøderne og smukt underviste dem af den hellige Skrift, skulde ret mange af dem blive Christne, og træde tilbage til deres Fædres, Propheternes og Patriarchernes Tro, hvorfra de kun bortskrækkes videre, naar man gjør dem Bebreidelser, og end ikke vil lade dem være Noget, og behandler dem kun med Hovmod og Foragt. Havde Apostlene, som og vare Jøder,

handlet saaledes mod os Hedninger, som Hedningerne mod Jøderne, saa var der aldrig bleven Christne iblandt Hedningerne. Have de da handlet broderligen mod os Hedninger, saa skulle, saa bør vi igjen handle broderligen mod Jøderne." Vistnok lyde hans sildigere Ord om Jøderne langt haardere; men dem ville vi saa meget mindre tage til Rettesnor, som Jøderne nu ei længere udøve den Formastelse, han deri beskylder sine Samtidige for. I hans sidste Prædiken, som han holdt i Eisleben to Dage før sin Død, forekommer, iblandt flere Udfald, følgende: "Nu er det med Jøderne saaledes beskaffent, at de dagligen bespotte og bagvaske vor Herre Jesus Christus. Da de gjøre det og vi vide det, skulle vi ikke taale det. Thi hvis jeg taaler hos mig den, som bagvasker, bespotter og forbander min Herre Christus, saa gjør jeg mig deelagtig i fremmede Synder, da jeg dog haver nok i mine egne Synder: derfor skulle I Herrer (Raadet i Eisleben) ikke taale dem, men fordrive dem; dog hvis de omvende sig, lade deres Æager fare og antage med Alvor Christum, da ville vi gjerne ansee dem for vore Brødre. Ellers bliver der intet af; thi de gjøre det for grovt, de ere vore offentlige Fiender, høre ei op at bespotte vor Herre Christum, kalde Jomfru Maria en Skjøge

o. s. v." Jeg har anført dette for at minde om den Tone, hvori saavel protestantiske som katholske Theologer fordum talede om Jøderne. Endog forbrede man, at de skulde omvende sig. Sjelden tilbød Nogen sig at undervise dem i Christendommen; alligevel vilde man, de skulde lade sig døbe, som om ikke Christus havde befalet først at lære Folkene og derefter døbe dem, og som om Apostelen ikke havde sagt os, at Troen kommer af Prædiken. Dog undertiden betraadte man ogsaa i ældre Dage denne rette Vei til at fremme Jødernes Omvendelse. Men da man med Overtalelsens milde Midler gjerne forbandt Tvangens de haarde, saa nedreve de sidste, hvad der maaskee opbyggedes ved de første. Dog sædvanligen vare de Prædikener, der holdtes til Jødernes Oplysning, af den Beskaffenhed, at de ei kunde opbygge. I Rom og flere katholske Stæder er det paalagt Jøderne til visse Tider at stille et bestemt Antal Tilhørere, for hvilke da en eller anden Munk holder et Foredrag, som gjerne bestaaer af Skjældsord og Bebreidelser for deres egne og deres Forfædres Gjenstridighed, ligesom det er en Servitus, der hviler paa det mosaiske Troessamfund i Rom aarligen at afgive (sædvanligen ved Paasketider) et vist Antal Proselyter til den katholske Kirke. (Disse kjøbes da

handlet saaledes mod os Hedninger, som Hedni-
gerne mod Jøderne, saa var der aldrig blevne
Christne iblandt Hedningerne. Have de da hand-
let broderligen mod os Hedninger, saa skulle, saa
bør vi igjen handle broderligen mod Jøderne."
Vistnok lyde hans sildigere Ord om Jøderne langt
haardere; men dem ville vi saa meget mindre tage
til Rettesnor, som Jøderne nu ei længere udøve
den Formastelse, han deri beskylder sine Samtidige
for. I hans sidste Prædiken, som han holdt i
Eisleben to Dage før sin Død, forekommer,
iblandt flere Udfald, følgende: "Nu er det med
Jøderne saaledes beskaffent, at de dagligen be-
spotte og bagvaske vor Herre Jesus Christus. Da
de gjøre det og vi vide det, skulle vi ikke taale det.
Thi hvis jeg taaler hos mig den, som bagvasker,
bespotter og forbander min Herre Christus, saa
gjør jeg mig deelagtig i fremmede Synder, da jeg
dog haver nok i mine egne Synder: derfor skulle
I Herrer (Raadet i Eisleben) ikke taale dem, men
fordrive dem; dog hvis de omvende sig, lade deres
Aager fare og antage med Alvor Christum, da ville
vi gjerne ansee dem for vore Brødre. Ellers bli-
ver der intet af; thi de gjøre det for grovt, de ere
vore offentlige Fiender, høre ei op at bespotte vor
Herre Christum, kalde Jomfru Maria en Skjøge

Slige Exempler have gjort de Christne forsigtige i at tilstaae Proselyter selv de Fordele, paa hvilke de ellers kunde have grundet Krav, naar man betragter, hvilken Frimodighed og Sjæls Fasthed der udfordres til at forlade det Troessamfund, i hvilket man er født, og udsætte sig for kortsynede Menneskers, ja maaskee endog for elskede Frænders, haarde Domme over et saadant Skridt. Saa foragtelig derfor som den letsindige eller egennyttige Overløbers Adfærd med Rette dømmes at være, saa agtværdig er hver den, som paa Grund af sindig Overveielse og Samvittighedens Tilskyndelse forlader en Menighed, hvori han enten finder farlige Vildfarelser eller savner væsentlige Sandheder, og offentligen gaaer over til det Samfund, hos hvilket han finder sin Tro, sin Overbeviisning, sin Trøst. Medfører en saadan Overgang noget jordisk Tab for Proselyten, da tvivler heller ikke Nogen om de rene Bevæggrunde til samme; men medfører den borgerlig Geviinst, ere de Fleste tilbøielige til at yttre fornærmelige Tvivl. Dog kan den ogsaa i dette Tilfælde være alvorligen meent. Bedst var det for begge Parter, naar de borgerlige Forhold kunde blive de samme; men hvis Tingenes Natur fører det med sig, at Proselyterne tilstaaes visse borgerlige Fortrin (som Tilfældet er

med de Jøder, der lade sig døbe i christne Stater), da bør denne Omstændighed dog vel ei bringe os til at fraraade, hvad der i sig selv er ønskeligt og priseligt. Det er derfor saa langt fra, at jeg kan istemme den herskende Mening om Ligegyldigheden af Jødernes Omvendelse, at jeg meget mere anseer det for Pligt at anvende ethvert tilladeligt Middel til at overbevise de blandt os boende Jøder om Christendommens Sandhed og Guddommelighed, ei fordi jeg tvivler om gudfrygtige og retskafne Jøders Salighed, ei heller fordi jeg nægter Sam-dannes Beqvemhed til at opfylde deres Borger-pligter; men fordi Mennesket ogsaa paa Dommens Dag skal gjøre Regnskab for sin Tro, og fordi ikke enhver Tro (selv ærligen antaget og samvittigen fulgt) gjør sine Bekjendere lige skikkede til Borger-skabet paa Jorden og i Himmelen. Vel maa Om-sorg for vore Medmenneskers Sjele ei gjøre os paatrængende eller intolerante (til hvilke Feil Pro-selythververne, som bekjendt, letteligt forfalde); men den kan dog heller ikke tillade os at lægge Hænderne i Skjødet og forsømme de Leiligheder, som Omgang, Venskab og Bekjendtskab tilbyde. Vel bør ingen christen Regent forfølge nogen rolig Undersaat for hans Tro, end sige myrde Jøder under Rettroenhedens Paaskud (som i Middelalde-

rer); men paa den anden Side bør heller Ingen sige med Frederik II af Preussen: "det er mig ligegyldigt hvad mine Undersaatter troe, naar de kun adlyde"; thi Lydigheden udspringer af Troen; og der lade sig tænke Tilfælde, hvori hiint Symbolums Bekjendere vilde komme til at indrømme os dette med stor Fortrydelse. Man veed, at skjøndt Troen just ikke trykkede Napoleons Soldater, forfremmede han dog ikke gjerne nogen Mosaist til Officeer, og aldrig i de høiere Classer, af Frygt for at en Saadan, paa Grund af sin fremmede Religion, skulde savne sine Undergivnes Hengivenhed og Tillid. Lignende Tilfælde ville ogsaa møde i Fred, og det saa meget oftere, jo flere Borgerrettigheder Mosaiterne blive deelagtige i. Man indvender maaskee, det er Fordom, naar Soldaten ei lige saa villigen adlyder den omskaarne som den uomskaarne Officeer: det er sandt — under Forudsættelse af lige Indsigt, Tapperhed og Fædrelandssind —; men derfor bliver dog Virkningen af den svigtende Tillid lige skadelig for Staten.

Denne Bemærkning vil i det mindste tjene til Undskyldning for de Regenter, som arbeide paa, ved milde Midler at drage de fra Statsreligionen meget divergerende Confessioner noget nær-

mere over til den herskende (d. e. af Pluraliteten bestaaende) Kirke. Selv naar det divergerende Partie har Sandheden for sig, kan det, hvis det ikke seirer, forvolde som Hugenotterne i Frankrig adskillige Uleiligheder i Staten; men disse blive flere og større, naar de Dissenterende ere de vildfarende, især hvis de adlyde et fremmedt Overhoved, som f. Ex. Catholikerne i Ireland. Derfor kan selv den toleranteste Regjering ei være glad ved at Dissenternes Antal forøges stærkt i Landet. Det er unægteligen et politisk Gode, naar alle eller dog de allerfleste Borgere af een Stat bekjende sig til een Tro. Derom kan Ingen tvivle, som erindrer, at de største Bedrifter kun udrettes ved Enighed; og fuldkommen Enighed kan vel finde Sted iblandt dem, som have forskjellige Anskuelser af visse Lærdomme og Skikke, men ikke hvor der er Strid om Religionens Grundvold. Dog et politisk Fortrin er just ikke tillige det høieste Gode: dette er uadskilleligt fra Retfærdighed og Humanitet; kun under disse Betingelser bør hiint attraaes og efterstræbes. Thi ved disse Dyder kan en Stat bestaae endog med de forskjelligste Religioner, men uden dem vil den gaae til Grunde, selv med den største Eensformighed i Gudsdyrkelse. Kun oversee man ikke over denne Sandhed en anden,

der er lige saa afgjort: nemlig at ikke enhver Religion er lige skikket til at frembringe og vedligeholde hine Dyder.

Da Du sikkert er enig med mig herom, vil jeg nu forsøge i Detail at angive, hvad der efter mine Tanker bør gjøres for at fremme Jødernes Omvendelse. Vore Pligter i saa Henseende kunne deles i dem, vi have som Christne, som Lærere eller Skribenter, og endelig som Jødernes Medborgere. Under første Categorie faae vi dog intet at iagttage, uden hvad der desuden paaligger os, "at vandre i Kjerlighed, saaledes som det egner sig for Lysets Børn" (Ephes. 5, 2. 9); gjøre vi det, da ville vi ogsaa "omgaaes viseligen med dem, som ere udenfor, saa at vi kjøbe den beleilige Tid" (Col. 4, 5). Men her møder os strax samme Hindring, som Bastholm med Rette anviste første Plads: "mange Christnes lastefulde og ryggesløse Levnet." Dog skal det ei falde os vanskeligt at vise den sandhedskjerlige Jøde, hvor alvorligen dette straffes og fordømmes i det N. T. og hvor lidet den Lastefulde tør vente Lod eller Deel i Jesu Forsoning. Men indvender han os, at ligesom nogle Feil f. Ex. Aager og Svig maaskee begaaes hyppigere af Jøder, saaledes ere visse Laster som Horerie og Selvmord alminde ligere iblandt de

Christne, da maae vi vel med Skamfuldhed tilstaae dette; men tillige minde ham om at dette først er blevet Tilfældet i nyere Tider, efterat Protestanterne iilfærdigen have afskaffet al Kirketugt, imedens Synagogen har bevaret sin Excommunicationsret; og dernæst tilbagekalde i den sagakyndige Mosaits Ihukommelse Billedet af de christne Menigheder, i hvilke en offentlig Stemme og beskikkede censores morum haandhævede ja endnu haandhæve Christendommen i dens Reenhed. Og skulde han maaskee — allerede halv vunden for det N. Ts. Universalismus — befrygte, at jeg af Iver for Disciplinen kun vilde lede ham fra jødisk til hernhutisk Particularismus, da bliver det min Pligt at vise ham, først hvor stor endda Gevinsten vilde være ved Byttet, og dernæst, at godtgjøre, f. Ex. af den genfiske Republiks og Kirkes Historie, hvorlunde den høieste og alsidigste Udvikling kan bestaae med et velindrettet christeligt Censorembede. Men bringes han til oprigtigen at beundre et saadant Samfund, og tilstaaer han, at Jødedommen, uagtet dens store Fortjenester af Menneskeheden, dog aldrig har mægtet at avle en Forening, saa riig paa Oplysning og Dyd, paa Aand og Sæders Eenfoldighed, paa Videnskabelighed og Kunst, paa Kraft og Beskedenhed: da foreholde vi ham,

at dette endda kun er et svagt Billede af hiint Himmeriges Rige, hvortil Frelseren lagde Grunden, hvorpaa Apostlene, Reformatorerne o. fl. byggede, men hvori Hedningernes og Jødernes Fylde først maa indgaae, inden det kan vise sig i sin hele Glands for jordiske Øine. Med samme Sandruhed og med samme Følelse af Christendommens oplysende og lyksaliggjørende Aand kan og vil Du vinne for dem, som ere udenfor Menigheden, naar de betragte Din exemplariske Vandel i og udenfor Kirken, i og udenfor Dit Huus: at det ei er Dit, men Hans Værk, som her fuldendes i Skrøbelighed; at Din bedste Tale var den, som kom den apostoliske Eenfold nærmest; Dine bedste Følelser de, som udstrømmede af Tanken om Jesus; Dine ædleste Gjerninger de, som øvedes i hans Aand og efter hans Exempel. — Man kan ei beskylde Jøderne i vort Fædreneland for Ulærvillighed: de have flittigen optaget saavel onde som gode Grundsætninger, Moder og Sæder efter de Christne, de levede iblandt. Kun traf det sig for det meste saa uheldigt, at de christelige Medborgere, som afgave Mønstret, enten af Religions-Indifferentisme eller af falsk Undseelse undlode at gjøre deres Omgangsvenner opmærksomme paa, hvorledes Alt, hvad der i deres (som overhovedet i Occidentaler-

Christne, da maae vi vel med Skamfuldhed til[illegible]
dette; men tillige minde ham om at dette [illegible]
blevet Tilfældet i nyere Tider, efterat Prot[illegible]-
terne iilfærdigen have afskaffet al Kirketugt, [illegible]
dens Synagogen har bevaret sin Excommunica-
tionsret; og dernæst tilbagekalde i den [illegible]
Mosaits Ihukommelse Billedet af de christne [illegible]
nigheder, i hvilke en offentlig Stemme og [illegible]
kede censores morum haandhævede ja [illegible]
haandhæve Christendommen i dens Reenhed. [illegible]
skulde han maaskee — allerede halv vunden for [illegible]
R. Ts. Universalismus — befrygte, at jeg af [illegible]
for Disciplinen kun vilde lede ham fra jødisk [illegible]
hernhutisk Particularismus, da bliver det [illegible]
Pligt at vise ham, først hvor stor endda Gevinst[illegible]
vilde være ved Byttet, og dernæst, at godtgj[illegible]
f. Ex. af den genfiske Republiks og Kirkes Historie,
hvorlunde den høieste og alsidigste Udvikling kan
bestaae med et velindrettet christeligt Censorembede.
Men bringes han til oprigtigen at beundre et saa-
dant Samfund, og tilstaaer han, at Jødedommen,
uagtet dens store Fortjenester af Menneskeheden,
dog aldrig har mægtet at avle en Forening, saa
riig paa Oplysning og Dyd, paa Aand og Sæ-
ders Eenfoldighed, paa Videnskabelighed og Kunst,
paa Kraft og Beskedenhed: da foreholde vi ham,

efter Apostlenes Dage fulgte dette Kald? Men hvor tidligen tabte sig ogsaa iblandt de Christne Kjerligheden til de Vildfarende? Hvor snart begyndte de ikke at finde Kilden til Vildfarelsen i et forstokket Hjerte, i forsætlig Blindhed og Had til Sandheden? Hvor hastigen forlode de ikke Aandens Vaaben, Underviisning og Beviisførelse, for at omvende ved Magtens, Ild og Sværd? Nu vide vi dog vel alle, at Frygten driver Kjerligheden ud: hvorledes kunde man da vente, at Jøderne frivilligen skulde gaae over til et Parti, hvis Voldsomhed de maatte afskye, og som i Gjerningen fornægtede sin guddommelige Religions Grundsætninger? Om ogsaa nu og da en enkelt Lærer anbefalede de rette Midler til Jødernes Omvendelse, blev hans Raad dog ikke fulgt. Da omsider Religionsfordragelighed indførtes i Europa (især ved Bayles, Lockes og Frederik IIdens Anseelse), kjølnede Iveren hos de Christne; og saalidet Jøderne kunde omvendes ved den blinde Nidkjærhed uden Skaansel og Kjerlighed: ligesaa lidet kunde de bevæges til at blive Christne alene ved disses Retfærdighed og Humanitet, især naar deres christelige Medborgere forsikkrede dem om, at enhver Religion, som ei fornægtede Dyden, var lige gavnlig, og naar de tillige viste Uvillie eller

Foragt imod de faa Proselyter, som lode sig døbe. Da dette, som bekjendt, stedse mere og mere blev det 18de Aarhundredes Tone, maa det ikke undre os, at selv den forresten hensigtsmæssige Anstalt, som den ædle Joh. Henr. Callenberg stiftede i Halle (1728) til Jødernes Omvendelse, bar saa ubetydelige Frugter og omsider (1792) gik ind. Senere vakte Methodisten Cooper nogen Opsigt ved de Prædikener, han 1796 holdt for Jøderne i London, men hvorved dog heller ikke mange lode sig overbevise. I de allernyeste Tider er det ei saameget de oplyste Israeliter i Europa, som deres ucultiverede Troesforvandte i Asien og America, der modtage Nye Testamenter til Gjennemlæsning og Overveielse. Dette leder os til den, ogsaa forhen gjorte, Jagttagelse, at jo flere Sandheder og Velgjerninger af Christendommen Nogen har antaget (ved Omgang, Tradition eller Læsning), uden at blive gjort opmærksom paa sammes egentlige Kilde; jo mere han faaer indflettet disse i sit Fædrenereligions System: desto vanskeligere vil det siden blive at omvende ham d. e. at overbevise ham om de theoretiske Dogmer, hvilke han fra Barnsbeen af er vant til at skue i et urigtigt Lys og hvis praktiske Indflydelse han for en stor Deel har tilegnet sig. Dog skal denne Jagttagelse ei

nedslaae vort Mod, men snarere opreise det ved Tanken om den Triumph, som Christendommen ogsaa paa denne Maade indlægger sig, ved at oplyse og forbedre endog saadanne Mennesker, som vægre sig ved at kaldes efter Christi Navn. Deri have vi tillige det trøstefulde Svar paa det ellers foruroligende Spørgsmaal: "Hvorfor Gud har tilladt Islamismen at udbrede sig iblandt saa mange Millioner?" Ligesom vi deri finde Beroligelse under Betragtningen af Jødernes langsomme Omvendelse.

Hvis denne i Almindelighed er vanskeligere at bevirke end Hedningernes, saa er dens Udeblivelse ei heller slet saa sørgelig, da Jøderne i det mindste kunne rose sig af den forberedende Aabenbaring, hvilken, naar den ikke forbunkles af Menneskketant, maa tidligen eller silbigen lede dem til den fuldendende, saa sandt de troe Propheternes Spaadomme, hvilke ere opfyldte i Jesu af Nazareth. Derfor maae vi glædes ved at see det G. Ts. Studium gjenoplivet iblandt vore Dages lærde og oplyste Jøder. Vi faae derved en fast Grund, fra hvilken vi herefter, ligesom de ældre Apologeter, i vor videnskabelige Polemik kunne gaae ud. Thi naturligviis er nu, som til Justinus Martyrs Tid, det G. Ts. Spaadomme om

Messias Hovedcapitlet, hvorom enhver lærd Strid med Jøderne maa dreie sig. Dog kunne vi ogsaa med Rette fordre, at de skulle prøve de øvrige, tildeels endnu klarere, Grunde for Jesu guddommelige Sendelse. Kun ville vi ei gjøre det med den Paatrængenhed, hvormed Lavater i en Fortale opfordrede Mendelsohn til at gjendrive Bonnets Beviser for Christi Guddom, eller antage denne som sin Frelser. Vi kjende de meget undskyldelige Hindringer, som formene mange Mennesker at skue et Object i dets rette Lys; vi bør derfor have Agtelse ogsaa for den saakaldte subjective Sandhed, endskjøndt vi ikke kunne lade den sindrige lessingske Digtning (maaskee fremkaldet netop ved Agtelse for Mendelsohn) bevise saameget som Digteren derved efter den sædvanlige Forklaring vilde have beviist: "at alle monotheistiske Religioner ere lige gode*)"; ligesom vi heller ikke kunne modtage Mendelsohns vittige Gjenopfordring: at de Christne først maatte blive Jøder,

*) Hermed maae dog jævnføres Dr. Mynsters indskrænkende og undskyldende Bemærkninger i Afhandlingen: Over Lessings Nathan den Vise. S. Det Skand. Lit. Selskabs Skrifter for 1814. S. 136 fg.

siden de vare enige med disse om det G. T.s Guddommelighed; og at deres Fordring til Jøderne var ligesaa urimelig, som om Nogen vilde forlange, at de Folk, der boe i underste Etage af et Huus, skulde rive denne ned og flytte op til dem, som boe i øverste. Denne Lignelse beviser, ligesaa lidet som Lessings Parabel om de tre Ringe, det den skulde. Thi vi Christne nedrive ikke det G. T. Vi tilstaae, at Christendommen er bygget derpaa, som paa en urokkelig Grundvold. Vi lære kun, hvad Jøderne selv, ifølge Kjendsgjerninger, maae indrømme: at den mosaiske Ceremoniallov ei længere kan (og altsaa heller ikke skal) overholdes: (hvor liden en Deel af de gamle Forskrifter er dog det, som Mosaiterne nuomstunder, med al deres Hengivenhed for den store Lovgiver, ere i Stand til at opfylde!); at derimod de moralske Bud i det G. T. ere til alle Tider og for alle Mennesker forpligtende. Vi lære videre, (at jeg skal tale billedligen med Mendelsohn), at den, som vil underkaste sig nogen Tvang og savne visse Fordele, endnu kan boe glædeligen og trygt i sine Stamfædres ærværdige Pauluner, ja derved mindes om visse Foranstaltninger fra Menneskeslægtens Barndomsalder, hvilke, som alle Oldtidsminder, have noget Tillokkende for Phantasien og Gemyttet; men at den, som vil

Messias' Hovedkarakteer, hvorom [illegible] Strid med Jøderne maa dreie sig. Dog kunde vi ogsaa med Tiden indse, at de skulde prøve de op[illegible] rige, [illegible] Grunde for Chri[illegible] mæssige Sandhed. Kun ville vi ei gjen[illegible] med den Partiskhed, hvormed Lavater i d[illegible] Fortale opfordrede Mendelssohn til at gjendri[illegible] Bonnets Beviser for Christi Guddom, eller antag[illegible] denne som sin Frelser. Vi kjende de meget [illegible] skyldige Hindringer, som formene mange Men[illegible] nesker at skue et Object i dets rette Lys; vi bør[illegible] for have Agtelse ogsaa for den saakaldte subjec[illegible] tive Sandhed, endskjøndt vi ikke kunne lade den sindrige lessingske Digtning (maaskee fremkaldt netop ved Agtelse for Mendelssohn) bevise saa meget som Digteren derved efter den sædvanlig[illegible] Forklaring vilde have beviist: "at alle monothei[illegible] stiske Religioner ere lige gode*)"; ligesom vi hel[illegible] ikke kunne modtage Mendelssohns vittige Gjen[illegible] fordring: at de Christne først maatte blive Jøder

*) Hermed maae dog jævnføres Dr. Mynsters in[illegible] krænkende og undskyldende Bemærkninger i A[illegible] handlingen: Over Lessings Nathan den Vi[illegible] S. Det Skand. Lit. Selskabs Skrifter for 181[illegible] S. 136 fg.

p til Jødernes Indvendinger f. Ex. Hugo tius' berømte Værk de veritate Religionis istianæ, hvoraf hele den femte Bog hører hid; Limborchs amica collatio cum erudito Judæo famme Materie. Da sidstnævnte Bog maaskee er Dig bekjendt, og den, dog er baade mærkdig ved sin Oprindelse (Formen er nemlig her en Fiction som i Justini Martyris Dialog med en Tryphon; men virkeligen given ved Limhs Samtaler med den lærde Jøde Orobio) *), ærerig ved sit Indhold, vil jeg meddele Dig agen af denne Disputation **).

Orobio gjorde sin Gjendrivelse noget vanskere ved at gaae ud fra det dengang sædvanlige rebegreb iblandt de Christne: at Troen paa ssias er nødvendig til Salighed. Han spørger: orfor Gud, der i det G. T. saa ofte og saa best fordrer Troen paa sig, ikke tillige der har fordret

*) Han var ved at lægge Skjul paa sin Religion bleven Professor i Spanien, men blev røbet og faldt i Inqvisitionens Hænder. Løsladt begav han sig omsider til Amsterdam, hvor han havde sine Conferencer med Limborch ved Aar 1687.

**) Ved dette Udtog er benyttet Stäudlins Gesch. der theol. Wissens. 2ter Th. S. 87 fg.

nyde Livet i dets hele Fylde og Herlighed, som vil overskue alle Herrens Veie her paa Jorden, maa flytte op i det øverste Stokværk, hvor man bor ligesaa trygt men langt beqvemmere, nyder en friere Udsigt og aander en renere, mere ætherisk, Luft.

Men lykkes det mig ved denne Forsikkring at vinde nogen from Israelits Opmærksomhed for den Religion, som giver Livet dets høieste Betydning: da veed jeg ei bedre end at give ham selv det Nye Testamente i Hænder, paa det han med egne Oine kan skue den Guddoms-Glands, som omgav Frelseren her paa Jorden, og med egne Læber inddrikke den Viisdom, der talede igjennem ham og hans Apostle. Meget skulde jeg feile, om ei en fordomsfri Læsning af det N. T. enten i Grundsproget eller i en tro og kraftig Oversættelse skulde hos den religiøse og forstandige Jøde efterlade sig et dybt Indtryk. Jeg venter ei, at hans Omvendelse vil derved fuldendes, ihvorvel der haves enkelte Exempler herpaa; men den vil sikkert indledes og kraftigen forberedes. De Skrupler og Tvivl, som endnu maatte hindre Overgangen og mødsætte sig Sandhedens endelige Seier, bør overvindes enten ved Omgang med tænksomme og lærde Theologer eller ved Læsning af nyere apologetiske Skrifter, hvori tages Hensyn

netop til Jødernes Indvendinger f. Ex. Hugo Grotius' berømte Værk de veritate Religionis Christianæ, hvoraf hele den femte Bog hører hid; eller Limborchs amica collatio cum erudito Judæo om samme Materie. Da sidstnævnte Bog maaskee ikke er Dig bekjendt, og den dog er baade mærkværdig ved sin Oprindelse (Formen er nemlig her ikke en Fiction som i Justini Martyris Dialog med Jøden Tryphon; men virkeligen given ved Limborchs Samtaler med den lærde Jøde Orobio) *), og lærerig ved sit Indhold, vil jeg meddele Dig Gangen af denne Disputation **).

Orobio gjorde sin Gjendrivelse noget vanskeligere ved at gaae ud fra det dengang sædvanlige Lærebegreb iblandt de Christne: at Troen paa Messias er nødvendig til Salighed. Han spørger: Hvorfor Gud, der i det G. T. saa ofte og saa bestemt fordrer Troen paa sig, ikke tillige der har fordret

*) Han var ved at lægge Skjul paa sin Religion bleven Professor i Spanien, men blev røbet og faldt i Inqvisitionens Hænder. Løsladt begav han sig omsider til Amsterdam, hvor han havde sine Conferencer med Limborch ved Aar 1687.

**) Ved dette Udtog er benyttet Stäudlins Gesch. der theol. Wissens. 2ter Th. S. 87 fg.

den ligesaa nødvendige Tro paa Messias, uden hvilken den rette Tro paa Gud ei engang skal kunne finde Sted? Han fordrer i alt Fald, at man skal opgive ham de Steder af det G. T., hvor Gud udtrykkeligen har erklæret Troen paa Messias for nødvendig til Salighed, eller sagt, at det eneste Middel til Frelse for Israeliterne var at troe paa den allerede komne Messias; at Grunden til deres Adspredelse ligger i deres Vantro; at alle mosaiske Love, de moralske undtagne, vare en Afbildning af det, som skulde tildrage sig ved Messias's Komme; og at denne Lov, som det Meste af det G. T., var at fortolke mystisk og tropologisk. Han forlanger videre, at man skal opgive ham de Spaadomme, som udsige med klare Ord alt, hvad der i det N. T. og af de Christne siges at være opfyldt paa Christus, og det saa tydeligen at Israeliterne have kunnet indsee alle disse Ting før Messias's Ankomst ligesaa godt og fuldstændigen, som de nu efter Opfyldelsen kunne indsees af den evangeliske Historie. Hvis de Christne ikke kunne vise ham deslige Steder, troer han ikke at være som Jøde forpligtet til at antage Christendommen. — Limborch indrømmer, at saadanne Spaadomme ikke findes i det G. T. (og det kan let bevises af Spaadommes Natur, at saadanne Bestemmelser

lade sig tænke; da, som ogsaa Petrus siger, en Prophetie er ἰδίας ἐπιλύσεως); men viser til-, at det er tilstrækkeligt, naar Messias's An-st i Almindelighed var forudsagt, og hans Per-, Levetid og Embede saaledes beskrevet, at, naar man sammenlignede hans Gjerninger og domme med Spaadommene, kunde erkjendes den sande; og hvad selve Læren angaaer, da de den jo ikke beskrives af Propheterne, naar us var den, som først skulde aabenbare den og fæste den med Mirakler. Han indrømmer vi-; at Jøderne kunne troe paa den sande Gud, n at troe paa Messias, da Jødernes og de istnes Gud er een og den samme. Men for at é sig Vei til en mere positiv Beviisførelse for istendommens Guddommelighed, lader han bio forklare sig, af hvilke Grunde Jøderne ansee ses for en Prophet og en guddommelig Lovgi-; hvorpaa det bliver ham let at udvikle, hvor-de de samme Grunde tale endnu i en høiere d for Jesu guddommelige Sendelse. Han viser, Jesu Undergjerninger ere større og herligere og end rere documenterede end Mosis; at det N. Ts. værdighed og de enkelte deri indbefattede Bøgers tegritet og Ægthed hviler paa endnu stærkere unde end det G. Ts.; at Jesus har foreskrevet

en fuldkomnere Gudsdyrkelse end Moses; at den indvortes Gudstjeneste i Aand og Sandhed er Gud behageligere end den udvortes; at Ceremonialloven efter Guds Hensigt kun skulde vare til en Tid, hvorefter den strenge Tugtemester burde vige for Evangeliets milde Herredømme.

Af disse Grundtræk vil Du skjønne, at Limborch valgte den rette Vei i sit Forsvarsskrift: vi kunne den Dag i Dag ingen anden betræde, naar vi have at gjøre med troende Jøder; og Gud forbyde at de ved Culturen skulde tabe deres Tro paa det G. T.; da vilde de blive endnu mindre skikkede til at antage den sande Christendom, skjøndt det vel vilde falde lettere at bevæge dem til Daaben, naar nogen Fordeel dermed var forbunden; thi Indifferentister regne det naturligviis ikke saa nøie efter hvilken Religionsstifter de kaldes. Men da Kirken kun er lidet tjent med saadanne Proselyter, ønske vi baade for Jødernes og de Christnes Skyld, at den hos begge Parter saa lykkeligen indførte Fordragelighed ei maa udarte til Ligegyldighed, at den hos hine vakte videnskabelige og fædrenelandske Aand maa bringe dem Christendommen nærmere og nærmere, indtil de omsider med fuld Overbeviisning og fuld Frihed hylde vor guddommelige Religion. Basholm har allerede

i sin jødiske Historie (3die Bind S. 408—409) betegnet denne Bane som den eneste sikkre og hæderlige til hiint Maal. Hans Slutningsfølge er denne: Skulle Jøderne nogen Tid overbevises om deres Vildfarelser, da maa det Mørke adspredes, hvori Thalmudister og Cabbalister have indhyllet deres hellige Bøger. De Christne have vel arbeidet herpaa; men hvad nytter det, naar deres Skrifter ei læses af Jøderne. Iblandt disse selv maae opstaae Lærde, til hvilke de have Tillid, og som kunne føre dem til en rigtig Indsigt i det G. T. "Men aldrig vil dette Maal opnaaes, saa længe der ikke gives dem kraftige Opmuntringer til at lægge sig efter Videnskaberne og Sprogkundskaben. Ved Videnskabernes Tilvært iblandt dem vilde de opvækkes af den dybe Søvn, i hvilken de nu ligge; det vilde komme til en Gjæring iblandt dem; lærde Tvistigheder vilde reise sig, og ved saadanne Tvistigheder vinder altid Sandheden." Vi vide nu af Erfaring, hvor sande disse Ord vare; de ere i de tre sidste Decennier gaaede i Opfyldelse saavel i Danmark som i Frankerig og Tydskland, selv Forudsigelsen om Tvistigheder ikke undtagen. Men inden jeg melder Dig noget om den imellem de danske Mosaiter udbrudte Tvist, maa jeg efter den

angivne Orden tilføie et Par Ord om det Forhold, hvori vi som Medborgere staae til disse.

Ogsaa dette bør vi, efter min Overbeviisning, benytte til at indbynde Christendommen hos dem. Men da vore Pligter i denne Henseende betinges deels ved Regieringens Anordninger deels ogsaa ved selve det jødiske Kirkesamfunds Forekommenhed eller Tilbageholdenhed, saa kan jeg — da disse Betingelser ere saa skarpsindigen oplyste i Hr. Etatsraad Schmidt-Phiseldecks anden Afhandling — herom fatte mig kort, især da jeg alt ovenfor har berørt hvorledes vi som Christne skulle omgaaes med Jøderne. Det er især tvende ængere Forhold, som her komme i Betragtning, det nemlig som finder Sted imellem Ægtefolk, og det imellem Lærere og Disciple. Det er aldeles overeensstemmende med Pauli Forskrift i 1 Cor. 7 Cap. at Ægteskab tillades imellem en Christen og Jødinde, samt imellem en Jøde og Christinde, ihvorvel de Betænkeligheder, som nysnævnte Forfatter har fremsat herimod S. 113—14, ikke bør oversees, ligesom det ogsaa kun bør skee under den Betingelse, at Børnene af et saadant blandet Ægteskab opdrages i den christne Religion. Det forstaaer sig, at den Jøde eller Jødinde, som underkaster sig dette Vilkaar, maa være — saa at sige — halv

omvendt: desto lettere ville Apostelens Ord (1 Cor. 7, 14) opfyldes, og den vantroe Mand helliges ved sin Hustru, eller den vantroe Hustru helliges ved sin Mand. Dog dette Forhold vil stedse blive sjeldent; langt mere befordres, som Erfaring viser, Jødernes Identification med de Christne derved, at hine besøge disses Skoler. Nu er det vel saa, at den jødiske Ungdom efter Regelen ei deeltager i den christelige Religionsunderviisning; ei heller bør nogen Lærer uden vedkommende Forældres eller Værgers Tilladelse lade dette skee; men jeg kjender Tilfælde, hvori dette af Forældrene er bleven forlangt men af Læreren nægtet, hvilket forekommer mig at røbe utilgivelig Indifferentisme. Vi bør tvertimod glæde os baade som Christne og som Patrioter hver Gang en Mosait ønsker at blive oplyst om vor Troes Grunde: lad det endog noget forøge Lærernes Arbeide i Timen, da en jødiskfød Yngling maa undervises anderledes end den døbte, saa har dette Arbeide dog ogsaa sin store Løn. Men det forstaaer sig, at naar en Mosait fordrer eller tillader, at hans Barn undervises i Christendommen, maa han ogsaa tillade, at det bliver døbt, hvis det ønsker saadant, efter at være kommet til Skjels-Aar og Alder. Dette Tilfælde vil dog ogsaa kun indtræffe sjeldent: derimod see

vi dagligen andre gode Frugter af denne Skolegang, hvorledes nemlig den opvoxende Ungdom af begge Confessioner lærer at kjende, agte, ja tildeels at elske hinanden, hvorledes Fordommene derved fortrænges og de skarpe Kanter afslibes, hvorledes de yngre Mosaiter hænge fastere ved det Land, de skylde deres Dannelse og Forædling, ja selv de Ældre faae større Kjerlighed dertil ved at see deres vel oplærte Børn, og betænke, at det er en christelig Regjering og christelig Humanitet, de have at takke for denne Velgjerning. Nære vi nu ogsaa i daglig Omgang dette os gunstige Sindelaug, lade vi Mosaitens Dyder vederfares Ret, afholde vi os fra Had, Avind og Spot: da skulle vi Aar for Aar see den gamle Skillevæg at nedsynke, indtil den omsider ganske forsvinder.

Dog mangler det hverken blandt Christne eller Jøder paa fordomsfulde Mennesker, som ønske at bevare det svælgende Dyb, der forhen var befæstet imellem disse tvende Partier, og modsætte sig ethvert Forsøg, som gjøres paa at udfylde det. Saaledes have ogsaa isjor endeel jødiske Huusfædre her i Kjøbenhavn indgivet til Regjeringen deres Besværing over de Reformer af Jødedømmet, som i de sidste Aar her ere foretagne. Skjøndt disse samtlig ere skeete efter Regjeringens udtryk-

kelige Foranstaltning eller i det mindste med dens Samtykke, valgte den dog, som man af dens Mildhed og Viisdom kunde vente, ei Magtsprögets, men Beviis=Grundenes Vei til at faae denne just ei uventede Meningsforskjellighed i det mosaiske Samfund bilagt eller dog jævnet, saavidt som begge Partiers Samvittighedsfrihed tillader. Vor gode Konge anordnede nemlig en Commission, bestaaende af sagkyndige Mænd, deels Christne deels Jøder, hvilke det er overgivet saavel at undersøge de af Palæologerne indgivne Ankeposter som ogsaa — om muligt — at mægle Fred imellem de dissenterende Parter og forberede en stor Synagoges Opbyggelse i Kjøbenhavn, hvilken Menigheden har manglet siden den store Ildebrand 1795. Da jeg seer altsaa at denne Sag er i gode Hænder; og da det ei tilkommer mig at foregribe Commissionens Beslutninger, tør jeg i et til Trykken bestemt Brev ei sige mere, end at Palæologerne i tvende Hovedpunkter have aabenbar Uret, nemlig naar de 1) ei ville besøge den saakaldte nye Synagoge, hvori den jødiske Confirmation holdes, uagtet den er en med passende Symboler prydet og i en ædel Smag bygget Bedesal, imedens de øvrige Synagoger her i Byen, forsaavidt jeg kjender dem (og jeg har uden Tvivl paa Sagens Vegne besøgt dem alle) føre

komme mig ved deres Sundsighed og hele Indretning ligesaa uskikkede til at opløfte Aanden og fremkalde Andagten, som den nye Synagoge, opliivet ved Davids høie Sange og en bibelsk Prædikens Kraft, er skikket dertil. Da det er ligesaa vist, at David indførte Musik ved Gudstjenesten i Jerusalem, som det er almindeligen erkjendt, hvilken velgjørende Indflydelse denne Kunst og navnlig den aandelige Sang har paa det menneskelige Hjerte, kan denne sande Forbedring kun miskjendes af de meest uvidende Individer. Ligesaa ubillig er for det 2) Anken over, at den jødiske Gudstjeneste her holdes paa dansk. Dette Sprog er og bør være alle i Danmark fødte Mosaiters Modersmaal; det er nu ogsaa indført i deres Skoler og vil snart blive det eneste, som almindeligen forstaaes af den jødiske Almue. Det saakaldte Jødetydsk fortrænges mere og mere; og var desuden aldrig værdigt at bruges ved den offentlige Gudstjeneste. Men det hebraiske Sprog er for længe siden et ogsaa iblandt Jøderne uddødt Tungemaal, hvilket de ligesom vi lære med megen Anstrængelse. Det kan derfor ei mere blive saa almindeligt iblandt Jøderne, saalænge disse leve i Adspredelsen, at Gudstjenesten deri kunde holdes forstaaelig for Folket. Men dette maa jo være Hensigten af al

offentlig Gudsdyrkelse. Det hjelper ei, at de jødiske Palæologer henvise os til den katholske Cultus, hvoraf en stor Deel holdes paa Latin. Dette Argument tjener kun til at besmykke een Vildfarelse med en anden. Men vi modsætte begge først den sunde Fornufts Udsagn, dernæst Pauli herlige Beviisførelse (1 Cor. 14 Cap.) og endelig Luthers Kraftord imod Katholikernes Sophismer. Det hebraiske Sprog har saa lidet som det latinske Krav paa fortrinlig Hellighed: ei alene det Sprog, hvori Gud har talet til Menneskene, men ogsaa det, hvori Menneskene tale til Gud af Hjertets Fylde og med andægtig Begeistring, bliver ved saadan Brug helliget. Ligesom derfor den gamle Hebræer fremførte sin Bøn og Takfigelse til Herren i sit eget Tungemaal, d. e. det, hvori han fra Barnsbeen havde lært at tænke og føle: saaledes skal ogsaa den nyere Hebræer gjøre det. Og ligesom det latinske Sprog var det rette Organ for den romerske Menighed under Biskopperne Linus og Clemens Romanus, saaledes og af samme Grunde er det italienske Sprog det eneste rigtige Organ under Pius VII. Dette er saa indlysende, at jeg næsten anseer det for overflødigt at understøtte sligt Axiom med Autoriteter. Dog — efter-

som religiøse Skrupler bedst overvindes ved dem, henviser jeg de skrupuløse Jøder til deres Forfædres Exempel, og navnligen til den talrige alexandrinske Colonie. Intet er vissere, end at denne saa vel i sine Synagoger som ved den huuslige Andagt benyttede den berømte alexandrinske Oversættelse af det G. T. "Men Talmud siger jo, at denne var for de palæstinensiske Jøder en Afsky!" Ja! paa den Tid, da Talmud blev skrevet, fordi de Christne da i flere Aarhundreder havde benyttet den i deres Polemik mod Jøderne; men ingenlunde før eller til Christi Tid, da den endog almindeligen brugtes af de lærde Palæstinenser, som Josephus's Exempel beviser. Ja, hvad mere er, den brugtes endog efter al Sandsynlighed i endeel palæstinensiske Synagoger, hvor de fleste Medlemmer vare Hellenister eller dog forstode Græsk. Dette vides med Vished om Synagogen i Cæsarea, hvilket endog kan bevises af et Sted i Talmud, som Du vil finde anført saavel i Buxtorfs Lexicon Talmud. Pag. 104, som i Eichhorns Einleitung ins alte Testament 1ster Theil S. 325 anden Udgave. Endnu et Beviis: da Septuaginta blev Jøderne forhadt, fordi de i deres Stridigheder med de Christne efter saae sig forladte af den, indførte de i deres Syna-

goger istedetfor den en anden græsk Oversættelse, nemlig den anden Udgave af Aqvila *).

Skulde der desuagtet gives Lærere, som maatte ansee det for gavnligt at bede eller lære i Forsamlingen udi et Sprog, hvilket vel de, men ikke Tilhørerne forstaae, da vilde jeg tiltale dem med Apostelens herlige Ord (1 Cor. 14, 6—19): "Men nu, Brødre! dersom jeg kom til Eder, og talede med fremmede Tungemaal, hvad gavnede jeg Eder, dersom jeg ikke talede med Eder enten ved Aabenbarelse, eller ved Kundskab, eller ved Prophetie, eller ved Lærdom? Endog de livløse Ting, som have Lyd, enten det er Fløite eller Harpe, dersom de ikke give tydelige Toner, hvorledes kan man da vide, hvad der er spillet paa Fløiten eller Harpen? Og om Basunen giver en utydelig Lyd, hvo vil berede sig til Krig? Saaledes og, dersom I ikke ved Tungen fremføre tydelig Tale, hvorledes kan man da forstaae det, som tales? da ville I tale hen i Veiret. Der ere i Verden, lad os sige, saa og saa mange Slags Sprog, og der er intet af dem, som jo haver sin Betydning. Dersom jeg da ikke veed Sprogets Betydning, bliver jeg for den, som taler, en Barbar, og den, som taler, bliver for

*) See Eichhorn paa ovenanførte Sted S. 327.

mig en Barbar. Altsaa, efterdi I hige efter aandelige Gaver, da søger ogsaa I at have overflødigen til Menighedens Opbyggelse. Derfor, han som taler med fremmed Tungemaal, bede, at han maa kunne udlægge det. Thi dersom jeg gjør Bøn i fremmed Tungemaal, da beder vel min Aand, men mine Ords Forstand er uden Frugt. Hvad bør da skee? Jeg vil bede med Aanden, men jeg vil og bede med Forstand (forstaaeligen); jeg vil synge med Aanden, men jeg vil og synge med Forstand. Thi dersom du priser Gud i Aanden (d. e. med fremmed Tungemaal), hvorledes kan den, som staaer paa Lægmands Plads, sige Amen til den Taksigelse, efterdi han ikke veed, hvad du siger? Thi vel er din Taksigelse smuk, men den anden opbygges ikke. Jeg takker min Gud, at jeg mere, end I alle, taler i fremmede Tungemaal. Men i Menigheden vil jeg heller tale fem Ord forstaaeligen, paa det jeg og kan undervise Andre, end ti tusinde Ord i fremmed Tungemaal." Jeg gjør ingen Undskyldning for dette lange Citat, da jeg derved har faaet Leilighed til at meddele Dig en ny Prøve paa vor reviderede Oversættelse.

Den Sammenligning, jeg ovenfor begyndte at anstille imellem Thalmudisterne blandt Jøderne og Katholikerne iblandt de Christne, mindede mig om

de to gamle jødiske Secter, Rabbanisterne og Karaiterne, hvilke passende kunne jevnføres med den katholske og protestantiske Kirke, men endnu mere passende bruges til at betegne de tvende Partier, hvori de europæiske Jøder i vore Dage, ved Oplysningens Indgang hos nogle og dens Udeblivelse hos andre, ere blevne deelte. Du mindes, hvor fornuftigen Karaiterne stedse dømte om deres fædrene Traditioner (just ligesom Protestanterne om Kirkefædrenes placita): de forkastede dem ikke aldeles, men ansaae dem ei heller for mere end menneskelige Meninger, hvilke undertiden kunde tjene til Lettelse og Oplysning ved Skriftens Fortolkning, imedens Rabbanisterne satte, og desværre endnu sætte dem ved Siden af Guds Ord *). Fra den Tid af, at den lærde babyloniske Jøde Anan og hans Søn Saul med Iver og Indsigt forfægtede det strevne Ords Fortrin og Gyldighed fremfor Traditionens Tilsætninger, have de tvende Sekter været splidagtige; og det kan betragtes som en Straf over de intolerante Europæer, at Rabbanisterne vare stedse de talrigeste i deres Lande, imedens Karaiterne især opholde sig i Asien. Naturligviis ere disse langt lærvilligere og mindre for-

*) Vid. Hottinger Thesaurus Philolog. L. I. c. 1, 5.

domsfulde end hine, hvorfor vi og læse, at de asiatiske Jøder modtage af Bibelselskabernes Agenter ei alene det Gamle Testamente men og det Nye Testamentes Skrifter *). Kunde den fremskridende Oplysning bevirke, at de europæiske Rabbaniter forvandles lidt efter lidt til Karaiter, om just ikke af Navn, saa dog i Tænkningen, var der allerede meget vundet. Ved det store Sanhedrin i Paris 1807 blev, som De erindrer, Talmuds Ansedse allerede noget indskrænket: fortsættes den jødiske Menigheds Palingenesie, som vi ønske og haabe, vil hiint Sammemøde ikke blive det sidste, og ethvert tilkommende Sanhedrin vil sandsynligen udvide Tænke- og Lærefriheden, indtil alle Jøder enes om ei at erkjende andet for guddommelig Lov end hvad der indeholdes i det Gamle Testamente og ei erkjende andre menneskelige Love end dem, som gjælde i de adskillige Lande, hvor Jøderne have faaet Borgerskab. Naar Oplysningen har naaet dette Trin, vil uden Tvivl Jødernes Omvendelse ikke være langt borte. Imidlertid bør vi bidrage, hvad der staaer i vor Magt, baade til at

*) V. The XIIIth Report of the British and Foreign Bible Society. Append. pag. 75.

fremskynde denne Tidspunkt og til at oplyse, opmuntre og berolige de Individer, som ile forud for deres Samtidige og i kort Tid lægge flere Trin tilbage paa den Himmelstige, som deres Stamfader Israel skuede legemligen, men som aandeligen fattet og besteget fører os Alle til Himmelens Salighed.

Dog, jeg seer, at mit Brev allerede overskrider de tilbørlige Grændser; jeg maa derfor opsætte mine Bemærkninger om Christendommens intensive Tilvært til et følgende.

VII.

Literatur.

Ved

Udgiveren.

A.

Dansk Literatur for Theologer. Aar 18

a) Theologiske Skrifter, Kirkehistorien iberegnet.

Bibelhistorie for Begyndere, af Pastor St
4 Mk. hos A. Soldin.

Neujahrspredigt von Dr. Kochen. 1 Rbdl
Bedste for de Fattige, hos Hartier.

Idea hierarchiæ romanæ, qualis seculo XI
Scandinavia præsertim extiterit, gesti
gationibusque Guillelmi Sabini illust
En Magister-Disputats af H. F. J. Es

e ældste Christnes Apologetik. Et academisk Priisskrift af Cand. Theol. (nu Mag.) Nic. Faber. 1 Rbdlr. hos Hartier.

n liden Andagtsbog, indeholdende korte Bønner og Betragtninger til hver Dag i Aaret, af Pastor C. Petersen, 3 Rbdlr. i Pilestrædet No. 117.

aden Beretning fra Bibelselskabet i Danmark. Faaes paa Waisenhuset uden Betaling for Selskabets Medlemmer, for Andre 2 Mk.

endebrev til Hr. Pastor J. Paludan Müller i Anledning af hans Afhandling: Om den geistlige Stands Udsigter til at forøge sin offentlige Agtelse, fra Secretair F. C. Tryde. 72 ß. hos Schlippe.

var paa samme. 8 ß. hos Schubothe.

heologisk Bibliothek, udgivet af Professor J. Møller. 11te og 12te Bind, hvert 4 Rbdlr. hos A. Seidelin.

vende Prædikener af Catechet Edsberg. 1 Rbd. hos Hempel i Odense og hos Schubothe. Indtægten bestemt til offentligt Brug.

fhandlinger henhørende til Philosophie, Moral og Theologie, af Prof. Dr. C. F. Hornemann. 1ste Bind 3 Rbdlr. hos Forfatteren.

Pastor Holsts fuldstændige Catechisation over hele Jesu Lidelses-Historie, ledsaget af en Samling Passionsprækener. 14 Mk. hos Beeken.

Reformationens Historie tilligemed en Charakteerskildring af Luther og sammes Fortjenester. 8 Mk. store Helliggeiststrædet No. 148.

Reformationsfesten 1817 m. v. af C. B. Hallager. 4 Mk. hos Beeken.

Videnskabelige Forhandlinger ved Sjællands Stifts Landemode, udgivne af Provsterne P. H. Mønster og C. F. Gutfeld. 3die Bds. 1ste H. 3 Rbd. hos A. Seidelin.

Videnskabelige Forhandlinger ved Fyens Stifts Landemode, udgivne af Biskop F. Plum. 1ste Bds. 3die H. Hos Hempel i Odense.

Festpredigten, Casual- und kleinere Amtsreden von Dr. Kochen. 2 Rbdlr. 30 Skilling hos Brummer.

Forsøg til en Veiledning ved Confirmations-, Skrifte-, Brude- og Lig-Talers Holdelse for dem, som indtræde i Læreembedet. Af Pastor P. Holst. 1 Rbdlr. hos Schultz.

Om Reformationsaaret, af Cand. Theol. Repholtz. 1 Rbdlr. hos Schultz.

Consistorialraad Bechmanns Overhøring efter Lærebogen. 3die H. 1 Rbdlr.

ymbolarum ad exegesin psalmorum Davidicorum specimen I et II. Udg. som Skoleprogrammer af Rector, Prof. N. L. Nissen.

e vera religionis natura deque recta ejus tradendæ via, commentatus est N. Fogtmann. Reform. Program, faaes hos Gyldendals.

e eo quod jam ante Lutherum de veterum institutis immutatum erat. Prolusit I. Suhr.

r. M. Luthers Tillid til Gud, Standhaftighed, Frimodighed og Sandhedskjerlighed. Et Indbydelsesskrift af Adjunct H. Schov.

a statu ecclesiæ ante Lutherum. Prolusit U. C. Muhle.

e commodis quibusdam, quæ per reformationem ad patriam nostram redundarunt. Scripsit A. F. Mülertz.

e Julio Firmico Materno, ejusque imprimis de errore profanarum religionum libello. Aut. Jano Mich. Hertz (Doctor=Disputats) Faaes hos Gyldendals.

e causis propagatæ celeriter in Dania reformationis, aut. A. F. Mülertz. (Magister=Disputats).

pologetæ ecclesiæ christ. ante-theodosiani Platonis ejusque philosophiæ arbitri. Aut. Henrico Nic. Clausen (Magister=Disputats) faaes hos Gyldendals.

Confessio Augustana invariata, in usum ecclesiarum danicarum ad fidem editionis Melanchthonianæ principis impressa. Besørget af det theol. Facultet, faaes hos Schultz for 1 Rbdlr.

Antistitum ecclesiæ Danicæ, Slesvico-Holsaticæ et Lauenburgensis epistola encyclica ad clerum de tertio reformationis jubilæo pie celebrando. Hos Schultz.

Underviisning til den danske Almue om de fortrinligste Velgjerninger, som Kirkeforbedringen har skienket os. 2 Mark 8 ß. hos Schultz.

Den hellige Skrifts Hovedlærdomme. Hos A. Seidelin.

Hvad er menig Mand bedst tjent med, enten en fuldstændig Oversættelse eller et kjernefuldt Uddrag af den hellige Skrift? En Undersøgelse af Pastor M. Nascou. 1 Rbdlr. hos Schubothe.

Dr. M. Luthers Levnetsløb og Død af F. C. Coch. 2 Mk. hos Stadthagen.

Reformationsalmanak for Jubelaaret 1817, ved K. B. Møller. 56 ß.

Kom Jesum ihu, som er opreist fra de Døde. Eller: hvad har meest skadet Christendommen,

Pavedømmet eller det 18de Aarhundredes saakaldte Oplysning. En Undersøgelse af Secr. Tryde. 15 Mk. hos Popp.

ıthers Levnet af Bredov, med en kort Udsigt over den danske Reformationshistorie af J. K. Høst. 9 Mk. hos Schubothe.

lmindelig Kirkebøn og Collecter paa Jubelfesten 1817. 1 Mk. hos Schultz.

en Augsborgske Troesbekjendelse paa ny fordansket af Biskop Balle, udgiven og ledsaget med Betragtninger i Anledning af den evangeliske Kirkes tredie Jubelfest ved Prof. J. Møller. 16 Mk. hos Seidelin.

en christne Kirkes almindelige Symboler med Indledninger og Anmærkninger, samt en Udsigt over Treenighedslærens Udvikling ved Prof. P. E. Müller. Hos Seidelin 16 Mk.

rædikener udgivne med Hensyn til Reformations-Jubelfesten i Aaret 1817 af Stiftsprovst Clausen. 3 Rbdlr. 24 ß. hos Gyldendals (de ere siden udkomne tillige paa tydsk).

er kleine Catechismus Lutheri zur dritten Jubelfeier der Reformation herausgegeben von Dr. Kochen. (Ogsaa paa Dansk, oversat af J. P. Sternhagen. 2 Mk. 8 ß. hos Steen).

Jesus Christus er og bliver den samme i Værdighed, i Lærdom, i Forjættelser. En Prædiken paa Jubelfesten af Pastor J. L. Paludan. 1 Rbd. hos Gyldendals.

Brevis expositio reformationis Lutheranæ sub ditione danica, scrips. J. W. Angel. Ripis.

De urbis Viburgi [illegible] et opera in reformatione promovenda. Scripsit N. V. Dorph. Viburgi.

De meritis Lutheri. Scripsit P. S. Kisby. Alburgi.

Efterretning om et Bibelselskabs Oprettelse i Lyngby af Pastor Rønne. 2 Mk.

Tre Prædikener holdne i Anledning af Jubelfesten af Pastor Fallesen. 1 Rbdlr. hos Gyldendals.

b) Andre Præsten vedkommende Skrifter.

Oeconomisk Correspondent, et Blad til Landboers Nytte. Udgivet af Prof. Begtrup og Inspect. Troyel. 3 Rbdlr. halvaarlig hos A. Seidelin.

Conversations-Lexicon eller encyclopædisk Haandbog, overs. af Overlærer Kofod. Udk. hæftevis hos A. Soldin. 2 Rbdlr. Hæftet.

haers Grundsætninger for Landoeconomie, overs. af J. L. Drevsen. 2den D. 6 Rbdlr. hos Hegelund.

chmalzes Haandbog i Statsoeconomien, overs. af Fausbüll og Dahl. 3 Rbdlr. hos Schubothe.

istoria Arabum ante Islamismum, e codicibus mscrp. Arabicis collegit, vertit et animadversiones addidit Prof. J. L. Rasmussen. 7 Rbdlr. hos Brummer.

ındhuusholdnings = Selskabets Skrifter. Ny Samling. 4de Bds. 2det H. 15 Mk. hos Gyldendals. 3die Hæfte 3 Rbdlr.

annevirke, af Pastor Grundtvig. 2det Bds. 3die og 4de H. 5 Rbd. 1ste, 2det, 3die og 4de H., hvert H. 1 Rbdlr. hos Schmidt.

rof. Oluffens nye oeconomiske Annaler. 3die Bd. 1—2 H. 1 Rbdlr. 1 Mk.

ındoeconomiske Tidender. 6te Bds. 1ste, 2det og 3die H. og 7de Bds. 1ste og 2det H. 1 Rbdlr. hvert Hæfte hos Richter og Schubothe.

istorisk Ordbog, af Prof. O. Wolf. 8de Bind La—My. 6 Rbdlr. hos A. Seidelin.

igte af B. S. Ingeman. 2den Udgave. 7 Rbd. 2 Mk. hos Brünnich.

C. F. Jacobis samlede Skrifter. udgivne af Conf. Liebenberg. 3 Rbdlr. hos Schultz.

Om den jødiske Nations hidtil værende Forhold til det christne Borgersamfund og dets Omdannelse i Fremtiden ved Etatsraad Schmidt-Phiseldek. 1 Rbdlr. hos Schultz.

Nösselts Levnet, Charakteer og Fortjenester, af Niemeyer. Oversat af Pastor Zahle. 4 Rbd. 3 Mk. hos Schultz.

Krummachers Parabler, oversat af Malthe Møller. 3die Deel. 2 Rbdlr. hos Bonnier.

Sagabibliothek med Anmærkninger og indledende Afhandlinger af Prof. P. E. Müller. 1ste Bd. 4 Rbdlr. hos Schultz.

Udtog af Abraham Kalls Verdenshistorie, til Brug for Skolerne ved Prof. Werlauff. 4 Mk. hos Gyldendals.

Breve fra Sverrige i A. 1812, af C. Molbech. 2den og 3die Deel. 9 Rbdlr. hos A. Seidelin.

Hroars Saga af Oehlenschläger. Hos Forfatteren.

Det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter, 11te Aargang. 4 Rbdlr. hos Seidelin.

Magazin af de nyeste Reisebeskrivelser, 1ste Hæfte, indeh. Chateaubriands Reise fra Paris til Jerusalem. 2 Rbdlr. hos S. Soldin.

aturlære, til Brug ved Seminariet i Borris, af R. Usſing. 1 Rbdlr. hos Gyldendals.

ierigs Chreſtomathie af Ovids Metamorphoſes. 3 Rbdlr. 3 Mk. hos Seidelin.

unomia af Etatsraad Ørſted. 2den D. 9 Rbdlr. hos Seidelin.

ortegnelſe over det Vigtigſte, ſom paaligger den geiſtlige Embedsmand i Kjøbſtaden og paa Landet at iagttage foruden hans egentlige Forretninger, med fem forſkjellige Schemata ved Paſtor P. Holſt. 2 Mk. hos Schultz.

othmanns Lærebog i den oeconomiſke Haugedyrkning. 3 Rbdlr. 3 Mk. hos Brummer.

iceros fire Taler imod Catilina, overſat med Indledninger og Anmærkninger af Dr. R. Møller. 1 Rbdlr. hos Gyldendals.

pgaver til danſke Udarbeidelſer i de lærde Skolers øverſte Claſſe, af J. E. Wegener. 7 Mk. hos Thoring og Colding.

iſkop Balles Levnet og Fortjeneſter, beſkrevne af Prof. J. Møller, med Balles Portrait og Udvalg af hans lærde Brevverling. 7 Rbdlr. hos Seidelin. (Da Biographien udgjør det 12te Bind af Theologiſk Bibliothek, ſaa kunne dets Holdere faae Brevene ſærſkilt for 2 Rbdlr.).

Historisk Calender, af Proff. L. Engelstoft og J. Møller. 3die Aargang med Kobber og Landkort. 8 Rbdlr. 3 Mk. hos Gyldendals.

Formularbog af Etatsraad A. S. Ørsted, 4de Oplag. 7 Rbdlr. hos Soldin.

Historia scholæ cathedralis Arhusiensis ab ipsis ejus incunabulis ad præsens ævum adumbrata ab E. G. Tauber. (Vel udgivet som Reformationsprogram; men dog en heel Bog).

Marcellus Palingenius Stellatus. Til Erindring om Reformationens Aarhundrede udg. af Biskop F. Plum. 10 Rbdlr. hos Hempel i Odense og hos Schubothe. (Indtægten tilfalder Fyens Stifts Bibliothek).

Bidrag til den danske Historie af udenlandske Manuskriptsamlinger. Ved Prof. Brøndsted. 1ste Hæfte. 10 Mk. hos Gyldendals og Brummer.

Efterretninger om Kong Fredrik den Tredie, ved Prof. Nyerup. 6 Rbdlr. Østergade No. 63.

Om Hobjering af O. Lemvigh. 48 ß.

Udsigt over Verdens Krønike, fornemmelig i det Lutherske Tidsrum ved Pastor N. F. S. Grundtvig, 8 Rbdlr. hos Seidelin.

renners Methodebog eller Veiledning til en rigtig Læremaade for Almueskolelærere, oversat af Adjunct Milling. 19 Mk. hæftet. Nørregade No. 221.

n danske Stats geographiske Beskrivelse af Th. Glieman. 1ste Deel. 5 Rbdlr. hos Gyldendals.

ıvids Harpen, eller udvalgte Psalmer, metrisk overs. ved C. J. Boye. 1 Rbdlr. hos Thiele.

ıeoretisk og praktisk Anviisning til Fattigvæsenets hensigtsmæssige Bestyrelse i Danmark udenfor Hovedstaden, ved Pastor H. Bastholm. 7 Rbdlr. i Slagelse og paa flere af Kjøbenhavns Boglader.

:undtræk til en Declamatiionslære, af Student C. Lütken. 24 ß. hos Gyldendals.

: den Paastand grundet, at Kløveren efter adskillige Aars Dyrkning taber sig? Hvad er Aarsagen dertil, og hvilke andre Foderurter kunne erstatte den? Besvaret af J. C. Drewsen. 40 ß. hos Gyldendals.

ordiske Harpetoner eller Blomstersamling af danske Digtere, valgt og med Literærnotizer ledsaget af Prof. G. C. Clausen i Altona. 6 Rbdlr. hos Gyldendals.

Prøver af danske Folkesagn, samlede af Student J. M. Thiele. 1 Rbdlr. hos Gyldendals.

Fostbrødrene. Tragoedie af Oehlenschläger. Brudgaben 190.

Menneskets Værdighed, en Gave til unge Mennesker af Sintenis, overs. af Prof. Guldberg. 2 Rbdlr. hos Brummer.

B.

Nyeste udenlandsk theologisk Literatur.

Dr. Phil. Marheinecke's Geschichte der teutschen Reformation. 1ster und 2ter Th. Berlin 1816. (Slutter med Rigsdagen i Augsburg 1530 og er endog for dem, som nøie kjende Schröckhs og Plancks Værker, meget lærerig især ved de hyppige og betydelige Indstud af samtidige, fornemmelig Luthers egne Skrifter. Interessen forhøies ved den Inderlighed og Troskyldighed, hvormed Alt er fortalt. Saavidt Anmelderen skjønner, er det Ms. bedste Værk).

Institutiones theologiæ Christianæ dogmaticæ. Scrips. J. A. L. Wegscheider. Editio 2da, emendata et aucta. Halæ 1817. (Den Hur-

tighed, hvormed denne nye Udgave følger efter den første, vidner om Bifald hos Mange; og unægteligen har denne Lærebog mange gode Egenskaber, skjøndt de ikke opveie de Feil; som flyde af Forfs. altfor vidt drevne Rationalismus).

Opuscula exegetica, critica, dogmatica, scripsit, recognovit variisque additamentis locupletavit H. Aug. Schott, Theol. D. et Prof. Jenensis. Jenæ. Tomus I. 1817. Tom. II. 1818. (12 indholdsrige academiske Skrifter, deriblandt Forfs. Dissertatio inaug. De consilio quo Jesus miracula ediderit, ex iis Christi effatis, quæ hac in re præcipua sunt, recte cognoscendo).

H. A. Schotts geistliche Reden und Homilien, zum Theil mit besonderer Hinsicht auf die Ereigniße der Zeit. Jena, 1815. (Høi religiøs Følelse tilligemed Klarhed i Begreberne, uden sværmende Mysticismus, begeistrende Kjerlighed til Forløseren og hans Rige, praktisk Interesse og frugtbare Hensyn til Tidens betydningsfulde Tegn, ere Egenskaber, hvorved disse aandelige Taler udmærke sig. S. Jen. Lit. Zeit. 1817 No. 115).

Summa Theologiæ Christianæ. Sscrips. Christ. Frid. Ammon. Editio tertia, castigata et aucta. Lips. 1817. (Bekjendt nok fra de ældre Udgaver; om dette Oplags Fortrin see Leipz. Lit. Zeit. 1817. No. 209).

Sommerpostille, von Claus Harms. Kiel und Leipz. 1815. (Rec, i Leipz. Lit. Zeit. 1817 No. 232 og 33, der forekommer mig at være ligesaa upartisk som indsigtsfuld, tilstaaer at have taget denne Bog i Hænde med Fordom imod Forf. men blev snart saaledes gjennemtrængt af dens kraftige Aand, at han anbefaler unge Præster disse Foredrag til Studium (ei til Efterligning) for deraf at lade sig begeistre for deres Kald. Thi saaledes som her maa den geistlige Tale fremgaae af eget fuldt og frit Bryst, hvis den skal finde Indgang i de Menneskers Gemyt, som allermeest behøve den, skjøndt de ikke troe det. Store, ja yderst sjeldne ere i saa Henseende den genialske Forfs. Gaver. Og med denne fyrige Veltalenhed forener han en meget grundig Tankegang og en undertiden ret omhyggelig anlagt Plan. Men paa den anden Side fordølger Rec. hverken de Smagløsheder, der forekomme hist og her, eller den Hovedfeil hos

Forf. at bryde Staven over Anderledes-Tænkende og at gribe med Forkjerlighed de mindst antagelige Bestemmelser i det gamle dogmatiske System. Den danske Anmelder er aldeles enig med denne Rec. Kun at Pletterne forekom mig ubetydelige ved Siden af saa store Fuldkommenheder, ihvorvel jeg gik over fra Læsningen af de 95 Theses til Sommerpostillen).

bri sacri antiqui foederis ex sermone Hebræo in Latinum translati. Ogsaa under den specielle Titel: Pentateuchus ex s. Hebr. in Lat. translatus: notatione brevi præcipuæ lectionum et interpretationum diversitatis addita, auctoribus D. Henr. Schott et D. Julio Fr. Winzer. Vol. I. Lips. 1816. (Skal efter Planen blive et Sidestykke til Dr. Schotts med Rette saa yndede Bearbeidelse af det N. T. Men ifølge en Recension i Jen. Lit. Zeit. 1817 No. 174–176, hvilken dog paa nogle Steder synes altfor stræng, er dette Arbeide ikke nær saa godt. Derimod er det i Bertholdts Journal meget anbefalet. Selv har jeg endnu ikke prøvet det.

ie Theorie der Beredsamkeit, mit besonderer Anwendung auf die geistliche Beredsamkeit.

Von Dr. H. A. Schott. 1ster Theil. Leipz. 1817. (Anbefalet i Hall. Lit. Zeit. 1817 No. 261).

Ueber die Schriften des Lucas: ein kritischer Versuch von Dr. F. Schleiermacher. 1ter Th. Berlin 1817. (Handler om Lucæ Evang., hvori Forf. vil have adskilt 4 forskjellige Bestanddele, nemlig 1ste bestaaende af 1 og 2 Cap., anden af Cap. 3—9, 49; tredie Masse, hvilken Lucas skal allerede have fundet som et Heelt, gaaer til 19de Cap. og Resten, den fjerde Masse, skal være sammensat af flere Bestanddele. I den hele Undersøgelse gjenfinder man Forfs. bekjendte Skarpsindighed, men ogsaa hans Lyst til at bygge nye og vilkaarlige Hypotheser).

Glaube, Liebe, Hoffnung. Ein Handbuch für junge Freunde und Freundinnen Jesus, von Joh. H. B. Dräseke, 3te Auflage. Lüneburg. 1815. (En saare passende Confirmationsgave: den fortjente at oversættes paa Dansk).

Andachtsbüchlein für bußfertige, gefangene Missethäter von Ludv. Schlosser. Leipz. 1815. (Skal være meget opbyggelig og lærerig for Vedkommende).

Christ. Theoph. Kuinoel Commentarius in libros Novi T. Historicos. Editio 2da auctior et emendatior. Voll. III. Lips. 1816—17. (alle 4 Evangelier med endeel Forbedringer). Volumen IVtum, continens Acta Apost. ibidem 1818.

Grundriß der kirchlich-protestantischen Dogmatik. Zur Bildung evangelischer Geistlichen zunächst zum Gebrauch bey Vorlesungen. Von F. H. C. Schwarz. Heidelberg 1816. (Mangler ifølge Leipz. Lit. Zeitung 1817 No. 302—3. fast Plan og indblander adskilligt Uvedkommende).

Grundriß eines Systems der Neutestamentlichen Hermeneutik. Zum Gebrauch für Vorlesungen von Dr. G. Ph. Chr. Kaiser. Erlangen 1817.

Entwurf einer Apologetik der christlichen Religion. Zur dritten Jubelfeyer herausgegeben von Dr. S. G. Franke. Altona 1817. (Ved samme Leilighed erindre vi, at Dr. Frankes tvende Colleger i Kiel, D.Hrr. Dr. Eckermann og Dr. Kleuker, have begge givet Bidrag til samme Fest: Hiin i en særskilt udgiven liden Bog: Denne i en Afhandling "Ueber den alten und neuen

"Protestantismus", indrykket i Kieler Bl
5ter Bd., 1stes und 2tes Heft, nærmest
anledsiget ved og stilet imod et slet 1
Skrift, som gjerne vilde indsmugle Nat
lismen i den evangeliske Kirke under N
af den ægte Protestantismus).

Dr. M. Luthers Leben mit einer kurzen R
mationsgeschichte Deutschlands und der
teratur, von G. H. A. Ukert. 2 T
Gotha 1817. (Udmærker sig hæderl
iblandt en Mængde lignende Skrifter.
teraturen indeholder kostbare Suppleme
til Fabricii Centifolium Luth).

Dr. M. Luthers deutsche Schriften, theils v
ständig theils in Auszügen. Ein Denkn
der Dankbarkeit des deutschen Volks
Jahre 1817, herausgeg. von F. W. Lom
3 Bände Gotha 1816—1817. (Anbefaler
lige meget ved godt Valg og ved en
Priis, 3 Rdlr. Sølv).

Die entlarvte Inqvisition. Nach dem spanisc
Original des Don Ant. Puigblanch
Auszuge. Weimar 1817. (En nyttig M
gift mod den gjenoplivede Jesuitisme).

Bildniße der Urheber und Beförderer, auch ei
ger Gegner der Kirchenverbesserung im

Jahrh. m. m. Herausgegeben und mit Erläuterungen begleitet von R. Z. Becker. Folio. Gotha 1817.

eber den gegenwärtigen Zustand und die Bedürfniße unserer protestantischen Kirche bey dem Schluße ihres dritten Jahrhunderts. Betrachtungen, Vorschläge und Wünsche von Dr. G. J. Planck. Erfurt 1817.

Ligesom Reformations-Jubilæet 1817 fremlbte en Mængde Skrifter i Tydskland, saades gav den franske Regierings Concordat med aven i samme Aar Anledning til mange frane Stridskrifter, af hvilke jeg dog blot vil evne de tvende mig tilhændekomne, som begge e forfattede af den gallicanske (Borger- og irke-) Friheds ædle og lærde Talsmand, Biskop regoire:

ı Concordat. (Indrykket uden Navn i La Minerve Française, ogsaa særskilt udgivet. Paris 1818. Dette lidet Skrift er stilet imod Concordatet, og sammes Forsvarere, fornemmelig imod Abbed Clausel).

sai Historique sur les libertés de l'église Gallicane et des autres églises de la Ca-

Catholicité, pendant les deux derniers siecles. Par M. Gregoire. Paris 1818. p. 457. (Indeholder mange Oplysninger til Frankerigs nyeste Kirkehistorie, tagne for en stor Deel af de pavelige Archiver. Ogsaa om de udenlandske Kirkers Rettigheder handles her med megen Lærdom).

Tidsskrifter.

Magazin für die neueste Geschichte der protestantischen Missions- und Bibelgesellschaften. Erster Jahrgang. Basel 1816.

Archiv für Theologie und ihre neueste Literatur. Herausgegeben von Dr. E. G. Bengel, Prof. Theol. zu Tübingen. 1ster Bd. 1815. 2ter Bd. 1816—17. (Leverer mangen god Afhandling af den for Grundighed og Eindighed med Rette agtede Tübingske Skole, foruden lærerige Recensioner).

Keils und Tzschirners Analekten. 4ten Bandes 2tes Stück. Leipzig 1816.

Magazin für christliche Prediger. Herausgeg. von Dr. C. F. Ammon. (En Fortsættelse af Løfflers Journal). 1ster Band 1817. 2ter Band 1818.

ritisches Journal der neuesten theol. Literatur. Herausgegeben von Dr. L. Bertholdt. 5ter Band, Sulzbach 1816. 6ter Band. 1817. (Skjøndt denne Journal ikke aldeles er nu, hvad den var, da Gabler redigerede den, fortjener den endnu Opmærksomhed og synes ikke at have tabt ved Dr. Ammons Fratrædelse).

f Stäudlins og Tzschirners Archiv für Kirchengeschichte er tredie Bind fuldendt, og 4de Bds. 1ste St. udkommet 1818. I 3die Bind 2det St. findes af Biskop Münter en Afhandling om Religionen i Norden før Odins Tid; og i 3die Bd. 3die St. er aftrykt de dansk-norske Biskoppers latinske Hyrdebrev til Geistligheden i Anledning af den kongel. Anordning af 18de Octbr. 1812.

Franske.

ami de la religion et du roi. Journal ecclésiastique politique et literaire, udkommer i 2 Nummer ugentlig hos Leclerc i Paris.

bliotheque religieuse, morale et literaire, udkommer i samme Stad hæfteviis. 12mo.

VIII.

Udgiverens Svar paa tvende Artikler i udenlandske Tidender.

A.

Gjendrivelse af nogle falske Beskyldninger i et Norsk Blad.

I det norske Nationalblad, 14de Hæfte No. 40—43 for 1818 har Hr. N. Hertzberg, der kalder sig en gammel Landsbypræst, (skjøndt hans Lidenskabelighed ei lader formode, at han er gammel; og hans inhumane Adfærd ei tillader mig at troe, han er Præst) under Overskrift: "En advarende Bekjendtgjørelse", denunceret mig for sine Landsmænd som en Misdæder, fordi jeg i Tillægget til salig Balles Biographie har indrykket et Brev fra salig Bisskop Nordal Brun uden

dertil at have hans Slægtningers Tilladelse. Dog erfarer man snart under Læsningen af hans Invectiver, at det ikke er nær saa meget denne min Forbrydelse, der har bragt Hr. Hertzberg i Harnisk, som tvende andre, ligesaa mageløse, Misgjerninger, begaaede af mig, idet jeg 1) har frakjendt Biskop Brun theologisk Lærdom, og 2) i en Note roest Recensenten af de liturgiske Stridsskrifter (Hr. Professor, Rector D. Worm i Horsens) for Sindighed og Upartiskhed. Begge Dele skal jeg, naar Modgrunde fremføres, til enhver Tid vide at forsvare; men den første Paastand er ingenlunde gjendrevet ved Hr. Hs. Modbeviser (Bergensernes Kjerlighed for Brun, samt det Marmorminde, der ifølge kongelig Befaling skal reises ham), saalidet som den sidste gjendrives ved den haarde men retfærdige Dom, som Worm fældede over Bruns sletskrevne liturgiske Pjece. En Mand kan have mange Dyder, skjøndt han mangler Erudition og som en Følge deraf forløber sig i lærde Stridigheder. Jeg agter Nordal Brun høit fra Geniets Side; og beklager, at jeg aldrig har havt Leilighed til at kjende ham personligen, eller høre en saa almindelig beundret Taler. Hans Gaver maae have været overordentlige, da de vare i Stand til at dække de mange væsentlige Mangler, som findes i

hans ved Trykken bekjendtgjorte Taler, og henvise endog de Tilhørere, som mødte i Kirken med Fordom imod ham. Endvidere er det norske Folks Kjerlighed (ikke Hr. Hs. blinde Forkjærlighed) for den Hedengangne mig et afgjørende Beviis for hans høie moralske og religiøse Værd. Men naar eller hvor har jeg nægtet dette? Eller troer Hr. H. at ingen kan være en ædel og fortjent Mand, uden han tillige er lærd Theolog? Vistnok er Mangel af Lærdom et betydeligt Savn hos en Biskop; men dette fandt nu eengang Sted hos Nordal Brun, og det staaer hverken i min eller i nogen Panegyrikers Magt at afhjelpe denne Mangel. Kun vil jeg tilføie til Trøst for Hr. Hs. sygelige Patriotisme, at Brun havde denne Mangel tilfælleds med mange danske (ja tydske, engelske, franske, spanske o.s.v.) Biskoppper, hvorpaa jeg heller ikke i Bakkes Biographie har lagt Skjul.

Altsaa er det blot den første Anke, imod hvilken jeg har at retfærdiggjøre mig. Og da kan jeg som ærlig Mand forsikkre Hr. Pastoren, at hvis jeg havde havt mindste Kjendskab til Biskop Bruns Slægtninger, vilde jeg have brevverlet med dem, som jeg gjorde med andre, inden jeg lod Brevet trykke; men de Venner, til hvilke jeg henvendte mig i denne Sag, kunde ingen Oplysning give

mig hverken om hans Enkes eller Børns Opholdssted. I Bergen kjendte jeg Ingen, til hvem jeg uden Paatrængenhed kunde henvende mig. Da jeg nu ei fandt Noget i Brevet, som gjorde salig Brun Skam (og det aldrig faldt mig ind, hvad Hr. H. — jeg veed ikke med hvad Ret — nu fortæller mig, at Brun ei vilde have offentlig bekjendt sig til dets Forfatter), saa bekjendtgjorde jeg det, for at min Biographie ei skulde mangle dette Bilag fra en saa berømt Biskop. I den Brevsamling, som blev mig overgivet af Balles Arvinger til fri Raadighed, fandtes kun dette ene Brev fra salig Bruns Haand. Havde jeg undertrykt det, og dette var kommet til Hr. Hs. Kundskab, vilde han formodentlig deri have seet ligesaa megen Avindsyge og Ondskab, som han nu finder i dets Bekjendtgjørelse. Ingen kan have mere Agtelse for Venskabs og Fortrolighebs Helligdomme end jeg. Ogsaa ved denne Leilighed har jeg lagt det for Dagen. I hvor sædvanligt det er at udgive lærde Mænds Brevverling efter deres Død (maaskee kjender Hr. H. selv Professor Nyerups Samlinger af Breve til Lurdorph, Langebek og Suhm), saa vilde jeg dog ikke benytte de mig overgivne Papirer, førend jeg af Vedkommende, naar jeg kunde opspørge disse,

havde faaet ydermere Tilladelse. Jeg tilstaaer, at jeg vel opdagede i Bruns Brev et Udfald mod Confessionarius Bastholm; men da dette ei engang var saa haardt, som mange i hans trykte Stridsskrift mod samme Mand, kunde jeg dai ingen Grund finde til at undertrykke et Brev, som i andre Henseender geraadede Brun til Ære, og desuden var — som alt hvad der kom fra denne Pen — charakteristiskt. Men nu var det mig magtpaaliggende i dette Værk at faae alle med Balle samvirkende danske og norske Biskopper i Korthed charakteriserede. Denne Hensigt opnaaede jeg ved min Brevsamling: og dette er den sande Opløsning af et Problem, til hvis Forklaring Hr. H. har maattet digte Skinsyge og Misundelse fra min Side, Foragt og Fortrængelse af mit Theologiske Bibliothek fra Biskop Bruns Side; endvidere har han meent at maatte tillægge mig Kjætterie, Indflydelse paa "alskens forskruede Hoveder af Neologie, hvormed mange norske Theologer hjemkom fra Kjøbenhavns Universitet i den senere Tid" o. s. v. o. s. v. Da ei mange af mine Læsere holde det norske Nationalblad, og Ingen, uden at høre Hertzbergs egne Ord, kan forestille sig hans Ubetænksomhed, vil jeg til en Prøve afskrive et hidhørende Sted. Det

lyder S. 163 saaledes: "Hvormeget man end bør og vil tage Alt efter 8de Bud in bonam partem, saa viser dog den hele Fremgangsmaade og Anmærkningerne, at en Smule Arvesynd af fordums Recensenteres *) Uvillie mod Brun er smittet paa Doctoren. Kan vel ogsaa hænde, at salig Bisp Brun har ladet ham vide, at han havde liden Lyst til at anbefale det theologiske Bibliothek til sit Stifts Præster **). Balle selv var jo dermed ei aldeles fornøiet (see S. 292 i Biographien ***), og reentud sagt: med alskens forskruede Hoveder af Neologie, hjemkom mange Theologer fra Kjøbenhavns Uni-

*) Her siger Hr. H. mig en Compliment imod sin Villie. Gid det var sandt at jeg havde arvet ret Meget efter Ole Worm!

J. M.

**) Han har for mig hverken yttret Lyst eller Ulyst dertil, ligesom det aldrig kunde falde mig ind at søge hans Anbefaling for mine Skrifter.

J. M.

***) Deraf sees at Balle var fornøiet med alle mine Bidrag, og kun misfornøiet med De Wettes Indledning til Pentateuchen.

J. M.

versitet i den senere Tid, det behøvedes slet ikke at eftersende dem theologiske Hæfter, som Recruter af samme Suurdei. En Balles dybe Lærdom, hvormed at bortaande (sic!) ethvert tydskt eller danskt Ukrud, var yderst faa given." Strax efter tilføies: "Gjenlyden fra vore Fjelde om hvor kjær vor Brun var os, har nok skurret i Doctorens Øren." I denne Tone, og opfyldt med lignende avindsyge Beskyldninger, er det Hele forfattet. Først paa den ottende Side slutter min Anklager sin Diatribe med følgende nonsensicalske Ord: "See Hr. Doctor, det formeentlige Oleum et vinum (?) perdidisti vover en gammel Landsbye Præst *) at henvise en Doctor Theologiæ at læse Ebr. 12, 1."

Naturligviis fortjente en saadan Angriber for sin egen Skyld ei andet Svar, end det han allerede har faaet: alle retsindige Læseres Mishag. Hans almindelige Beskyldning for Neologie be-

*) Forfatterens egen Orthographie, hvoraf man rigtig nok ikke seer, om det er Landsbyen eller Præsten, der tager mig i Skole, ligesom det er uvist, hvad jeg skal læse, enten Ebr. 12, 1, eller det formeentlige Oleum rc.

J. M.

høver jeg blot at modsætte en alminbelig Benægtelse, indtil han nævner de vrange Meninger, jeg, være sig i mundtlig eller skriftlig Foredrag, skal have fremført. Men da han har vovet at gjøre sine ugrundede Insinuationer til en Nationalsag, og at opfordre det agtværdige norske Folk til Deeltagelse i hans skammelige Beskyldninger, ansaae jeg det for Pligt at oplyse hans Fremgangsmaade. I øvrigt veed jeg meget vel, at man i Norge saavelsom i Danmark har vidst tilbørligen at vurdere hans Zelotraab; og at man hisset som her har ladet baade Biographien og de øvrige Dele af Theologisk Bibliothek vederfares Ret. Ogsaa tør jeg troe, at mit Rygte er saaledes befæstet imellem Norges Fjelde, og min Erindring saa pletfri hos mine mange forbums Tilhørere, der nu leve og virke blandt det norske Folk, at sligt Angreb, om det end havde støttet sig paa mere skinbarlige Grunde, dog ei vilde skadet mit gode Navn. Selv ved denne Leilighed har jeg havt den Glæde at erfare af mine norske Venner, hvorlunde de faa Exemplarer af Balles Levnetsbeskrivelse, som ere komne til forskjellige Egne, paa flere Steder gik fra Haand til Haand, fra Bøigde til Bøigde, indtil de vare opslidte;

og jeg har faaet ogsaa for dette Arbeide mangen venlig Hilsen og mangen kjerlig Taksigelse selv fra Ubekjendte. Naar Hr. H. høster saadan Løn for sit polemiske Arbeide, da skal jeg ei kalde det et Nidskrift.

B.

Oplysninger til nogen Misforstaaelse i en tydsk Tidende.

I den Recension over de 10 første Bind af Theologisk Bibliothek, som findes i Ergänzungsblätter zur Jenaischen Allg. Lit. Zeitung No. 23—25 for 1817, og hvoraf et Udtog læses i Dansk Lit. Tidende for 1817 No. 21, bemærker Rec. i Anledning af Napoleons gunstige Yttringer om Protestanterne (som jeg indlemmede i Theol Bibl. 2det Bd. af Theol. Nachrichten), at hiin Meddelelse under Napoleons Regjering paadrog den vakre Redacteur af Theol. Annalen Hr. Consistorialraad Wachler, dengang Professor i Marburg nu i Breslau, megen Fortrædelighed og en meget alvorlig meent Inqvisition paa det hemmelige Polities Vegne ved General-Politie-Commissair v. Wolf i Marburg, idet denne em-

elig vilde vide Forfatteren til hiin Notice, men
Bachler med den største Standhaftighed, Snilde
ed og Redacteurtroskab, ja endog med Fare for
n personlige Frihed undveg og afviste denne
ordring.

Med Fornøielse meddeler jeg mine Læsere
enne Oplysning, skjøndt Rec. har ledsaget den
ed et lidet Snert til mig, forbi jeg har sagt
cit. p. 337, at det skjønneste, om just ikke
eest glimrende Træk i "den store Keisers"
Regjering, er den Samvittighedsfrihed som han
lstaaer alle Confessioner i sit store Rige." Jeg
:høver ikke engang nu at tage disse Ord til-
ige: hvormange Skribenter kunne sige det af
le dem, som i Aaret 1812 yttrede sig om Na-
poleon (de engelske undtagne)? Var han da ikke
i stor Keiser? stor af Forstand og Kraft, skjøndt
sværre ikke af Hjertets Reenhed! Og er ikke
n Agtelse for sine Undersaatters Samvittig-
hedsfrihed, som han viste og haandhævede, et
jønt Træk i hans Regjering? At han (ogsaa i
tte Tilfælde) hadede og forfulgte Trykkefrihe-
n, var vistnok skammeligt; men denne Skam
ir mig ubekjendt, da jeg nedskrev hiin Yttring.
n anden Misforstaaelse, som den ellers saa bil-
ge og velvillige Recensent har begaaet, maa

jeg ved samme Leilighed berigtige. Han siger nemlig, at de Anmærkninger, hvormed jeg har ledsaget Schwarz's Afhandling: "Den praktiske Theologies og Pædagogikens Vendepunkt i vore Dage", ere polemiske ei alene imod de Heidelberger Jahrbücher men imod den tydske Literatur overhovedet. Dette var dog langt fra min Mening; og jeg kan endnu ikke udfinde, hvorledes slig Hensigt kan udledes af mine Ord. Jeg siger anf. Sted S. 22 "at jeg finder kun sjelden Leilighed til at gjøre mine Læsere bekjendte med den i tydske kritiske Tidsskrifter herskende Aand" (nemlig fordi jeg ikke leverer Recensioner men blot Afhandlinger). "Desto hellere benyttede jeg den mig ved ovenstaaende Afhandling tilbudne Leilighed (*desto hellere*: nemlig fordi det er saa sjeldent at Recensions-Instituterne tillige levere Afhandlinger; den anden tydske theologiske Journal af Anseelse, som gjorde det, nemlig Gablers, er ogsaa i det theol. Bibl. benyttet) til at forelægge mine Læsere en Prøve paa den *Aand, som taler i de bekjendte heidelbergske Aarbøger.*" De sidste Ord vise tydeligen nok, at min Polemik, forsaavidt dette Navn tilkommer et Par oplysende eller berigtigende Anmærkninger (hvilke Rec. tildeels giver

Medhold f. Ex. den om Pestalozzi), var stilet alene imod visse Artikler i de heidelbergske Aarbøger — og, som det Følgende viser — egentligen imod det fornemme og dunkle Sprog, som i mine Dine vanzirer de forresten i mange Maader agtværdige, af mig ved Navn anførte Mænds Foredrag. Det dunkle findes især hos Daub, navnligen i den Afhandling, som jeg har citeret, dog ogsaa i flere af hans Skrifter, selv i hans berømte Theologumena, hvilke sikkert ikke een af 100 Læsere forstaaer. Det Pretiøse og Fornemme findes i adskillige schwarziske Skrifter, uden at jeg dog derved lader mig indtage imod det meget Gode, hvilket de saavelsom Daubs unægteligen indeholde: kun maae de drøftes af sindige Mænd, som vide at adskille Klinten fra Hveden. At jeg ingenlunde miskjendte det meget Originale, Grundige og Interessante, som indeholdes i de heidelbergske Aarbøger, beviser jo netop den Omstændighed, at jeg indlemmede en Afhandling deraf i mit Tidsskrift, hvori endnu intet maadeligt udenlandsk Produkt har faaet eller skal faae Plads. (Ogsaa af de indenlandske Bidrag erklærer Rec. blot et Par for saa ubetydelige, at de burde været udelukkede; men disse samme vare da ogsaa ubetydelige af Omfang: og

i saa Fald veed enhver Redacteur, at man gjerne viser mindre Strænghed, især naar Forlæggeren ei for slige Smaa-Artikler lader sig betale). Altsaa kunde Rec. gjerne sparet det Raad, som han giver mine Læsere, hellere at læse de heidelbergske Aarbøger med deres egne Øine end med mine (hvilket da Enhver alligevel var nødt til at gjøre).

Men endnu mere smerter det mig, at Rec. har i den Grad mistydet mine Ord, at han kan troe mig fjendsk sindet imod den tydske Literatur overhovedet. Hvorledes stemmer denne Klage overeens med det fortrolige Bekjendtskab, som Rec. flere Steder tilkjender mig med samme baade i ældre og nyere Tider? Hvorledes rimes den med det theol. Bibliotheks Omsorg for at gjøre danske Læsere tidligen bekjendt med de mærkværdigste tydske Skrifter, og det Udbytte for Videnskaben, samme levere? Hvorledes kunde jeg, naar det var min Mening, have anvendt saamegen Tid paa det tydske Sprog, at jeg, uden at have studeret i Tydskland, har leveret Afhandlinger i det tydske Sprog, hvilke Rec. selv velvilligen erklærer for schätzbar? Jeg maatte da være ei alene det inconseqventeste men tillige det utaknemmeligste Menneske. Tvertimod til-

staaer jeg gjerne, at — i det Høieste med Undtagelse af de gamle Classiker i Henseende til Smagens Dannelse — skylder jeg tydske Skribenter og tydsk Literatur mine fleste og bedste Kundskaber. Hvad denne Tilstaaelse har at betyde, kunne dog kun mine Landsmænd fuldkommen bedømme, hvilke kjende min Kjerlighed til vor fædrenelandske Literatur. Imidlertid angaaer denne Tilstaaelse ei saa meget dem som den ærede Recensent, i hvis Øine jeg ligesaa nødig, som i hans mange Læseres, vil ansees for utaknemmelig eller eenfoldig.

Trykfeil i 12te Bind (Balles Levnet).

Side 233 Lin. 2: 1809 læs 1804

— 251 — 13: lidet, naar man avler meget, l. lidet, naar man avler lidet

